

WASS ALBERT

Rézkigyó
❖
Hagyaték

KÖNYV-ÉRTÉK

„Nagyapám, aki még a béke embere volt, így indított el egy pünkösdi napon, eredj s keresd meg az igaz utat a világban s az emberek között. Tréfás legény voltam még akkor s azidőig is olyan arculatú, hogy fölnéztem Nagyapámra s megkérdeztem:

– S útravalóul mit vigyek?

Nagyapám rám nézett, gondolkozott egy kicsit, aztán annyit mondott mindössze:

– Jóindulatot az emberek iránt s megértést a világ dolgaival szemben.”

„Éjszakánként havasi pásztortüzek mellett, lassú beszédű székelyek szót ejtenek néha egymás között az öreg táltosról, aki ott él valahol a Villámkö barlangjában immár több mint nyolcszáz esztendeje s őrzi a régi nagy titkok tudását. Melyek elűzik a rontást, meggyógyítják a testet meg a lelket minden nyavalyától, távol tartanak veszedelmet, pusztulást s az igazságot győzelemre viszik.

A régi nagy titkok tudása ott van ma is, mondják, a Villámkö barlangjában valahol, s csak arra vár, hogy megérjen az idő s visszatérjen Urához, Istenéhez a magyar.”

(Részletek a két regényből)

Kráter Műhely Egyesület
Wass Albert Életműve
16. kötet
keménykötésben 2. kötet

Pomáz, 2002

A könyv megjelentetése idején
a Kráter Műhely Egyesület
kiadói tervét és munkáját támogatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és
a Táncsics Mihály Sajtóalapítvány

A Rézkígyó a szerző 1947-es gépelt kézírata alapján
és a Hagyaték az Amerikai Magyar Szépművés Czeh, 1985. kiadás
átdolgozásával készült

©Szász Lóránt és örökösei, 2002
©Kráter Műhely Egyesület, 2002

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Sorozat- és borítótervező Kováts Kristóf

A borítókon
Turcsány Péter és Kapocsy György *fotója*

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve
ISBN 963 9195 70 7 kartonkötés
ISBN 963 9195 71 5 keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491
E-mail: krater.polisz@drotposta.hu
www.krater.hu

Szöveggondozó Tóth Béla
Műszaki szerkesztő Várvedy Zsuzsa
Nyomás AduPrint Kft.
Felelős vezető Tóth Béláné

EGYSZERŰ BEVEZETÉS – EGY KÜLÖNÖS KÖNYVHÖZ

Cserkészyerek koromban, 1921 nyarán, megmart a kurta kígyó. Háromszor is belém fecskendezte a mérgét, mert, nem tudtam kikecmeregni a tüskés kökényborkorból, ahova ügyetlenül aláfittyentem a meredek vízmosás pereméről. Mikor a fiúk végül is kihúztak onnan, úgy fáj már a lábam, hogy azt hittem, vége a világnak. Kékiült is gyorsan. Sztána felett táboroztunk, a „Lügetes” szélén, Kalotaszeg csücskében. Mire nagy kínládással fölvittek a fiúk a meredek hegyoldalból a tiszásra, ahol a sátraink állottak ügyes félkörben a kövekkel megjelölt táborúz helye körül, már emlékezetem is elmaradt valahol, mert csak arra emlékszem vissza, hogy tűz égette a lábamat, torkomat félelem szorította és nagy messzeségben feltűnt cserkészvezetőnk megdöbönt arca. Hogy mi történt ezután, azt csak másoktól tudtam meg rendre.

Először is elvittek hevenyészett hordágyon Sztánára, Kós Károlyhoz, aki a házán dolgozott volt éppen akkor.

– Orvoshoz kell vigyük, de gyorsan! – mondta a cserkészvezetőnk, de Kós Károly rám nézett s megrázta a fejét.

– Arra már nincs idő – mondotta, s odakiáltott a szolgálégényéhez –, nyergeld meg a Hollót, de gyorsan ám!

Aztán felkötöztek engem a kis hegyilóra, s már vittek is, kantáron vezetve a lovat, nem le a völgybe, ahogy illett volna, hanem neki a hegynek. Fekete hegynek nevezik a sztánaiak a hegyet, ahova vittek. Alighanem azért, mert szénéégetők lakoztak odaönt. Egy Boldizsár nevezetű vénemberhez vittek, akit csodatevőnek nevezett volt a nép.

Hosszú lehetett az út oda föl, de nincs emlékezésem erről. Mindössze arra emlékszem – de az is lehet, hogy úgy tűnik, mintha emlékeznék erre, mert annyiszor hallottam mások szájából –, hogy egy öregember fölém hajolt és megkérdezte:

– Mit tudsz Istenről, gyerek?

S én meg kinyögtem, nehezen mozduló nyelvvel:

– Ő teremté a világot...!

– Színigazat mondtál, s ehhez tartsd magad –, felelte az ismeretlen szakállas vénember, s megtoldotta egy második kérdéssel: – Ha Istennel lennél, teremtenél-e mérget?

Azt mondják akik ott voltak, hogy erre csak megráztam a fejemet, mert beszélni már nem tudtam többé. Kék voltam, mint az érett szilva s szemem is lezárult. De úgy rémlik még ma is, mintha roppant messzeségből hallottam volna az öregember hangját, ahogy mondta:

– Az Úr se teremtett ilyesmit. De az emberek buták s nem hiszik el, amikor mondom. Na. Amit Isten nem teremtett, annak nem lehet hatalma fölötted, 'sze tán Isten gyermeke vagy. Teszünk egy kis ciberét a marások helyére, hadd menjen ki belőlük a hőség s rendben leszel, mielőtt hármat szól a fűrj...

Hogy szólott-e hármat vagy nem, azt nem tudhatom. De mikor fölnyitottam a szememet, ott feküdtem egy csergepokrócon, bükkerdő mélyén, szénégetők félfődele alatt s a bükkök lombja közül úgy csillogott alá az égbolt friss kékje, mintha angyalok sikálták volna fényesre.

Így valahogy történt. Egy ideig még beszélünk erről odahaza is, a kolozsvári református kollégium diákszobáiban is, aztán rendre megfélekedtünk róla, én is, mások is. Annyi minden történt körülöttünk akkoriban.

Telt az idő, eljött az érettségi ideje s első próbálkozásomkor bizony elbuktatott a román vizsgabiztos, akit a magyar iskolák fölé állított a románok kormánya, mert arra a kérdésre, hogy „kik az idegenek az országban?”, mindent felsoroltam, még az arabokat is, csak a magyarokat nem. Amikor a vizsgabiztos rám mordult „hát a magyarok?” azt feleltem, hogy még az én dédapám dédapjának a dédapja is ott született, Erdélyben, s bizony még az ő dédapja dédapjának a dédapja is. Így aztán elbuktatott földrajzból és történelemből. Negyvenötünk közül mindössze négy ment át. Egy évre rá, 1926-ban két hízzó dísznó segítségével mégiscsak leérettségiztem – a hízzókat székéren szállíttatta be apám Kolozsvárra a vizsgabiztos házához – s mikor végre kezemben volt a román „baccalaureatus” pecsétés írása s indulhattam haza, illendőségből fölkerestem még a Monostori út egyik szép régi házában lakozó nagynénemet, Bornemissza Elemérnét, hogy elmondjam neki győzelmemet a románok fölött. Mikor beléptem az ebédlőn keresztül a nappaliba, ott találtam nála Kuncz Aladárt, Reményik Sándort és Kós Károlyt. A két előbbit ismertem már, hiszen ők faragtak írók belőlem, de Kós Károlyra nem emlékeztem vissza. Amikor nagynéném bemutatott neki, Károly bácsi réám emelte nagy csontos mutatóját.

– Hát te vagy az, he? Akit az a vén csodatevő ott fent a hegyen kigyógyított a kígyómarásból? Olvastam verseidet az Ellenzékben is meg a Pásztortűzben is. Nem rosszak!

Aztán nagy hangon, ízesen kiszínezve, kóskárolyosan, elmondta a többieknek mindazt, amiről én magam is csak ködösen tudtam valamit: hogy miképpen vittek föl annak idején a „Holló” hátára kötözve, félholtan, csodatevő Boldizsár kunyhójához. Mikor aztán a történet végén Kuncz Aladár a maga szelíd józanságával érdekes népi babonának nevezte a csodatevő emberekről szóló regéket, Kós Károly bátyánk nekimergelődve szökött talpra s föl-alá járva a perzsaszőnyegeken, mindkét kezével hadonászva kioktatta az emberi lét nagy valóságaitól elszakadt szerencsétlen városiakat (Kuncz Aladárt és a szegény, szóvalan Reményik Sándort), kiknek lelke hozzánőtt már az aszfalthoz és emiatt nem voltak képesek fölfogni többé azokat az Isten és ember közösségéből fakadó

titkos erőforrásokat, melyek ma már csak a hegyi emberek hagyatéka odafönt a ködös gerinceken.

Úgy nekimelegedtek a vitának, hogy rólam meg is feledkeztek és észre se vették, amikor nagynénémtól elbúcsúzva kiosontam az ajtón, hogy még idejében elkapjam a Szamosújvárnak induló vonatot, ahol kocsi várt reám, hogy haza vigyen.

Ennek a vitának az emléke azonban mélyen megmaradt bennem, akárcsak kuvasz szőrében a bojtorján. Még annak a nyárnak a vége felé, mielőtt nekiindultam volna az egyetemi életnek, hátizsákkal a hátamon fölkerestem a kalotaszegi hegyeket. Források mellett, erdők tisztásain töltöttem az éjszakákat könnyű ponyva alatt. Birkapásztorok, fadöntők, szénégetők tüzenél üldögélve hallgattam a hegyi emberek lassú beszédét, míg végül is meggletem öreg Boldizsárt, a csodatevőt, szénégető kemencéi mellett.

Megmondtam, hogy ki vagyok, de nem emlékezett reám. A cserkészekre se emlékezett. De Kós Károlyra igen.

– Derék ember ökelme – mondta bólogatva –, derék ember... Mikor aztán előjöttem azzal, hogy azért vagyok ott, mert ő mentette meg az életemet, csak rám bámult kis kék szemeivel a bozontos szemöldökök alól.

– Én? Én, úrfi, magamtól nem vagyok jó semmire. Vén, iskolázatlan szénégető vagyok, semmi egyéb. Mindössze eszköz az Úr kezében, mint enyimben az a balta ott vagy ez a fakanál. Én nem mentettem meg soha senkit semmitől. Az Úr végezte azt. Ő tartotta meg magát is, ha igaz, amit mond. Én csak egyike vagyok azoknak, kik őrzik még mindég a szent hagyatékot, amit őseink hagytak volt reánk sok száz esztendeje annak, régi időkből, mikor még az Úr nemzete voltunk. Órizzük, egyre csak órizzük az Úr védelméhez visszavezető kicsinyke ösvény titkát, mely olyan ma már ebben a nagy megbolydult világban, mint elmohásodott vadcsapás havaserdő sűrűjében, amit már csak a lélek láthat meg, nem a szem. Mert egyszer még elébb vagy utóbb, de minden bizonynal eljő az idő, amikor fölbred a völgyek magyarjaiban a lélek, s keresni fogják az igaz utat, mely pusztulásból győzelembe, nyomorúságból az Úr gazdag dicsőségébe vezet vissza, ahonnan valamikor nagyon régen magunk gyarlósága folytán hibás útra tértünk...

Ültünk a hamvadó tűz mellett, a sötét bükkerdő mély csöndjében, s az öreg beszélt halk dörmögő hangon azokról, akik a hegyekben élnek, itt meg amott, s őrzik a nyomot, mely Istenhez vezet, s mely nyom egyszer majd még úttá szélesedve kivezeti a magára és Istenére lelt magyar nemzetet a sötétség nyomorúságából a feltámadás fényességébe...

Nem is tudom, mikor aludtam el, elheverve ott a hamvadó tűz mellett. Hűvös reggel volt már, mikor fölbredtem. Fehér köd ült a kemencék tisztásán s a bükkök koronája is elveszett fölöttem a ködben. Magamban voltam. A tűz helyén szürke, hideg hamu. Kesernyész szaga megtöltötte a levegőt.

Délig ott lézengtem a kemencék körül, remélve, hogy előbb-utóbb visszatér az öreg, s előbúvik valahonnan a fák közül. De nem jött elő, pedig olykor mintha hátamban éreztem volna a szemét. Dél teltével aztán nem vártam tovább. Mennem kellett vissza az emberek közé. Mielőtt beléptem volna a fák közé, a tisztás végéből még visszanéztem. Semmi se mozdult. Pedig éreztem újra, hogy valakinek rajtam volt a szeme. Öreg Boldizsár szeme lett volna valahonnan a sötét fák közül? Vagy Isten szeme...?

Mentem, mert mennem kellett. De ahogy mentem, valamit vittem magammal. Valamit, ami rátelepedett a lelkemre azon az éjszakán, ott a bükkerdő közepén, a kicsi tűz mellett, ahogy öreg Boldizsár reszelős vén hangját hallgattam a csönd burája alatt. Lelkemre telepedett mindaz, amit az a hang mondott s nem tudtam többé szabadulni tőle.

Attól kezdve barangolással töltöttem minden nyaramat. Jártam a hegyeket, Erdély-szerte. Üldögéltem éjszakákon keresztül pásztorok tüze mellett, szénégetők kunyhója előtt, hegygerincek legelőin, bozontos, sötét sziklatatlanok mélyén s szívtam magamba magányos hegyi emberek lassú, gonddal ejtett szavát.

Régi magyar városok poros könyvtáraiban kutattam foszladozó, nehezen olvasható feljegyzések között, s gyűjtöttem a magyar lélek istentudatának ritka mézét. Nem mint szorgalmas méhecske, ki ellepi a kertek virágait, hanem mint konok, szívós erdei dongó, ki nagy utat tesz meg egyik rejtett katlan ritka virágától a másikig, s amit így gyűjtöget, nem édességet keresők gyors örömét szolgálja, hanem egy távoli jövőndő rég várt reménységét.

Így gyűlt össze ennek a könyvnek az anyaga, hosszú esztendőök során. Láncba szedtem időrend szerint, s mikor jelenbe érve megszakadt a lánc: bujdosásom messzi földjéről is tartottam a titkos kapcsolatokat, s gyűjtöttem tovább a nagy sötétség mélyéből a kicsike lángok fényét, ahogy lehetett. S mert tudvalévő, hogy szenvedés csiszolja fényesre a lelket, s az Úrhoz vezető utat tövis szegélyezi: biztos vagyok abban, hogy az erdélyi jelenkor sokkal gazdagabb az isteni csodákban, mint amit nekem ezekből összegyűjtenem sikerült a távolságon át. És biztos vagyok abban is, hogy az öreg Boldizsár által annak idején „elmohásodott vadcsapásnak” nevezett nyom ma már ösvénnyé szélesedett ott az erdélyi hegyek között, melyen egyre több és több magyar halad fölfelé, egy megtalált jövőndő felé.

Akit annyira megmételyezett ez a világ, hogy tudni se akar már Istenről, az ne is vegye kezébe ezt a könyvet. De akiben még pislákol egy kicsike reménység, egy csipetnyi vágyódás valami jobb és szebb után, valami, amiben hinni lehet még.

Aki nem tud belenyugodni abba, hogy a gyűlölet mindennél hatalmasabb ezen a földön és a magyar nemzet jövőndőjét immár elnyelte véglegesen a gonoszság özönvize...

Akinek a lelkében van még bátorság ahhoz, hogy szembe forduljon ezzel az özönvízzel és odakiáltsa az árnak: megállj, s térj vissza, ahonnan jöttél! Ezt a földet, s ennek a földnek a népét az Úr ereje őrzi!

Az jöjjön velem és ismerje meg az igaz valóságot, ami szabadokká teszi azokat, akik élnek vele, s kimentí őket a poklok mélységéből is.

I.

Felső-Maros mentén, magosan Gödemesterháza fölött a hegyekben van egy kiugró sziklakő, amit a rege szerint villám védelmez a betolakodóktól; legyen az kíváncsi hegymászó vadász, eltévedt juhászbojtár, vagy szökött rabot, bujdosó székelyt kereső idegen katonaféle. Nyári melegben, tél fagyában, csillagos tavaszi éjszakán vagy süvítő őszi szélviharban villám csattan a sziklán, szemet vakít, s rettegéssel tölti meg a levegőt, valahányszor idegen kerül a közelébe. Olyan villám ez, ami nem az időjáráson múlik.

Valamikor nagyon régen, amikor a király páncélos idegen lovagjai üldözőbe vették a nép sámánjait, titoktudóit, gyógyító véneit, a legtitkosabb titkok tudójának egyikét, Bogát táltost elfogták volt a zsoldos katonák tova a Mezőség mocsarai között, s kimondták reá a máglyahalált. Előbb azonban az új Isten papjainak kívánságára véresre kellett ostorozzák a katonák, hogy kiverjék belőle az ördögöket.

Nos, két idegenbeszédű királyi fegyveres elővezette öreg Bogátot a pörbíró udvarára. Ott állt a két idegen között, szikáran, magosan, fölemelt fővel, s szembe nézett a király bírójával. Vállig omló hosszú fehér haján, fehér szakállán megcsillant a lenyugvó nap fénye. A pörbíró fent állt a tornácon, mellén összefont karokkal, s szigorúan nézett alá az Öregisten papjára.

– Tisztelem a korodat, öreg – mondta ki a szót –, s ha megvallod bűnödöt, áttérsz az igaz hitre, kegyelemmel lehetnék irántad.

Keményen nézett szembe vele az öreg.

– Légy kegyelemmel magad lelke iránt, király embere – mondta mély, zengő hangon –, magyar vér folyik eredben, magyar anya szült a világra, s idegen urakat szolgálsz mégis, nemzeted kárára! Ki vagy te, hogy kegyelmet adj nekem, az Úr táltosának?

A királyi pörbíró homloka ráncba szökött. Arca elsötétedett, szája széle megrándult.

– Ostorozzátok meg – mordult a zsoldosokra –, tanuljon tisztességet halála előtt! Azzal sarkon fordult, s döngő, haragos léptekkel bément a palotásházba. A két fegyveres emelte már a kezét, hogy letépje a vénemberről a hosszú, fehér táltosi köntöst, s a két hóhérsegéd is elfoglalta kétoldalt a maga helyét hosszú marhaterelő korbáccsal a kezükben, amikor valami különös és érthetetlen dolog történt. A vénember fölemelte két kezét az ég felé, némán..., s a következő pillanatban fehér köddé látszott foszlani ott a szemük előtt. Valami hirtelen szélroham csapott alá az udvarra, megkavarta a port, fölkapta a fehér ködöt s már ott se volt.

Katonák, korbácsosok szájátva bámultak egymásra.

– Elvitte az ördög...! – hebegte az egyik, s ijedtében keresztet vetett magára.

A pörbíró káromkodott csúnyán, amikor a fegyveresek tisztje jelentette neki, hogy mi történt.

– Túljárt az eszeteken a vén varázsló? – ordított a megszeppent zsoldosokra –, elbolondított, mi? Eridjetek utána, s hozzátok vissza a föld alá is! Takarodjatok!

De hiábavaló volt minden keresés. Az öreg táltos eltűnt, mintha föld vagy ég nyelte volna el. Krónikás papok szerint a zsoldosok tisztje nem is merészelt visszatérni a pörbíró elé, hanem embereivel együtt tovavonult a Maros folyása mentén lefelé, s hetek teltevel jelentkezett csak szolgálatételre a csanádi ispánnál.

A szóbeszéd szerint pontosan ugyanabban az időben, amikor öreg Bogát köddé változva tovatűnt egy szélroham hátán a pörbíró udvaráról, jó háromnap iófutásnyira onnan, a Felső-Maros zúgó vize mentén, a nagy hegyek lábánál Göde mester, az ősi magyar rovásírás tudója, ott ült háza előtt a padkán, s vésőkéssel a kezében róttá bele egy tisztára gyalult tölgyoszlop fájába, rabonbán parancsára, a székely szállások rendjét. Egyszer csak forgószél támadt az udvarán, s ahogy odanézett, hát csak ott állt hosszú, fehér köntösében öreg Bogát, a táltosember.

– Nocsak – hökkent meg Göde mester, s fölkelt a padkáról illedelmesen –, nem hallám kegyelmed érkezését. Tisztelje meg házamat, ha itt van!

Az öregember közelebb jött hozzá. Fáradtnak látszott.

– Baj vagyon, fiam – mondotta mély, szomorú hangon –, idegen acél hasít a magyar fába. Metszi a rostját, aprózza erejét. Magyarat magyarral állít szembe idegen hasznára. Békességről beszél, s háborúságot csinál. Alázatot hirdet, s gögös erőszak jár a nyomában.

Sóhajtott, s folytatta lassú szóval:

– Mondád valamikor, hogy jól ösmered itt a hegyeket. Mutass hát egy helyet, ahonnan messzire elláthat a szem, ahol barlang is akad, miben megszállhatok, víz, amit ihatok, erdei gyümölcs, kószáló vad, amin élélhetek, míg megérik az idő, s nem emel többé fegyvert magyar a magyarra.

Göde mester eltűnődött néhány pillanatra, aztán földerült az arca.

– Tudok ám egy olyan helyet, hogyne tudnék! Együtt van ott minden, amit kegyelmed kíván, s még több is eggyel: idegen ott meg nem leli soha, ha ezer évig is keresi a nyomát!

– Azzal ne legyen gondod – mosolyodott el az öreg táltos a szakálla megett –, megvéd engem azoktól az Úr a maga módján.

Bent aztán a kemencés szobában, falatozás mellett kiöntötte öreg Bogát a szívéét.

– Nehéz idők jönnek, Göde fiam – mondta komoran –, bizony nehéz idők. Nem az új Isten miatt, ahogy tük mondjátok, mert hiszen csak egy Isten van, mindegy hogy hányféle néven nevezik. Ott rejlik a baj, hogy akik kard élének, s faltörő kosznak használják Isten nevét, azok nem Isten igazságát keresik, hanem a

maguk galád önzését szolgálva megbújnak a neve mögé, hogy elrabolhassák azt, ami a másé, s legyilkolhassák a védekezőket mint Isten ellenségeit.

– Meddig tart ez így? – kérdezte Göde –, az Öregisten embere vagy, tudnod kell ezt!

– Az Úr nem ösmer időt – felelte a táltos csöndesen. – Őneki száz esztendő vagy ezer esztendő mindössze egy pillanat. De annyit mondhatok neked, fiam, hogy mindaddig nem lesz békesség többé, míg meg nem tisztul lelkében a magyar, mint gyémántkő a tűzben. S míg ez bé nem következik, addig meg kell őrizzük számukra a nagy titok tudását, mit őseink hoztak volt magukkal messzi földről, napkelet felől, Úr városából. Ez a mi feladatunk, Göde fiam, se több, se kevesebb. A rege szerint Göde mester vendégül látta a táltost hosszú ideig, míg csak lovas legény hírül nem hozta, hogy királyi lándzsásokat láttak a népek tova Disznajónál, pánccélos lovagok parancsa alatt, s fölfelé haladtak a Maros vize mentén.

Ekkor Göde mester fanyerget tett föl négy kis hegyi lóra, megrakta azokat mindenféle szükséges dolgokkal, s fölvitte vendégét a hegyekbe. Négy nap múltával tért csak vissza, négy lovával, üres nyergekkel, egymagában. Hogy hol rejtette volt el az öreg táltost, nem mondta meg senkinek. Még a lovak uraknak se, akik ott vártak már reá a házánál, amikor lejött a hegyekből. Pedig megkínózták erősen, napokon keresztül, mert valaki beárulta nekik, hogy ott rejtőzködött nála Bogát, a király ellensége. Végül is fejét vették s karó tetejére szúrták föl, a kapu elé, hogy mindenki lássa. A lovak urak pedig, kétszáz fegyveressel fölmentek a hegyekbe, hogy megleljék a táltost. Senki attól a naptól kezdve nem látta többé egyiküket sem. Elnyelték őket a hegyek.

Esztendőkkel később egy pásztorlegény talált valahol a sziklák között egy pánccélsisakot. Lehajolt, hogy fölvegye, de abban a szempillantásban nagyot dörrent fölötte az égbolt, pedig sütött a nap, felhő se volt sehol, s fényes villám csapott a sisakba, porrá égetve azt pillanat alatt. Legalábbis így mesélte el a képéből kikelt, verejtékes lihegő legény odalent a völgyben az embereknek s még mindég reszketett egész testében, amikor elmondta, hogy mi történt vele odafönt.

A szikla, ahol ez megesett, ott emelkedik hátul a hegyekben egy kis falucska fölött, amit ma Gödemesterházának neveznek. Nagy, magos szikla, ég felé meredő. Lábánál kicsi tisztás, jóvizű forrással s a tisztás körül sűrű-sűrű erdő, míg ellát a szem. A szóbeszéd szerint csapás vezet föl a kicsike tisztásról, föl a sziklák közé s odafönt valahol barlangot is rejt a boróka. De ember még nem akadt reá. Mert aki arra veszi útját, azt már a sűrű erdőben úgy körülveszi a félhomály, hogy elveszti benne az irányt. Ha mégis feljut valamiképpen a kicsi tisztásig, egyszerre csak morajlani kezd fölötte az égbolt, akár van felleg rajta, akár nincs, s villám kezdi hasogatni körülötte a fákat. Akinek esze van, az futásnak ered s akinek nincs..., azt bizony emberfia nem látja többé, se élve, se holtan.

Ejszakánként havasi pászortüzek mellett, lassú beszédű székelyek szót ejtenek néha egymás között az öreg táltosról, aki ott él valahol a Villámkő

barlangjában immár több mint nyolcszáz esztendeje s őrizi a régi nagy titkok tudását. Melyek elűzik a rontást, meggyógyítják a testet meg a lelket minden nyavalyától, távol tartanak veszedelmet, pusztulást s az igazságot győzelemre viszik.

A régi nagy titkok tudása ott van ma is, mondják, a Villámkö barlangjában valahol s csak arra vár, hogy megérjen az idő s visszatérjen Urához, Istenéhez a magyar. Kőbe vésvé, fába vésvé s a szentkönyvbe megírva ott van ma is a törvény: „a nemzet, mely önmagával meghasonlik, elvész, s a ház, mely maga ellen támad, nem marad meg. Testvérgyilkos átkozott az Úr előtt.”

Honnan tudják mindezt az emberek ott fönt a hegyekben? Onnan, hogy minden hetedik esztendőben van egy éjszaka nyár derekán, amikor a leghosszabbak a nappalok, és legrövidebbek az éjszakák, s amikor pontosan azon az éjszakán ott áll a telihold a nagyszikla felett. S aki azon az éjszakán föllopózik a szikla alatti kicsi tisztáshoz, arra nem csap alá a villám. Az csöndben leülhet a kis forrás mellé, s ha csöndben ül ott, kisujját se mozdítja, pontosan éjfélkor megláthatja a telihold alatt az öreg táltost, amint aláereszkedik korsójával a vízre. Szót is válthat vele. Kérdezhet tőle ezt vagy amatt, amire igaz választ kapnia fontosnak tűnik. S bármiféle betegség gyötörné, azt egyetlen szóval, egyetlen érintéssel meggyógyítja a titoktudó öreg.

De csak akkor, ha az, aki ott áll előtte, az lelkében, szívében, tettében és minden szándékában valóban magyar. A titoktudó látóember ott Gödemesterháza felett a hegyben ezt fölismeri nyomban. S jaj annak, aki csalás szándékával megy oda föl. Egyetlen villámcsapás csalánná változtatja az ilyent.

II.

Nos, így szól a rege. Legtöbben akik hallják, valahol egy pásztortűz mellett elhasalva éjnek idején, mesének vélik. Hegyi népek babonás meséjének.

De ha gondos ügyelettel vizsgáljuk történelmünket, észre kell vegyük, hogy az emberileg megmagyarázhatatlan csodák vannak abba beleszőve, mint szöttek terítőbe az aranyfonál, mely elrejtőzik a színes fonalak között, majd váratlanul előbúvik megint.

Alig néhány évtizeddel a mezőségi csoda után, az Úrnak 1082-ik esztendejében, csatangoló kunok zaklatták Erdély akkor még gyéren települt magyarjait, jószágot rabolva, falvakat égetve, s fogságba hurcolva asszonyt, gyermeket. Nyár derekán ereszkedtek alá a radnai hegyekből s megdúlták a Sajó völgyét, a Mezőséget, s Kolozs várát megkerülve délnek fordultak, amerre a gyéresi mezők gulyáit tudták. De ekkor már Árpád-házi László király vezérlete alatt útban volt Nagyvárad felől a magyar sereg is, hogy megtisztítsa az ország keleti gyepűit a garázdálkodóktól.

Tova a Gyérestől nyugatra eső hegyvidék mentén letek reájok, s míg a magyar sereg a kunok zömét bekerítve az egyik völgykatlanban kaszabolta a rablókat, addig egy maréknyi kun a szomszédos völgy házaira vetett tüzet. László király, ki kíséretével a dombgerincről irányította a csatát, megpillantotta háta megett a tüzet, s kíséretét otthagyván előre vágatott a gerincen, hogy megnézze, mi történik odaát. Az első, amit megpillantott maga alatt a legelő oldalban, egy nyargaló kun volt, ki nyergében egy kapálódzó, sikoltozó leánnyal a domboldal mentében igyekezett keletnek. Nyomban üldözőbe vette a király a kunt, s jó lova lévén hamarosan utol is érte. Levágta nyergéből a rablót, s maga mellé emelve a meggyötört leányt, lefele fordította lovát a völgynek, amerre az égő házakat látta. Alig haladt azonban valamicskét, amikor szembe találkozott a fosztogatókkal. Azok is meglátták a magányos magyar lovast nyergében a leánnyal, s nyomban üzőbe is vették, elvágva a visszavonulás útját a dombtető felé, ahol a király kísérete várakozott. A király tehát nem tehetett egyebet, mint hogy keletnek fordulva igyekezett menteni életét, lova sebességében bízva. A kettős súly alatt azonban meglassult a derék állat és a vadul kurjongó kunok egyre közelebb kerültek mögötte.

Egy kicsike vízmosás mentén, kőkénybokor árnyékában öregember ült, és intett kezével a királynak: erre! Erre, király úr! A király meg is fogadta a tanácsot arra gondolván, hogy talán a vízmosáson túl magyar csapatokról tud az öreg, s ahogy elnyargalt mellette, még oda is kiáltott neki: „bújj el, öreg, eltaposnak a gonoszok!”

Átugratva lovával a kis vízmosáson, a király a túlsó völgynek fordult, hogy visszajusson valamiképpen a seregéhez, amikor egyszerre csak valami félelmetes morajlás ütötte meg hátulról a fülét. Hátra pillantva kiesett szájából a szó: „Isten segíts!” Mert mögötte bizony, ahol a kis vízmosás volt azelőtt, mintha csak megindult volna a hegy: kettőbe hasadt a föld, omlott a göröngy, por emelkedett, s az üldöző kunok előtt feneketlen szakadék támadt, mely elnyelte az első néhány lovast, s a többi csak éppen hogy meg tudta fékezni lovát a rettentő szakadék peremén.

A király nyergében kapaszkodó leány is hátranézett, s szeme nagyra nyílt: „Isten meghallá vitéz úr szavát...!” hebegte ámulatlan.

Így menekedett meg üldözői elől László király, kit csodái miatt később szentté avattak volt a Pápa parancsára, s így keletkezett a híres Tordai Hasadék. A király visszatért később kíséretével, hogy megtekintse a helyet, s megkeresse a kőkénybokornál üldögélő vénembert is, ki a vízmosás felé irányította volt. A kőkénybokrot meg is találta, ott volt a ménkő nagy hegyszakadás peremén. De csak kun lovak patáinak nyoma volt a bokor körül, más semmi. Kerülő úton leküldött a király néhány legényt, hogy megkeressék odalent a szakadás alját, hátha alázuhant a szerencsétlen, s ott hever valahol törött csontokkal. De dolguk végezetlen tértek vissza a legények. Nyoma se volt odalent embernek, sehol.

– Ejszen kötél végén vonszolták el magukkal a pogányok – csóválta fejét elszomorodva a király –, vegyétek üzőbe a gazokat, s aki ide hozza élém a derék öreget: száz arany üti a markát!

Nosza, nyargalt is egy jókora csapat alá a völgybe, a kunok nyomán s két nap múltával vissza is tértek a királyi sereghez néhány kengyelhez síjijjazott kunnal. A többit lekaszabták mind egy szálíg, jelentették a legények, de rab nem volt velök, s öregembert se láttak sehol, se élve, se halva. Tolmácsot rendelt elő a király, hogy megtudja a fogságba esett kunoktól, mi lett az öreggel. De esküdtek azok, hogy a menekülő lovason s a nyergében lévő leányzón kívül más élő embert nem láttak sehol, sem a dombon, sem a kökénybokornál, se egyebütt.

– Csodát tett az Isten – mondogatták egymásnak a király hívei –, megmenté urunkat...!

De amikor híre kelt a csodának odalent a völgyek magyarjai között, s a különös vénembernek, kinek nyoma veszett, voltak, akik összedugták a fejüket, mint akik titkot tudnak.

– Lám csak – sugdosták egymásnak, de csak ügyelve, hogy királyi ember ne legyen a közelben –, lám csak, vén Torda mégis visszatért, hiába üzték el király törvényével...! Áldott legyen az Úr...

Rákövetkező tavaszi járvány tizedelte a népet a ludasi völgyben. Kolozs várából két tudós embert is küldött oda a királyi várnagy, de segíteni nem tudtak, bár szekerderéknyi orvosságot hoztak magukkal és itatták a néppel, míg csak ki nem fogytak belőle.

Alig távoztak el, egy vénember ereszkedett alá a kecskelegelőn és sorra járta a házakat, a völgy egyik végétől a másikig. Keveset időzött mindegyikben, s ahogy kifele haladt, mintha csak magával vitte volna a nyavalyát is. Attól a naptól kezdve nem halt meg többé senki, még egy csecsszopó se, s úgy ellillant a betegség, mintha szél fújta volna el. De nyoma veszett a vénembernek is.

III.

A tova futó idő eltakarja a titkos nyomokat. Csak itt-ott őrzi még a megfejthetetlen rejtélyek emlékét egy-egy különös rege, amit éjszakánként, pásztortüzek mellett mondanak el a vének, hogy töltsék vele az időt, vagy tél idején, kemence tüze mellett, míg odakint havat sodor a szél, s a kuckóban álom ragasztja le rendre a fiatalok szemét. De fogynak már ezek is, mert sokan, akik hallották, elfeledték tovább adni a szót, s évszázadok során egyre kevesebb maradt meg abból, ami történt.

Mint például 1242-ben, amikor Batu Kán tatárjai rátörtek az országra, s feldúlták a magyarok földjét. Síksághoz szokott népség lévén a tatárok zöme elkerülte a hegyvidéket. Egykori krónikák szerint mindössze egy kószaló csapatjuk, valami ezer lovast számláló, merészkedett csak be a Szatmári-síkságról

a Szilágyság dombjai közé, kik aztán rabolva, gyilkolva, falvakat égetve jutottak el valamiképpen Doboka alá.

Mikor a dobokai magyarok híret vették a közeledő veszedelemnek, s már a szomszédos völgyek égő falvainak vörösét is láthatták az ég aljában, összeszedték nagy sebesen asszonyaikat, gyermekeiket, batyuba kötötték, amit tudtak, s a lábasjóságot maguk előtt terelve fölmenekedtek a Gyertyános nevezetű sűrű erdőbe, tova a Nagygerincen is túl, abban a reménységben, hogy ott nem lelnek rájuk a tatárok. Biztonság okából azonban három derék emberből álló őrszemet hagytak a Nagygerinc keleti бүтүjén, egy vén vackorfa alatt, ahonnan látni lehetett nemcsak a falut odalent, hanem az egész völgyet is. Nyárideje volt. Tarisznyája, s kulacsa mellett elhevert a három aggodalmas magyar a vén vackorfa árnyékában, s nézte a völgyet. Dél tájban telepedtek oda. Telt-múlt az idő, este lett, s még mindig nem mozdult sehoh semmi odalent. Be is sötétedett lassanként; kigyúltak rendre a csillagok s a békés, tücsökzenés éjszakát csupán a távoli tüzek vörös fénye rongtotta meg félelmetesen. Heverték ott az emberek, bámulták a csillagokat, s lassan a szó is kifogyott belőlük. Úgy elaludtak ott rendre-rendre, mintha csak birkanyáját őriztek volna odafönt a gerincen.

Nem is hallották, hogy mikor lépett oda hozzájuk az idegen. Csak arra riadtak, hogy valaki mély, érdes hangon rájuk szólt:

– Lám, Mányok is ég!

Talpra szöktek egyszeribe mind a hárman. Hűvös volt a levegő, hajnalodott. S bizony, odalent a völgy torkában égett Mányok. Nagy lánggal égett.

– Szentséges Úristen! – szakadt föl a szó az egyik magyarból. – Mind odavesztek, ejszen!

– Csupán a házak – szólalt meg újra az idegen –, a népet fölmenekítettem idejében a hegyre.

Mély, zengő hangja volt, különös hangja. Megnézték jól. Zömök embernek látszott. Szakállában, karimás kalapja alól kicsüngő hajában sok volt már az ősz szál. Hosszú gyertyánfa botra támaszkodva állt ott, mely tele volt vésve: írással, akárcsak a számadó pásztoroké.

– Mányoki vagy? – kérdezte az egyik dobokai magyar.

– Odavaló is – felelte az idegen –, mindenüvé való...

Többet aztán nem szólt, s az emberek se kérdezték. Visszaültek a vackorfa alá, s bámulták a tüzet odalent. Az idegen is leült, valamivel odébb. Lassanként fölkel a nap s a mányoki tűz vöröse beleolvadt a keleti égbolt bíborába. Hűvös kezű hajnali szél kúszott föl a völgyből, s fölvitte hozzájuk a füst keserű szagát. Alig emelkedett a nap ujjnyira a keleti gerinc, fölé, amikor egyszerre csak lovasok tűntek föl odalent a völgyben. Előbb csak valami húsz-harminc kopjásból álló előcsapat, majd jó kődobásnyira megettük föltűnt a sereg zöme. Sokan voltak, s jöttek mint a sáskák, Mányok felől. Dobokának tartottak egyenest, a rétek mentén.

– Anyátok ne sirasson – mordult föl az egyik dobokai magyar ott fönt a vackorfa alatt. Aztán csak lapultak ott, hallgattak és néztek.

Az előőrs lovasai kurjongatva nyargaltak be a házak közé, majd meggyűltek a falu utcáján. Egyik oldalon három tatár beugratott a Botár Andrisék udvarába, a másik oldalon három Gál Ferencék kerítésén szöktette át lovát. Körülnyargalták a két házat, majd leszöktek a ló hátáról, s ketten a ház ajtajának estek neki, míg a harmadik a csúrt vette szemügyre. Hamarosan kint voltak újra s odakiabáltak a többihez. Azok is elkezdték sorra venni a házakat, csűröket. Futkostak előre-hátra, mint a haragos darazsak. A sereg zöme is odaért közben s úgy rontott rá a falura, mint valami haragos árvíz. Dúlni kezdték a házakat, csűröket. Zsákszámra hordták ki a kenyérmagot, zabot, árpát, amit csak leltek, s kötözték lovakra szaporán. A házakból is hordtak ki mindenfélét. Aztán egyikök leguggolt az egyik szalmakazal mellé, mint aki tüzet csihol, s perc alatt föllángolt előtte a kazal.

– Hogy a keserűség essen belétek – nyögött föl odafönt az egyik bajszos magyar –, jaj de kitekerném a nyakatokat!

De csak hasaltak ott a fa töviben, s nézték elszörnyedve, ahogy a tűz belekapott a szénába is, majd a pajta fedelébe, s onnan át a Botárék házára. Hallani lehetett a zsindegy pattogását.

– Jaj, hogy Istenetek ne legyen...!

A tatársereg zöme áthömpölygött a falun, sorra megdúlva házakat, csűröket, s mögöttük jött a tűz is csűrről csűrre, házról házra. Két oldalról lovasok kerülték meg az égő falut a kertek mentén, mintha csak a gyümölcsösök vagy a szőlőkertek bokraiban keresték volna az elmenekült lakosságot. Az élen nyargalók egyszerre csak megtorpantak a temetőkert felső sarkában, ahol a legelő kezdődött. Szemlélődtek keveset, majd ordítózni kezdtek a többiek felé.

– Ráakadtak a csorda nyomára – nyögött föl az egyik magyar ott fönt a vackorfánál –, mondtam volt, hogy jobb lenne, ha nem mind egy csapáson tereljük föl a jószágot, hanem ki-ki a maga kertjén keresztül, s csak a gerincen túl jövünk össze. De lehurrogtak, ugye! Na, most itt a baj!

Ott is volt. Egy halomravaló tatár összegyűlt a legelő csücskén, s néztek fölfele a Nagygerinc irányába, amerre a nyomok vezettek. Tanakodni látszottak, majd megindultak fölfelé a jószág nyomán.

– Felit a jószágok ott hagyhattuk volna – kesergett az egyik dobokai a vackorfa alatt –, hús kell a beste pogánynak, az hát! Megmentődhettünk volna, ha felit ott hagyjuk nekik...!

– A keservit! – szökött talpra a másik. – Igyekezzünk, emberek, vissza a néphez! Hagyjuk a marhát ott, ahol van, de mentsük meg legalább az asszonynepet meg az apróságot!

Talpon is volt már mind a három, s lendült is a lábuk az erdő felé, amikor megszólalt újra az idegen. Mindaddig némán ült ott, kissé odébb és nézte az égő falut. Most se kelt lábra, csak odaszólt az emberekhez:

– Üljetek csak vesztég – mondta lassú hangon –, nem érnétek oda idejében ügysem. Gyorsabb a ló, mint az ember. Az Úristennél van csupán segítség. Üljetek hát vesztég, s imádkozzatok hívő lélekkel.

Bár halkan beszélt, volt a hangjában valami parancsoló. Az emberek egymásra néztek, aztán szótlánul visszahúzódtak a vackorfa alá. Nézték a tüzet odalent, ahogy egyik házat a másik után nyelte el, s nézték a tatárokat, ahogy indultak fölfelé apró lovaikon neki a hegyoldalnak, akár egy rakás megbolygatott hangya. Szemük sarkából olykor a különös beszédű idegenre lestek, de az csak ült ott, lehunyta szemmel, csak az ajkai mozdultak a borzas szakáll mögött, mintha beszélt volna valakihez.

A tatárok már a hegyoldal derekánál voltak, ahol a füves legelő lankája véget ért, s a vízmosásos kopár hegyoldal emelkedett meredeken fel a gerincig. Kapaszkodtak a tatár lovak fölfele a meredek vízmosásokon, s mikor már az utolsó is elhagyta a legelőt, az idegen hirtelen lábra szökött, karját kinyújtotta a tatárok felé, s morgott néhány szót a fogai között. S egyszerre csak megmozdult a hegy a tatárok fölött. Megmozdult és omlani kezdett, tompa dübörgéssel a tatár seregére. Sárga agyagpor szállt föl vastagon a megindult hegy nyomán, és eltakart mindent.

A három dobokai talpra szökött és előre futott a völgy pereméig, hogy jobban láthassa a csodát. Még hallották maguk mögött az idegen mély, zengő hangját: dicsérvétek az Urat, magyarok! De mikor magukhoz tértek, s hátra fordultak, a különös öregember már nem volt sehol. De elnyelte a föld a tatárokat is, mind egy szálig. A dobokai legelő végében még ma is csúnya, hepehupás agyagdombok idétlenkednek, s fölöttük mintha késsel metszették volna a hegyet, meredek agyagfal emelkedik százméteres magasba, föl a hegygerincig. Tatárvágásnak nevezi a nép még ma is, de hogy miképpen került oda, azt ma már csak nagyon kevesen tudják. S akik tudják, nem merik mondani, mert attól félnek, hogy kinevetik őket.

IV.

Déva alatt, a Maros folyása mentén, van egy patak, aminek Törökpatak a neve. Pisztrángot rejtő kristálytisza vize a magos hegyekből hozza le a fenyvesek illatát, s aki megkérdezi, miért nevezik Törökpataknak azt a patakot, az különös történetet hall a Maros menti vének szájából, akik maguk is csak úgy „hiszik is, meg nem is” a regét, amit nagyapjuktól hallottak volt kisgyerekkorukban.

A mese szerint valami két esztendővel a mohácsi veszített nagy csata után, amikor a török hadak mint gátat szakított árvíz lepték el a magyarok földjét, Erdélybe a Maros folyása mentén nyomult fölfele egy janicsár sereg, falvakat dúlva, asszonyt, s főképpen fiúgyermeket rabolva jövendőbeli janicsárnak.

Beérve a hegyek közé meglassultak valamicskét a törökök. A kanyaros völgy mentén csak üres falvakat leltek mindenfele. Embernek, jószágnak nyoma se volt, amit követni lehetett volna be a hegyekbe, a sziklás talaj miatt.

Ütrük bégnek parancsa volt a pasától, hogy meg ne álljon, míg belső Erdélyt el nem éri, ahol a magyar urak kastélyai állnak, s összefogdosva ezeket az uraságokat, hozza le őket magával Temes várához, minden kincsükkel együtt.

A lakatlanul talált falvak miatt azonnal fogytán kezdett lenni az élelem, s nyolcezer embert élelem nélkül nem lehetett már tovább vinni. Így aztán, amikor egy Ilia nevezetű oláh kém azzal vágódott hasra a nagyhatalmú bég előtt, hogy „növezzsze Allah hosszúra a szakálladat, nagyhatalmú úr, de ha meghallgatod alávaló szolgálodat, lesz hős janicsárjaidnak bőven mit enniök”. Ütrük bég felfülett a szóra, s kegyesen intett a tüszős, bocskoros embernek.

– Beszélj, de igazat mondj, mert ha nem: darabokra vagdaltatlak, s embereim konca leszel!

– Kegyelmes nagyúr – felelte Ilia alázatosan –, én tudom, hova menekültek el a folyó völgyéből azok a kutya magyarok, minden lábasjóságukkal együtt! Ha parancsot adsz, uram, hogy fölvezessem a hegyekbe bátor harcosaidat, szép testű magyar asszonynépen kívül lesz ott bőven húsnak való marha, tésztának való búzaliszt, s még aranyékszer is, zsákszámra! Én ismerem a járást föl a magyarok búvóhelyéhez! Sziklás hegyek, erdősűrűségek közepette van odafönt egy mélyvizű tó, melynek fölös vize sziklák alatt szivárog le a völgybe minden árulkodó patakmeder nélkül. Oda menekültek föl előled azok a kutya magyarok, hatalmas úr, minden jószágukkal együtt!

Parancsot is adott a bég nyomban, hogy ezer kipróbált harcos kövesse az oláh kémet föl a hegyekbe, s férfinépet élve ne hagyjanak, de asszonyt, gyermeket, lábasjóságot, s ami egyebet ott találnak, tereljék le a völgybe.

Odafönt a sziklák közé rejtve mélyvizű tó körül öt falu népe sátorozott, magukkal hozva mindent, amit csak menteni tudtak. Velök volt vigasztalásul egy fiatal vándorpap is, Keresztély nevezetű, kit Váradról küldött a püspök, hogy látogassa sorra a Maros-völgy szétszórt népét, kereszteljen gyereket, eskesse azokat, kik áldás nélkül élnek, vigasztaljon özvegyet és árvát, s imádkozzék ki valamicske egyházi adót azokból, akiből lehet. Ez a fiatal pap éppen misét tartott ott a tó partján kora délután, amikor a bojtárgyerek, kit őrszemnek küldtek volt föl a Bajlító csúcsára azon a reggelen, rohan elő nagy lihegve az erdőből.

– Jönnék! – kiabálta lihegéstől elfulladva. – Jönnék a törökök föl a hegyen! Sok ezren lehetnek, nyüzsög tőlük a hegy! Olájok vezetik őket!

Föl is bomlott az imádkozó gyülekezet nyomban. Sietett mindenki a maga sátrához, lovat nyergelni, menteni asszonyt, gyermeket. Menteni ám, de hova? Hátuk megett meredek sziklafal, megmászhatatlan, sziklarengeteg két oldalt is, járnivaló csapás csak lefele volt, a török markába. Nem marad más hátra, tanakodtak az emberek, mint veszni hagyni a jószágot s menekíteni a családokat,

szerteszóródva a sziklatatlanok bozótjában. Tán megelelészenek a törökök a jószággal, s nem indulnak szét embert keresni.

A fiatal pap ott állt a tó partján, ahol hagyták volt a népek, összekulcsolt kézzel, ég felé fordult ábrázattal, lehunytt szemmel imádkozva.

– Tiszteendő Ecsém, minék zárja le a szemét – szólalt meg megette egy mély dörmögő hang –, fél talán, hogy megvakul, ha megpillantja Istent?

A kopaszra nyírt, sápadt ábrázatú pap fölnyitotta szemeit és megbotránkozva nézett az ősz hajú, zömök, egyszerű öltözetű hegyi emberre, aki egymagában állt ott mellette a napsütötte tóparton.

– Micsoda megátalkodott beszéd ez veszedelem idején – mordult rá az idegenre. – Istent nem láthatja senki! De amikor végső menedékében Hozzá fordul a gyarló ember, illő, hogy alázattal s lehunytt szemmel járuljon elébe!

– Istent nem láthatja senki, he? – csóválta meg fejét az idegen. – Hát a magasságos égbolt ragyogó kékje odafönt micsoda? Az erdők imádságos zöldje odalent, he? Ki alkotta mindezt, ha nem az Úristen?

– Persze, hogy az Úristen alkotta – mérgelődött a fiatal pap –, minden gyerek tudja, hogy Ő alkotott mindent!

– S aki alkot valamit, nem önmagát teszi bele az alkotásba?

– Megátalkodott beszéd – haragoskodott Isten embere –, hogyan is lenne kelmednek ideje, s kedve bárgyú szót pazarolni, mikor pogány hadak gyilkos veszedelme zúdulhat reánk minden pillanatban, s azt se tudjuk, mi tévők legyünk!? Imádkozzék kegyelmed is, hogy legalább lelkét mentse meg az Úr!

De az idegen ember nem hagyta magát.

– Tán nem gondolja azt tanolt pap létire, hogy az Úristen okozza a bajt, meg a veszedelmet?

A pap rámeredt. Hallgatott egy pillanatig, aztán kibökte, rekedten.

– Az Úr akarata nélkül nem történik semmi.

– Na lássa – kapott a szón a másik –, s nem azt tanítja-é az Írás, hogy az Úristen teremtett mindent ezen a világon? S hogy minden, amit az Úristen teremtett, az más nem lehet, csak jó? Nahát akkor honnan a bűbánatból jön elő a baj meg a veszedelem?

– A sátán – felelte a pap.

– S ki teremé a sátánt?

A fiatal pap elfordult, s a tó vizére nézett, melyen békésen csillogott a napfény aranypora.

– Nem érünk rá vitázni, jó ember – motyogta a fogai között –, minden pillanatban ránk zúdulhat a pogány odalentről.

– S miként véli megmenteni ezt a sok elrémült népet? – szögezte neki az öregember a kérdést.

A pap ránézett. Könnyes volt a szeme.

– Istennél a mentség – sóhajtottá eseten –, én csak imádkozni tudok...

Csönd volt néhány pillanatig, csak a megriadt nép nyüzsgálése hallatszott a legelőrért két széle felől, ahogy asszonyostul, gyermekestül igyekeztek búvóhelyet lenni a sűrűségben. Pásztorokutyák csaholtak. A jószág riadtan bújt össze a meredek sziklafal tövében, mintha érezte volna a veszedelmet. Fölöttük, a sziklafal tetején fekete felleg kúszott elő a hegy mögül, s nyelni kezdte az égbolt kékjét.

– Hiszel-é Istenben? – kérdezte halkán a különös idegen. A pap megbotránkozva fordult feléje.

– Hogyne hinnék! 'Sze pap vagyok!

– Ha csak akkora hited van, mint egy mustármagocska, hegyeket mozdíthatsz vele. Nem így mondja az Írás? Nohát, vedd elé a hitedet, Isten embere, bárhol is őrzöd azt, mert ideje, hogy tegyünk valamit! Te csak szólj az Úrhoz, s mozdítsd a hegyet, én ügyelek arra, hogy útban ne legyen senki! Azzal hátat fordított a papnak, két markából tölcseért formált a szája elé s aláordított a tisztásra, ahol az emberek nyüzsgöttek, mint pásztortalan nyáj, ki farkasszagot érez.

– Héj, emberek! Föl a tó mögé, a meredek sziklafal tövébe, ahol a jószág van! Mozogjanak sebesen!

Hangjára elnémult a tömeg, majd futva indult neki a hegyoldalnak, asszonyt nógatva, gyermeket cipelve, föl a tó feletti meredek sziklafal alá, ahol a jószág tömöttödött aggodalmasan. Perc alatt üres volt a völgy torka odalent. Ideje is volt, mert a legelőrért alján már bújtak is elő az erdőből oláh kémeikkel az első törökök, s meglátva odafönt a sokaságot, ordítózni kezdtek a maguk nyelvén.

– Isten embere, ideje jött a mustármagocskáknak – szolt hátra az idegen az imádkozó paphoz –, ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?

Alig ejtette ki az utolsó szót, a hegy mögül előtörő fekete felleg elérte a napot és sötétségbe borult a világ. Megdördült az égbolt, vakító villám csapott alá, egyik a másik után, megmozdult alattok a hegy s az omló sziklák megett zúdult alá a tó vize, magával ragadva mindent, ami útjába került: fát, követ, törököt, mindent.

Az emberek odafönt megtorpantak a zajra s legyökeredzve nézték a csodát. Térdre roskadtak. Valahol egy asszony vékonyka hangja zsolttárba kezdett, s pillanat alatt egyetlen zsolttár volt a hegy. Gyors szélroham tovaűjtötte a megbomlott fekete felhőt, s fölragyogott újra a nap, mint Isten szeme, ki a világot vigyázza.

Ahol valamikor a mélyvízű tó partja volt, magányos szikla meredt elő az alázúduló víz közepén, s azon állt a pap, bénultan maga elé meredve, s mellette a zömök kis hegyi ember, kit nem ösmert senki.

– Alighanem félreállhattunk volna az Úristen útjából – szolt ez oda a megrendült paphoz –, lám még velünk is vesződnie kellett! Hát csak ülünk le idefönt, s várjuk meg, míg lefut ez a sok víz – tette hozzá –, aztán majd csak lesirülünk innen valahogyan...

Így történt bizony. Aki nem hiszi: kapaszkodjék föl a Törökpaták mentén egészen a patak forrásáig, ahol a szép tiszta víz előbuzog a magos sziklafal tövéből, s valami jó négyszáz lépésnyire lejjebb, ahol a patakocsk a legelő

lankáját szeli kettőbe, ott áll ma is az a magos, toronyformájú szikla, amit „pap kövénék” nevez a nép. Mert azon állt a csodatevő pap, ki megmenté népét, rázúdítván a tó vizét a török seregre.

Állítólag még állt valaki mellette, amikor az Úristen ledöntötte kétoldalt a sziklafalat, mi a tó vizét őrizte, mondja majd, aki a történetet meséli, valaki a nép közül, aki aztán lesegítette a papot a magos kőszárlól. De hogy ki volt ez, arról nem tud a történet.

V.

A marosvásárhelyi Teleki Tékában volt egy kicsike, kézírásos följegyzés, amit annak idején a gyekei kálvinista lelkipásztor hagyott volt maga megett az Úrnak 1608. esztendejében. A lúdtollal papírra vetett, szarkalábas és már-már alig olvasható írásomót zöld zsinórral kötözte volt egybe valaki, s ráírta nagy betűkkel a vastagabb papírból készült fedőlapra, becslés szerint valami jó száz esztendővel későbben: FIGYELMET ÉRDEMLŐ! KOLONTAI NÉZZEN UTÁNA!

Hogy ki volt az a Kolontai, aki utána kellett nézzen annak, amiről a kéziratban szó esett, azt nem tudhatjuk, mint ahogy azt sem tudjuk, hogy elvégezte-e az utánnézés dolgát. De annyi bizonyos, hogy aki veszi magának a türelmet és a fáradságot, hogy leüljön egy délutánra a téka egyik olvasóasztalához és megpróbálja kibetűzni a fakult írást, az különös dolgot tud meg a mezőségi Gyeke község történelméből.

Először is kitűnik, hogy Gyeke az 1600-as években egytemplomos, színmagyar falu volt, mégpedig kálvinista hitű. A papot Bokor Andrásnak nevezték, aki már idősebb ember lehetett, mert írásában többször is említést tesz arról, hogy a „Wesselényi-dombra” fölmennie sajgó térdei miatt immár nehezeére esett.

Bokor András tiszteletes úr följegyzései azzal kezdődnek, hogy „itt járt újra múlt öste ama furcsa beszédű ember, kinek tudtára adta volt az Úr, legalábbis ökelme azt híreszteli, hogy kis idő múltával császári hadak dúlják meg az országot, tüzet vetnek a falvakra és lemészárolnak embert, asszonyt, gyermeket.” A följegyzés alá odabiggyesztette a dátumot is: „az Úrnak 1603-ik esztendejében írtam ezt, zabvetés idején.” Az írás nagy része annyira elmosódott már, hogy annak szóról szóra való kiböngészése szinte lehetetlen. De aki győzi türelemmel, az a következő eseményekre következtethet abból, amit olvasni sikerül: 1603 tavaszán – zabvetés idején, tehát alighanem április derekán – idegen ember érkezett a faluba, fölkereste a papot és tudtára adta, hogy hamarosan nagy veszedelem zúdul a falura, amire jó lesz idejében fölkészülni. Ez a „fölkészülés” abból állt volna, hogy menekítsen föl a falu népe asszonyt, gyereket, jószágot, mindent a „földvári hegybe”, mihelyt „megveresedik Pusztakamarás felé az ég alja.”

Ez a furcsa beszédű ember komoly hatással lehetett a papra, mert a följegyzés szerint „háromszor is megmászta a dombot, hogy Wesselényi nemzeti úr tanácsát kérje”. A nemzeti úr azonban, úgy tűnik, mindhárom alkalommal tréfára vette a furcsa beszédű ember ijesztgetését, s azzal nyugtatta meg a papot, hogy a császárnak aligha lehet oka arra, hogy „akár jobbágyat, akár gazdálkodó parasztnépet ölessen; tudván azt, hogy parlagon maradt föld se gabonát nem terem, se vágómarhát nem nevel a hadak részére, kik a törökkel vesződnek”.

A történelemből tudjuk, hogy 1603 tavaszán Básta hadai végigdúlták a Mezőséget, s csak az maradt életben, aki idejében elrejtőzött a mocsárban vagy az erdőben. Azt is tudjuk, hogy a zsoldos sereg földig égette Báld, Sármás, Pusztakamarás, Katona, Gyeke, Vasasszentgotthárd, Cege és Szentiván községeket, míg Melegföldvár, Búza, Feketelak és Kispujon, elrejtve erdők és dombok között, megmenekedett a veszedelemtől.

Aki tehát arra igyekezett rábeszélni a gyerkei papot, hogy menekítse népét a földvári erdőbe, tudta, mit beszél. Tudását pedig csak egyetlen forrásból szerezhette volt: magától az Úristentől. Mert hiszen még maga Básta, a sereg fővezére se tudhatta előre, hogy magyarirtásra rendelt hadai mely falvakra törnek reá, s melyekre nem.

A följegyzés utolsó nyolc oldala a legérdekesebb. Ez a nyolc oldal kevésbé elmosódott, mint a többi. A papiros is más és a toll sem ugyanaz. Úgy tűnik, mintha Bokor András tiszteletes úr ezt a nyolc oldalt egy későbbi időben írta volna. Így kezdődik ez a rész:

„Az Úristen haragja lám biza reánk zúdula azon a napon. Ember, asszony, gyerek mind odapusztula s tűz emészté föl a falu minden házát, az Úr házát is meg Wesselényi nemzeti úr udvarházát is odafönt, kit magát vérebe fagyva hagyának ott udvar közepén a gonoszok. Ami azonban kevesünkkel megtörtént, az Úrnak akkora csodája, hogy azt csak remegve és alázatos lélekkel merem papirosra vetni.

Kezdem azzal, hogy amikor tova lent a tó mentiben föltűnt az idegen lovasok nagy tömege s mi azt se tudtuk, mitévők legyünk, csak odacsóppent élembe valahonnan, a parókia udvarára az a furcsa beszédű ember, s rám kiáltta mondván: Isten papja, ne töltsd az idődet haszontalanul! Bé se szaladj többé a házadba holmi után! Így, ahogy vagy, s azokkal, kik itt vannak veled, igyekezz alá sebesen a nagy füzesbe, annak is a túlsó végibe, s ott bújj meg, míg el nem távozik a veszedelem. Meg se moccanj, szót se ejts, bármi is történjék! Érted? Eredj!

Még ijedtemben is megkérdezém, hogy vihetünk-e magunkkal valami ennivalót, de csak rám ordított türelmetlenül: enni jobb-é vagy életben maradni? Ha megfogadtad volna a szót idejében, az egész falu népe megmentődhetett volna! Most csak az, aki nem rest a futásra. Eridj!

Ezt már haragosan kiáltotta felém az ember s én mentem is, asszonyommal. Mögöttünk szipogva és nyöszörögve a rémült cseléd meg öreg Andorás, ki a jószágra ügyelt. Ahogy mentünk, alá a parókia dombjáról, keresztül a falu

csücskén, le a patak hídjáig, s a hídon át a vizes rét mentén a nagy füzesnek, jöttek megettünk mások is, emberek, asszonyok, gyermekek. S akik jöttek, azok velünk együtt meg is maradának, bár az élen nyargaló császári zsoldosok meglátták ám, amint bévetettük magunkat a füzesbe s nagy ordítózással utánunk eredtek. A füzesben azonban, az Úr különös kegyelme folytán egyetlenegy se tette bé a lábát.

Ahogy ezt írom itt Légenben, sógorom kúriájában, magam se tudom, miképpen történt, pedig azóta néhány hét is eltelt, s volt időm törni rajta a fejemet. Csak annyit tudok ma is, hogy hasaltunk ott a nyirkos földön, fák sűrűjében a sáté között, s hallottuk emberek ordítását, asszonyok sikoltását. Utána pedig két teljes napig égett a falu, s vastag volt a keserű füst, késsel lehetett vágni. A második nap éjszakáján aztán csöndes volt minden, csak a füst szaga nyomta a levegőt, s néhány kuvasz vonyított itt meg amott, a messzi dombokon. Reggelre virradva ügyelve előbújtunk, magunk nyomát követve visszafelé a füzes végéig. Mikor kinézhattunk a szélső fák alól, a falu helyén egyéb se volt, csak üszkös, füstölgő rom, a patak hídjától föl az udvarház dombjái. De köztünk és a falu hídjá között, ahol a rétet tudtuk azelőtt, tó volt, posványos tó, amiben elsüllyedt a láb. Kászoni Pista bele is ment, hogy ő majd átgázol rajta, de alig győztük fűzfarúd végével kihúzni belőle a szerencsétlent. Mély volt az a láp, halálosan mély. Áldott legyen az Úr neve, kinek útjai kiszámíthatatlanok.”

A papírlap alján, más színű tintával, mintha valaki hónapokkal vagy éppen évekkal későbbben biggyesztette volna oda, ez állt még:

„Kitudódott, mihelyt az új mocsár kiszáradta, hogy több mint negyven lovaskatona odaveszett a lápba, kik alighanem utánunk igyekezének. A nagy szárazság idején lovak s emberek csontvázát, meg halomra való rozsdás fegyvert ástak elő az iszaphól azok, akiknek kegyelmezett az Úr.”

Gyeke alatt, az Új Mocsárban, ma is ásnak ki szárazság idején rozsdás sarkantyút, nehéz zabolát, kengyelvasat a kincskeresők. Volt olyan is, ki ezüstpénzt talált, régi pénzt, amit szívesen vásárolnak meg városi urak, pedig a boltban még csak egy korty pálinkát sem adnak érte.

VI.

Alig ötvenhat esztendővel Bokor András kálvinista lelkipásztor csodálatos megmenekedése után tova odébb, Mohaly völgyében történt újra valamiféle különös dolog. Cservágó Péter mohalyi kurtanemes diák fia, ifjabbik Péter, tette volt az írásba az esetet a Kolozsvári Református Kollégium Farkas utcabeli konviktusában, 1659 őszén. Az írás bekerült az iskola levéltárába, mivel Péter diák díjat nyert vele – egy ezüst forintot – tekintetes killyénfalvi Killyén András úr jóvoltából, ki írástudományi munkásságra kívánta serkenteni a kollégium diákjait.

Az első díjat, két forintot, egy Sólyom András nevezetű legény nyerte volt, II. Rákóczi György nagyságos fejedelem hadi erényeit dicsőítő versével, s így ifjabb

Cservágó Péternek csak a második díj jutott. Voltak ugyan többen, kik azt vélték, hogy a hazugsággal telt írásmunka még az egy forintot sem érdemelte meg. A történet azonban, amit Péter diák papírra vetett, valamiképpen megnyerte Killyén uram tetszését és így, minden formabeli gyöngeségének ellenére is megmaradt az utókor számára, gondosan elraktározva sok ezer papiros között.

Nos, a történet szerint egy Naszód felől aláereszkedő tatár csapat, miután megdúlta a Sajó-völgyét s a Szamos-völgy egy részét, a Désen gyülekező nemesi bandériumokat ravaszul megkerülve átvágott a dombokon keresztül a Mezőség felé, és egyenest Mohalyra zúdult volna alá, ha valami meg nem állította volna. Ez a valami tűz volt.

Egymagában ez még nem lett volna elegendő ahhoz, hogy különössé tegye ifjabb Cservágó Péter történetét, mert erdőtűz, mezőtűz, szárazság idején bizony gyakran megesett. Ez a tűz azonban kétnapi esőzés után lobbant föl nagy hirtelen egy vízmosásos legelőn, annak is teljes hosszában, a mohalyi temetőkert sarkától tova le a kicsi tóig, magosra csapó lánggal, márpedig néhány ázott kökénybokron kívül semmi egyéb égni való nem volt azon a legelőn. Augusztus eleje lévén, a falu birkái lerágtak már ott minden szál fűvet, s alig egy hete telt, hogy föl kellett hajtani róla a nyáját az erdő tisztásaira.

Nos, Péter diák írása szerint azon a reggelen, valamivel napkelte után lovas legény érkezett nyargalva Ördöngösfüzes felől s hangos kiabálással verte föl a falut: – Fusson mindenki! – ordította izzadt lováról a legény –, tatárok jönnek a gerinc mentén, száznál is többen vannak! Vass László úr hadai terelik őket tova Dés felől s haragosak, mint a darázs! Fusson, aki tud!

Összefutott erre a falu népe. Merre menjenek? Hova? Föl az erdőbe? Meglássák őket a gerincről menekülés közben! Hagyjanak ott otthont, jószágot, mindent védtelenül? Jó Isten, mi legyen?

– Bízatok az Úrban! – szólalt meg egyszerre a templom előtt a papjuk, s hangja úgy zúgott tova a falu utcáján, akár az orgonaszó –, vallotta írásművében ifjabb Cservágó Péter, ki őmaga is ott volt apjával és házasember bátyjával a tanakodók között.

Magos, csontos öregember volt a mohalyi pap, szép szál ember. De az idegen, aki ott állt mellette, még szalásabb volt, bár öregebbnek látszott. Testvérbátyja lehetett volna a papnak, annyira hasonlított reá. De nem papi gúnyát viselt. Harisnyás hegyiparasztnak látszott.

– Akik az Úrban bíznak s Őreá figyelnek, azoknak minden javukra válik – hirdette meg az idegen is, és hangja éppen úgy zengett végig a falun, mint a papé.

Az emberek elhallgattak. Nézték a papjukat, s a mellette álló idegen embert, ki akár testvérbátyja lehetett volna a papnak, s csak álltak ott tanácstalanul, amikor egyszerre csak elrikkantotta magát lován a füzesi legény s fölmutatott a gerinc falé: – Ott gyűnnek már, nicsak! – Azzal megfordította a lovát, sarkot adott neki s elnyargalt, vissza a füzesi völgy felé. A megrendült népek meg álltak ott az utcán, s

bámultak föl a legelő gerincére. Bizony, ott voltak már a tatár lovasok s ereszkedtek alá a domboldalon, akár a hangya, egyenest a falunak.

– Jaj nekünk! – sikoltotta el magát egy asszony –, hol a gyermekem? Gyere ide, Jancsika! Juliska te...!

Valaki elordította magát:

– Fegyverbe, emberek! Ragadjon baltát, kaszát, ki amit tud! – Lódultak már a lábak, amikor a pap mellett álló idegen ember hangja megállította őket:

– Baltával akarjátok megvédelmezni asszonyaitokat, gyermekeiteket fegyveres tatárok ellen, ti bolondok? – dörrent rájuk a szó. – Egyetlen védelmetek az Úr! Szálljatok magatokba! Bánjátok meg bűneiteket! Tisztítsátok meg szíveteket imádsággal, s az Úr nem hagyja el azt, aki Őbenne bíz! Álljatok csöndben, fordítsátok lelketeket az Úr felé, dicséritek az Úr hatalmát és lássátok szemetekkel az Ő megváltó erejét!

Csönd volt a szavai után. Emberek, asszonyok, gyermekek álltak az utcán, mintha mozdulatlaná bénította volna őket az idegen ember hangja. A pap mély, zengő hangon belekezdett a zsoltárba: „Az Úr énnékem őriző pásztorom...” Pillanat se telt el, s vele énekelt az egész falu. Zengve szállt a zsoltár szava tova a völgyön, s a meleg napfényben látni lehetett odatúl a tatárokat, ahogy lassan aláereszkedtek lovaikkal a meredek legelőoldalon. Sokan voltak.

A zsoltáréneklők már a harmadik versnél tartottak, amikor a lovasok éle leért a legelő aljába, alig kőhajításnyira a kertektől. Akkor egyszerre csak a pap mellett magasodó idegen ember fölemelte két kezét az ég felé s hangja kettévágta a zsoltáréneket:

– Nézzétek hát, emberek, az Úr szabadítását! Boldogok azok, kik szeretik az Urat! Dicsőség az Úrnak, dicsőség!

Utolsó szavai még ott zúgtak az emberek fülében, amikor egyszerre csak lángra lobbant odafönt az egész legelő. Tűz csapott föl, mintha csak szalmát gyújtott volna meg valaki a legelő hosszában. Horkantak a tatár lovak, ágaskodtak. A láng belekapott a sörényükbe. Pillanat alatt megfordult az egész tatár csapat, s nyargalt visszafelé, mintha szemét vették volna, föl a meredek oldalon, neki a gerincnek. A tűz meg szaladt a nyomukban, mintha nem esőverte agyag, de száraz haraszt égett volna megettük.

Mikor később a falubeliek közül néhányan előmerészkedtek, hogy megtekintsék a tűz helyét, nem leltek ott semmit, még csak egy szemernyi kormot sem.

Odalett az idegen is, még aznap. S mikor vasárnap, templom után idős Cservágó Péter ott az emberek előtt megkérdezte a papot, hogy testvérbátyja volt-e az idegen, az rábólintott.

– Még gyermekkorában szegődött el bojtárnak a hegybe, tova Parajd felett – felelte lassú szóval –, aztán amikor nem tért meg az őszön, azt véltük, medve vagy farkas vészelt vele. Ilyesmit hitettek el apámmal a pásztorok is. Csak évek múltán

derült ki, hogy a Tudó Ember vitte el magával. Ő nevelte s aztán esztendők múltával reá hagyta a titkos hagyatékot, ami még Krisztus Urunk első magyar tanítványától maradt vissza. A szent tanítást, amit immár mindenki elfeledett régen... Így biza. Az Úr küldte volt ide, szabadítással –, s már mennie kellett mások mentésére. Szép és szent mesterség az Úr hagyatékának hordozása, de nagy súlyt visel a vállán az, kit Isten kijelöl erre... Úgy szól az egyforintos történet, s írója, ifjabb Cservágó Péter még hozzátette a végére, alighanem a történelmi hitelesség céljából, hogy: a Mohaly felett megfutamodott tatárok másnap reggel beleszaladtak tova Kudunál a csicsói várnagy, Vass László uram csákányosaiba s hírmondónak való se marada belőlük.

VII.

Azt a Péter diák írásában említett magos, csontos, orgonahangú „Titok Tudó” embert a mohalyi tűz után még kétszer látták a Mezőségen. Elsőnek ötvenkét esztendővel később, tova Légen alatt, ahol kettéágazik a völgy. De akkor már vén volt erősen. Hosszú fehér haja vállig csüngött, s bozontos fehér szakállától alig lehetett látni az arcát. Hosszú pásztorbotra támaszkodott, s nem volt egymagában. Széles vállú, széles mellű zömök magyar állt mellette, átalvetővel a vállán, hosszú nyelű baltával a kezében.

Az Úrnak 1711. gyászos esztendejét írták volt akkor. A nagyságos fejedelem szabadságért harcoló hadai letették a fegyvert az osztrák zsoldosok előtt, s a császár bosszúja országzszerre verpadot, s bilincset hozott a magyarnak. Magyarok elkobzott földjét császári kegy osztogatta idegen árulók között. Ekkor történt, hogy a légeni Szabók, Borsosak, Szendrők, Vágók és Szekerések földjeit a nemrégiben betelepített ombozvölgyi oláhoknak ígérte a császár embere, ha gondoskodnak arról, hogy életben közülük egyetlenegy se maradjon. Felbuzdulva ezen s pópájuk áldásától felbátorodva, egy sötét őszi éjszakán átjöttek az oláhok a hegyen, és rávetették magukat Légenre. Kegyetlen mészárlást végeztek ott. A férfiakat karóba húzták, baltával lefejezték, az asszonynépet halálra kínozták, s még a gyermekeknek se kegyelmeztek. Mire megvirradt, egyetlen véráztatta siralomvölgy volt az egész falu. Részeg oláhok dőzsöltek mindenütt, megkínzott magyar hajadonok sikoltozásai közepette. Minden magyar férfiember aggtól a csecsemőig halott volt már.

Kivéve egy. A légeni Szabó András legkisebbik fia, a tizenkét éves Ferkó. A nagy felfordulásban sikerült két kis hűgával együtt, a tízéves Ágneskével és a nyolc éves Zsuzsikával megbújnia a szalmakazalban. S mikor pirkadni kezdett olyannyira, hogy látni lehetett már a szürkületben, Ferkó óvatosan előbujt, szétnézett, aztán kézenfogva előhúzta a szalmából húgoeskáit s megindult velök óvatosan, a kerítések mentén lopódzva, Mócs felé, ahol az apjuk öccse élt volt.

Részeg oláhok kurjongattak, dorbézoltak a magyarok házaiban faluszerte. Már-már majdnem eljutottak a füzesig, amikor a falu utolsó házából, ahol Szekeres Gábris lakozott volt a családjával, kitántorgott egy tűzös oláh és megpillantotta a gyermekeket, ahogy azok a kerítés mentén igyekeztek a füzes felé.

– Nicsak! – kurjantotta el magát a részeg oláh –, itt lapul még két kis szuka meg egy kan-kölyök! Gyertek frátyék, belezzük ki ezeket is!

Kajabálására többen is előbújtak a házból, s üzöbe vették a három gyermeket. Mire elérték a füzeset, már több mint húsz oláh volt a nyomukban. Megbújva a sűrűben nyertek ugyan egy kevéske időt, de hamarosan ott is beléjük botlott egy részeg vankuj, s csak részegsége miatt nem estek a kezébe. Ferkó nekiugrott a részeg embernek s bedőttötte a bokorba. Aztán futni kezdtek a kis patak mentén, ki a füzesből, ki a rétre, hogy elérjék a Mócs felé emelkedő dombot.

Azon a helyen, ahol a völgy kettéágazik, nem volt még tó akkoriban, csak két patak jött össze egy vizes, sátés, mocsaras rét közepén. A patakon kellett átkelniök, hogy eljussanak a dombig, de bizony az őszi esőktől megáradt a rét is, patak is, és időbe került, míg Ferkó át tudta segíteni kishúgait a vízen. Akkorra már az üldözők is ott voltak közel.

– A két nyulacskát zsákba tesszük, s úgy visszük haza! – rikoltozták a részeg oláhok –, a kutyakölyköt kibeleggük itt helyben! Kerülj elejükbe, Tódor! Vágd el útjokat a domb felé, Nyikuláj!

Valami kétszáz lépésnyire a pataktól vén, odvas fűzfa állt egymagában a domb lábánál. A vén fűzfa mellől két ember figyelte a gyermekek menekülését. Egyik magos volt, csontos és öreg. A másik fiatal, alacsony, széles vállú. Ferkó ott állt már a mély vizű, sebes sodrú pataknál, térdig vízben, és kétségbeesetten igyekezett kitalálni, hogy miként vihetné át a két hűgát, amikor a fűzfa mellől odakiáltott hozzá az öregebbik:

– Fogd kézen a hűgaidat, gyerek! Aztán csak hunyd be a szemedet, s ugorj egy nagyot!

Kétségbeesésében nem tudott egyebet kitalálni, s az üldözők már ott gázolták a vizet mögöttük, így hát Ferkó csak megmarkolta egyik kezével az egyik hűgát, másikkal a másikat, behunyta a szemét, ahogy az öreg rendelte s ugrott egy nagyot. Mintha csak egy láthatatlan erő megragadta volna mindhármukat, valósággal átröpültek a megáradt patak fölött. Alig érzett száraz földet a lába alatt, Ferkó felnyitotta a szemét ámultan.

– Ide hozzám! – intett fejével az öregember a vén fűzfa tövéből. Szorosan fogva két kishűga kezét, vonszolta őket Ferkó a domb felé. Hallotta maga megett az üldözők részeg ordítózását, futó lábuk alatt a víz csobogását... aztán egyszerre csönd lett, mély csönd. S amikor lihegve hátranézett, nem látta az üldözőket sehol. Csak egy nagy, rettenetes víztölcsért látott maga megett, pontosan azon a helyen, ahol olyan különös módon átugrotta volt a patakot. Mintha csak a patak feneke beszakadt volna, úgy nyelt el az a rettenetes víztölcsér mindent, a rét sátéját, a

bokrokat, a patak menti fűzfákat, mindent. Alighanem az üldözőket is. A sötét, haragos víztölcser pedig nőtt, szélesedett, valóságos tóvá változott az elámult gyermekek szeme láttára.

Így keletkezett a légeni tó. Aki megkeresi ott a két völgy találkozásánál, nyomban megérzi, hogy nem egyszerű tó ez. Korántsem olyan, mint a Mezőség többi, sekély vizű, barátságos tavai. Különös tó, barátságtalan. Sötét és mély a vize, s akik ott halásznak, azt állítják, hogy vannak helyek, ahol patkót köt az ember a zsineg végire, s aláereszti: nem lel feneket a patkó vasa.

Ha pedig olyan ember merészkedik a vizére, akinek lelkét bűn terheli, s kezéhez vér tapad, azt magába szívja a tó csólnakostól, mindenestől, még ha vadonatúj is a csólnak, s az ember jobban úszik a vidránál is.

VIII.

Másodszor Mezőzáh és Tóhát között tűnt föl újra az a bizonyos magos, csontos, zengő beszédű „Titok Tudó” ember, akit mohalyi Cservágó Péter említett először a maga egyforintos írásában, s akiről ötvenegynehány esztendővel későbben a mócsi plébános tett említést, amikor Légen vesztét, és a Szabó gyerekek csodálatos megmenekülését jelentette beszámolójában püspökének. A legkülönösebb az egészben az, hogy míg a Cservágó Péter írása, és a mócsi plébános jelentése között mindössze ötvenegynehány esztendő telt el, a légeni csoda és a mezőzáhi kígyóeső közé százharmincnyolc évre nyúló idő ékelődik. Azt még el lehet képzelni valamiképpen, hogy akinek öszülni kezdett már a haja 1659 őszén, 1711-ben ha öregesen is, de még mozdulni bír. Emberi ésszel nehéz azonban felfogni, hogy ugyanaz a vénember még 1849-ben is bírja magát.

Az összegyűjtött adatokból kitűnik, hogy a hagyatékot őrző Titok Tudók mellett többnyire ott volt egy fiatalabb ember is, néha éppen gyermekkorban lévő, akit mint valami olyan tanítványszerű inasgyereket vett maga mellé idősebb korában a Csodatévő, alighanem abból a célból, hogy holta után tovább őrizze az ősi hagyatékot és tettekben is gyakorolja azt, amit az együtt töltött esztendők során tanult. Valószínű tehát, hogy a légeni fűzfa mellett álldogáló széles vállú, zömök magyar vette át a tudás örökségét a gyöngülő vénembertől, s mikor sora jött annak, hogy ő is vegyen maga mellé egy arra alkalmas tanítványt, szép szál legényre esett a választása. S így történt aztán, hogy a tóháti és mezőzáhi magyarok egy magos, szikár, fehér hajú vénembert találtak ott 1849 nyarán a szunyogvári kis dombon, ahova egy széles vállú zömök legényke vezette volt őket a mocsarakon keresztül.

Akkoriban ugyanis még posványos vizű nádas mocsár volt az a széles, nagy térség, mely mint egy óriási lapos háromszög ékelődik Tóhát, Mezőzáh és a cikudi völgy közé. Tiszta magyar falu volt még akkoriban Mezőzáh is, Tóhát is, kéteplomos, jómódú magyar falvak. Cikud volt csak oláh. Magyar uraktól elkobzott császári birtokra telepített havasi mokányok éltek ott, vadak, mint a nádi

csikasz. Még a viseletük is más volt, mint a többi beszivárgott oláh cselédnek. Újak voltak a vidéken és nem barátkoztak senkivel.

A történetet, amit elmondok, dédapám szájából hallottam volt először, hatesztendőskoromban. Dédanyám is ott volt a nagy nappali szobában, az ablak mellett ült, gyapjúkesztyűt kötött s olykor megtoldotta dédapám szavát ezzel meg azzal, apróbb részletekkel. Ahogy megtudtam később, valójában az ő története volt, mert ő élte át a kigyóesőt. Dédapámat, ki Bem seregében harcolt, már vitték Kufstein vára felé akkor, ahol tizenhét esztendőtt töltött a császár kenyerén, várpincébe zárva.

Elég az hozzá, hogy 1849 késő nyara volt, augusztus vége. A szabadságharc zászlaját porba és sárba taposta a muszka túlerő, s bujdosó magyarokkal teltek meg az erdők, nádasok, mocsarak. Hír járta, hogy a Maros mentét kozákok dúlják s a gyalui havasok oláhjai magyar falvakat és városok népét ölik Kalotaszegtől Zalatnáiig.

Egy nap aztán lovas legény érkezett Tóhátra. Ludasról jött és csak a Csontoskúria udvarán szökött le lováról. Veszedelem hírért hozta. Két kozák század szállta meg Ludast. Egyik erre veszi majd az irányt, másik Gyéresnek. De lassan mozdulnak. Az a parancsuk, hogy adjanak időt az oláhoknak. Még fel se száradt az izzadság a hírhozó lován, amikor Csontos uram zsellérje, ki a cikudi tó bütüjében lakozott, hozta a hírt, hogy valami készül Cikudon. Kaszát egyenesítenek az oláhok, baltát éleznek s a pápa beszél hozzájuk a piactéren.

Csontos uram szót küldött nyomban Mezőzáhra az Ugron-kúriába, és Ugron István legény fia, Dénes szaladt föl a hírrel dédanyámhoz a dombra. Dédanyám elővette a szekrényből mindkét vadászpuskát, a golyósat is meg a seréteset is, meg is töltötte mind a kettőt s odatámasztotta az ajtófájának.

– Jöjjenek. Itthon leszek – felelte kurtán, s nem fogadta el az Ugronék meghívását, hogy költözzék le hozzájuk, míg elmúlik a veszedelem. Még akkor se mozdult a kis zsendelyes udvarházból, amikor újra szót küldtek fel az Ugronok, hogy szedje össze minden értékes holmiját és csatlakozzék hozzájuk még napnyugta előtt lent a Nagy-Mocsár alatt. A Szűnyogvárban gyűlnek össze a magyarok – így szólt az üzenet –, mert csak ott lesznek képesek fölvenni a harcot a cikudiakkal.

Szűnyogvár dombja a nagy nádas mocsár kellős közepében volt. Valamikor valóban erődítés is volt a kis kerek dombon, tölgyfából való, amit a Thoroczkayak építettek volt oda még az ezeröttszázados években, búvóhelyül, kószáló török, tatár és osztrák martalócok ellen. Egy télen azonban tüzet vetett valaki a kiszáradt nádasra, s odaégett a vár is a bennelévőkkel együtt. Azóta csak egy fűzfákkal benőtt alacsony domb volt ez a Szűnyogvár, a Nagy-Mocsár közepén, súlyos időben búvóhelye az üldözötteknek.

Ide gyűltek hát egybe a magyarok, Tóhátról is, Mezőzáhról is, batyustól, mindenestől, még naplemente előtt. Keskeny, kanyargós ösvény vezetett oda be a

lápon át, s aki elvétette a lépést, azt aláhúzta a hínár meg az iszap a feneketlen mélységbe.

A Nagy-Mocsár alsó csücskében egy szalmakalapos tömzsi legényke várt az egybegyűlőkre, s mikor már mindenki ott volt, s úgy látszott, hogy nem jön senki más és a nap is alácsúszott már a cikudi gerinc mögé, végignézett a szalmakalapos legényember az ott lévőkön.

– Nocsak – mondta –, én ejszen elindulok elől, s maguk csak egyenként jöjjenek mögöttem. De vigyázzanak ám, hogy mindenki az előtte járó nyomába lépjen, s nem erre vagy amarra. Ha valaki mégiscsak rossz helyre lépne, egyszerre kapja el két oldalról az előtte menő meg a mögötte járó, s rántsa ki a sárból, mielőtt bajjá növekszik a dolog. Ezért aztán fontos az is, hogy kartávolságra maradjanak egymástól s a láncot meg ne szakítsa senki. Én majd elől lassúra fogom a lépést.

Azzal elindult be a nádasba. S mögötte, mint egy hosszú, sötét kígyó, emberek, asszonyok, gyermekek elnyúló sora, némán, pisszenés nélkül, valami négyzázegynehányan. Ahol az ösvény fölszaladt a lapos tetejű kis dombra, dőlt fatönkөн ülve várt reájok a Titok Tudó ember. Magos, csontos, ősz hajú magyar, kinek még suttogva is zengett a hangja, mint az orgonaszó. Volt, aki ismerte már, de volt sok, aki ott látta először.

– Telepedjenek le a fák alatt – adta ki a vénember dörmögve a parancsot –, tüzet ne tegyen senki, mécsest se gyújtson. Hangos beszéd se legyen. Síró gyermeket ringassák ölben az asszonyok.

Majd a szalmakalapos legénykére szólt rá: – Ferkó fiam, kapaszkodj föl a látófára. Kötözd oda magad, hogy le ne fittyenj, mert ott töltöd ám az éjszakát magadban. Fekete éjszaka lesz, újhold éjszakája. Ki gonoszra készül odakint, fáklya nélkül nem leli meg az utat. Ha fényt látsz mozogni valahol, szólj alá.

Percek alatt leszállt az éjszaka, s fekete volt, akár a sírgödör. Kuporogtak a népek a fűzfák alatt, volt olyan is, ki elheveredett, s aludni próbált, de szúnyogok a fülbe muzsikáltak, s nem hagyták nyugodni. Nagy volt a nádas csöndje. Denevérek ciccentek a fák felett, nádi egér matatott a ciherben. Magosan fönt az éjszaka sötétjében vakvarjú szólt néha. Néma volt a világ körös-körül.

Sötétség ülte a dombokat. Semmi se mozdult odakint. A nép összebújt a szúnyogos sötétség alatt családonként. Volt, aki horkolt, volt, aki csak nehéz lélegzettel szívta a levegőt, s volt, aki gondterhelten virrasztotta az éjszakát. Gyermekek nyöszörgött olykor, néha felsírt egy-egy csecsszopó. Lassan, nyúlósan telt az éjszaka. Ferkó legény odakötözte magát a fa törzséhez a fűzfa tetején, s onnan vigyázta a dombok csöndjét. Valamivel pirkadás előtt, alighogy a csillagok ritkulni kezdtek kissé odafönt, s kelet felé megsápadt az ég alja is, különös szél indult. Szakadozott szél, langyos, puha. Iramodott egyet, belekapott a nádasba, s tovatűnt megint. Itt suhogott, majd ott suhogott, jött, elment. Különös szél volt. De dél felől jött mindég és eső szagát hozta. Kik ismerték az idő járását, tudták, hogy eső lesz. Nemcsak rendes, nyárvégi eső, de zivataros eső. Gonosz eső. Vén Gergő

bá, ki csász volt az Ugronok szöllejében, oda is cammogott, mihelyest látni lehetett a dombocska közepibe, ahol a Tudó Ember ült, hátát a fának támasztva, melynek tetejéből Ferkó legény őrizte a világot, s meg is mondta neki: ejszen rosszra fordul az idő hamarosan. Mi lesz a sok néppel, ha itt rekedünk?

A szikár, csontos, ősz hajú ember ránézett Gergőre, egyenest a szemibe s csak ennyit mondott: – Istentől jó az eső, Istentől való a vihar is. Kik Isten oldalán vannak, aggodalomra nem lehet okuk.

Gergő bá megcsóválta a fejét s visszacamogott a családjához. Tépett, veres felhőket terelt a szél odafönt, mintha csak tisztára akarta volna söpörni az utat a kelő nap előtt. Itt-ott fel is ragyogott az ég kékje olykor a fellegrongyok között néhány percre, s a nap sugarai vörösen hulltak alá a hullámzó nádasra, aztán kialudt a fény megint, s csak a szél suhogott meg a felhődarabok szaladtak. Egyéb azonban nem történt. Telt az idő. Nappallá vénült a pirkadat. Az asszony nép kendőt terített a gyepre itt is, amott is. Rozskenyeret, szalonnát szeltek.

– Jöjjenek, na, faljanak valamit, mielőtt esni kezd – mondták. Az eső azonban még mindég nem jött. Meggyérültek a futó felhők is s az ég kékje egyre növekedett. Izzott a nap odafönt, sugarai szúrtak, mint a tű. Árnyékba húzódtak a népek előle. Ültek szótlanul, s hallgatták a szelet, ahogy megborzolta időnként a nádast, s megzúgatta a füzeket.

– Ha nyár derekán lennénk, azt mondanám, hogy vihar készül – mondta Gergő bá, a csász –, de hányja már selymét a törökbúza, s mióta eszemet tudom, nem járt erre vihar ilyen későn.

A nap már félúton volt az ég teteje felé, amikor Ferkó odafönt elrikkantotta magát:

– Ott gyűnnek a beste cikudiak, nicsak! Egyik résző Tóhátnak tart a nagy legelő mentén, másik résző meg a domb hátán át Záhnak! Sokan vannak ám mindkét oldalon!

Szavától megfagyott a csönd a füleddt mocsár fölött. Az emberek egymásra néztek. – Ejszen tüzet vetnek a falura a gazok – mordult valaki. – Semmink nem marad, csak a csóré életünk – tette hozzá egy másik. – Áldjátok az Istent, ha életben maradunk – sóhajtotta egy asszony. Aztán egyszerre csak végigzengett a mocsár felett a Titok Tudó ember mély hangja: – Imádkozzatok! Valamennyien!

Meghajoltak a fejek. Mély volt a csönd, akár a feneketlen kút. Aztán egyszerre csak mély dördülés rázta föl a csöndet s Tóhát felől haragos fekete felleg emelkedett az ég aljában. Gyorsan emelkedett s éhesen nyelte el az ég vakító kékjét. Egyik dörgést a másik követte. A levegő megforrósodott. Szélroham kapott a füzekbe. Ágak recsegték. Földig hajolt a nád, s megriadt madarak keltek szárnyra a mocsárból, kócsagok, gémek, szélkiáltók, vadkacsák, bibicek. Mint könnyű toll-labdát, úgy dobálta őket a szél. Perc alatt elsötétedett minden. Morajlott az ég körös-körül.

– Apó! Apó! Odanézzen! – rikkantotta el magát Ferkó odafönt a hajladozó fűzfán. – Az Úristen tölcseré! Az Úr tölcseré járja a mocsarat.

Az emberek meresztették a szemüket odalent, de nem láttak semmit, csak zúgó, recsegő, hajladozó fűzfákat.

– Gyere le onnan tüstént! – szölt föl hozzá az öreg –, ne töltsd idődet a csomóval, vágd el a kötelet! – Aztán a megrettent emberekhez fordult: – Gyűjtsétek ponyva alá az apróságot meg az asszonynépet, szaporán! Húzódjatok a nagy fák tövibe, szorosán! S dicsérvétek hálaadással az Urat, ki mindnyájatoknak gondját viseli!

Perc se telt bele, alig huppant le Ferkó a nagy fáról, s a vihar rászakadt a világra, mintha el akarta volna nyelni.

A többit aztán már nemcsak a dédapáméktól hallottam kisgyerekkoromban, de esztendőekkel később a mezőzáhi Ugronok és a tóháti Csontosok leszármazottaitól is.

A cikudi oláhok alig voltak már kőhajításnyira a záhi szérűskertektől – dédanyám már látta is őket a tornácról, ahol két töltött puskával várt reájok –, meg a tóháti istállóktól, amikor egyszerre csak iszonyatos vihar támadt. Roppant forgószelek tölcseréi jelentek meg a nagy mocsár felett, majd onnan kétfelé szakadva szörnyű sebességgel forogtak tova, egyik részük délnek, a tóháti rét mentében, másik részük föl a Záh feletti dombra, s amikor elérték a rablásra készülődő cikudiakat itt is meg amott is: a víztölcserék fölemelkedtek, elpattantak a rohanó fekete fellegek alatt, s olyan esőt zúdítottak a megriadt oláhokra, amilyent még nem látott a világ. Kígyók, békák, vérszopó piócák szakadtak alá az emberek nyakába, beléjük akaszkodtak, marták őket, ahol érték, a cikudiak meg elordították magukat: „váj gye minye! Váj gye minye!” S szaladtak hazafele, ahogy tudtak, Isten verésével a fejükön.

Se Mezőzáhnak, se Tóhátnak nem jutott egyéb, csupán egy jóra való záporosó. S ami a legcsodálatosabb: Szúnyogvár szigetét nem csak a forgószelek, de még a záporosó is elkerülte volt.

IX.

Kunpatakát úgy elrejtette szem elől az Úristen valami jó nyolcszáz esztendővel ezelőtt, hogy se török, se tatár, még csak az osztrák császár zsoldos hadai se találtak rá; s így aztán minden gonosz csapástól megmenekedett, hosszú évszázadokon keresztül. Mivel azonban nagy hegyek gödrében volt a falu, kevés szántani való földdel, meredek legelőoldalakkal meg sziklás, bozotos erdőktől körülvéve, terjeszkedésre nem volt lehetőség. Így aztán, akinek két fia volt, abból egyik világgá kellett menjen, szerencsét próbálni. Idő teltével még Amerikába is jutott volt belőlük. Most azonban nem erről esik szó, hanem arról, hogy míg más falvakba rendre béköltöztek vándorló oláhok is, kik a császári hivatalt viselők

támogatásával egyre több és több helyet szorítottak maguknak a magyarok kárára, addig Kunpatakába csak egyetlen oláh család vetődött el, az is ott lelt maradást fent az erdők alján, ahol a juhok letelepedése volt. Békében élt a magyarok mellett, nyár idején pásztorkodott nekik, ős érkeztével fát döntött, s napszámba járt, amikor szükség volt rá. Na de mit hoz az idő: az első nagy háború után egyszerre csak idegen országban lették magukat a kunpatakiak. Úgy tudták ezt meg, hogy az 1919. esztendőnek letelepedésén, úgy két héttel karácsony után, csikorgó hidegben egy szakaszra való idegen katona jött cammogva fölfelé a hóban a marosvölgyi országút irányából, s mikor odaértek, kiderült, hogy oláhok voltak a hegyeken túlról. Összecsődítették a falu népét a templom előtti térségre, és egy tisztformájú beszélni kezdett hozzájuk. Azonban hiába beszélt, nem értette senki. Kivéve azt a Mitru nevezetű oláhembert, aki a birkalegelő mentén lakott. Ez aztán odaordított valamit hátulról, mire a tisztformájú abbaahagyta a beszédet, s odaintette magához ezt a Mitrut. Váltakozó néhány szót a maguk nyelvén, majd Mitru az összecsődített emberek felé fordult, akik rosszkedvűen topogtak ott a hóban.

– Aszongya a főhadnagy úr, hogy mostantól kezdve itt Nagy-Románia van! – szólt hozzájuk nagy hangon –, én leszek itt máától kezdve a bíró, és ti csináltok, amit én mondok!

Az emberek összenéztek, csóválni kezdték a fejüket, s volt olyan is, aki megfordult a sarkán, s indult haza. Az oláhok főhadnagya nagyot ordított erre, amit Mitru így fordított át magyarra:

– Míg ő beszél, tik maradtok!

– Akkor mondd meg ökelmének, hogy igyekezzék a szóval – felelt vissza valaki a tömegből –, mert hideg van ám! Mitru hűségeesen átfordította a kívánságot a maga nyelvére és az oláhok tisztje bólintott reá. A többi aztán megvolt percek alatt. A katonák számára lefoglalták az iskolát és csirkét, malacot, libát, frissen sült kenyeret követeltek maguknak. Mitru pedig parancsot kapott, hogy költözzék be nyomban a községházába; s ügyelje a törvényt. Csirkét, libát, malacot nem kellett az iskolaházhoz vigyék a magyarok, se a frissen sült kenyeret. Jöttek maguk a katonák érte házról házra, s vittek mindent, ami megtetszett nekik. Három napig dőzsöltek ott a falu nyakán, s mielőtt tovább mentek volna, újra összecsődítették a népet a templom elé, s a nagy haragos tiszt Mitru száján keresztül ezt mondta nekik:

– Amint tudjátok, ezentúl itt Nagy-Románia lesz. S Nagy-Romániában az a rend, hogy minden falu közepén román templom kell legyen. Ad a tiszt úr néktek egy egész esztendőt, s mikor visszatér ide, román pópát hoz magával. Addigra kész legyen a templom! – Ezzel elment katonáival együtt. Senki se vette komolyan, amit mondott, hiszen Mitru meg a családja mit is kezdenének egy templommal? Ha papot hoznak ide neki, elimádkozhatnak együtt a községházában is.

Telt az idő. Mitru mellé fölküldtek az új urak valami írnofélét is, majd egy csendőr őrmestert hat csendőr katonával. Azok számára is házat kellett üriteni a

közsegháza mellett és ebből az okból ifjabb Trombitás Péter át kellett költözzék a templomtérré nyíló nagykapus házból a pajta megetti hátsó házba, ahol az öregek éltek. Az emberek pedig tünődni kezdtek, hogy meddig is maradnak ezek az idegenek a falu nyakán, s mikor térnek már vissza oda, ahonnan jöttek.

Erre azonban nem került sor. Egy esztendő és négy hónap teltevel egyszerre csak megmozdult a falu alatt a dűlőút, s jött fölfelé négy szekerre való ember. Egyenruhások, hivatalos személyek, s közöttük egy fekete gúnyás, nagy szakállú pápa. Az egyenruhások egyike az a tiszt volt, aki annak idején meghirdette volt Nagy-Romániát. A falu piacára gyűjtötték össze újra a népet, melynek egyik végiben a magyar templom állott, másik végiben pedig a közsegháza meg a csendőrség.

– Bíró, hol van a román templom? – kérdezte a tiszt az elősiető Mitrut. Az megvonta a vállát.

– Nincs.

– Mi az, hogy nincs? – üvöltött az oláhok tisztje –, megmondtam, hogy legyen! Ez itt micsoda? – bökött ujjával a magyarok temploma felé.

– A magyar templom – felelte Mitru.

– Magyarországon magyar templom volt, Romániában román templom lesz! – haragoskodott a tiszt. – Építsenek maguknak a magyarok máshol templomot, ha templom kell nekik!

Aztán összedugták a fejüket a pápa meg az oláh uraságok, s végül is azt mondták Mitrunak:

– Adunk a magyaroknak egy egész hónapot a költözködésre, hadd lássák, hogy jó emberek vagyunk. Mához egy hónapra újra itt leszünk és átvesszük akkor a templomot, meg a papnak járó házat hivatalosan! Ez elég idő ahhoz, hogy építhessenek maguknak valamit.

Ezzel aztán elmentek nagy morogva. A magára maradt nép odahúzódott a templom elé.

– Mit csinálunk, tiszteletes úr? – kérdezték a papjukat.

– Panaszra megyek a püspök úrhoz meg a főgondnok úrhoz – felelte a fiatal lelkész bizakodóan –, ne féljenek, azok majd eligazítják ezt hivatalos úton.

Útra is kelt másnap. Legyalogolt a Maros völgyébe, ott vonatra ült s béutazott Kolozsvárra, panaszt tenni. Három nap után visszatért, s azt mondta az embereknek, hogy a püspöki iroda Bukarestbe küldte a panaszt, egyenest az oláh király elé.

– Ne féljenek semmit – biztatta a népét –, a törvény törvény még Oláhországban is.

Lehetséges, hogy igaza volt ebben a fiatal papnak, azonban úgy tűnt, hogy Bukarestben másképpen olvasták a törvényt, mint Kolozsvárott, mert valami három héten keresztül nem jött semmi hír Kolozsvárról, s a negyedik hét derekán mindössze egy rövid hivatalos írás, ami oláh nyelven szólt, és az volt benne, hogy

a magyarok kérelmét elutasította a bukaresti kormány és pénteken reggelre üres legyen a templom is meg a paplak is, mert jön a bizottság az átvételre. Vasárnap pedig nagy ünnepség lesz az új román templomban és gondoskodjon a bíró háromnapos szállásról: péntektől hétfő reggelig, tizenkét hivatalos személy, három pápa és egy szakasz katona számára, kik vigyáznak majd arra, hogy zavar ne legyen az ünnepség során.

A hivatalos írást Gelencsér Dani legényfia hozta föl a heti postával tova letről, csütörtökön, kora délután. Mitruhoz, a bírúhoz címezték volt, az írno kellett elolvassa neki, utána aztán mentek vele a paphoz, s útközben fölstedték a presbitérium tagjait is, hogy ott legyenek, és saját fülükkel hallják a törvény szavát.

A pap háza előtt gyülekeztek össze azon a szép, szelíd csütörtök délután. Az írno felolvasta az írást a maga nyelvén, Mitru pedig elmagyarázta a tartalmát magyarul.

– Ma pedig csütörtök van – tette hozzá a végén –, holnap délelőtt pedig itt lesz a bizottság a templom átvételére. Maguk tehát igyekezzenek a költözködéssel, hogy baj ne legyen.

Azzal intett az írnoknak és visszatért vele a község házára. Az írást pedig ott hagyta a pap kezében. Álltak a magyarok, egymást bámulva a pap háza előtt.

– Mi lesz most? – kérdezte az egyik öreg presbiter.

– Katonák ellenében nem sokat tehetünk – mondotta valaki, aztán egyenként elszéledt mindenki a maga gondjával. A fiatal pap pedig ott állt egy helyben s nézte maga előtt a földet.

– Tiszteletes úr – szólalt meg mögötte egy rekedtes hang –, a földet hiába nézzük. Nem nő ki abból segítség... A falu egyik vénembere állt ott, horgas botjára támaszkodva, szemre húzott likas szalmakalappal.

– Tiszteletes úrnak tudnia kellene, honnan jöhet csupán segítség.

A fiatal pap tehetetlenül rázta meg a fejét.

– A püspök úrhoz hasztalan fordultam – felelte eseten –, főgondnok urunknak is meggyült a baja a románokkal...

– S az Úristennel mi történt? – szakította félbe rosszállással a vénember. A kérdés úgy ütötte mellbe a lelkézt, hogy szinte megtántorodott belé. Elvörösödött tőle az ábrázata.

– Hászén imádkozom – motyogta –, éjjel-nappal imádkozom...!

– Ideje lenne szót váltani a táltos emberrel odafönt – fogta sottogásra az öreg a szót.

A megdöbbenéstől kimeredt a fiatal pap szeme, s úgy bámult föl a hegyre, mint aki kísértetet lát.

– A vén csudatévőtől kérjek segítséget...? – motyogta megriadtan. – Én, az Isten szolgája?

– Magyarok Urát szolgálja ökelme is – puhította papját az öreg –, hosszú ideje már, úgy tudom. Fölkereshetné őt a tiszteletes úr a község nevében..., kárunkra nem lenne...

– De hol lelem meg? – motyogta eseten az Isten megriadt szolgálja – annyi sok a bűvőhely ezekben a hegyekben...

– Azzal maga cseppet se törődjék – vigasztalta az öreg –, nagyapámtól hallám, hogy aki tiszta szívvel, s igaz szándékkal keresi, az megleli hamar. Akárcsak annak idején, jó hetven éve annak, nagyapám korában, amikor az osztrák császár pribékei honvédeket fogtak a Maros vize mentén, s lám két nap se telt bele, s úgy megduzzasztá Isten a patakok vizét, hogy megáradt ám tőle a Maros, s odavesztek mind egy szálig a császár katonái, de honvédelegénynek egynek se lett baja... Ejszen hallott már erről a tiszteletes úr is. Ha én volnék maga, szép csöndesen nekiindulnék a hegynek s a többit rábíznám az Úristenre...

Hanyatlott már a nap azon a csütörtök délutánon, amikor néhányan, kik a kertek fölött dolgozták a földet, meglátták a papjukat fölfelé bandukolni a szilvás mezsgyéjén. Nem is állt meg, míg föl nem ért az erdőig. Ott aztán megfordult s visszanezezett a falura.

– Ejszen búcsúzik a papunk – szolt oda Cserepes Máté a feleséginek, ahogy a szemközti oldalba kertjüket ásták fuszulyka alá –, ezt se látjuk többé...

Mire befejezte a szót, már el is tűnt a pap odafönt az erdő fái közt.

Amit azonban senki se látott, s amiről maga a pap is csak hosszú idő múltával mert említést tenni attól való féltében, hogy hazugnak vagy bolondnak mondják a paptársai, az így történt:

Alig haladt néhány száz lépést fölfele a bükkösben, amikor egyszerre csak elébe lépett valahonnan egy fekete kalapos, harisnyás legényke.

– Engem kövessen csak a tiszteletes úr, s egyébbel ne törődjék – mondotta, s már indult is előre, be a sűrűségbe.

Bozóton keresztül, sziklák tövében vezette a papot a gyerek jó hosszú időn át, anélkül hogy egyetlen szót is szolt volna. Kezdett a nap lenyugodni odafönt a gerincen, s a fák között megsűrűsödött az árnyék. Egyszer aztán csak megállt a legényke egy málnabozót kellős közepében s fölmutatott egy sötét sziklaüregre a bozót tetején.

– Maga csak üljön le odafönt a gödör szájában, s egyébbel ne törődjék. Talál ott egy jókora fatöngöt, jól esik az ülés azon.

Alig fogyott ki szájából a szó, s már ott se volt. A pap felkapaszkodott a sziklaüreghez, meglelte a fatöngöt, s le is ült az egyik végire. Jólesett az ülés, mert bizony megfáradt erősen a hegyjárásban. A nap már a sziklagerinc mögül söpörte arany söprűjével a fák koronáját, s azt is csak kicsi ideig. Az érkező este lenyelte a fényt s elhomályosodott gyorsan az erdő. Ült a pap a fatöngön, s már azon tűnődött, hogy mi lesz, ha ott kell töltsse az éjszakát egymagában, medvék s egyéb vadállatok szomszédságában, amikor egyszerre csak ág recsent mögötte. Ahogy

oda fordította a fejét nagy sebesen, egy emberi alakot látott kilépni a félhomályból. Széles karimájú fekete kalapot viselt a fején, arcát hosszú fehér szakáll borította, gúnnyától szénégető ember is lehetett volna. Odajött, s leült a fatönk másik végére.

– Hát elgyüttél, ugye? – szólalt meg, s a hangja mély volt, mintha pince mélyéből hangzott volna. – Jól tetted bizony. Ideje, hogy rábizzuk az Úrra, amit ember már nem képes végezni.

– Hetek óta imádkozom – sóhajtott a fiatal pap –, mindhiába...

– Hiába, he? – mordult föl a különös vénember rosszállólag. – Honnan tudod azt, hogy hiába?

A pap tehetetlen mozdulattal emelte meg a két kezét.

– Nem tehetünk semmit – motyogta eseten –, elveszik a templomunkat...

– Még nem vették el – figyelmeztette az öreg.

– Holnap esik sora... – sóhajtott a pap –, azt mondták a románok...

– S te papnak nevezed magad? – dörrent rá a nagykalapos – Isten szolgálójának? Azt mondták a románok – utánozta a pap szavait –, az Úr törvényét megkérdezted-é? Melyik törvényt hiszed: az Úristenét vagy a románokét? He? Az Úristenét hirdetem a népnek – dadogta a pap, akár a megszeppent gyerek –, de a románokét fegyver támasztja alá...

– Szerencsétlen megtévedt emberfia te – mordult rá haragosan a különös vénember –, ki Isten papjának nevezed magad, de annyit se tudsz Istenről, mint egy csipogó madárfióka! Hiszel-e az Úrban, vagy csak szajkózod a nevét?

– Hát hogyan hinnék! – rándult meg a papban az önérzet – az Úr szolgálója vagyok!

– Hiszed-é, hogy az Úr mindenütt jelenvaló; mindenk fölött uralkodó, akinek minden lehetséges?

– Hiszem, hát!...

– S hiszed-é – dördült a vénember szava a hegyek és erdők csöndjében, mint a távoli mennydörgés –, hiszed-é, hogy az Úr szereti és védelmezi azokat, akik Őbenne bíznak? Hogy az Úr megvédelmezi az igazat a gonoszak fegyvereitől, s megőrzi az Ő népét, és az Ő népének templomát minden időben, és minden ellenséggel szemben? Hiszed-é mindezt?

– Akarom hinni... – hebegte a fiatal pap, s kicsordult a könnye –, úgy akarom hinni...

– Hát akkor hidd, s ne csak akard hinni – szelídült le a hang –, papnak mondd magad, tudnod kell hát az igaz valóságot. Hogy az Úr az egyetlen hatalom és az egyetlen erő. S akik Őbenne bíznak, erős szívvel és erős lélekkel, azokat nem hagyja cserben az Úr soha. Ha csak annyi hited van, mint a mustármag – folytatta lassan, minden szót megnyomva –, hegyeket mozdítasz vele! Eredj vissza ahonnan jöttél, és ne csak szavaiddal, de lelkeddel, szíveddel és minden erőddel hidd és tudd az igazat. S nem a te gondod többé, hogy miképpen segít meg benneteket az Úr. Neked csak annyit kell tudnod, hogy megsegít.

– Napkelte után gyűjtsd össze a népet a templomotok elé és imádkozz velök. Nem könyörögve, mint a koldusok teszik, kik alamizsnát kérnek. Hanem mint aki tudja, hogy járandósága van az Úrtól, s az Úr nem hagy el, mindegy hogy mi történik körülötted. Hálával és bizalommal imádkozz, mint akit már megváltott az Úr és légy szemtanúja az Úr bölcs szeretetének!

Zúgtak szavai az éjszaka csöndjében, s a pap lehajtott fejjel itta magába a szavak értelmét.

– Lám, emelkedik a hold – mondotta végül is a csodálatos vénember –, a gyerek elvezet a szálas aljáiig, onnan megleled az utat magad is. Eredj. Vidd magaddal a mustármag erejét, s ismerd meg végre az Urat!

A hold valóban emelkedni kezdett a sziklák mögül. A sötétből zajtalanul lépett elő a harisnyás legényke, s megérintette a pap karját.

– Jöjjön...

Lábra kelt, s félszegen fordult a fatönk másik vége felé, ahol a különös öreget tudta.

– Köszönöm – habogta –, fizesse meg az Úristen... Elakadt benne a szó. A hold sápadt fénye megvilágította a barlang száját, de a fatönk másik végén nem ült senki. Döbbenve nézett körül, mint aki álomból ébred. A különös vénember nem volt sehol. Hátulról valaki megérintette a karját. A gyerek volt.

– Gyűjjön már, igyekeznünk kell...

Igaza is volt ebben, mert alig értek alá a bükkösig, valahol a sziklák megett morajlani kezdett az ég. Szél zúgatta meg a fenyőket odafönt, haragos szél. Fekete fellegeket hajtott maga előtt, s mire kértek a legelő szélire, már elsötétült mögöttük a hold. Mennydörgés rázta a hegyet, s villámok fénye hasogatta a sötétséget.

– Gyere le velem, meghálhatsz éjszakára – javasolta a pap –, vihar készül.

– Maga csak igyekezzék földél alá – felelte a gyerek –, nekem az Úristen gondomat viseli.

Azzal már ott se volt. Fent a bükkösön hallani lehetett már a közeledő záport.

Ázotán érkezett haza aznap éjjel a pap. Zápor verte a falut, zápor verte a hegyeket egész éjszaka. Napkeltével azonban kitisztult az ég. Reggelineél ült még a pap, amikor lélekszakadva rontott be hozzá a harangozó.

– Tiszteletes úr! Gyűnnek az olájok! A legelő tetejiből kiabálják a csordapásztorok, hogy gyűnnek fölfele a völgyön! Sokan vannak! Mit tegyünk, tiszteletes úr? Verjük félre a harangot?

– Dicsérjük az Urat – felelte a fiatal pap akkora méltósággal, hogy a harangozónak torkában akadt a szó –, gyűjtsd csak össze a népet a templom elé. Mindenki legyen ott. Az Úr a mi védelmünk. Menjen már, na!

Fél óra se telt bele, s a falu népe együtt volt a templom előtt. Ragyogva tűzött alá a tavaszi nap a frissen mosott világra. A pap magára öltötte a palástot s kilépett a templom ajtajába.

– Énekeljünk, emberek – mondta tiszta, messze csengő hangon –, az Úr minékünk őriző pásztorkunk...!

Fölzengett a nép ajkán az ősi zsoldár. Előbb csak halkán, szinte félve, majd egyre erősebben, míg végül betöltötte az egész völgykatlant. Szemközt a templommal az oláhok őrmestere kiállt csendőreivel az őrs elé. Mitru, a bíró, meg az írnoka előbújtak a községházáról, odaálltak a csendőrök mellé, s onnan nézték nevetve, gúnyolódva a magyarok igyekezetét.

Aztán egyszerre csak abban a szent pillanatban, amikor a zsoldár utolsó verse is elhangzott, morajlás támadt a beálló csöndben, különös, félelmetes morajlás. A völgy felől jött, egyre erősödött, s egyszerre csak elkiáltotta magát valaki:

– Oda nézzetek!

A fejek a völgy felé fordultak. S bár jó kilométernyi távolságra volt, látni lehetett tisztán, ahogy a gerinc fái mindkét oldalon megindultak lefelé, mintha csak csúsztatón lettek volna, sziklák mozdultak és szörnyűséges zúgással aláomlott kétoldalt a hegy, s betemette a völgyet.

A pap ott a templom előtt összetette a kezeit és fölnézett a csillogó kék égre.

– Imádkozzunk...

Így történt azon az emlékezetes napon. A Kunpatakhoz vezető szűk völgyet hegycsuszamlás temette be. Valami harminc ember veszett oda. Egy félszakasznyi csendőrkatonára Hévízről, két oláh pap, az új főszolgabíró, s még néhány hivatalos személy.

Tudós szakértők szerint a sok hólé, az esős tavasz készítette elő a hegycsuszamlást, s az éjszakai felhőszakadás mindössze csak elindította. Mélyvizű tóvá nőtt a patak vize a falu alatt, míg új medret vájt magának a Maroshoz, s két esztendőbe került, míg szekérnek való út épülhetett újra az új patakmeder mentén. De addigra már Mitru is elköltözött onnan a családjával és nem jött helyébe más oláh. Így aztán nem volt már szükség oláh templomra sem.

X.

Ha az események sodra, amit ma már történelemnek nevez a világ, több időt engedélyezett volna számomra, minden bizonnyal találtam volna még több ezekhez hasonló, történelemre alapozó „regét” Erdély hegyei között. Az előző oldalakon felsorolt csodák mellett azonban összegyűjtöttem még egyidejűleg sok olyan apró eseménynek a történetét, ami nem járt sem égszakadással, sem földindulással, s maradandó nyomot nem hagyott földünk felszínén, mindössze az emberek lelkében. S a lélekbe plántált nyom sajnos csak addig él, amíg a szájról szájra szálló emlékezés el nem fakul az idők záporában, s köddé foszlik valahol a pásztortüzek füstjében.

Ott volt például a vargyasi vénember, akit Látóembernek meg Táltos embernek neveztek volt a környéken, amikor nagyritkán szót ejtettek róla idegen

előtt. Halk szóval és nagy tisztelettel emlegették ilyenkor, egyik-másik csodálatos tetteire emlékezve. Mint amikor például a Szabó Jánosék háza tüzet fogott, míg ők maguk a szénát hozták le a hegyből, s bizony odaégett volna mindenük, ha egyszerre csak a vizes vödörökkel összeszaladó szomszédok szeme láttára meg nem jelenik a vénember ott a ház megett nagy vackorfánál, s el nem oltja a lángokat kezének egyetlen mozdulatával.

– Tűnj el, tűz!

– Bújj el, tűz!

– Isten szava messzi űz! – hallották ketten is a sopánkodó szomszédasszonyok közül az öregember szavát s szemükkel látták, ahogy fölemelte nagy csontos kezét, s rádorgált a lángokra, mintha csak huncutkodó gyermekekre szólott volna. S abban a szempillantásban – erre már esküdtek mindazok, akik odacsődültek –, mintha csak egy gyertya lángját fújta volna el valaki: a tűz kialudt, üszke is alig maradt, korma is kevés, s mikor Szabó János, a felesége, s két süldőfia megjöttek a szénával, el se hitték, hogy tüzet fogott a házuk.

Na meg aztán két évre rá ki mentette ki Targoncás Bálinték kicsi fiát, Sanyikát a megáradt patakból, amikor a hosszú esőzések után átszakadt odafönt a fűrésztelep gátja, s omlott alá a sok haragos víz, vitte a hidakat, pajtákat, s minden egyebet, ami útjába került? Sanyikát ott kapta volt el a szerű megett, ahogy a megriadt borjakkal vesződött, melyek mindenáron át akartak gázolni a patakon a fenti legelőre, ahol anyjukat tudták. Egyszerre érhetette a sok víz Sanyikát is, meg a borjakat, mert amikor apja meghallván a különös zúgást, kinézett a csűrűből: ott hengeredtek egymás hegyin-hátán a gyerek is, meg a borjak is. Vitte valamennyiüket a megdühödött sárga víz, verte őket a szikláknak. Elordította magát Targoncás Bálint, s rohanni kezdett eszét veszítve az ár felé, de akkor már a szomszédokat is előhozta a zúgás, s látták ők is, ahogy a sok víz sodorta magával a gyermeket, meg a borjakat, egyenest lefele, neki a nagy zúgónak, ahol a sok éles sziklakő porrá szaggatta volna mindegyiküket... hacsak... Itt aztán megoszlott a szemtanúk beszéde aszerint, hogy ki honnan látta azt, ami történt.

A bal parton lévők Targoncás Bálinttal együtt esküdtek, hogy a megáradt patak kellős közepén, ahol az a nagy hegyes kőszikla meredezik elő a vízből a zúgó felett, egyszerre csak ott állt a vénember, karimás fekete kalapjával a fején, elkapta nadrágszíjánál fogva a gyereket, lendített egyet rajta, s áthajította a Sántaék kertjét szegélyező fűzfabokrok közé. Mikor apja odaszaladt, Sánta Esvánnyal a sarkában, ott lelt a fiára a bokorban, vérző orral, térdig érő vízben. Akik azonban a túlsó oldalról nézték a domb felől, azok viszont esküdtek, hogy az öregember nem a sziklán állt, hanem csak úgy lebegett a megáradt víz fölött, mintha nem is ő maga lett volna, csupán a kísértete. Olyan ködszerű valami volt, ami ott lebegett a nagy fekete kalap alatt – mondták –, s hozzá se nyúlt az árban küszködő gyerekekhez. Magától emelkedett az ki az árvízből, valamiféle varázslat által, s mire jól odanézték, már se az öreget, se a gyereket nem látták sehol, csupán a szerencsétlen

borjakat, ahogy alázuhantak a nagy zúgón, s véresre roncsolódtak odalent. Maga a gyerek csak annyit tudott, hogy elkapta a víz, megtöltötte orrát, fülét, nekicsapta egy kőnek, egy másiknak, harmadiknak, s aztán egyszerre csak ott tért magához az ágyon.

Voltak ezekhez hasonló történetek nem csak Vargyason, de másutt is. Csíkban, Udvarhelyen, Háromszék falvaiban, tova fent a gyergyói hegyekben, meg Marosfőn, Ratosnyán, Beresztelkén, Nyárádtőn, mindenfelé, ahol csak időm volt leülni pásztorok, szénégetők tüze mellé, kérdezetve ezt-azt, de főként csak hallgatva a tűz pattogását, alvó juhok neszét, s a hajlott vállú emberek lassú beszédét a tűz körül, a csillagporos éjszaka alatt. Idegen előtt nem szívesen beszéltek az ilyesmiről, mert megesett többször, hogy kinevették őket babonás meséikért a nem odavalók, kiknek tündérlátó, s csodát kereső szemét elrontotta már a város világa. De a csodák emléke azért ott volt valahol mélyen a lelkükbe rejtve, a csodákat termő szép ősi hittel együtt.

Aztán eljött az idő, amikor rettentő próbára tette hitüket újra a történelem. De én akkor már nem voltam ott, hogy akár szemtanúja, akár csak íródeákja legyek az új magyar csodának. A bujdosókkal mentem bujdosónak, messze idegen földre, mint ahogy hontalanná vált magyarok már annyiszor tették évszázadokon át, valahányszor szabadságot vesztek, kik szabadság védelmében emeltek fegyvert zarnok ellen.

Mindazt, ami ezután következik ebben a könyvben, másoktól hallottam. Úgy gyűjtöttem össze darabonként, alázatos áhítattal, s úgy tettem össze az egybeillő részeket, mint aki ereklyét ment, s fegyvert kovácsol ugyanegy időben. Mert az ősi hagyaték ereklyéje ma fegyver is, mely jövődőt biztosít a nemzetnek, ha magára talál általa, és él a hatalmával.

XI.

1944 októberében történt, Láposon.

Annak a szörnyűséges ősznek az emléke véres valóság még ma is Erdély megrettent földjén, ahol magyar számára az élet útja csupán egy vékony, kifeszített szögesdrót mélységesen mély sírgödör fölött, amit meztlábasan kell járnia annak, ki élni kíván.

A természet háborítatlan örök rendje szerint gyönyörű szép ősz volt. Bronzba, aranyba, bíborba öltözködtek az erdők odafönt a Cibles oldalában, s a völgyek kertjeiben pirosodott a borízú alma, koppanva hullott a dió. Szorgos kezek tördelték kőréjáról a hizott törökbúza csöveket, s jámbor tehencskék húzták az Isten áldásával megrakott szekereket hazafelé a dűlőutakon, hogy kasba kerüljön a termés, mielőtt megerednének az őszi esők. Fellegnek nyoma se volt a búzavirággkék égen. Pacsirta dalolt a magasban, akárcsak tavasz lett volna, s

odalent a patak kövei között csillogva verdesett a hegy siető vize, s a nap tükrében pöttyeit fényesítgette a pisztráng.

Mindössze a gerincen túlról, Radna felől hallatszott egyre hangosabban az a távoli dübörgés, ami napok óta nyugtalanította már a hegyek csöndjét. Mindenki tudta: háború zaja volt az, ágyúk dörgése. Mindenki tudta ezt az eszével, de lelkében senki se hitte el valójában. Hiszen olyan szép és békés volt a világ ott a Cibles alatt. A gazdag áldású törökbúza, az édes ízű alma jó jövődőt ígért. A szérúk бүтүjében az egymásra rakott hasított бүккfa földkészült már a télre. Magosak voltak a szénakazlak is, s a pajták fölött sarjútól duzzadt a hiu. Ennyi jó közepette mi rosszat várhatott volna az ember?

Ahogy a napok teltek, Radna irányából egyre közelebb hallatszott az a félelmetes dörgés. Előbb csak a szíveket remegtette meg aggodalommal, aztán már az ablaküvegeket is. Már nem csak a hegyek mögül, de alulról is hangzott. Bethlen felől. Mintha egy szörnyűséges, lassú, fekete vész bekeríteni készült volna a világot. Aztán egy este makkoltató legény hozta le lihegve a hír a бүккös gerincéről: Telcs alatt a völgy megtelt katonával! S erre tartanak!

– Üljetek odafönt vesztig a disznyókkal s kössétek bé a kuvaszok száját, hogy ne ugassanak! – rendelkezett a megszeppent bíró –. Ha meglelik a falu kondáját, elhajtják mind egy szálig!

Ejszaka sötétjében fölterelték a lábas jószágot a Fekete Hegybe, mint ahogy huszonhat esztendővel azelőtt is, az első nagy háború végén tették volt, s mikor megjött a reggel, a pap begyűjtötte az asszonynépet gyermekestül a templomba. A férfiak kiálltak csoportosan a kapuk elé és vártak. Megjött a dél, az asszonyok rendre hazaszállingóztak a templomból és főzni kezdtek. Az emberek is visszatértek a maguk dolgához, s csak olykor vetettek egy-egy tekintetet lefelé, ahol a falu útja aláfutott a patak mentén a völgybe. A dörgés már délnyugatról hangzott, tova Dés felől és estére elhallgatott az is.

Nehezen jött álom a szemekre azon az éjszakán, s alig virradt, néhányan szállingózni kezdtek fölfelé a legelőn, hogy a gerinc tetejéről alápillantsanak a nagy völgybe. Följött a nap, szikrázott az ég kékje, csillogott a harmat az ősz pókhálóin. Aztán egyszerre csak jöttek le az emberek onnan fentről szaladva.

– Jönnék az oláhok! Katonákat hoznak! Tele van velők a völgy!

Voltak, akik összekapkodták gyorsan, ami kezük ügyébe esett, s menekültek föl az erdőbe, asszonnyal, gyerekekkel. Mások a templomba gyűltek, imádkozni a pappal. Voltak, akik csak behúzódtak a házakba és vártak. Olykor kilestek az út felé. Telt az idő. Semmi se mozdult.

Már delelőn is túlhajolt a nap, amikor sánta Ábris, a vén tehénpásztor megjelent odafönt a legelő kőkényei között, s jött lefelé sántikálva. Néhányan elébe mentek.

– Hol vannak a katonák? Látta őket?

– Há már hogyne láttam volna – felelte az öreg –, annyi sokan voltak, akár a hangya! Gyűttek az olájjokkal, egészen a patakunk torkáig elgyűttek, aztán ott az útelágazásnál csak meggyűttek, bámultak maguk elé, majd veszekedni kezdtek. Néhány olájt jól megvertek a katonák, aztán csak tovább mentek, lefele Bethlennek. Az olájt még ácsorogtak ott egy darabig, aztán csak hazakotródtak azok is a maguk falujába. Ide mifelénk nem jő senki!

– Hála legyen a jó Istennek – hálálkodtak a magyarlápósiak –, jól imádkozott a papunk!

Oláhláposról azonban másképpen láttak mindent, ami azon a napon történt. Amikor a muszka katonák megérkeztek oda Telcsről, díszkapuval várta őket a falu, és a tolmácsuk, egy oroszul is beszélő besszarábiai nyomban azzal kezdte, hogy ha a dicsőséges felszabadítók jót akarnak cselekedni, akkor büntessék meg gyorsan a szenvedő nép elnyomóit, azokat a gonosz magyarokat, kik a szomszéd falut lakják, ahol sok a szép lány, s a pincék tele vannak jó borral.

A muszkák föllelkessedtek ezen, s egy tucatnyi legény vállalkozott is nyomban, hogy elvezeti őket Magyarlápóra, s megmutatja nekik, hol rejtegetik borukat, s lányaikat azok a gonosz magyarok.

Alig értek azonban a kis fűzeshez, mely alatt a magyarlápósi út, s a magyarlápósi patak emberemlékezet óta beletorkollódott az ő útjukba és az ő patakjukba, csak földbe gyökeredett az oláh legények lába. Nem volt ott se út, se patak többé. Még csak völgy sem. Csúnya nagy sziklahegy magasodott ott csupán, semmi egyéb.

– Mit álltok itt?! – förmedt reájok a muszkák tisztje. – A falut akarjuk látni, amiről beszéltetek, nem a hegyet!

Kidülledt szemekkel bámulták az oláhok a hegyet, ábrázatuk is beleveresedett. Tolmácsuk pedig úgy dadogott szegény, hogy rossz volt hallani, s akkorákat nyelt, mintha pityóka akadt volna meg a torkán.

– Kegyelmes tiszt úr... mariásza ezredes! Hát itt..., itt kell legyen az út, meg a patak, meg a magyarok völgye...! Itt ezen a szent helyen! De nincs!

– Kapitány vagyok, nem ezredes – mordult reá a muszka –, s micsoda bolondságot hadarsz itt összevissza? Nem látok itt se utat, se falut! Bolondot akartok járatni velünk? Mi?

– Folyjon ki a két szemem, rothadjon el a nyelvem, ha nem igazat beszélek...! – esküdözött az oláh a maga módján – Száradjanak le tőből a kezeim, itt pusztuljak el, ezen a helyen...

– Hol az a falu? – ordított reá a kapitány – Erre felelj!

– Itt – motyogta a besszarábiai, s két kezét tétován nyújtotta a meredek sziklafal felé –, esküszöm, uram, tegnap még itt volt...!

Félholtra verték a megdühödött katonák a tolmácsot és társait is. Vissza is tértek volna az oláhok falujába, hogy megbosszulják magukat, de a kapitány kurtára fogta őket. Nem volt idő, vesztegetni való. Majd akad más falu valahol

éjszakára, mondta, s vitte őket tovább az úton, lefelé. Véresen, dagadt ábrázattal vonszolták haza magukat az oláhláposiak azon a napon, de senki a faluban nem hitte el a szavukat.

– Hegyek nem nőnek ki a földből estétől reggelig, mint kert alatt a gaz! – szidták őket a falubeliek. – Részegre ittátok magatokat valahol, s ki tudja hova vittétek a katonákat, semmirevalók! Megérdemeltétek, amit kaptatok!

Az oláhok pópája nyomban le is küldte egyetemet látott fiát az útelágazáshoz, hogy nézze meg saját szemével, mi az igazság: hegyomlás történt volna valóban? Mire odaért a diáklegény, naplemente volt már, szép szelíd naplemente, mintha háború se lett volna a világon. Ott volt a füzes, rigó füttyentett a bokraiban, ott volt a pisztrángot rejtő patakelágazás is, a fahíd, a magyarok falujába vezető út... minden úgy volt ott, ahogy addig is. Hegyomlásnak se színe, se hamva.

Állt ott a pópa diák fia, csóválta a fejét s bámult az estébe. Egyszerre csak valaki kilépett a füzesből. Egy szakállas vénember, hajlott hátú, kopott gúnyájú.

– Szép az este, ugye, pópa fia? – szólalt meg az oláhok nyelvén.

– Hát te ki vagy? – bámult rá gyanakodva az oláh diák. – Nem látalak erre!

– Senki se vagyok, csak egy vénember fent a hegyről – felelte az öreg –, azt beszélte valaki, hogy csoda történt itt, s lejöttem megnézni. Nézz körül, látsz-e csodát, pópa fia? Én nem látok seh.

– Én sem – rántott a fiatalember a vállán –, ki beszélt neked csodáról?

– Valami faludbéli, ki elfutott innét idejében, hogy meg ne verjék a muszkák. Azt akarta elhíttetni velem, hogy valami hegy jött ide, s elzárta előlük a völgyet. Látsz-e hegyet, pópa fia? Én nem látok...

– Részegek voltak – morogta a pópa fia bosszúsan –, ki tudja, merre vitték a katonákat. Ide nem, az biztos.

Szeme megakadt valamin. Szalmakalapon, széles karimájú szalmakalapon, nagy veres szalaggal. Ott hevert egy útszéli bokor alján.

– A kalapot nézed? – kérdezte a különös öreg, s pajkos fény csillant a szemében. – Ráísmersz-é?

– Falumból való – felelte a pópa fia, s odament, fölvette a kalapot. – Dumitru Baciú – olvasta benne a nevet –, a bírónk fiáé. Egyike volt azoknak, kik a katonákat vezették...

Rábámult az öregre. – Hát itt jártak mégis...? Nem értem.

– Sok minden van körülöttünk, pópa fia, amit nehéz megérteni – mondta lassú szóval a különös öreg –, templom tövében nőttél föl, tudnod kell ezt. Hogy is mondja a Szent Könyv? Ha csak akkora hited van, mint a mustár magja, hegyet mozdíthatsz vele! Így mondta, ugye?

Megrökönnyödvé meredt reá az oláh diák. Az öreg állta a nézését.

– Mit gondolsz, pópa fia – kérdezte halkan –, hegyet mozdított valaki, csak úgy, kis időre?

A fiatalember arca elvörösödött. Rekedt nevetés tört fel a torkából.

– Eridj már – köpte ki a szót megvetéssel –, ki hisz az ilyesmiben? Részegek voltak, s ki tudja merre kóboroltak! Ennyi az egész!

Mosoly suhant át a vénember szakállas arcán.

– S a kalap a kezében?

A pápa fia rábámult a kezében lévő kalapra, aztán rántott egyet a vállán.

– Há! Elveszthette tegnap is, tegnapelőtt is. Múlt héten vásárból jövet... Mit tudom én!...

– Vörös szalaggal?

Elkomorodott ettől az arca, aztán legyintett, türelmetlenül.

– Mit jelent egy szalag? Semmit!

Azzal sarkon fordult indulatosan, s kezében a kalappal megindult vissza, Oláhlápos felé. Hátra se nézett. Pedig ha csak egy pillantást is vetett volna vissza, gondolkodóba ejtette volna az öregember nevető arca, aki még mindég ott állt, azon a helyen, ahol a fűzesből kilépett volt, és belenevetett ősz szakállába, mint aki jól megréfált valakit.

Abban a fejetetejére fordított vérszagú világban, ami a háborút követte, Muntyán Jonel, az oláhláposi pápa fia, hamarosan meg is feledkezett az egészről. Két esztendővel később jutott csak eszébe újra, amikor ott ült a kolozsvári egyetem nagytermében s hallgatta egy Bukarestből érkezett tanár előadását bizonyos kísérletekről, amiket Moszkvában végeznek a tudósok, politikai foglyokat használva fehér patkány helyett. Az emberi agysejtek működésének irányításáról volt szó. Az emberi elme hullámhosszának tanulmányozásáról, mely rövidesen lehetővé teszi majd a gondolatátültetést és ezen keresztül az emberi világ békés befolyásolását egy jobb, és szebb jövő felé, hirdette a tudós professzor. A pápa fia elébb csak unottan hallgatta a hosszadalmas előadást. De aztán egyszerre csak mintha valahol az agyában megszólalt volna egy figyelmeztető csengő. Eszébe jutott a hegyomlás, mely ott se volt, s mégis elzárta az utat. A különös vénember beszéde a mustármagról. Egyszerre csak tisztán emlékezett a szemére is: volt valami különös benne. Olyan tisztán látta maga előtt, mintha csak ott lett volna mellette, a teremben.

Attól kezdve Muntyán Jonel, a pápa fia, izgalommal figyelte az előadó minden szavát. Jegyzeteket is készített. Szavakat vetett papírra, fél mondatokat, nehogy valamiképpen kiessenek az emlékezetéből. Másnap vonatra ült, majd Désen fölkapaszkodott az ütött-kopott autóbuszra, s estére otthon volt Oláhláposon.

– Táte! – esett neki az apjának, mihelyt belépett a házba. – Te mindenkit ismersz errefelé. Ismersz egy szakállas vénembert, aki jól beszél a nyelvünket, pedig bizonyára magyar?

– Minden magyar, aki itt él, beszél a nyelvünket – felelte meglepődve a pápa. – Mi bajod velem?

– Látnom kell ezt az embert – felelte a fia –, fontos!

– Hm – tűnődött a pópa –, öreg és szakállas..., csak egy ilyenről tudok. Szenet égetett fönt a Dósz tetején, talán nyolc-tíz éve annak. Nem idevaló. Olyan szénégető ember. Ma itt, holnap amott. Ahol szénre van szükség.

– Mi a neve?

– Hm – tűnődött a pópa –, a neve...? A magyarok, ha jól emlékszem, Tátosnak nevezték. Tátosnak, igen. De ez nem név. Ez valami olyan régi babonás dolog közöttük, valami olyan csodatévőt jelent, mint nálunk a sztrepedát, aki kuruzsolni tud...

Muntyán Jonel, pópa fia, másnap kora reggel átment Magyarlápásra, a magyar paphoz.

– Ismersz te egy öregembert, kit Tátosnak neveznek? – tette föl egyenesen a kérdést.

A pap homloka megráncosodott. Megrázta a fejét.

– Ilyen nevű ember nem lakik a faluban.

– Ismersz egy szénégetőt, öreget, szakállasat? – firtatta az oláh diák.

– Szénégető sok van a hegyekben – felelte a pap –, szakállas is akad köztük bizonyára.

– De ezt ti úgy nevezitek, hogy Tátos. Apám mondotta volt.

A magyar pap megrázta újra a fejét.

– Ilyen nevű nem lakik közöttünk – ismételte.

– Két évvel ezelőtt itt volt – makazkodott Jonel –, beszéltem vele a füzesnél!

– Ha te mondd, elhiszem – egyezett bele a magyar pap.

– Amikor a muszkák út helyett sziklát találtak odalent, s ti megmenekedtetek a bajtól! – vágta ki a pópa fia a szót, haragosan.

A pap megcsóválta a fejét szelíden.

– Az Úristen útjai kiszámíthatatlanok – mondta meggyőződéssel –, papi ember fia vagy magad is, tudnod kell...

Muntyán Jonel végigjárta a falut azon a napon. Házról házra ment. De senki se tudott olyan szakállas szénégetőről, akinek Tátos lett volna a neve. Másnap átment a telcsi csendőrsre. De ott se tudtak róla. A plutonér megígérte, hogy nyitva tartja a szemét, s hírt ad, ha megtud valamit.

– Mi dolgoz vele? – kérdezte meg végül kíváncsian.

– Meg akarom tudni tőle, hogy mi történt odalent az útelágazásnál két évvel ezelőtt – felelte a pópa fia.

– Miért? Mi történt ott? – kíváncsiskodott a csendőr.

– Eltűnt az út.

A plutonér megcsóválta a fejét s összeráncolta a homlokát.

– Eridj haza, Jonel – tanácsolta jóindulattal –, aludd ki magad.

Bosszusan baktatott hazafelé a hegyi ösvényen a pópa fia. Délután volt, szép ragyogó őszi délután, akárcsak két évvel azelőtt. Éppen a pallón haladt keresztül,

ügyelve a zúgó patak felett, tova a Rováshegy észkasánál, amikor egyszerre csak mintha ismerős hang ütötte volna meg a fülét.

– Engem keresel, pápa fia?

Főlnézett, s hát a palló túlsó oldalán, fának támaszkodva, ott állt a szakállas vénember, ugyanabban a kopott gúnyában, ugyanazzal a kopott kalappal a fején, s mosolygott vidáman.

– Engem keresel, pápa fia?

Döbentében elvesztette az egyensúlyt és aláfittyent a patakba. Szerencsére csak térdig ért a víz, de a kövek között bizony megütődött kissé. Mikor ázottan, sajtó csontokkal kikászálódott a patakból s körülnézett, a vénembernek színe se volt sehol.

– Hé! – ordította el magát a pápa fia haragosan. – Gyere vissza, vénember! Gyere vissza! Gyere vissza!

Gyere vissza... gyere vissza... gyere vissza... dobálták tova a szavait a Rováshegy szikláí odafönt, míg végül elvesztte a hang a csönd feneketlen mélységében. Valahol a fák között egy havasi szajkó elcsárogta magát s úgy hangzott majdnem, mintha valaki nevetett volna odabent a sűrűségben.

Muntyán Jonel, a pápa fia, késő éjszaka érkezett csak haza Oláhláposra. Rázta a hideg, s zöld volt az ábrázata, akár a halotté. Másnap szekér kasába fektetve vitték le a dési kórházba. Félrebeszél a szerencsétlen. Valami vénembert emlegetett folytonosan, aki csodákat mível, s varázslattal büvöli a világot.

– Tüdőgyulladás van – mondta az orvos –, s a magas láz elvette az eszét.

Két hónapot töltött a dési kórházban az oláhláposi pápa fia. S amikor végre kikerült onnan, vékony volt, mint a téli nádszál és semmire sem emlékezett, ami azelőtt történt. Még a csodára sem.

XII.

Az öregember ott ült a barlang szájában, a pihenő padkán és csontos kezét odatartotta a roskadó tűz zsarátnoká fölé. Odébb, az aprító tönkön, ott ült a gyerek. Tizennégy éves ha lehetett, de ember módjára ült ott, ázott ködmönében, szakadozott harisnyában, ócska katonabakancsbal a lábán, s mellette a balta. Szeme kerekre nyílvá, szomjasan csüngött a vénember minden szaván. Odakint szünet nélkül esett, esett a hideg, szürke, aprószemű november végi eső.

– A jó, ha útjára engeded, mindég legyőzi a rosszat – mondta mély, dörmögő hangon az öreg –, mint ahogy a fény legyőzi a sötétséget. Mondom, ha útjára engeded. Mint ahogy a tiszta tükör útjára engedi a napfényt, odatükrözi, ahova irányítod. A tiszta tükör. Vakult tükörben elvész a napfény, gyerek. Igyekezz hát, hogy tiszta tükör lehess, amilyenek Isten megteremtett, s akkor tied lesz az Ő jószágos ereje, tied lesz mindég, továbbsugárzásra... Nehéz ezt fölfogni, tudom – tette hozzá kis szünet után –, pedig ebben rejlik a titok...

Hangja tovaveszett a nyirkos csöndben. Csak az eső percegett a sziklán, s a fellegek úgy tapadtak a radnai hegyekre, mint ember lelkére a gyász.

– Micsoda titok? – szakadt föl a gyermekből a kíváncsiság.

Az öreg ránézett. Bozontos fehér szakállától látni se lehetett az arcát, de a szeme úgy izzott elő a nagy karimájú fekete kalap alól, mint lába előtt a parázs.

– Micsoda titok? Hát a teremtés titka! Isten s ember titka, gyerek! Meg vagyon írva a Szent Könyvben is, minden pap olvassa, s mégse érti. Pedig ott van a szeme előtt: Teremté Isten az embert tulajdon képére, s adott néki uralmat mindenek fölött! Uralmat, érted? – mordult a gyerekekre szinte haragosan. – Uralmat s nem szolgaságot! Erről szólt Krisztus Urunk is, amikor azt mondta volt, hogy: „ha csak annyi hitetek lenne, mint a mustármag, azt mondhatnátok ennek a hegynek: eridj odébb! S bizony mondom, odébb mozdulna nyomban!” Márpedig a mustármag a minden egyéb magvak között is a legkisebb, érted! De még ennyi hit sincs senkiben manapság, ez a baj...

A gyerek csillogó szemei rávilágítottak.

– De magában van, ugye, Öregapó? Az öreg ránézett, s nézte hosz-szasan.

– Benned is van, gyerek – felelte csöndesen –, érzem és tudom, hogy ott van tebenned is az erő, amit Isten adott azoknak, kik ismerik a jó titkát. Emlékszel, mit tanítottam neked a minap azzal a kis üveggel, amit ott leltünk az ösvény szélén? A nap ránézett a kicsi üvegre, s a kicsi üveg alávetette a fényt a szakadék aljára, ahova a nap sugara másként el nem jutna soha. Emlékszel? Nahát. Mondtam volt azt is, és ezt soha el ne feledd, hogy olyanok vagyunk mi is, mint az a kicsike törött üveg. Isten fényét kell beletükrözzük az emberi világ sötétségébe, s ha ezt megtesszük, eleget tettünk a parancsnak, ami világra hozott, s a parancsadó Úristen megvédelmez minden veszedelemtől. De ha nem tesszük meg, amit az Úr parancsolt, akkor semmirevaló szemét vagyunk mi is, akárcsak az a törött üveg az út szélén, amit sárba tapos a jószág...

Csönd volt néhány percig, csak a vékony eső percegett odakint. Sötét volt mögöttük a barlang. Az öregember ágat vetett a parázsra, s a tűz ott a barlang szájában föllángolt újra.

– Bizony, erre teremtette volt Isten az embert s nem egyébre – szólalt meg újra. – Hogy Isten képében járva eleget tegyen a parancsnak, s végezze a jót ezen a földön. Csakhogy az ember elméje elborult, akár a rozsdás balta éle, s lelke is megvakult, mint az ócska tükör, mely nem tud fényt tükrözni többé. Vergődik vakságában, egymást pusztítja. Ijedelmében kitalálta a gonoszságot, s egymásra szabadította saját kitalálását. Mert Isten nem teremtett rosszat, s amit Isten nem teremtett, az nincs. Érted? Nincs. Emberi elképzelés mindössze, mint a köd, ami nincs, és mégis elrejtí szemed elől az erdőt. De amíg az ember maga meg nem tagadja a rosszat, amit kitalált, addig hiába várja, hogy elmenjen, mert nem mehet el, ami nincs, igaz? He? De mindez sok tenéked, gyerek, így egyszerre. Majd

rendre, apránként megtanulsz mindent. Most elég, ha észben tartod, amit az üvegről mondtam. Tükrözd az Istent, s ne félj semmitől...

A gyerek szeppenve húzta be nyakát a vállai közé. Aztán a beálló csöndben beszélni kezdett. Lassan, akadozva, mint aki lábujjhegyen járva keresi a szót.

– Ha ránézek az özre... s akarom, hogy megálljon... megáll. A hal is kijön hozzám a patak szélébe. A mogyoróstyúk a vállamra száll. De amikor a muszka katonák jöttek... elszaladtam. Kívántam, hogy forduljanak vissza, s menjenek haza a maguk országába... kívántam erősen, ahogy maga tanított kívánni, öregapó. Mondtam magamban: Isten jó... Isten hatalom... Isten élet... menjete el, katonák, menjete! De nem mentek... Rátörték édesanyámra... édesapámba tízszer is belelőttek... kicsi hűgomról is letépték a ruhát... én meg elszaladtam... futottam, futottam... – Háta meggömbült, feje aláhajlott, s felszakadt belőle a sírás. Az öregember karja kinyúlt, s keze ránehezedett a gyerek vállára.

– Nocsak – dörmögte halkán –, nocsak, gyerek... – Percegeve hullott odakint a hideg, aprószemű eső. Szürke volt a világ. Keserű füstszagot lehel a csönd.

Egy idő múlva az öregember lábra kelt, odacammogott a barlang falánál fölhalmozott hasított fához, s néhány hasábot rávetett a parázsra. A láng sárga nyelve pattogva kapott bele a bükkfába. A gyerek fölnézett. Kétségbeesés ült a szemében.

– Miért szaladtam el, Öregapó? Miért? Vasvillát se ragadtam. Baltát se... csak szaladtam...

– Megijedtél – felelte lassú szóval a vénember –, se vasvilla, se balta nem segített volna ezen. Elhomályosult a tükröd s nem vetítette a fényt. A félelem nem Istentől való. Aki legyőzi, az legyőzte magát a gonoszat. A félelem az ember legnagyobb ellensége...

A gyerek hallgatott, s bámulta az éledő tüzet. Az öreg lábra kelt megint, kilépett a barlang szájába, körülnézett, motyogott is valamit, majd kinyújtotta kezét a völgy felé.

– Odalent félelem uralkodik, gyerek. Félelem és sötétség.

Sóhajtott.

– Nem válthatjuk meg a világot, mert minden ember önmagában hordozza a maga megváltását, és senki más nem végezheti el helyette. De azért megtehetjük mi is a magunkét. Gyere.

– Hova? – nézett föl a tönkről döbbenet a gyerek.

– Ne törődj te azzal, csak gyere.

Odakint mintha elállt volna az eső. Csöpögtek a sziklák, meg a fák, s fellegek borították az eget, súlyos fellegek. De az eső elállt.

Az öreg lassú, nehézkes léptekkel haladt lefelé a sziklacsapáson, hosszú botjára támaszkodva, s mögötte a gyerek, hosszú nyelvű baltával a vállán. A csöpögő szálerdőben félhomály volt, alig lehetett látni a keskeny, kanyargó ösvényt. Csöndben mentek keresztül a szálason. Aztán egy kis lefutó gerincnél

véget ért az erdő. Irtás volt előttük, széles, kopasz irtás, le egészen a zúgó patakig. A patak mentén az út kanyargott, s az úton emberek hosszú sora mozgott, lassan, fáradtan, fölfelé a távoli gerincnek. Rab magyarok ezreit terelték azon az úton, muszka katonák, orosz föld felé. Terelték őket, mint birkanyáját, kurjongatva, káromkodva, pihenés nélkül. Puska tusával verve azokat, kik lemaradtak.

Az öregember kiállt egy előrehajló sziklakőre s alámutatott.

– Félelem és gonoszság uralkodik odalent – mondta lassú szóval –, lássuk, gyerek, mit tud az Úr jósága kezdeni velök...

Előre nyújtotta karját a völgy felé, s úgy állt ott mozdulatlanul, magosra emelt fővel. S egyszerre csak kettéváltak a völgy fölött a fellegek, s a menetelő emberekkel szemközt fölragyogott a nyugvóra hajló nap a maga teljes fényességében. Az emberek megtorpantak odalent, s kezüket szemük elé emelték. Megtorpantak a katonák is. Szájtátva bámészkodtak. A patak duzzadt medréből sűrű, fehér köd kezdett emelkedni, emelkedett gyorsan, s pillanatok alatt elérte a rongyos, fáradt emberekkel megtömött utat. Föléjük gördült s bétakarta őket, mint egy jóságos, puha takaró.

– Jól figyelj most, gyerek – mondta az öregember ott fönt az irtás tetején –, most derül ki mindjárt, hogy kiben mi lakozik.

A gyerek bámult lefelé, de nem látott egyebet, csak a sűrű ködöt, ahol azelőtt az út volt. S a köd fölött a ragyogó szép, napsütötte égboltozatot.

– Kik a ködben vannak, aligha láthatják a napsütést – vélte a gyerek –, miként lehetne hasznukra?

– Hogy miként? – mordult vissza az öreg. – Hát úgy, hogy abban a sűrű ködben nem láthatják a muszkák, hogy ki mit csinál, s merre megy. Akiben a szabadságért való vágyakozás erősebb, mint a félelem, az megszabadul. Figyelj csak jól!

S valóban, egyszerre csak itt is, amott is, emberek emelkedtek elő a ködből. Jöttek fölfelé lassan, óvatosan a kopaszra tarolt hegyoldalon, míg csak ki nem léptek a ködből a ragyogó napsütésbe. Ott egy pillanatra megálltak, aztán loholni kezdtek fölfelé a meredeken, kit ahogy a lába bírt. Lehettek vagy harmincan-egyvenen.

– Ezek ejszen megmentődnek! – örvendezett a gyerek.

De alig mondta ki a szót, az egyik ember odalent a meredek aljában máris megállt s elébb visszanézett, amerre az utat tudta a ködben, majd fölpislogott a gerincre, melynek peremén ott sűrűsödött a rejtekhelyet kínáló fenyves erdő. Odaszólt a mellette kapaszkodónak, s az is megállt. Néztek fölfelé, néztek lefelé, s csak álltak egy helyben, tanácstalanul.

– Mi bajuk ezeknek? – hökkent meg a gyerek –, kifogyott belőlük a szusz?

– Kifogyott belőlük a bizodalom – sóhajtott az öreg –, a félelem erősebb bennök, mint az élet.

Egyre többen álltak meg a meredek hegyoldalon. Volt, aki csak állt tanácstalanul, volt, aki fáradtan leült, s kezébe temette arcát, s volt, aki megfordult, s csüggedt vállakkal visszaereszkedett a napsütésből a ködbe. Végül már csak négyen maradtak, akik megállás nélkül kapaszkodtak tovább fölfelé a meredek irtáson. Lihegésüket hallani lehetett messzire. Jöttek, jöttek, bukdácsoltak feljebb és feljebb, míg egy sűrű kis bokroshoz értek, amit valamiképpen meghagytak a baltások. Ott az elől haladó megállt, s behúzódott egy sűrű ágú kis fenyőcske mögé.

– Pihenhetünk itt egyet – mondta lihegve a kapaszkodástól –, messzire vagyunk már az úttól, nem lelnek meg többé.

Szép szál ember volt, talán ötvenéves, s a borostás szakáll, borzas haj, szakadt kabát és elszennyesedett ing ellenére is úriembernek látszott. Leült, s könyökére dőlve elhevert a sűrű kis fenyőbozótban.

Követte példáját a másik három is, egyik a másik után.

– Uramisten, szabadíts meg minket a gonosztól – roskadt le melléje elsőnek egy hosszú, sovány, fekete ruhás –, legyen meg a Te akaratod...

– Ez pap lehet, ki Isten szolgájának vallja magát – morogta odafönt a kiugró szikla lábánál az öreg –, s még annyit se tud, hogy Isten akaratából nem történik gonoszság, csupán ember akaratából...

Utána egy kis köpcös, kopaszodó ember roskadt be a bozót védelmébe.

– Én nem tettem semmit – panasolta kapkodó lélegzettel –, nem vettem részt a háborúban, nem politizáltam, egyszerű boltosember vagyok. Az utcán fogtak el a katonák! Mért tették ezt velem? Mért?

– Mert nem volt elég esze ahhoz, hogy elbújjon vagy elmeneküljön! – esett neki ingerülten a negyedik, egy vékonypénzű fiatalember. – Mert azt hitte, hogy ha nem vesz részt semmiben, nem áll helyt semmiért, nem tartozik sehova, csak hajlong mindenki előtt, aki belép a boltjába, akkor békén hagyják! Azt hitte, ugye? – zuppant le a kis boltosember mellé a földre. – Hát most megtanulta, hogy ez a világ nem a hajlongóké, hanem a verekedőké. S aki élni akar benne, az meg kell tanulja a verekedés mesterségét, mert máskülönben felfalják a vadállatok!

– Hát ha olyan jól megtanultál verekedni, öcsém – adta föl a kérdést szárazon az úriember, aki elsőnek ült le oda a bozótba –, hogy van az, hogy mégiscsak ide kerültél közénk?

– Mert nem tanultam meg idejében, amit tudnom kellett volna – vicsorgott vissza a fiatalember –, a tanítóképzőben olyasmit tanítottak csak, aminek kevés hasznát láttam mindeddig! De most már megtanulok bombát gyártani, ha kell, mérget keverni, gyilkosokat ölni! Meg én!

– Az Úr törvénye békeség és szeretet – emelte föl szavát a pap –, ki kardot fog, kard útján vész el!

– Elvész az is, aki nem fog fegyvert – mordult vissza a tanító –, ha már pusztulnom kell, akkor legalább magammal viszek néhányat a pusztítók közül, hogy azzal is kevesebb legyen...

– Üres beszéd – mondta lenézően az úriember –, én ügyvéd vagyok, s ezért a kommunisták osztályellenséget látnak ma bennem. Pedig jogtanácsosra nekik is szükségük lesz előbb-utóbb. Mihelyt egyensúlyba szökken újra ez a háborús helyzet. Háborúból nem él meg senki.

– Nem hát – bólintott megértéssel a boltos –, enni kell, öltözködni kell, áru kell. – Felütötte hirtelen a fejét – mit csinálok én itt? Hova megyek? Egyéb sincs itt, csak hegyek és erdők tele vadállattal! Mit keresek én itt? Lám a többieknek eszük volt, ott maradtak az úton. Én nem voltam katona, úriember se voltam, mindössze egy szegény boltosember, akit tévedésből fogtak el ezek a katonák az utcán. Előbb-utóbb rájönnek a tévedésre, s hazaeresztenek. Talán még kártérítést is fizetnek! Kinyithatom újra a boltomat... Micsoda bolond vagyok! – szökött talpra a kis kopasz –, ha észreveszik a katonák, hogy szökni akartam, még agyon is lönek!

Azzal kiugrott a bokorból, s apró kis szökdéceléssel, esetlenül lóbálva karjait, szaladni kezdett lefelé a lejtőn, vissza a ködbe temetett út felé.

– Egyszerű ember, de nem buta – jegyezte meg az ügyvéd –, ha visszatérek Kolozsvárra, újra csak elfognak, s talán még rosszabbul is járok...

Feltápászkodott ő is és indult a boltos után, vissza, amerről jött. Lábra kelt a pap is. Nagyot sóhajtott.

– Az Úr akarata ellen nem tehetünk semmit – motyogta eseten, s követte az ügyvédet.

A tanító ülve maradt, úgy szólt utánok halkan.

– Kívánom, hogy ne bánják meg.

– Itt maradsz? – fordult vissza elszörnyedve a pap. – Mit kezdesz itt egymagadban?

A fiatal tanító rántott egyet a vállán.

– A jó Isten alkalmat adott a szabadulásra. A többi aztán az ő gondja, nem az enyém.

– Bocsássa meg az Úr a szavaidat – morogta a pap, s ment tovább lefelé.

Hamarosan elnyelte a köd mindhármát odalent. Fönt a kiugró szikla lábánál fojtott hangon megszólalt a gyerek:

– Azt hittem, hogy megmentődnek valamennyien, de még az a kevés is, aki nekikezdett a szabadulásnak, még az is visszatért. Kivéve egyet. Nem értem, Öregapó... mi történt velök?

– Nem hisznek az életben – felelte halk szóval az öreg –, elvesztették magukat. Mert bizony a megváltást ingyen kegyelemből adja az Úr, de csak annak, aki maga erejéből megdolgozik érte.

– S mi lesz velök? Azzal a sokkal odalent?

– Elhajtják őket, mint a vágóhidra való jószágot, mert hiányzik belőle a lélek ereje...

Ahogy ezeket a szavakat mondta, lassan kialudt a napfény, megszürkült az ég körös-körül, s esni kezdett újra az apró szemű, hideg novemberi eső.

– Egy maradt csak idefönt – mondta halkán a gyerek, s állával alábökött a sűrű kis fenyőcskék felé, ahol a tanító lapult –, s vele mi lesz?

– Elválik az is – felelte lassan az öreg –, addig is gondját viseljük ennek az egynek, akit Isten kijelölt.

Lövés csattant odalent a patak völgyében, katonák kiáltoztak. Színe se volt többé a ködnek. Csak az eső esett, s mélyen lent az úton embereket tereltek muszkaföld felé

Mihelyt az aláboruló este ráterítette sötét kendőit a világra, s az utat odalent már eltakarta szem elől a szürkület, a tanító előkészött a fenyőbozótból ott az irtás oldalában, s kapaszkodni kezdett fölfelé. A gerincen ott várt reája az öregember meg a gyerek.

– Isten hozta – szólt rá az öreg a szikla sötétjéből –, jöjjön már, hadd vigyük száraz helyre...

A fiatalember megtorpant:

– Mi? Kicsoda maga?

– Ne törődjék azzal, csak jöjjön – biztatta az öreg.

Azzal nem is vesztett több szót vele, csak megindult előtte, vissza a barlanghoz. A gyerek mögötte. Az se nézett vissza. A sovány tanító döbbenve állt ott néhány pillanatig, aztán megcsóválta a fejét, dűnnyögött valamit és követte őket a kanyargós csapáson.

A barlang fekete torkában még mindég izzott a parázs.

– Fordíts egyet a rönkön, Dani – szólt az öreg a gyerekre –, s szórj egy kis rőzsét a parázsra. Fújd is meg kicsikét. Maga pedig – fordult hátra az idegenhez, aki görbedten állt ott a barlang szájában és hallani lehetett a vacogását –, maga pedig gyűjjön bé az esőből s tegye le magát arra a fatönkre, ott. Látja? Mi? Látni fogja mindjárt, mihelyt életre kél a láng – tette hozzá –, addig is álljon ide bé, ahol nem esik...

A parázs szeme nagyra nyílt a sötétben, ahogy a gyerek fordított egyet az égett rönkön. Aztán hallani lehetett a rőzse zörgését, s látni lehetett a gyerek pufók képét is, ahogy közel hajolt a parázshoz és fűjni kezdte. Parányi láng szökött elő, belekapott a száraz rőzsébe, s pillanat alatt megvilágosodott a barlang.

– Na ott a fatönk, üljön csak le, s a tűz fölmelegíti hamar – szólt rá vendégére az öreg –, falunk is egy kis füstölt szalonnát rozskenyérrel, hadd térjen vissza magába az élet, tanító úr. Hallottam volt, ahogy mondá a többieknek, hogy tanító volt – tette hozzá –, hol tanítóskodott, ha meg nem sértem vele?

A sovány fiatalember leült a fatönkre, köhécselt néhányat, s odatartotta kiveresedett kezeit a tűz felé.

– Még sehol, az igazat megvallva – ismerte be kissé szégyenkezve –, éppen csak hogy megszereztem az oklevelet, s ránk szakadt a baj. Nagyenyedi vagyok, s minket meghagytak Romániának. Így aztán el is vitték a románok mindjárt, munkaszolgálatba. Besszarábiában építettünk utat, ástunk árkokat. Megszöktem onnan át a hegyen, ide Észak-Erdélybe. Rokonokhoz mentem Kolozsvárt. Jó volt Magyarországon lenni... életemben először! Bizony jó volt, Istenem. De már jöttek is hamarosan a muszkák meg a románok, kik Hitler után Sztálinhoz szegődtek. Katonának jelentkeztem, de késő volt már. Söpörtem a kaszárnya udvarát, végeztem ami munkát csak adtak... de amikor menekülni kellett, ott maradtam. Ott kaptak el a muszkák meg a románok, mindjárt az első este, ahogy rátörtek Kolozsvárra. Teremtő Isten, mit műveltek ott! Ha csak egyet is meg tudtam volna ölni közülük pusztá kezemmel! De mit ér a kéz, ha nincs benne erő...

Meggörbedt a fatönkön, borzas fekete haja majdnem belecsüngött a tűzbe.

– Lélekben az erő, nem a kézben – szólalt meg halk dörmögéssel az öregember, ahogy előjött a barlang mélyéből. Markában fél kenyér s jó darab szalonna. Vágott a késével mindkettőből, s odanyújtotta a kopott pantallós legénynek.

– Egyék – mondta –, itt van a késem is. Magánál aligha hagytak meg ilyesmit. Te pedig – fordult a gyerekekhez – fogd a korsót, s hozz friss vizet szaporán.

Az ázott fiatalember rábámult a kenyérré meg a szalonnára, aztán falni kezdett, mint egy kiéhezett vadállat. Evés hangja töltötte meg a csöndet, s ázott gúnya keserű szaga, ahogy a tanító ruházatából emelkedni kezdett a pára a tűz melegétől.

– Ilyen jót nem ettem régen – motyogta a szerencsétlen, mihelyt két falás között szóhoz jutott, s még a szeme is megkönnyesedett belé. – Hálásan köszönöm!

– Istennek jár a köszönet – bólintott az öreg. Nem is esett több szó, míg mindhárman be nem fejezték az evést, s húztak is utána egyet a korsóból, amit a gyerek töltött meg a forrás vizével. Az eső még mindig esett odakint. Pattogott a bükkfa a tűzön, s melegítette a barlang belsejét. Olykor-olykor beverte a füstöt a szél, s megfényesítette a szemeket.

– Az én nevem Derecskei Péter – szólalt meg végül is a szakadt pantallós legény, miután letette a korsót, s száját is megtörölte utána –, s amint mondtam már, Nagyenyedről vagyok. Magukat hogy nevezzem?

– Én vagyok az Öreg – felelte lassan a vénember –, neveznek másképpen is: Látóembernek, kuruzslónak, mit tudom én. Ez meg itt Dani. Szolgám és tanítványom.

– Idevalósiak?

– Ide is, meg amoda is. Mindenüvé, ahova rendel bennünket az Úr.

Derecskei Péter ránézett az Öregre. Hosszasan nézte.

– Maga még mindig hisz abban, hogy van valahol egy Isten? – tette föl végül is a kérdést.

Az Öreg visszaadta a nézést és szeme mintha sugárzott volna a félhomályban.

– Hogy van-e? Hát maga is itt van, én is itt vagyok, s itt van a gyerek is – mondta csodálkozó hangon –, miképpen lehetnék itt, ha nem létezne Isten?

A sovány fiatalember elbámult, mint aki ilyen beszédet nem hallott még soha. Aztán felfakadt belőle a szó keserűen:

– S hát azok odalent? Kik ölik a magyart? Terelik az embereket, mint a marhát a vágóhídra, s nem kegyelmeznek asszonynak, gyereknek? Azok is itt vannak! Isten akaratából vannak-e itt? Miféle Isten lehet az, ki gyilkosokat, latrokat, haramiákat uszít a világra?! Jobb, ha nem hiszek Istenben, mintha elhiszem, hogy az Ő akaratából történik minden!

Haragosan csattantak a szavak. Méreg volt bennök, lélekölő méreg, mely megtöltötte körülöttük a barlang nyirkos félhomályát. Mikor kifogyott belőle a szó, lehajtotta fejét, mint a rossz gyerek, aki szidásra vár. S talán arra is, hogy valamiképpen mégiscsak elhítetik vele, hogy van valahol egy erős, hatalmas, bosszúálló Isten, aki hétszeresen fizeti vissza a rosszat azoknak, kik rosszat cselekednek, és fölemeli az eltiportakat.

De jó ideig csak a csönd nehezedett rájuk ólmosan. Aztán hosszú idő múltával megszólalt az öregember, s csak ennyit mondott:

– Az ember sorsán egyedül csak az ember maga segíthet. Az Úristen mindössze megadja hozzá a lehetőséget. Azoknak, kik a nagy Tanítómester szavai szerint élnek és cselekszenek. A megváltást minden ember maga kell véghez vigye a megadott kulcs szerint. A baj gyökere ott van, hogy mindezt nem tanítják ám az iskolában. Na de most okosabb lesz, ha abbahagyjuk a beszédet – emelte föl a hangját – s eltesszük magunkat holnapra. Minden nap meghozza a maga gondjábólját, s a maga gyümölcsét is. A mi dolgunk csak az, hogy meggyógyítsuk a bajokat egyenként, ahogy jönnek, mindegyiket a maga idejében, s hálát adjunk a jóért, ami utunkba esik. Ott hátul, bal felé, üres fekvőhelyet talál a tanító úr, s két cserge pokrócot hozzá. Adjon az Úristen békés nyugodalmat...

Azzal föltápáskodott az Öreg a fatönkről, s becammogott jobb kéz felé a barlang sötétjébe. Hallani lehetett, ahogy szöszmötölt egy ideig a száraz szénában, aztán ez a nesz is elült. A gyerek megrakta a tüzet súlyos, hasítatlan tölgyfával, s hátra vonult ő is. Derecskei Péter magára maradt a tüzzel, s az esővel odakint. Lógó fejjel bámult a nyers tölgyfával küszködő lángokba, aztán nehézkesen lábra kelt ő is, és bevánszorgott a megadott irányba. Meglelte a sziklafal tövében a felhalmozott szénát, elnyúlt rajta s magára húzta a csergét. Úgy süllyedt el körülötte a világ, mintha ott se lett volna soha.

Másnap reggel még mindég esett az eső. Nyúlós sötétség tapadt a sziklához, s a hajnali szürkület alig tudott behatolni a barlangba. Elsőnek az öregember kelt lábra. Fölélesztette az elhamvadt tüzet, lement a forráshoz, megmosakodott, s mire visszatért, már talpon volt a gyerek is.

– Szedd elő a nyársakat – rendelkezett az öreg –, szalonnát pirítunk. Annak szaga fölébreszti majd a vendégünket is.

Úgy is történt. Alig kezdett pirulni a jóféle szalonna a tűzön, megzörrent odabent a széna s jött is kifelé Derecskei Péter álmosan, gyűrött ábrázattal.

– Odalent a forrásnál megmosakodhat – javasolta az öreg –, addigra elkészül itt a bendőbevaló is.

A tanítólegény kicammogott a barlang szájáig, s ott megállt. Kipislogott a csúnya ázott világba.

– Esik – jegyezte meg.

– Víz az is – vigasztalta az öreg a tűz mellől –, nem ártalmas.

Derecskei Péter megcsóválta a fejét, sóhajtott, aztán mégiscsak kilépett az esőbe, s elindult lefelé a forráshoz.

Mikor kis idő múltával visszatért onnan, másféle embernek látszott. Még a járása is mintha megfiatalodott volna.

– Hideg víz buzog elő a földből errefelé – mondta, amikor odalépett a tűzhöz kezét szárítani –, de jóízű víz – tette hozzá. – Isten adta – jegyezte meg az öreg –, de ragadja már meg azt a nyársat, ni – fordította másfelé a szót –, s csöpögtesse a jóféle zsírt arra a rozskenyérrre ott...

Csöndben ettek. Odakint mintha nyiladozni kezdett volna a homály. Megcsöndesedett az eső is, s szél indult nyugat felől, emelni kezdte a fellegeket.

– Kitisztul – mondta a gyerek –, ejszen hideg jó. Jó lesz, ha béhozok néhány öltre való fát.

– Honnét menekültek maguk ide? – tette föl hirtelen a tanító a kérdést, mihelyt magukra maradtak.

Az öreg megütközve nézett reá.

– Csak azok menekülnek, akik félnek valamitől – mondta egyszerűen –, mi nincs mitől féljünk, hiszen az Úr titkát őrizzük. Nemzedékről nemzedékre, míg csak gyökeret nem ver újra a magyarok lelkében. Mert amíg ez meg nem történik, addig bizony nem lesz békessége ennek a népnek, s maga Úristen se segíthet rajtok. Gyógyíthatunk itt-ott, példát is mutathatunk, de a megváltást, azt maga a nép kell elvégezze...

Derecskei Péter nagyot harapott a zsíros kenyérből és megcsóválta a fejét.

– Ilyen beszédet se hallottam, még hittanórán se – mondta –, pedig ott papi ember tanított bennünket Isten dolgaira. Maga hol tanulta mindezt?

– Hol? Hát egy másik öregtől. Jó ideje annak. Az előttem valótól. Mint ahogy ez a gyerek tanolja tőlem. Mint ahogy az a másik öreg, aki előttem járt itt, tanolta volt egy őelőtte valótól. Így megyen ez már jó sok ideje. Őrizzük a tudást, egyiktől a másikig, hogy ki ne vesszen valamiképpen, s kéznél legyen, mikor nemzetté érik majd újra a nép...

Hallgatta a tanító a különös beszédet, csóválta a fejét, még a szalonnás kenyérről is megfeledkezett egy percre.

– Aztán miféle tudás ez? – kérdezte meg végül is.

– Hát az igazság tudása, ami a Szent Könyv szerint szabadokká tesz bennünket, ha élünk vele – felelte az öreg fölemelt hangon –, amit Krisztus Jézus egyik tanítványa hozott volt magával hunok és magyarok földjére, régi időkben, s ami erőssé és dicsőségessé tette volt őket, míg hűséggel voltak hozzá. De elgyöngültek, s pusztulásba estek, mihelyt elfordultak tőle. Krisztus tanításának, kereszténységnek nevezik ezt a tudást ma azok, akik a szavakat majmolják értelem nélkül. Mi csak az igazság tudásának mondjuk.

Derecskei Péter csak majszolta a rozskenyeret meg a szalonnát s csóválta hozzá a fejét. Végül is mély lélegzetet vett s nekifoháskodott a kérdésnek:

– Aztán mit ér az a tudás, amiről beszél, ha barlangnál jobb szállást nem tud biztosítani, azt mondja meg?

Az öregnek elsötétült a tekintete.

– Az ember szállása az Istennél vagyon, s nem másutt – felelte keményen, dorgálóan –, barlang vagy palota: az Úr titkának ismerete nélkül nincs békesség egyikben sem! Se békesség, se élet, se jövő! Aki hisz énbennem, mondá az Úr Jézus, az megtehet mindent, amit én megtettem; s még annál is többet!

– S mit tett Jézus, he? – csattant fel a sovány tanító keserűen. – Jó, na, gyógyított! De fél tucat római katona s egy maréknyi gonosz zsidó keresztre szögezte mégis! Nem volt képes megmentődni tőlük! Mit ért a tudás?

Hangja rikácsolt, nyál csordult a szája szögletéből, haragos kétségbeesés torzította az arcát, s még ki tudja mi mindent mondott volna, ha torkán nem akad a szó. Valahol valami megkondult odakint, mint egy roppant harang, s kongását továbbadták egymásnak a hegyek. Bong... bong... bong – verték vissza a mély, kongó hangot a sziklák. Mintha a fellegetafatok is megiramodtak volna tőle odafönt, egyszerre csak kicsillant tova futó uszályuk mögül itt is, amott is az égbolt csillogó kékje.

– Mi ez? – szakadt föl Derecskeiből a meghökkenés. De már akkorra oda is bökött állával a gyerek felé az öreg.

– Eridj, Dani...

A gyerek már talpon volt. Fejibe nyomta a báránybőr kucsmát, magára rántotta a ködmönt és sirült is kifelé a barlangból. Pillanat alatt eltűnt a szikla megett.

– Mi ez? – ismételte meg a vendég a kérdést.

– Valaki döngeti a bajfát – felelte az öreg –, valaki azt véli, hogy bajban van, és segítséget keres.

– Ha mindenki fát döngetne ma, aki bajban van – sóhajtott Derecskei –, egymás szavát se hallanánk a döngéstől, s nem lenne elég fa se, döngetni való...

– Bárcsak úgy lenne végre-valahára – válaszolt az öreg és szakállas arca komoly volt, mint a fából faragott szenteké.

– A legnagyobb baj ott van, hogy mindenki máshol keresi a segítséget, csak ott nem, ahol van... de most üljön veszteg egy kicsikét – tette hozzá –, hadd szálljak magamba...

Aztán csak ült ott, maga elé meredve mozdulatlanul. Talán a roskadó tűz izzó zsarátnokát nézte, talán azon is túl valahova az időtlen időkbe révedt a szeme. Odakint felhőcáfatok futottak tova a kékülő égbolton, s a kelő nap aransugarai fényes pászmákban világították meg a fenyők koronáit.

Sok idő telt el, vagy csak néhány perc? Egyszerre csak ott volt a gyerek megint. Szuszogott a futástól. Duzzadt átalvető húzta a vállát.

– Marci bá gyütt föl – lihegte –, egy asszony is volt vele. Román asszony. Gyerekekkel. A gyerek halálán van. Próbáltam kezét tenni reá, de az asszony nem engedte. Magában bízik csak.

Lelökte az átalvetőt a sarokba, ahol a barlang falának támasztott két ágasfáról széles deszkapalc csüngött alá drótra akasztva, s elkezdte fölrakni a polcra az átalvető tartalmát: két kerek kenyeret, kendőbe kötött túrót, fél tucat tojást, kis bádog disznózsírt, kopasztott csirkét s két jó marékra való veres pityókat. Mikor elkészült ezzel, vállára vette az üres átalvetőt.

– Mehetünk is – mondta, mint aki ismeri a dolgok rendjét s már indult is a barlang szája felé.

– Baltát hozzá! – figyelmeztette az öreg, kezébe véve a sziklának támasztott hosszú rovásos botot –, emlékszel a szurkos fenyőre, amit a minap leltünk odafönt? Hasogathatsz belőle tűzgyújtónak valót!

Aztán a vendéghez fordult, aki még mindig ott ült gondba temetkezve az elsenyvedt tűz mellett.

– Elülhet itt is, míg visszatérünk. De ha jönni kíván, az is jó.

A sovány fiatalember fölkapta a fejét a hangra, rábámult az öregre egy-két pillanattal, aztán föltápászkodott.

– Mehetek – jelentette ki egykedvűen.

– Maradhat is.

– Megyek, ejszen tán tanulok valamit. Holtáig tanol az ember, szokta volt mondani nagyapám – tette hozzá vékonyka mosollyal.

Mielőtt kilépett volna a barlangból, az öreg még megállt egy pillanatra és hátrafordult a különös vendég felé.

– Szót ne szóljon, egyetlenegy se, érti? – dörmögte parancsoló hangon. – Akár tanol, akár nem. Csak a szeme meg a füle lehet nyitva, szája nem. Érti?

– Értem hát, tán magyarul mondta – felelt vissza kissé ingerülten a volt tanító, s már mentek is. Elöl a gyerek, az üres átalvetővel a vállán, kezében a baltával, mögötte az öreg a hosszú rovásos bottal, s hátul a vendég. Keskeny sziklacsapáson kanyarogtak ide-oda, kiugró sziklakövek alatt, vízmosásokon át, szeder- és málnabozótokon keresztül, oldalvást haladva fölfelé. Zöldekek volt felettük az égbolt, felhő se látszott már rajta. Hideg szagú, novemberi szél zúgatta még

mindég a sötét fenyőket alattuk, de már csak kurta rohamokban, megmegszakadva. A szélsőséges pillanatok egyre hosszabbak lettek s ilyenkor hallani lehetett odalent mélyen a megáradt patak zúgását. Mikor fölértek a gerincre, a gyerek megállt szusszanni egy pillanatra.

– Ejszen fagy lesz éccakára – mondta.

Az öreg bólintott.

– Ideje jött annak is. De menjünk csak – tette hozzá –, ne várároztassuk a bajban lévőket. Ráérünk pihenni azután.

A sziklagerinc szálerdőbe hajlott alá, s a csapás két oldalán fehér törzsű, arany lombú nyírfák, sötét fenyők, majd szürke bükkök váltogatták egymást. Aztán már csak a roppant bükkfák maradtak meg, s egyszerre ritkulni kezdtek azok is ott elől. Tisztás nyílt meg, s a tisztás szélén, alig néhány lépésre az ösvénytől, derékban tört, odvas, kiszáradt bükkfa éktelenkedett. A vén odvas bükkfa tövében öregember, hosszú nyelvű baltára dőlve, meg egy kendős asszony, a völgybeli románok viseletében. Az asszony karján kendőbe göngyölt gyermek.

– Adjon Isten békességet, Marci – köszönt rájuk az öreg.

– Adhatna bizony, ideje lenne – jött az odasóhajtott felelet. A kendős asszony szepegve lépett előbbre.

– Párintye – nyöszörögte románul, papot illető megszólítást használva –, meghal a gyermekem...!

Ügyelve félrehajtotta a kendőt a gyerek sápadt arcáról. Rámeredt. Szeme nagyra nyílt, s fölsikoltott belőle a sírás.

– Váj gye minye! Lassan jöttél, csodatevő ember, s meghalt a drágám! Váj gye minye, váj...! Meghalt a kicsi lelkem...!

Az öreg odalépett az asszony mellé, s rászólt keményen, a románok nyelvén:

– Cinye gura! Fogd be a szádat!

Keze kinyúlt, s kérges nagy tenyerét rátette a gyermek kicsi homlokára. Néhány pillanatig úgy állt ott mozdulatlanul a keze, tekintete a gyermekben. Aztán az asszonyra nézett, aki úgy állt ott könnyesen, reszketve, elnyíló szájjal, mint akit babona kötöz.

– Szedd össze magad, asszony, s eridj haza – szólt rá szelíden, levéve súlyos kezét a gyermek homlokáról –, gyermeked él. Nézz rá: nevet is. Nincs semmi baja. Eridj haza s bízzál Istenben, ki mindnyájunknak Atyja. Neki is, neked is. Eridj. Tyúklevest főzz otthon, s etesd meg a gyermeket.

Örömeben fölsivalkodott a román asszony. Egyik karjával ölelte magához a gyermeket, másik kezével az öregember keze után kapkodott ráhajolva, hogy megcsókolja, mint a papok kezét illik. Sírt is, nevetett is.

– Ne bolondozz, asszony – húzta el tőle a kezét az öreg, Istennek adj hálát s eridj haza, adj enni a gyermeknek. Eridj!

Hangosan hálálkodva szót fogadott az asszony, s indult lefelé a tisztáson sebesen, gyermekét magához öelve.

– Jól tetted, hogy ide hoztad, Marci – szölt oda az öreg a bajszos magyarhoz –, nagy volt szegényben az ijedség.

– Nem tehettem másként – vont a vállát az ember –, sógorom szomszédja, így jöttem össze vele. Megesküdött, hogy nem tudja meg a pópa.

– Hogyan vagytok odalent?

– Megvagyunk. Úgy történt minden, ahogy mondta volt. Elkerültek az emberfogdosók.

– A gróffal mi lett?

– Elmentek idejében a magyar tisztekkel. Egy teherkocsi jutott csak számukra, arra fölraktak, amit tudtak. Másnap aztán rámentek a rományok a magára maradt kastélyra, s úgy kiürítették, hogy alig maradt ott valami a pusztá falakon kívül. Múlt héten beköltözött a csendőrség, s néhány napra rá a rományok jegyzője is oda vitte bé a maga irodáját, meg a kommunista pártot... A volt botosunk fia, Gelb Samu is odaköltözött, ki a kommunisták titkáranak nevezi magát, s még hozott magával két magyarul beszélőt...

Szeme gyanakodva lesett a háttérben ácsorgó idegenre, de az öreg ellegyintette kezével az aggodalmát.

– Ne törődj vele, egyike a meghurcoltaknak, kit megszabadított az Úr. Köszönöm a falnivalót. Van mondanivalód?

– Nincs – vont a vállát az ember. Igyekszünk meglenni. Az emberek úgy vélik, hogy ha belépünk mink is a Samu úrfi pártjába, a muszkák megvédelmeznék a rományokkal szemben... igyekszünk meglenni, ahogy lehet...

– Meglesztek – bólintott az öreg –, csak bízzatok az Úrban, ahogy mondtam volt. Bízzatok rendületlenül, érted? Bármit lát is a szemetek, hall a fületek. Az Úr nem hagyja el azokat, akik benne bíznak, ha teljes lélekkel, valóban bíznak.

Az ember bólintott komoran.

– Hát bízunk. Ahogy csak tudunk.

– Annál is jobban.

– Hát jobban... – ígérte az ember –, ha lehet...

– Istennel minden lehetséges – figyelmeztette az öreg, aztán hozzátette: – oda leszek kissé. Hírt küldök le a gyerekekkel, mihelyt visszatértem. Tik csak imádkoztatok, ahogy tanítottalak, Marci. És szeressétek egymást. Érted?

– Értem – felelte az ember és sóhajtott hozzá.

Az öreg bólintott.

– Akkor Isten, Isten. Azzal sarkon fordult, s indult visszafelé, ahonnan jöttek volt.

– Isten, Isten – morogta Marci, s indult ő is a másik irányba.

Bent voltak már a szálérdőben, amikor a tanító megszólalt ott hátul.

– Mi baja volt a gyerekeknek?

– Félelem – felelte az öreg, anélkül hogy meglassult volna –, minden betegségnek ez az oka. Isten nem teremtett betegséget. Az emberek találták ki, hogy okot leljenek a félelemre.

Szótlanul haladtak egy darabig, aztán a vendég ott hátul megszólalt újra. De most már éles volt a hangja, keserűen éles.

– Nem bánom én, hogy kuruzslás volt-e vagy nem, amit csinált, mert mindenki úgy él, ahogy tud! De az a gyermek oláh gyermek volt! Halálos ellenségünk! Ha megmarad és felnő, egy oláhval több lesz ellenünk! Ehhez mit szól?

Az éles hangra megtorpant az öreg és hátrafordult.

– Csak annyit – felelte lassan, megnyomva minden szót –, hogy az oláh embert is az Úr teremtette, akár csak engem vagy magát. Nem gyűlöletre, nem gyilkolásra, hanem egymás szeretetére és békességre teremtett mindannyiunkat...

– S amit az oláhok odalent mívelnek, az békesség és szeretet? – csattant szavába a fiatalember indulatosan. – Lám csak, maga se jobb azoknál, akik azt papolják: hogyha pofon vág az oláh, nyújtsd oda neki a másik orcádat is, hadd verjen agyon, ha kedve van hozzá! Nekem ebből elegendem van, érti? Nekem olyan Isten kell, aki azt tanítja, hogy minden agyonvert magyarért tíz oláhot verjek agyon, s aki erőt is ad hozzá, hogy ezt a parancsot teljesíthessem! Elegendem volt a gyávák, a tehetetlenek, a megalkuvók és a magafajta bujdoklók Istenéből, aki az oláh gazoknak palotát ad, de magát, lássa, barlangban tartja, mintha nem is ember lenne, hanem valamiféle vadállat! Igen! Nézzen csak magára, vénember! Olyan Istenben bízunk, aki még csak házat sem ad a magyarnak saját hazájában, hanem ide üzi föl a hegyekbe, mint a bujdosó haramiát! S maga akarja elhíttetni velem, hogy a maga Istene jobb, mint az oláhoké vagy a zsidóké vagy éppen a muszkáké, akik el se hiszik, hogy van Isten a világon? Odanézzzen, övék mégis az egész világ. Szeressük egymást, míg agyon nem vernek, he? Tapodtat se megyek magával tovább, érti? Mit keresek én itt az erdőkben? Miféle Isten az, aki barlangban tartja a magyart, s palotát ad minden oláhnak, zsidónak, muszkának?! He? – A rikoltozó sovány legény keze meglendült haragosan.

– Mit is beszélek itt magának? Meg se érti! – azzal sarkon fordult, s hosszú, haragos léptekkel elindult visszafelé az ösvényen, a tisztás felé, ahonnan csapás vezetett alá a völgybe.

A gyerek eltátott szájával, kiveresedett ábrázattal bámult utána, az öreg pedig szomorúan csóválta meg a fejét.

– Nézd, Dani, mert most nézheted: itt megy egy magyar, ki nagy tettekre alkalmas, mert nagy benne a szeretet, mindössze hogy oldalra billent benne a lélek. S amilyen sok szeretet van az egyik oldalon, éppen olyan sok gyűlölet húzza alá a másik oldalt. Így aztán semmit sem ér. Reménykedtem, hogy meg tudom értetni vele rendre a szeretet titkát, mert érdemes ember lakozik szegényben. De vakká tette a keserűség és süketté a gyűlölet. Nagy kár érte.

- Menjek utána és hozzam vissza? – vállalkozott a gyerek.
- Tanultam már magától annyit, hogy ezt megtehetem könnyen...

De az öreg megrázta a fejét.

– Maga szándékából kell visszatérnie – mondta halkán –, de ez csak akkor lehetséges, ha előbb megtanítja a tapasztalat, hogy amikor a szeretet cselekszik bennünk, akkor elindul valami láthatatlan erő, ami előbb-utóbb szeretet formájában tér vissza hozzánk. A gyűlölet pedig egyebet se terem, csak gyűlöletet. Gyere, menjünk. Nem tehetünk érte semmit, amíg ezt meg nem tanulja a maga bőrén.

Alig érték el a sziklákat megint, s már magosan járt fölöttük a nap. Ragyogott az égbolt zöldeskéken és szellővé csöndesült a szél is. A borókás alatti lejtőn nagy borzas kanmedve legelt a veres áfonyán, bundáját szárítva a napon. Mordult egyet, amikor meglátta kettőjüket az ösvényen jönni, majd fűjt egy nagyot, s eliramodott lefelé a fenyőbozót felé.

- Állítsam meg? – kérdezte sűgva a gyerek.

– Ha tudod – mosolyodott el az öreg szakállas arca, s megállt egy borókabokor mögött.

A gyerek föllépett egy lapos tetejű köre, ahonnan jól láthatta az otrombán loholó medvét. Szemöldökei ráncba szöktek az elnyűtt fekete báránybőr kucsma alatt, s nézése megmerevedett. Fogait is egymásra harapta, mint aki erősen ráncba szedi a gondolatait. Csak állt ott, s a szemei fogták a nagy sötét állatot. A medve futása rendre meglassult. Megállt, visszanézett. Lépett néhányat, s újra visszanézett. Megfordult, állt ott egy darabig tanácstalanul, ide-oda himbálva otromba nagy fejét. Szeme megakadt egy folt áfonyán. Lassan odacammogott és enni kezdett, mintha semmi se történt volna.

A gyerek rávigyorgott az öregre.

– Megmondtam neki, hogy nincs mitől félnie – suttogetta –, az Isten jó és szereti a medvéket is.

Az öreg újra belemosolygott a szakállába és bölintott is.

– Hát megtanultad, ugye? – suttogetta vissza. – Mozogjunk hát óvatosan, hogy meg ne riasszuk újra. Éhes a szerencsétlen, de megtanulta, hogy féljen az embertől...

– Éhes vagyok én is – morogta a gyerek –, ejszen jó lesz, ha megsüssük magunknak azt a csirkét, amit az oláh asszony hozott...

Azon az éjszakán megfagyott a vödör tetején a víz, s reggelre dér lepte a világot odakint. Mire a gyerek előkecmergett a bunda alól, az öreg már ott ült a felszított tűz mellett, s nézte a naszódi gerincek kék ködéből előgördülő napkorongot.

– Úgy igyekezz, hogy útra kelünk – szólt oda a gyerekhez –, éccakára Magyaróson kell lennünk.

- Mi történik ott? – riadt meg a gyerek.

– Nem tudom még, de szükségben vannak édesapádék – mondta lassan az öreg –, tarisznyájl, amit lehet s amit nem, azt kiteszed tova a fák alá a vadaknak. Tavaszig aligha térünk ide vissza. Én már faltam valamit – tette hozzá –, te is egyél szaporán.

A nap még mindég ott gunnyasztott a naszódi gerinceken, mint egy nagy veres pulykakakas, amikor az öreg nyakába akasztotta a duzzadtra tömött pásztortarisznyát, hátára vetette az összegöngyölt, szíjjal kötözött nagy bundát s kezébe vette a rovásos botot. A gyerek oldalán is ott csüngött a megtömött tarisznya, vállán a bunda, átalvető s kezében a hosszú nyelű balta. Már mentek is, szó se esett köztük. Elöl a vénember, mögötte a gyerek s alig léptek néhányat, úgy elmaradt mögöttük a barlang ott a sziklák hajlásában, mintha ott se lett volna soha.

Sötét este volt már, mire Magyarósra értek. Elkerülték az utat, s a kertek alján kerülték meg a falut. Szortyogott léptük alatt a sár, mert odale még nem érkezett meg a fagy, s megáradt medrében rosszkedvűen sustorgott a Sajó vize.

A nagy diófánál lépték át a Bakóék kerítését. Ott már a gyerek ment elöl, mert ő ismerte a járást. A pajta ajtaja nyitva volt, s úgy csüngött bele a sötétségbe, mint lőtt varjú szárnya.

– Ejszen mégiscsak elvitték a jószágot a gazok... – suttogetta a gyerek.

A ház sötétnék látszott. Lekendőzött ablakaiból csak itt-ott szivárgott elő egy kis sárga fényecske. Kopogás nélkül nyitott be a gyerek az ajtón. Arcába csapott az otthon jó meleg szaga. A kemence mellett felismerte anyját, ahogy ott kuporgott, kendősen. Mellette egy öregasszony, s odébb kicsi Julika. A leányka látta meg először a bátyját ott az ajtóban.

– Danika! – szökött föl a padról. – Jaj, Danika, elvitték apánkat!

– Hová vitték? – gyökeredett le a gyerek a küszöbön.

– Községházára – emelkedett föl ültéből az anyja is –, jaj nekünk, jaj, kicsi fiam! Csendőrök jöttek érte! Házról házra mentek, s úgy szedték össze az embereket mind!

– Apó! – nézett hátra a gyerek ijedten az öregre – Mégiscsak elvitték apámat a gonoszok, pedig lám én megtanultam Isten dolgát, ahogy maga kívánta! Mi lesz most?

– Az lesz, hogy imádkozni fogunk – felelte az öreg komolyan –, még nem vitték el eddig, itt van a faluban. Vesd le a terüt – tette hozzá beljebb lépve a házba, s lefejtve magáról is bundát, tarisznyát. – Tégy el mindent, hogy útban ne legyen, s lássunk hozzá az Isten dolgához, sebesen...

Míg elrendeztek mindent, Dani megkérdezte a kishúgát:

– Bodrival mi lett? Nem láttam odakint.

– Megugatta az oláh katonákat, amikor átjöttek a falun – felelte szipogva a kislány –, négyszer is belelőttek... Aztán ott ültek mindannyian a tűzhely körül, lehajtott fejjel. Néma csönd borult a félsötét szobára. Az asszonyok ajka hang nélkül mozgott, ahogy az imádság szavai előkíváncoztak a lélek mélyéből:

„Édes jó Miatyánk... ki vagyol a mennyekben... szenteltessek meg a Te neved... s jöjj alá mihozzánk a mi nagy bajunkban...”

A gyerek meghorgadt fejfelé mélyedt el magában, csak a ködmön emelkedett a mellén, ahogy a felindulás fojtogatta benne a lélegzetet. Az öreg arca mintha csak faragott fából lett volna, görcsös havasi tölgyfából. A csönd elnyelte a világot. Csak a tűz gyöngye lángja vergődött a kemence nyitott ajtajában, bronzvörös, varázslatos fényt vetve a szobára.

Aztán egyszerre csak hang támadt odakint. Mély, dörmögő férfihang:

– Holnap majd beszélünk a többről – mondta valaki –, Isten megáldjon...

– Antal! – szökött föl a kemence mellől az asszony, s hangja verdesett, mint galambok szárnya.

– Idősapám! – sikkantotta el magát a leányka is, s már lendült az ajtó felé.

De akkor már a tornácon döngött a lépés, s az ajtó megnyílt nagyra. A ház meleg párája s a kinttről beáradó nyirkos köd egybekeveredtek az ajtóban, s a szürke homályból egy magos, csontos ember lépett elő. Lassan, tempósan lépett be a házba. Előbb bétette maga mögött az ajtót s csak azután mondta:

– Adjon Isten. Hát megmaradnánk mégis valahogy.

– Mi történt? – bámult reá repesve az asszony.

– Megcsináltuk a sajomagyarosi kommunista pártot – felelte az ember, s levette fejről a báránybőr sapkát, lefejtette magáról a nyirkos ködmönt s odanyújtotta mindkettőt az asszonnak, ki felaggatta azokat a kemence fölötti szögére.

Ekkor látta csak meg Bakó Antal a fiát meg az öregembert.

– Nocsak! – szakadt ki belőle a szó –, Isten hozta magikat is! Rózsika, te, húzz már ide egy széket a szent embernek s kínáld meg egy pohárka borral, abból, amit elrejtettünk volt... Ágnes néni lelkem – fordult a pad sarkában meghúzódó öregasszonyhoz –, kerítsen valami harapnivalót is, ügyesen. Ágnes néni tova Lekencéről menekedett át – tette hozzá az öreghez fordulva –, szász gazdának dolgozott, s bizony a szászokat mind elterelték a románok. Ágnes néni, szegény, nem volt hova menjen, így hát mi vettük bé jószívvel...

Csak ezek után vette szemre a fiát.

– Megnőttél ám, Dani! Aztán tanultál-e valamit?

– Tanultam az Istent, édesapám s még mindég tanulom... – vágta ki a gyerek.

– Hát csak igyekezz – bölintott az apja –, szükség van reá. Széket húzott elő az asszony a fal mellől, kettőt is és odahelyezte azokat az ura meg a vendég mögé.

– Hát üljenek le, na – mondta sebesen s már sirült is odébb. – Julika, te – szólott oda a leánykára –, kerítsd elő azt a korsót az ágyas szoba padlója alól, tudod, hova dugtuk... két poharat is tégy az asztalra, ügyesen! Ágnes néni, melegítse föl a túrós puliszkát, én meg sütök egy kis kolbászt melléje. Áldjuk az Istent, hogy hazatért az uram...

– Sze csak a községházán voltam, nem a világ végén! – csudálkozott Bakó Antal a feleségére.

– Csúfolódjék csak, csúfolódjék – felelte vissza a kemence mellől az asszony –, ebben a mostani világban a világ vége csak egy lépés a községházától. Tudja maga azt...

– Tudom hát – morgott az ember, s odalendítette a széket az asztal mellé –, s ez az oka, hogy megtettük, amit tennünk kellett... nocsak, üljön le kegyelmed – szólt rá a vendégre –, tisztelje meg a házat.

Az első pohár bort szóltanul hajtották le. A második után megszólalt újra az ember.

– Ami a kommunista pártot illeti – mondta halkán, dörmögve, szinte szégyenkezve –, a két rossz közül ezt választottuk. Nem tehattünk mást.

– Mi lett volna a másik? – kérdezte az öreg.

– Muszkaország.

– Jól választottatok. A kommunista magyar még mindég jobb, mint a halott magyar. Egyéb baj?

Bakó Antal megvonta a vállát.

– Baj, az vagyon mindég. Mint ez a molduvai román őrmester, kit a nyakunkra tettek. Szót sem ért magyarul, s amikor részeg, akkor elébb üt, s csak azután kérdez. Déltől kezdve pedig részeg a nyomorult, minden áldott nap. Még vasárnapján is. Senki se tud szót érteni vele, még a falubeli rományok sem, csak Hersi úrfi, a boltos Jakab fia, kit munkaszolgálat elől bújtattunk volt el múlt tavaszon. Ez a Hersi beszélt rá, hogy pártot csináljunk, mielőtt a románok megteszik. Haragos is volt ez az őrmester erősen, mert ráparancsoltak valahonnét, hogy legalább ötven embert szedjen össze a faluból a muszkák számára. Magyarokat mind, aki nem kommunista. Így aztán hála Hersi úrfinak, csak a cigányokat fogdoshatta össze tova a Lópatak torkában, meg néhány román nagygazdát fent a Precsásza oldalában, kiknek erősen járt a szájuk, hogy egy barázdát se adnak, se magyarnak, se muszkának, se senkinek. Meg is választottuk gyorsan Hersi úrfit párttitkárnak, mert ez akart lenni, Kocsis Bálintot pedig elnöknek. Kapálódzott ellene, de nem engedték, hogy kibújjon alóla. Sze ökelme a legidősebb köztünk...

– Másféle baj – firtatta az öreg –, közönséges, emberre járó baj?

– Hát van olyan is, nem mondom – töltötte újra Bakó Antal a poharakat az asztal alatti korsóból. – Dorogi János leánya például. Megerőszakolták a román katonák kegyetlenül, jó hat hete annak. Szegény feje azóta is eszét vesztette, s csak kuksol egész nap a kemence mellett, szót se szól, csak maga elé bámul. Enni is alig eszik. Olyan szegényke, mint aki mindennap a halálra vár. Dorogi Jánosék azt se tudják, mit kezdjenek vele. Hiába beszélnek hozzá, meg se hallja...

– Na meg aztán itt van a Feleki Andrásék kisgyereke. Korán jött világra, ez is a romány katonák miatt, s mindkét szemére vak a szerencsétlen. Gennyes a szeme

folytonosan, hiába mossa az anyja ezzel meg azzal. Valami rosszféle nyavalyát hagytak hátra benne azok a besszarábiai katonák, ezt mondta a szeretfalvi doktor, ki kétszer is megnézte...

Az öreg kiitta a borát s lábra kelt – Dani!

– Itt vagyok – felelte a gyerek az anyja mellől.

– Tudod, hol laknak Feleki Andrásék?

– Há' hogyne tudnám.

– Akkor eredj, s vidd el hozzájuk az Úr igazságát, érted? – Értem – felelte a gyerek komolyan, s fölkelte ő is a padkáról.

– De engem elébb elvezetsz Dorogi Jánosékhoz – toldotta meg az öreg. – Gyere. Éccakára visszatérünk, ha szálláshelyet adsz – fordult a házigazdához.

– Hát már hogyne adnánk – felelte az ura helyett sebesen az asszony –, ott a tiszta szoba!

– Elalszunk mink itt a konyhában is, a padlón – dörmögte az öreg, s már mentek is.

Elsőnek az öreg tért vissza.

– Danol a leány – hirdette meg komoly szóval –, s teszi egybe a szövőszéket megint. Bé akarja fejezni a terítőt, amibe belekezdett volt ősz elején.

Bakó Antal és a felesége összenéztek.

– Az ember lelkének Isten a gazdája – mondta az öreg, s többet nem szólt, csak leült az asztal mellé újra.

Valamivel később Dani is megjött. Libát hozott a hóna alatt. – Felekiék adták – mondta, amikor átnyújtotta a ludat az anyjának. Aztán az öreghez fordult.

– Szép szeme van a kisbabának, Apó – jelentette büszkén –, tiszta, akár a forrás vize. Félelem és harag volt bennük, úgy éppen, ahogy maga mondotta volt odaát Naszódon. Emlékszik még?

– Adjunk hálát az Úrnak – mondta az öreg magosra emelt fővel. Két tiszta szeme előszikrázott a borzas fehér szemöldökök alól, ahogy átfúrta velök a mennyezet padozatát, át a zsindegy háztetőt is és a fellegeken túl az égbolt csillagvilágát kereste

Urunk, Atyánk, ki mindannyiunk élete vagy, alázatos szívvel adunk hálát Neked nagy jószágodért, amit naponta tapasztalunk e földi élet során. Köszönjük Neked a tudást, amit Szent Fiad útján küldtél volt nekünk, földi gyermekeidnek, hogy annak birtokában úgy járjuk az élet útját, ahogy azt számunkra elrendelted volt. Légy mivélünk továbbra is, Atyánk, hogy Tebenned bízva jóvá tehesük a rosszat, széppé a csúnyát, s megtisztítva a vakok szemét, megnyitva a süketek fülét, hirdethessük szüntelenül a Te dicsőségedet, s a hatalmat, amit az embernek adtál e világ rontásai fölött... Őrizd meg, Urunk áldásban és békességben ennek a hajléknak a népét és segítsd őket jó szándékukban és igyekezetükben, hogy megérthessék a Te törvényeidet és irányukban való nagy szeretetedet...

XIII.

Kevés följegyzés maradt hátra azokból a borzalmas időkből. Gyűlölet vihara szaggatta Erdélyországot és gyűlölet volt az egyetlen törvény. Utcasarkokon, vésztörvényszékek termeiben: kínzókamrákban a sátán apostolai rikácsolták az új idők tanát: „öld a magyart, hogy nyoma se maradjon, s tied lesz Erdély földje örök időkig!”

Ha akadt is, aki följegyzett titokban egyet s mást, arra is lecsapott a gyűlölködés hamarosan: otthonából kitelepítették, idegen földre hurcolták, kényszermunkába erőszakolták. S ha puszta életét meg is menthette, mindene odaveszett, ami a múlthoz kötözhető volna, fölemelhette volna kissé az új élet szörnyűségeinek sara fölé, reményt önthetett volna a csüggedések keserű poharaiba.

Azokról az esztendőkről keveset tudunk.

De tudjuk azt, hogy 1946 karácsony estéjén két rendőr, akik Brassó városának az utcáin őrizték a rendet, belebotlottak egy különös vénemberbe, aki maradandó nyomot hagyott a lelkükön. Életre szóló nyomot.

Havazott azon az estén. Nagy, sűrű pelyhekben hullt a karácsonyi hó s a város utcái némák voltak alatta és sötétek. Az utcalámpák nagy részét még nem javították meg az új gazdák s csak itt-ott világított szük, kicsi körben egy-egy sápadt villanygő, amennyire a havazás és a sötétség hagyta.

A két rendőr uottan taposta a már majdnem arasznyi puha havat az üres utcákon. Kétoldalt rosszkedvűen kuporogtak a házak, mint vak koldusok, kik nem is várnak már többé semmire. A lefüggönyözött ablakok mögül csak itt-ott szűrődött ki egy-egy didergő fénypászma.

Aztán egyszerre csak valami megmozdult előttük a havazásban. Két emberi alak.

– Állj! – dördült reájok a rangidős rendőrkatona hangja.

A két emberi alak megállt. Villanylámpa kattant az egyik rendőr kezében s az éles fény belehasított a sötétségbe. Előbb egy magas, szikár, szakállas vénembert világított meg, majd egy tömzsi, vállas legényt. Szürke posztóból készült harisnyát s ködmönt viseltek mindketten, mint a székely hegyek lakói, s fejükön fekete bárányszőr kucsmát.

– Hova mentek? – mordult reájok az idősebbik rendőr.

– Nyustyu rumunestye – felelte a szikár vénember egykedvűen –, nem tudok románul.

– Romániában vagy, s nem tudsz románul? – kérdezte a rendőr haragosan, s közelebb lépett az öreghez. Társa követte, s bevilágított a vén székely arcába.

– Certifikát! – mordult rá a rendőr. – Mutasd az igazolványt!

– Nincs – felelte az öreg egyszerűen.

– Hova való vagy? – kérdezte a rendőr a maga nyelvén.

– Ide is, oda is, mindenüvé – felelte az öreg magyarul.

– Hát értesz románul, mi? – csattant föl az egyenruhás –, csak beszélni nem akarsz, rohadt paraszt!

– Maga is ért magyarul – jött a felelet –, s lám maga se akar beszélni.

A rendőr ökle meglendült az öregember arca felé, de mielőtt elérhette volna, beleütődött valamibe, mintha csak fát ért volna. Felszisszent tőle és elkáromkodta magát.

– Botot emelsz reám, vén tolvaj, csavargó! – tajtékozott haragosan s keze a pisztolytáskára csapott az övéen. – Lelőhetnélek, mint egy kutyát, mocskos vénember! Meg is tenném, ha nem lenne karácsony estéje! De beviszlek az őrsre, be hát! Bezárlak, mert csavargó vagy! Mindenki más otthon ül ilyenkor, de te csavarogsz, mi? Lopni akarsz, ugye? S még botot is emelsz reám! Dobd el azt a botot, most mindjárt, mert beléd ürítem a pisztolyomat, vén bangyil disznó!

Ömlött szájából az ocsmány szidás, s megvilágította az öreget. A havat is körülötte. Megvilágította a társát is. Botnak nyoma se volt sehol.

– Hova tetted a botot? – kérdezte gyanakodva.

– Menjünk, s ne pocsékoljuk a szót – szólt rájok az öreg –, oda igyekszünk mi is, a rendőrségre. Menjünk hát. – S már indult is, kikerülve az előtte álló rendőrt.

– Hé! Állj meg! – szólt reá az idősebbik rendőr, valamivel csöndesebben. – A rendőrségre, azt mondtad? Mi dolgod ott?

– Egy embert keresek – felelte kurtán az öreg –, akinek ezredes a rangja és Ungureanu a neve. Gyere na, rendőrember, ne vesztegessük az időt, sze karácsony estéje van, magad mondtad...

De a rendőr csak állt ott, legyökeredzve a hóba.

– Az ezredes? Mi dolgod neked az ezredessel?

– Üzenetet hoztam neki.

– Miféle üzenetet? Kitől?

– Azt csak őneki mondhatom meg. Gyere na, ne álljunk itt az utcán, sze havazik...

Indultak egymás mellett. Mögöttük a fiatalabb rendőr a vállas legénnyel.

– Bizony havazik – sóhajtott a rendőr –, nehéz ez a szolgálat, öreg. Még havazásban is az utcát kell járnom...

– Nem szereted a havazást?

– Mit szeressek benne? Csak nehezíti a dolgomat... – Az öreg megállt.

– Könnyű ezen segíteni – mondta, s fölemelte a két kezét.

– Hé! Szűnj meg, havazás!

Abban a pillanatban valami csodálatos dolog történt, mesélte a fiatalabbik rendőr még évek múltával is. A havazás megszűnt, mintha késsel vágták volna el. Megvilágosodott a város, s odafönt kigyúltak a csillagok meg a félhold karéja.

– Mi ez? – nézett körül döbbenve az idősebbik rendőr.

– Ki vagy te? Isten embere?

Tisztelet volt a hangjában és ámulat.

– Mindnyájan Isten emberei vagyunk – felelte csöndesen az öreg –, de gyere, mondtam már, hogy üzenetet hoztam az ezredesnek...

Mentek az utcán. Az egyik utcalámpa alatt hátranzett a rendőr.

– Unokád? – bökött ujjával a legény felé.

– Szolgám, s tanítványom – jött a felelet.

– Tanító vagy? Mit tanítasz?

– Istent.

– Hm...

Haladtak az utcán a csillagos ég alatt, bokáig a hóban. Az egyik lefüggönyözött ablak mögül énekszó szívárgott elő az este csöndjébe. Vékonyka gyermekhangok énekelték:

„Mennyből az angyal...”

A rendőr ott elől megtorpant hirtelen.

– Hé! – meredt rá az öregre. – Hogy van az, hogy én románul beszélek, s te magyarul, és mégis megértjük egymást? Mert én egy szót se tudok magyarul, hallod-e? Ahol én felnőttem, ott Jasi mellett nincsenek magyarok. S mégis megértem, amit mondasz!

Az öreg elnevette magát a szakálla alatt.

– Isten dolga ez is, rendőrember. Akik igazat mondanak s jó szándékkal mondják, azok mindég megértik egymást. Mindegy, hogy miféle nyelveket használnak. De gyere, menjünk, mert fontos beszédem van az ezredessel. Messzire van még a hivatala?

– A hivatal, az nincs messze – felelte a rendőr, ahogy megindultak újra –, de Ungureanu ezredes nem lesz már ott. Odahaza lesz a családjával!

– Ott is meglelem, ha megmondod, merre lakik. – Mentek újra egy darabot, aztán a rendőr újra megállt egy utcasarkon. Társára nézett, vakarta a fejét, s akadozva kezdte:

– Isten embere, valamit meg kell mondjak neked...

– Mondjad.

– Ez a mi ezredesünk nem ismer Istent. A magyarokat pedig gyűlöli, kegyetlenül. Agyonver, ha elébe kerül. Nézd: ott van a magyar templom. Mellette ott a magyar pap háza. Jó ember, ad neked szállást éjszakára. Eridj, s feledd el az ezredest.

Az öreg ránézett, egyenest a szemébe. Még szikárabbnak és magasabbnak tűnt, mint azelőtt, ahogy ott állt a hold sápadt fényében.

– Román ember, te rendőrkatoná vagy, ugye?

– Az vagyok, hát...

– Ha az, aki parancsol neked, azt parancsolja, hogy eridj ide vagy eridj oda, keresd meg ezt vagy keresd meg azt... mit csinálsz, rendőrember?

– Teszem, amit parancsolnak – felelte a rendőr habogva –, mert ha nem...
– Na látod – szakította félbe az öreg –, megértettük egymást. Vigyél hát az ezredeshez, bárhol is legyen.

Mentek az elhagyatott utcán. Egy saroknál aztán befordultak balra.

– Itt van a rendőrség – mondta a román. – Nem hiszem, hogy itt van az ezredes, de megnézhetjük.

Egy nagy sötét épület kapuja előtt megállt.

– Ti csak maradjatok itt – mondta az idősebbik rendőr –, mi bemegyünk, szétnézünk...

Benyitottak a kapun s bementek, elől az idősebbik rendőr, mögötte a fiatalabbik. A fiatalabbik egy pillanatra megállt a nyitott kapuban és hátranézett. Mögötte kis, szűk, kövezett udvart lehetett látni egyetlen villanyégő sápadt fényében, mely egy ajtó fölötti szegről csüngött alá. Az ajtó fölött egyetlen szó állt súlyos betűkkel románul: IRODA.

– Ahogy a havazást megállítottad, Mósu – hadarta fojtott hangon –, az nagy dolog volt, Istentől való dolog. De az ezredeshez közel ne menj! Ha Isten van veled, akkor tudnod kell azt is, hogy az ezredessel nem jó beszélni! Eredj haza, amíg lehet!

Azzal gyorsan belépett s bekattantotta maga mögött a kaput. Odakint álltak a kapu előtt a szikár öreg és a tömzsi legény, és jó ideig nem mozdult semmi. Aztán egyszerre csak iszonyú káromkodás támadt odabent. Ordítás, csapkodás, s már jött is kifelé az öregebbik rendőr nagy sebesen. Sapkája is elmaradt valahol, s fél arca veres volt, mint aki pofont kapott egy nagy kezű embertől.

– Fussatok! – lihegte oda nekik. – Nagyon dühös az ezredes! Ha meglát itt, minden csontotokat összetöri! Fussatok!

Visszahúzódott gyorsan a kapu mögé, de mielőtt betehette volna maga megett, az öregember már bent volt mellette, s szelíden félrenyomta az útból.

– Ne félj, rendőrember – mondta halkán –, aki az üzenetet küldi, az gondoskodik arról is, hogy baj nélkül átadhassuk. Na, te csak állj félre, s ha kérdeznek, nem láttál bennünket, érted? Gyere, Lőrinc – szólt hátra a legénynek –, dolgod lesz itt neked is.

Végigmentek a szűk, kövezett udvaron s benyitottak a villanyégő alatti ajtón. A rendőr még mindég ott állt a kapunál, s bámult utánok. Az ajtó szűk, homályos folyosóra nyílt. Azon végigmentek, s benyitottak egy irodába, ahonnan a kiabálás és káromkodás hallatszott. Fülledt meleg volt odabent, szivarfüst és pálinkaszag. A legtöbb asztal üres volt, mindössze kettő mellett gunnyasztott két megrettent képű tisztviselő, papirosok fölé hajolva. Észre se vették őket. A bal sarokban falhoz lapulva állt az a fiatal rendőr, aki velük jött volt. Arca ijedt volt, s csak a kezével mert integetni, hogy menjenek ki onnan, menjenek ki! Az öreg csak rámosolygott a szakálla mögül, s ment tovább. A hosszú iroda végiben volt még egy ajtó, a mögött

dohogott, mérgeskedett egy nagyhangú ember. Az öreg az ajtóhoz ment, s onnan visszafordult.

– Te itt maradsz – morogta oda halkan a legénynek –, s ügyelsz arra, hogy ezek itt siketek, s vakok maradjanak...

Aztán benyitott a belső irodába, belépett s behúzta maga megett az ajtót. Nagy íróasztal megett egyenruhás ember ült. Nagydarab, bikanézésű ember, rövidere nyírt hajú, düledt szemű. Előtte pálincásüveg s szíjkorbács az asztalon.

Az öreg közelebb lépett hozzá.

– Te vagy Ungureanu ezredes? – kérdezte.

A rendőrök parancsnoka fölhorkant, mint a vadkan, kit vackában háborgatnak. Kidüledt szemmel rámeredt az öregre.

– He? Mi? Ki vagy te, paraszt? Hogy kerültél ide? Styefáne! Todore! – ordított az ajtó felé –, hogy került ide ez a paraszt?

– Hiába kiabálsz, nem hallja meg senki – mondta csöndesen az öreg. De még be se fejezte, már talpon volt a haragos ember s keze a korbács után nyúlt.

– Kiverem a szemtelenséget belőled, te büdös paraszt! – ordított az öregre. – Betolakodsz ide, mintha tied lenne a világ? Ez a tied, nesze!

Azzal meglendítette a súlyos korbácsot, hogy a betolakodó arcába csapjon vele. De valamiképpen kicsúszott a markából a korbács, s háta mögé, a padlóra esett. Ettől még jobban nekimerésedett az ezredes. Két hosszú lépéssel megkerülte az íróasztalt.

– Darabokra törlek, te! – hörögte kidüledt szemekkel. Ökle meglendült a mozdulatlanul, magosra emelt fejjel álló vénember felé, de mielőtt elérte volna, néhány ujjnyira csak a szigorú, szakállas arctól mintha acélfalba ütközött volna. Nagyot koppantak az ököl csontjai, s az ezredes felordított a fájdalomtól. Arca eltorzult, karja élettelenül csüngött alá. Omlott belőle a káromkodás.

– Styefáne! Todore! Nikuláje! – bömbölt az ajtó felé. – Gyertek már s lőjétek agyon ezt a gyilkost! Styefáne!

– Hiába sivalkodsz, mint egy megfenekelt gyerek, te nagy híres kínzó ember, te – szolt rá szigorúan az öreg, s a hangja hidegen csattant, mint a kard pengéje –, nincs, aki meghallja. Fogd be a szádát s ülj vissza a székedre. Beszédem van veled.

S mert az ezredes csak állt ott tátott szájjal, kimeredt szemmel, megszeppenve, fölemelte a hangját, s szavai csattantak, mint a karikás ostor.

– Ül le!

Zúzott öklét szorongatva baljával, az ezredes hajlott háttal visszakecmergett az íróasztal mögé s leült a bőrtámlás irodaszékbe.

– Te vagy az, akit Ungureanunak neveznek? – csattant a kérdés.

– Én – nyöszörögte babonázottan a nagydarab ember.

– Neved után magyar vagy – folytatta szigorúan az öreg –, s mégis te vagy a leggonoszabb magyarkínzó és magyargyilkoló ebben az országban. Hogyan lehet ez?

– Csak a nevem Ungureanu. Nem vagyok magyar, román vagyok! – tiltakozott az ezredes – Jaj! – ordított föl, meggörnyedve a fájdalomtól, jobb karját szorongatva a bal kezével. – Jaj a karom! Mit csináltál velem, öregember? Ki vagy? Mi vagy? Varázsló vagy? Boszorkánymester? Mi kell? Pénz? Jaj... mennyi pénz?

– Igazat beszélj, ezredes, ez kell csak és semmi más. Igazat beszélj, mert ha nem: minden hazugsággal új fájdalmat szabadítasz magadra. Megkérdem újra: magyar vagy?

– Nem... jaj, jaj – ordított föl a fájdalomtól kimeredt szemekkel az ezredes –, igen! Igen! Magyaroknak születtem! Jasiban!

– Valamikor azt is Jászvárosnak mondták, s magyarok éltek benne – oktatta az öreg –, azoktól származol hát, te átkozott gonosztevő, ki sáját fajtádat gyilkolod. Mit tudsz mentségedre mondani az Úristen ítélőszéke előtt?

– Úristen? – hördült föl az ember. – Mit beszélsz Úristenről? Nincs Isten, nincs Dumnezeu...! Jaj, jaj a karom! Jaj az oldalam! Égek belül! Jaaaaj! – vonaglott ide-oda a fájdalomtól. – Vedd le rólam az átkot, vénember! Van Isten, van!

– Nahát akkor – bölintott elégedetten az öreg – embereld meg magad végre s ülj veszteg, ne forgolódj ide-oda. S beszélj. Mit tudsz mondani magad védelmére az Úristen ítélőszéke előtt?

A nagydarab ember feje lehorgadt. Néhány pillanatig csönd volt, aztán beszélni kezdett. Lassan, nehézkesen.

– Gyermekkoromban a nevem miatt csúfoltak az iskolában: ungur-bungur puppen kur... bangyil, bangyil Ungureanu... pu, pu, pu! Rossz volt. Meg kellett mutassam nekik, hogy jobb román vagyok, mint a többi együttvéve...

Elakadt. Karját nézte, tapogatta a bal kezével.

– A karom – hebegte, s rémület volt a szemében –, nem érzek semmit benne... mozdítani se tudom... mint egy darab fa... mi lesz velem, parintye, szent ember? Mi lesz velem?

– Mondd csak tovább – biztatta az öreg –, ki kell jöjjön belőled a méreg, mint a genny a fekélyből. Csak úgy gyógyulhatsz meg. Beszélj!

– Hoztak egy magyar családot oda, Jasiba – nyögte küszködve a nagy, megrettent ember –, gyümölcskertész volt vagy valami ilyesmi. Annak volt egy fia. Velem egyidős. Hogy megmutassam a többieknek, ki vagyok, iskolaszünetben kint az udvaron odamentem ehhez a fiúhoz, elébe álltam és megkérdeztem: magyar vagy? Az vagyok, felelte a fiú és egyenesen a szemembe nézett. Úgy vágtam pofon, hogy elesett. Mikor fel akart kelni a földről, arcába rúgtam. Újra elesett. Vér folyt az orrából, szájából. Mondd azt, hogy román vagy, parancsoltam neki. Akkor már többen álltak ott körülöttünk. Román vagyok, nyögte a magyar fiú. Csókold meg a román földet, parancsoltam, s újra rúgtam egyet beléje. Megcsókolta a földet. Nyald tisztára a cipőm talpát, bangyil, mondtam, s odatartottam orra elé.

Ettől egyszerre csak megvadult a magyar fiú. Felordított, mint egy vadállat, elkapta két kézzel a lábamat, és csavart egyet rajta. Fájt. Bokában. Elestem. Reá estem a magyarra. Elkaptam a nyakát, a fejét és verni kezdtem a földbe. Egy kő hevert ott, abba vertem a fejét. Akkor már csupa vér volt az arca meg a feje. Egyebet se láttam, csak vért. Addig vertem a fejét a kőhöz, míg eltátotta a száját. Úgy húztak le róla a többiek...

– Ez volt az első magyar, akit megöltem, parintye. Az iskola megbüntetett érte, de nem nagyon. A többiek, akik az udvaron voltak, azt vallották, hogy a magyar kezdte a verekedést. Büdös románnak nevezett, azt vallották. Hős voltam egyszerre. Román nemzeti hős. Magam is elhittem már, amit a többiek mondtak, hogy a magyar kezdte. Csak belül valahol éreztem, hogy amit tettem, az rossz volt, s ez az érzés mérgessé tett. Kerestem a verekedést. Ha magyart nem találtam, jó volt a zsidó, a cigány, a német, akárki. Mikor Codreanu jött; odaszegődtem hozzá, s több mint hatvan zsidót vertem halálra. Emiatt aztán oda kellett szegődnöm később a kommunistákhoz, hogy megmeneküljek a zsidók bosszújától. Securitate-tiszt lettem. Ide helyeztettem át magam, Erdélybe és a magyarokat kezdtem verni. Papokat. Tanítókat. Volt urakat. Akiket csak a kezembe adtak vallasra. Bevallottak azok mindent, amit csak parancsoltam nekik... Így lettem ezredes...

Elsuklott benne a szó. Mozgatni próbálta a karját, de nem sikerült. Felnyögött...

– A karom, parintye, a karom... meddig marad így...? – De az öreg mintha meg se hallotta volna.

– Feleséged is van – mondta szigorúan –, két gyermeked. Azokat is vered. Pedig nem magyarok. Nem zsidók.

– De megbosszantanak – mordult föl az ember –, mindenkit verek, aki megbosszant! Téged is, vénember, téged is agyonverlek még ma, bármiféle varázslat is van veled! Megkötöztetek az embereimmel, s addig verlek, míg porrá nem töröm minden csontodat! Jaj a karom! – ordította el magát s egész teste rángatózni kezdett a fájdalomtól. – Styefáne! Tódore! Maj Muntyánu!– üvöltött elkékvülve az ajtó felé. – Hol az anyátok keserviben...!

Arca elkékült, egész testében reszketett, de nem tudott mozdulni.

– Hiába ordítasz, rendőrök ezredese – szolt rá az öreg –, nem hallja meg senki. Mint ahogy a magyarok ordítását sem hallotta meg senki, amikor verted őket. Papokat vertél, tanítókat, tisztességes, becsületes, derék embereket...

Az ezredes bal keze lassan kinyúlt az íróasztal fiókja felé, kihúzta a fiókot, belenyúlt. Nehéz szolgálati pisztoly fekete csöve emelkedett az asztal lapja fölé. A nagy, húsos kéz, mely megmarkolta, reszketett, de a puffadt arcon gonosz vigyorgás jelent meg.

– Megöllek, vén paraszt – köpte ki az ezredes szája a szavakat –, akárki is vagy! Vén bangyil disznó...

Mutatóujja görbült a pisztoly ravaszán, de lövés nem dördült. Az öregember csak állt ott szálfegyenesen az asztal másik oldalán, s szembenézett az ezredessel. Tekintete kemény volt és jéghideg.

– Semmirevaló ember vagy te, Ungureanu – mondta halkán, kimérten –, s a hitvány ember belepusztul a saját hitványságába. Kapkodsz félkezettel a pisztolyod zárja után? Nincs benne töltés, mi? Istenverte ember vagy te, Ungureanu. Dobd el a pisztolyt, dobd el magadtól, mert megégeti kezedet a forró acél! Érzed a tüzét? Leperzseli csontodról a húst...

Az ezredes fölördített fájdalomában, s eldobta magától a pisztolyt. Csapkodta égett kezét az asztalon, vergődött, nyögött, hab omlott elő a szájából.

– Ide figyelj, rendőrök ezredese – mondta az öreg, előrehajolva a fájdalomtól vonagló ember felé –, és jól figyelj minden szavamra, mert csak egyszer hallod, amit most mondom neked, soha többet. Amit most érzel, ez az égető fájdalom visszatér beléd mindennap, pontosan ebben az időben, s eltart mindaddig, míg az óra mutatója ott fenn a falon egyszer körbe jár. Se orvos, se orvosság nem segít rajta. Így rendelte az Úr. Csak egyetlen módon szabadulhatsz tőle: ha minden gonosz tettetted, amit életedben elkövettél, jócselekedettel fizeted vissza. Odafönt a nagy számadónál föl vagyon róva minden tettet; a rossz is, a jó is. S a rosszért járó büntetést csak a jó törölheti el. Rajtad múlik hát és senki máson: hogy meddig tart a szenvedésed.

Azzal megfordult az öreg, az ajtóhoz ment, s kilépett az ezredes irodájából. Lőrinc ott állt még mindég, ahol hagyta volt, kéz kezét összetéve, maga elé nézve. A rendőrimokok asztaluk fölé görbedve ültek mozdulatlanul.

– Mehetünk – mondta az öreg. Kint voltak már a csillagos, hideg ég alatt, amikor megkérdezte a legény:

– S azok odabent meddig alszanak?

– Míg kijutunk a városból, s megtelepszünk éccakára. Kerekes Mihályéknál, odatúl a gyümölcsösök megett.

Azon a karácsonyestén különös dolog történt a brassói rendőrségen. Az ügyeletes rendőrtisztviselők csak annyit tudtak mondani, hogy végezték a maguk dolgát a külső irodában, amikor az ezredes irodájából nyögést hallottak. Bementek, s hát ott feküdt az ezredes a padlón, nyögött, vonaglott, csikorgatta a fogát, s láthatólag szörnyűséges fájdalmai voltak. Mentőkocsiba tették nyomban, s vitték a kórházba. A doktorok adtak neki valamiféle csillapítót, s úgy egy óra múlva megszűnt a fájdalom. Az ezredes hazament, de gyöngé volt egész testében, akár az őszi légy. S másnap este úgy nyolc óra felé, pontosan ugyanabban az időben, mint az előtte való napon, a rettenetes fájdalmak újra csak visszatértek beléje. Vizsgálták az orvosok, de nem lelték a fájdalmak okát. Egyszerre aztán, úgy egy jó óra múltával megint csak megszűnt a fájdalom. De az ezredes egészen más ember volt már akkor. Sápadt, mint a halál s természetében is úgy megszeliődött, hogy nem

lehetett ráismerni. Nem szitkozódott, nem káromkodott, csak bement az irodájába reggel, s egy idő múlva behívta egyik bizalmas emberét.

– Te, Jonica... tegnapelőtt este... itt voltál te, amikor...?

– Amikor ezredes elvtárs azt a rohamot kapta? – serénykedett Jonica a válasszal. – Én voltam az, aki a mentőket hívta... aki először...

De az ezredes nem erre volt kíváncsi. Félbeszakította bizalmasát.

– Volt itt valaki az irodában? Egy öreg paraszt? – A rendőrtisztviselő csodálkozva rázta meg a fejét.

– Nem, hogy is lett volna? Nem engedünk be senkit, csak úgy...

– Jól van, Jonica. Elmehetsz.

De Jonica csak állt az íróasztal előtt.

– Mikor végezzük a házkutatást annál a magyar papnál? – akarta tudni.

Az ezredes néhány pillanatra maga elé bámult, aztán csak legyintett a kezével.

– Naaah... kár pocskolni az időt...

– Hozzuk be a papot? – kapott Jonica a szón.

– Nem, nem – rázta meg gazdája a fejét –, nincs értelme...

Odakint összesúgtak a Securitate tisztviselői. Valami nem volt rendjén az ezredesükkel.

Egy hétre rá mégiscsak behozták hozzá a brassói magyar papot. Iratokat találtak nála a házkutatást végzők, melyek azt bizonyították, hogy a pap összeköttetésben állt az Amerikában működő revizionista magyar szervezetekkel, mely szervezeteknek minden egyes tagja rományi korból háborús bűnös és összeesküvő, tanúskodtak a rendőrök.

– Mit tudsz felhozni mentségedre, pap? – kérdezte az ezredes, anélkül, hogy ordított vagy káromkodott volna.

– Mindössze húsz Bibliát kaptunk ajándékba az amerikai testvéregyházról – mentegetődzött remegve a megszeppent pap –, de azokat is elkobozták mindjárt megérkezésük után. Egy se maradt nálam!

Az ezredes ránézett az előtte fekvő jelentésre.

– Megírtad ezt Amerikába, mi? Árulkodtál?

Még mindég nem ordított és a rendőrök, akik behozták a papot, egymásra néztek. Ilyesmi még nem történt. Az észrevehette a pillantásokat, mert arca, nyaka lassan veresedni kezdett.

– Csak a testvéregyháznak írtam meg, hogy ne küldjenek többet – hebegte megrettenve a lelkész. Tovább már nem jutott. Ungureanu ezredes kirúgta maga alól a széket, felkapta az asztalán heverő szijostort és végigvágott vele a szerencsétlen pap arcán olyan erővel, hogy azonnal kiserdült nyomán a vér.

– Testvér, mi? – ordította el magát az ezredes, káromkodásokkal fűszerezve minden szót. – Neked még mindég testvéred az átkozott magyar fasiszta disznók csordája odaát? Mi? Tanuld meg, bangyil, hogy nekéd csak egy testvéred van, s az

a román nép! Egy apád, s ez a román szocialista állam! Egy anyád, s ez a román haza!

S ütötte, verte a szerencsétlen papot, míg az vérezve roskadt össze a padlón.

– Vigyétek ki innen ezt a disznót! – üvöltött az embereire. Zárjátok a sötét lyukba és se vizet, se ételt ne adjatok a bangyilnak, míg hason esúszva bocsánatot nem kér a román... néptől...! Az utolsó szó már alig jött ki a torkán. Meggörcsült a háta, szeme kimeredt s tátogott, mint a partra dobott ponty. Csak intett a kezével, hogy vigyék, vigyék el onnan a papot. Beleroskadt a székbe, feje nagyot koppant az asztal lapján s nyögött szörnyűségesen.

A rendőrök kivonszolták a papot, s egy altiszt telefonált a mentőkocsiért. Hordágyon vitték ki a fájdalomtól vonagló ezredesét. Az orvosok vizsgálták, röntgenézték s vakarták a fejüket. Tele fecskendezték fájdalomcsillapítóval, de nem tudták megmondani, hogy mi baja.

Másnap reggel, amikor az ezredes magához tért a kórházi ágyon, sápadt volt és rücskös, mint a túlrejt alma. Segédtszjtjét hívatta.

– Jonica – suttogta, s alig lehetett érteni a szavát–, eresszétek haza azt a magyar papot, érted? Eresszétek haza...

Délig még úgy hevert az ágyon, mint aki halálán van. Délben aztán egyszerre csak fölült. Az ügyeletes orvos éppen akkor lépett be a szobába, hogy megvizsgálja.

– Nincs mit vizsgálnod – mordult rá mogorván a fiatal orvosra –, nincs már semmi bajom. Hazaengedték a papot. Adjátok a ruhámat, megyek haza én is.

Az orvos és az ápolónő összenéztek. Az orvos vállat vont.

– Hagyjátok, hadd menjen. Ha visszatér a fájdalma, itt lesz megint.

De a fájdalom nem tért vissza jó hosszú ideig. Ungureanu ezredes megszélidült, ahogy az alantasai suttogták maguk között. Annyira megszélidült, hogy a Securitate bukaresti központjából kiküldtek Brassóba egy vizsgálóbiztost, hogy nézzen utána, mi történt az ezredessel.

Július derekán érkezett meg a vizsgálóbiztos, egy szép langyos nyári napon. A rendőrök már várazkodtak reá a repülőtéren és vitte egyenest a parancsnokságra. Az épület előtt néhány borzas hajú fiatalemberről álló tüntető csoport fogadta. Táblát tartottak maguk előtt: „Halál a magyar árulókra!” A tüntetők lelkesedéssel fogadták a Securitate fejesét.

– Tisztítsuk meg a magunk sorait először! – kiáltották néhányan. – Váltsátok le Ungureanut!

Odabent két magyar tanár kihallgatása folyt, kiket az állam ellen irányuló izgatással vádolt egy román diákcsoport. A vizsgálóbiztos szó nélkül bement, leült a terem egyik sarkában és figyelte a kihallgatás menetét. Egy ősz hajú magyar számtantanár állt, hátrakötözött kezekkel, az ezredes előtt.

– Bevallod, hogy izgattál a román állam ellen? – kérdezte kimért hangon az ezredes.

– Nem izgattam senki és semmi ellen – felelte az öreg magyar tanár –, mindössze a román állam alkotmányából idéztem, mely szerint nekünk, magyaroknak éppen annyi jogunk van ebben az országban, mint nektek, románoknak.

– Az alkotmányban van ez? – bámult reá az ezredes.

– Igen – felelte a tanár.

– De itt az áll – bökött az ezredes az előtte lévő papirosra –, hogy te izgattál az államhatalom ellen!

– Az állam alkotmányához való ragaszkodást nem lehet államellenes igazatásnak nevezni – makacszkodott a tanár.

Ungureanu sóhajtott egy nagyot és megcsóválta a fejét. De mielőtt szólhatott volna, a bukaresti hivatalos ember felszökött a székéből és kurtán odaszólt hozzá.

– Ezredes elvtárs, jöjjön az irodába. Beszédem van Önnel. – Aztán odafordult a rendőrökhöz.

– Öt percre felfüggesztjük a kihallgatást!

Bent a párnázott ajtó mögött nekiesett az ezredesnek.

– Elment az eszed, Ungureanu? Mi ez? Politikai bűnösök kihallgatása? Burzsoá dekadencia, semmi más! Nem békés szomszédok civakodásával állunk itt szemben, hanem halálos ellenséggel, kiket el kell taposnunk, mint a férget!

– De Dumitrule – csóválta Ungureanu a fejét –, becsületes munkában megöszült tanáremberek ezek, nem véres kezű összeesküvők!

– A te dolgod, hogy véres kezű összeesküvőket csinálj belőlük – dördült reá a Securitate vizsgálója –, kiket saját vallomásaik alapján elpusztíthatunk! Tudod te ezt! Mi történt veled, Ungureanu? Te voltál az egyik legalaposabb, legderekabb emberünk! Kiöregedtél? Elfelejtetted, hogy miképpen kell vallasni ezeket a bűdös magyarokat? Mi? Na gyere csak, én felfrissítem az emlékezetedet!

Azzal nagy léptekkel visszadüböngött a vallatóterembe, nyomában a meghökkent ezredessel. Odadüböngött a megkötozött kezű öreg tanárhoz és az arcába ordított:

– Ide figyelj, te átkozott bangyil! Bevallod-e mindjárt, hogy a román állam rendje ellen, a román haza biztonsága ellen és a román nép ellen esküdtek össze idegen hatalmakkal cimborálva? He? Vagy azt várod, hogy kiverjem belőled az igazat?

Azzal öklével a megkötozött ember arcába sújtott. A tanár megtántorodott, száján és orrán ömleni kezdett a vér, s eldőlt a padlón. A bukaresti odaugrott hozzá, két kézzel belemarkolt ősz hajába és verni kezdte fejét a padlóba, míg megvéresedett a keze is meg a padló is. Elengedte az öreg tanár haját és belerúgott a hasába.

– Vallani fogsz, kutya, ha a börtön padlóját kell is felsúroljuk veled – ordította elkékült arccal, majd Ungureanu felé fordult.

– Rajtad a sor! – lihegte. – Mutasd meg ezeknek a kutyáknak, hogy mi történik azzal, aki megugatja a románt. Rúgj a belibe, míg be nem vallja a bűnét!

Ungureanu odalépett a földön fekvő, véres ábrázatú emberhez. Lehajolt hozzá.

– Mondd már, hogy beismered, amivel vádolnak – morogta a véres arcba.

De a tanár csak nyögött a padlón és köpte a vért.

– Ungureanu! – ordított reá a bukaresti. – Teljesítsd a parancsot! Verd a bitang magyart!

Az ezredes előtt elsötétült a világ. Kétségbeesett erővel felkapta a vézna, félholtra vert embert a padlóról és hozzávágta a falhoz. Aztán mielőtt összeroskadhatott volna újra, ütni kezdte mindkét öklével, ahol csak érte. Ütötte, püfölte nekivadultan, míg egyszerre csak ő maga is megtántorodott, lépett néhányat hátrafelé, mint a részeg, s összeroskadott a terem közepén.

Egy pillanatig néma csönd volt. A rendőrök egymásra néztek. Aztán a Securitate kivizsgálója rájok szólt, szárazon.

– Vigyétek az ezredet az irodájába és hívjátok a mentőket. Beteg embernek kórházban a helye. Ki a parancsnok-helyettes?

– Én vagyok – jelentkezett Jonica.

A bukaresti bölintott.

– Átveszed a parancsnokságot. A vallatást folytatni kell, míg be nem vallják bűneiket a gazok, vagy meg nem döglenek.

Valami két órával később a katonai repülőgép, amelyik a Securitate kivizsgálóját vitte vissza Bukarestbe, viharba került a hegyek fölött és lezuhant. Roncsait és a holttesteket csak napok múltával lelték meg egy bozotos sziklakatlanban, ahova ösvény se vezetett.

Két oláh pakurár akadt rájuk, kik fent a gerincen juhokat legeltettek. Ezek mondták el a többinek, hogy az egyik halottnak, akiről kiderült, hogy a Securitate biztonsági irodáját vezette, olyan volt az arca, amikor rátaláltak, hogy keresztet kellett vetnie annak, aki látta. Mintha csak magával az eleven ördöggel került volna szembe halála percében.

De volt ott valami egyéb is, amit a pásztorokon kívül senki se vett észre. A holt ember mellett frissen hántolt bükkfabot hevert. Kurta bot, alig háromarasznyi. Olyasmi, mint amilyenre juhászok szokták volt fölronni a fejősök, meddők és bárányok számát. Rovás volt ezen is, de másféle rovás. Különös, hosszúra nyúló rovás, mintha valami titkosírás lett volna. S mivel azok, akik feljöttek oda, hogy elvigyék a holtakat és kivizsgálják a szerencsétlenség okát, nem törődtek a furcsa kicsi bottal, az egyik pakurár magával vitte. Néhány héttel később eladta egy fiatal hegymászó turistának, aki a kolozsvári egyetemen tanult, s aki megmutatta az egyik magyar tanárjának. Az fölismerte a rovásokban a régi magyar ékírás jeleit s hamarosan meg is fejtette a jelentését. „Ne bánts a magyart” ez volt rávésve a

hántolt bükkfa-sarjra. Hogy miképpen került a rovásbot a holt ember mellé, az nem derült ki soha. Valamint az sem, hogy mi okozta a repülőgép vesztét.

Magyarverő Ungureanu fél esztendő telt a kórházban, idegösszeroppanással. Legalábbis ennek nevezték a doktorok a baját. Nyugdíjazták is nyomban s visszatérhetett Jasiba, a maga fajtája közé.

Évekkel később egy vándor képkiallítás érkezett Jasiba, fiatal festők munkáit mutatta be néhány napig. A felesége rávette Ungureanut, hogy nézzék meg a kiállítást, és ahogy unatkozva járta ott a termeket, egyszerre csak földbe gyökeredzett a lába. A falról, egyszerű fakeretbe foglalva egy arc nézett le rá, egyenesen a szemébe. Hosszú fehér hajú, fehér szakállú öregember arca. Nézése barátságos volt, jó és szelíd. De a szeme... A szemében volt valami metsző, mint egy acélpenge kékesre kifent éle, ami keresztülhatolt rajta, egészen a lelkéig.

– Domnezeu... – morogta Ungureanu megrendülten és keresztet vetett magára.

– Mít mondasz? – fordult feléje a felesége.

– Semmit – dadogta az ura –, csak ez a festmény... ez az öregember...

– Jó festmény – nézett oda az asszony is –, igazán jó – tette hozzá elismeréssel és közelebb lépett a képhez.

– Mintha csak élne... ki festette?

Közel hajolt a képhez és elolvasta a sarkába rajzolt nevet.

– Elekes. Soha sem hallottam róla. Azt hiszem, magyar név. De jó kép – tette hozzá –, akárki festette is, tehetséges. – A nap hátralevő részén Ungureanu úgy járt-kelt, mint az alvajáró.

– Megveszem holnap azt a képet – mondta este a feleségének.

– Micsoda képet?

– Azt az öregembert.

– Jó kép volt – bólintott az asszony –, de láttam ott szebbet is. Azt a folyópartot például, a sok virággal.

Másnap Ungureanu elment újra a kiállításra. De a kép már nem volt ott. Megkönnyebbülten sóhajtott föl, aztán megvásárolta felesége számára a folyópartot a sok virággal.

XIV.

Azokban az esztendőben sok szörnyűség szakadt Erdély magyarjaira. Sokat agyonvertek. Voltak, akiket baltával fejeztek le a megvadult oláhok. Nem volt ki útjukat állja.

– Ha kiirtjuk a magyarokat mind, mienk lesz Erdély örökre! – mondták ki vezéreik a jelszót, s a magyar-pusztítás folyt országszerte. Összegyűjtötték a város magyarjait, s vitték őket le a dobrudzsai mocsarak közé, csatornát ásni. Helyükbe románokat telepítettek be. Aztán a székely falvaknak estek neki. Vitték az embereket kényszermunkára csordástól. Asszonyt, gyereket csendőrékkel

gyötörtek, hogy nevet változtassanak, s románnak vallják magukat népszámlálás idején.

A szerencsétlen erdélyi magyaroknak csak egy mentségük volt: a mindenható kommunista párt. Aki idejében megtehetette, beállt kommunistának, hogy megszabaduljon az agyonveréstől vagy az elhurcolástól. Csikorgatták is az oláhok a fogukat, de ez ellen nem tehetek semmit. Nagy urak voltak Romániában a kommunista vezetők, ott állt megettük az egész muszka hadsereg. Csak azok számára nem volt segítség, akik a hajdani világban nyíltan emeltek szót a kommunizmus ellen. Földbirtokosok, nagygazdák, papok, kereskedők, hivatalnokok, tisztviselők. Különösen a papoknak estek neki, mert ezekben látták a legveszedelmesebb ellenséget: ők voltak a nép erősítői, tanácsadói, példamutatói és egybetartói.

A falusi papokon kezdték. Otthonaikat földúlták, könyveiket elégették mint „románellenes propagandát”, verték, sanyargatták, börtönről börtönre hurcolták őket. Elsőnek a római katolikusok püspöke emelt szót a papok védelmében, mire őt is elfogták, börtönbe vetették, megkínózták. A reformátusok, unitáriusok, lutheránusok püspökeit megfélemlítették embergyöttrő módszereikkel, hogy ne merjenek panaszt tenni idegen országok egyházai felé. Erdélyi magyarok sírását csak az Úristen hallotta, meg az évszázadokon keresztül hűséggel őrt álló hegyek. S a hegyek között különös dolgok kezdtek történni akkoriban.

Ott volt például a kőkápolnai eset

Egy hegyomlások, széltörések, fenyvesbozótok közé eldugott sötét sziklakatlant neveznek így az emberek, tova fönt a Kelemen-havasok délnyugati részén, alighanem azért, mert tatárdúlások, törökveszedelmek idején egyik boltozatos nagy barlangját kápolnának használták volt a hegyekbe fölmenekedett népek. Áthatolhatatlan széltörések, megmászhatatlan sziklafalak, tüskés bozótok zárták volt el ezt a madár se járta katlant vadászoktól, erdészekről és sötét, babonás éjszakákon arról suttoztak a havasi legelők pásztortüzei mellett, hogy gonosz szellemek, hazajáró lelkek lakják barlangjait.

Az ezerkilencszáznegyvenes esztendők vége felé úgy hírlett, hogy másféle lakói is támadtak odafönt azoknak a sziklaodúknak. Tél idején nyomokat lehetett látni a hóban s olykor-olykor lövés is dördült valahol, napnyugta táján. Mindenki tudta, hogy emberek bujkáltak arrafelé, de senki se beszélt róla.

Aztán ezerkilencszáznegyvenkilenc novemberében egy fiatal román erdészgyakornok, akit az állam küldött volt föl a hegyekbe, hogy számon tartsa az erdőkitermeléseket, a frissen hullott hóban valami nyomokat talált a főgerincen. A völgy felől jöttek s fölfelé tartottak. Nyolc-kilenc ember lehetett, jelentette az erdészgyakornok a csendőrök őrmesterének, alighanem vadorzók lehettek. Semmiképpen sem tartozhattak a fadóntók közé, erősködött, mert ellenkező irányba haladtak, nem a kitermelés felé.

Az őrmesternek, akit Ó-Romániából helyeztek volt oda s így nem ismerte a hegyeket, volt egy Trandafir nevezetű cigány kémje. Ezt a Trandafirt küldte hát föl, hogy nézze meg, miféle nyomokról beszél a gyakornok, s ha valóban talál nyomokat, keresse meg, hogy hova vezetnek.

Ez a Trandafir két teljes napig oda volt s csak a harmadik napon, úgy déltájban vetődött vissza a csendőrsre. Közben az idő is megváltozott, esőre fordult, ami lemosta gyorsan a hegyekről az őszi havat, kivéve magosan fönt, a Pietrosz tetejéről.

Alighanem elmosta az eső a nyomokat is és nem talált semmit a cigány, gondolta az őrmester, amikor meglátta emberét cuppogva jönni az őrs felé az útszéli sárban. Meglepődött tehát, amikor az úgy nyitott be az ajtón, vigyorogva, mint aki jószerencse farkát hozza a markában.

– Na, domnu Plutonér, mit adsz a cigányoknak, ha olyan hírt hoz, ami híres, nagy embert csinál belőled? Há?

– Üveg pálinkát kapsz, ha igazat mondasz, pofont, ha hazudsz – felelte az őrmester szárazon.

A cigány közelebb lépett s lehalkította a hangját.

– Összeesküvés történik odafönt – suttozta –, nagy összeesküvés!

– Miféle összeesküvés? – hökkent meg az őrmester ettől.

– Magyar összeesküvés, az hát! Szememmel láttam, fülemmel hallottam, rothadjon le a nyelvem, ha nem igaz! Ott bújtam meg a boróka között s láttam a grófot, akit halálra ítélték, de megszökött! Meg egy ezredes is van ott, hallottam, amikor ezredesnek szólították a többiek! Vannak vagy negyvenen is, talán még többen! S ott van velök a vén bangyil paraszt, akit szent embernek neveznek! A hévízi pap is ott van, aki megszökött a munkából még tavaszon! Sokan vannak, s készülnek valamire!

Az őrmester szemei megcsillantak. Dicséretet, kitüntetéset, előléptetést látott maga előtt. Áthelyezést valamelyik városba, ahol nem panaszkodik majd az asszony... Benyúlt az asztalfiókba, előkotort egy pakli dohányt, s odalökte a cigánynak.

– Itt van előlegnek – mondta –, a pálinkát megkapod a végén. Maradj a közelben, hogy kéznél légy.

A telefon után nyúlt.

– Add a kapitányt – mondta bele a kagylóba. A cigány ott állt, nézte a pakli dohányt s rávigyorgott az őrmesterre.

– Na megállj csak, domnule Plutonér – mondta sunyin –, az üveg pálinkát megkapnám akkor is, ha kicsi halat terelek a hálódba. Szőkevény munkást, gabonarejtegető parasztot, ilyesmit. De itt nagy halakról van szó! Nagyon nagy halakról! Tudod te ezt, domnu Plutonér!

– Jó, na, kapsz két üveg pálinkát – szólt rá türelmetlenül az őrmester – eridj...!

– Meg ötszáz lejt – makacskodott a cigány.

De további alkudozásra már nem jutott idő, mert az őrmester beleordított a kagylóba – Domnu capitan? – és türelmetlenül intett a cigánynak, hogy kotródjon az irodából.

– Jó, jó – súgta oda a szája sarkából – hordd el magad... – aztán újra beleordított a kagylóba – Domnule Capitan, itt Burseanu őrmester, alázatosan...

A cigány vigyorogva sirült ki az irodából s még hallotta fél fülel, ahogy az őrmester izgatott szavakkal jelentette felettesének, hogy összeesküvést leplezett le a hegyekben...

Másnap kora reggel egy század katona érkezett teherkocsikkal a faluba, élükön két hadnaggyal és egy századossal. A járási csendőrkapitány és helybeli őrmestere már várt reájok a csendőrség előtt, hátuk megett a cigánnyal. Míg a katonák lekászálódtak a teherkocsiról, tisztjeik odagyűltek a csendőrkapitány mellé, ki a kezében lévő térképre mutatott.

– Az összeesküvők itt vannak megbújva egy sziklás katlanban – mondta fontoskodva. – Ha együtt fölmegyünk a főgerincig, s ott elválunk három irányban úgy, hogy egyik osztag lemegy a patakhoz és elzárja a katlan torkát, míg a másik kettő két oldalról támadva harapófogóba keríti a gazembereket: még egy bolha se menekül el onnan!

A katonák parancsnoka megnézte a térképet és bólintott.

– Induljunk hát, telik az idő!

– Cigány – mordult háta mögé az őrmester –, mutasd az utat!

Dél se volt még, amikor elérték odafönt a főgerincet. Az ég felhős volt, de nem esett. Hideg északi szél suhogtatta a sötét fenyveseket. A katonák parancsnoka félórás pihenést rendelt. Emberei ittak a forrás vizéből, leheveredtek a nyirkos gyepre, ettek valamit a magukkal hozott kenyérből és elszívtak egy kurta szivarkát. Aztán lábra parancsolták őket megint, s indultak tovább a főgerinc mentén északra, szembe a csípősödő széllel.

A felhők lassanként megsűrűsödtek fölöttük, s egy idő múlva szitálni kezdett a hó is. Homályba húzódtak a hegyek. Jó kétórás gyaloglás után a cigány megállt az élen.

– Itt lehet legkönnyebben lemenni a patakhoz – mondta a katonák parancsnokának –, odalent aztán balra kell fordulni, s addig menni a patak mentén, míg elérik a csúnya nagy sziklákat. Itt is egy szikla, odébb is egy szikla s a kettő között víz csorog alá. Ha azt a vizet követik majd fölfelé, odaérnek a barlangok alá.

Egy szakasz katona indult is nyomban lefelé. A kapitány a hadnagy fülébe rágta, hogy mit tegyen: menjen be a katlanba s ossza szét embereit kétfelé, elzárva minden lefelé vezető utat. Aztán csak várjon ott, további parancsig.

A szakasz eltűnt, a többiek mentek tovább. Sűrűsödött a havazás. Egy idő múlva a cigány ott elől újra megállt.

– Itt van az első lefutó gerinc – mondta fojtott hangon –, de az első kiugró sziklánál alább nem érdemes menni. Onnantól le a patakig még a kecske se tud átjönni.

– Állítsa föl, hadnagy úr az embereit sorban. Innen addig a szikláig, amiről a cigány beszél – parancsolta a kapitány második hadnagyának. – Mikor meghallják a pisztolyom hangját, mindenki indul befelé. Akárcsak hajtóvadászaton lennénk! – tette hozzá.

Valami jó ötszáz lépéssel odébb újra megállt a cigány. Sűrű fenyves volt jobb kéz felől s egy kis lefelé vezető mélyedés. A havazás ellenére is látni lehetett a sziklákat alább, a fenyők között.

– Itt van az ösvényük – suttogta a cigány –, az első barlangjuk alig háromszáz lépésre alattunk. Alább még van három, de ez itt fönt a legnagyobb!

A kapitány fölemelte a kezét, a menet megállt.

– Todoran őrmester szakasza itt marad velünk – parancsolta fojtott hangon –, Orosán őrmester megszállja szakaszával a következő lefutó gerincet! Cigány, vezesd az őrmestert! Milyen messzire van?

– Csak ahajt, ni. Kétszáz lépésnyire...

– Adunk nektek tizenöt percet – nézett a kapitány az órájára. Közel kellett hajoljon hozzá, hogy láthassa. A sűrű havazás magával hozta már a szürkületet.

Aztán már csak egy szakasz katona maradt a két kapitánnyal meg a két őrmesterrel. Álltak, vártak. Bélestek a fenyők közé, de ott bent már sötét volt. Az egyik katona cigarettára akart gyújtani, de a kapitány ráfordult fojtottan:

– Dobd el, te barom! Taposs reá! Megérik a szagát odalent!

Telt az idő. A kapitány karóráját leste. Még két perc lett volna hátra, amikor az egyik katona suttogva megszólalt.

– Valami mozog odalent...

Feszülten figyeltek valamennyien. Ág recscent a fenyők között

– Valaki jön fölfelé az ösvényen – súgta oda a csendőrkapitány a katonák parancsnokának és kihúzta tokjából a pisztolyát. Az alacsonyan kúszó felhőkből egyre sűrűbben hullott a hó, alig lehetett már látni tőle. Néha a szél is belekapott a hópelyhekbe, megkavarta azokat és a katonák arcába csapta.

– Niteláj...! Oda nézz...! – suttogta az egyik katona és bemutatott a fenyves sötétjébe. Valami mozgott ott előttük. Közeledett. Valami fekete... Megállt.

– Föl a kezekkel! – kiáltott a csendőrkapitány a fekete alakra ott a szélső fenyők alatt. – Föl a kezekkel vagy agyonlőlek!

A fekete alak ott a behavazott fenyők között horkant egy nagyot, aztán törve-zúzva megiramodott visszafelé, ahonnan jött. A csendőrkapitány kezében fölesattant a pisztoly. Egyszer. Kétszer. Háromszor. Omlott a hó a fákról. Már csak a csörtetést lehetett hallani lenről.

– Urszu... medve... – dűnyögte az egyik katona.

– Porcu... vadkan... – vélte egy másik.

Néhány pillanatig még csöndben álltak ott. A csörtetés neszét elnyelte a katlan odalent.

– Gyerünk, Todorán – mondta őrmesterének a katonák parancsnoka –, csatasorba fejlődve, lefelé! Aki nem adja meg magát, le kell lőni. Én követem az ösvényt, ha van ilyen, ti többiek kétoldalt, csatasorban. Mozgás!

Belépve a fenyők közé, ahol fél perccel azelőtt a fekete alak mozgott, valóban látni lehetett valami csapás-félét lefelé kanyarogni a sziklák közé. A katonák parancsnoka, a csendőrkapitány meg a csendőrőrmester a csapást próbálták követni egymás nyomába lépve. Kétoldalt recsegett, ropogott az erdő, ahogy a katonák vaktába belevetették magukat a sűrűbe. Néhány lépés után meredekké vált a lejtő. Sziklákon kellett átbukdácsolni. Valaki elesett és káromkodott. Mások is káromkodtak. Valakinek a kezében elsült a puska és valami ötven lépéssel odébb az egyik katona elordította magát:

– Váj gye minye! Meglőttek a bangyilok! Segítsetek, frátyék, segítsetek!

Balra lent is eldőrdült egy lövés. Utána a második, harmadik, negyedik. De akkor már szóltak a puskák a jobb hegyoldalon is, majd lent az aljban valóságos sortűz ropogott. Golyók csattantak a sziklákon és félrepattanva sivitottak tova a katlan fölött.

– Nagyobb erővel állunk szemben, mint gondoltuk volna – hadarta a katonák parancsnoka megdöbbenve. – Todorán! Todorán! Küldj két embert Olteanu hadnagy szakaszához és kettőt Orosán őrmesterhez! Vonuljanak vissza a főgerincre! Átcsoportosítunk, s úgy vesszük föl a harcot! Mindenki vissza a gerincre!

Még egy kis ideig ropogtak a puskák a katlan oldalában, meg odalent a gödör alján, aztán egyszerre csak csönd lett. Mély csönd. A két kapitány meg a csendőrőrmester lihegve tértek vissza a gerincre. Valahol a közelben egy ember nyögött.

– Valaki megsebesült? – kérdezte a katonák parancsnoka a sűrűségből elővánszorgó embereitől.

– Mitrunak ellőtték a lábát – jelentette az egyik katona s egy másik hozzátette: – Dászkálu bezuhant a sziklák közé és csúnyán összetörte magát. Most hozzák ki.

Időbe telt, míg három szakasz összegyűlt végre fent a főgerinccen. Hét sebesültet hoztak elő az erdőből, meg egy halottat. Ezt homloka közepén érte egy eltévedt golyó. A sebesültek közül csak kettő kapott lövést. A többi lábát, karját vagy bordáit törte a sziklák között, a sötétben. A havazás még sűrűbb volt. Tízlépésnyire már alig lehetett látni. A katonák kapitánya megnézte a karóráját. Fél öt volt.

– Fél óra múlva sötét lesz, mint a medve farka alatt – mondta hadnagyának meg őrmestereinek –, ennyi időnk van, hogy hírt adjunk Bolceanu szakaszának odalent. Valaki le kell menjen hozzá. Hol az a cigány? Egyedül ő ismeri ezeket az átkozott erdőket. – De hiába szólították, hiába keresték, a cigány nem volt sehol.

– Elszaladt a gazember – káromkodott a parancsnok –, hol a helybeli csendőrmester?

– Itt!

– Ismered te itt a járást, he?

– Életemben nem voltam idefönt, Domnu Capitan!

– Hogy az ördög vinne el.

Végül is a kapitány saját maga felkapaszkodott az egyik sziklára s onnan ordította alá a völgybe:

– Moi Belceanu, moi! Moi Belceanu, moi!

A harmadik ordításra válasz is jött valahonnan letről.

– Gyere föl a gerincre! – üvöltötte a kapitány a parancsot a behavazott katlanba, s azzal indította is embereit visszafelé, a nagy legelőtisztás felé. Odaérve szétküldték a katonákat fát gyűjteni s nagy nehezen tüzeket is gyújtottak mindenfelé, hogy az emberek legalább melegen tarthassák magukat éjszakára. Mire a hatodik tűz is fellángolt, a fekete éjszakából előballagtak holtfáradtan a Belceanu emberei is.

– Veletek van a cigány? – kérdezte a kapitány.

– Nincs – jött a válasz.

– Hogy a varjak tépjék le minden csontjáról a húst... Veszteség, Belceanu?

– Egyik káplárom kifecamította a bokáját. Elcsúszott a sziklán...

Nehéz éjszakájuk volt a tiszteknek is, katonáknak is odafönt. Nem voltak fölkészülve táborozásra. Minden készlet lent maradt a teherkocsikon. A tiszték behúzódtak az egyetlen épületbe, egy düledező kunyhóba: amiben nyár idején a csordapásztorok éjszakáztak. A legénység kéttucatnyi tűz körül hevert el a hóban. Ennivalójuk javát is megették már a déli pihenés során, mert az volt a terv, hogy éjszakára már lent lesznek a faluban, foglyaikkal együtt.

Havazott egész éjszaka. Hajnalban azonban megcsipősödött a szél s megritkultak a fellegek is. Elállt a havazás, és fagy ereszkedett alá a hegyekre. Napkeltekor vakított a világ. Bokán felül ért a hó. A parancsnok lábra ordította az embereit.

– Hűsz ember elviszi a holtat meg a sebesülteket – hangzott a parancs –, a többi öt perc alatt menetre készen álljon, élesre töltött fegyverrel. Visszamegyünk a bangyil disznók búvóhelyére s kifüstöljük őket a barlangjaikból!

Mozgás támadt az emberek között. – Mit eszünk? Havat? – dűnnyögték itt is, ott is.

– A bangyilok barlangjaiban lesz elég ennivaló – dörrent rájuk a kapitány –, amit elvesztek tőlük, az mind a tiétek! Mozgás!

A nap vakító korongja alig emelkedett egyujjnyira a keleti gerincek fagyott hullámai fölé, s már ott voltak újra a sziklakatlanál.

Hó takarta az esti nyomokat, hó ült a rosszkedvű fenyők bozontos ágain is.

– Hol az ösvény? – mordult a kapitány.

De hiába meresztették a szemüket, nem volt ösvény sehol. Összehajoltak a hóval terhelt fiatal fenyők a gerinc mentén, mint akik titkot rejtegetnek. Káromkodott a kapitány kegyetlenül, s kergette embereit be a behavazott erdőbe, ösvényt keresni. Egyszerre csak valamelyikök elordította magát odabent:

– Vágyeminye! Váj! – s jött is kifelé, csak úgy porzott megette a hó.

– Mit láttál? Medvét? – kérdezte az egyik szakaszvezető.

– Akasztott embert! – lihegte a megrettent katona. – Vágyeminye! Akasztott embert látni nagy baj! Nagyanyám mondta! – A kapitány is odaszaladt a kiáltozásra. Előhúzta a pisztolyát.

– Vezess oda, te – förmedt a jajveszékkelő katonára –, s ha hazudtál, olyan bajban leszel, hogy még a nagyanyád nagyanya se látott olyat!

De nem hazudott az ember. Bent a szálerdőben, ahol ritkulni kezdett a fenyves, hogy helyet adjon az ormótlan sziklának, egy magányos vén bükkfa ágáról emberi alak csüngött. Nyelve kilógott, s fekete volt a képe, akár az ördögnek.

– Vágjátok le – parancsolta a kapitány.

A szakaszvezető kihúzta a kését és odalépett az akasztott emberhez.

– Nicsak – mondotta fojtottan –, a cigány!

Valóban a cigány volt. Kenderkötéllal a nyakában. A szakaszvezető megvizsgálta a kötelet.

– Csűrben készült kötél – szólt oda halkán a kapitánynak –, nem gyárból való. Gazdák készítettek ilyesmit kenderből, a régi világban.

A kapitány odakiáltotta magához a csendőrök őrmesterét.

– A te cigányod – mondta, és a hóban elnyúló holttestre mutatott –, láttál nála kötelet?

Az őrmester megrázta a fejét.

– Nem volt nála kötél. Csak ez a kis tarisznya csüngött a vállán, ami most is ott van. Nem is fért volna bele ez a kötél.

– A magyarok gyilkolták meg! – mondta ki a kapitány az ítéletet –, gyerünk! Itt kell még legyenek valahol ezekben a barlangokban, amikről a cigány beszélt! Rajvonalba fejlődve, lefelé! – adta ki a parancsot.

Az első barlangra mindjárt ott bukkantak rá a vén bükkfa mögött. Behavazott málnabokrok takarták el szem elől. Szűk szájú kis barlang volt. Három katona bement keletlenül, lövésre kész puskákkal, de visszatértek hamar.

– Alig hús lépéssel bentebb víz csorog – jelentették –, s olyan szűk a lyuk, hogy gyerek se fér beléje...

Tovább haladtak lefelé. A bozotos, sziklás, meredek hegyoldalban nehéz volt a haladás. A katonák megcsúsztak, elestek, káromkodtak. Aztán egyszerre csak az egyik ott elől megállt s fölemelte a kezét.

– Füst! – szólt hátra rekedten. – Itt alattam!

Mások is érezték már a füst szagát. Jóféle füst volt. Píritott szalonna illatát hozta odalentről. Megkordultak tőle a gyomrok.

A kapitány megállást parancsolt. Összegyűjtötte a tisztjeit és megtanakodta velük a helyzetet. Kétségtelennek látszott, hogy az összeesküvők ott táboroztak alattuk valahol. Biztonságban érezhették magukat a havazás miatt, mely eltakarta minden áruló nyomot.

– Bekerítjük a bitangokat! – adta ki parancsait fojtott hangon a kapitány: – Egy szakasz megkerüli a füstöt jobb kéz felől, egy másik bal kéz felől s egy harmadik meg alájok kerül, hogy meg ne szökhessenek!

Pompásan ment minden, akárcsak hadgyakorlaton. Könnyű volt bekeríteni a füstöt, ahogy egyenes oszlopban, szürkéskéken emelkedett fölfelé a katlan aljából. Hamarosan bezárult a kör. A kapitány pisztollyal a kezében, intett az embereinek s elindult lefelé. Néhány lépés után egyszerre csak kicsúszott lába alól egy meglazult kő, fenekére esett, mint gyermek a jégen, s csúszott lefelé a meredek, fagyott sziklán, egyre sebesebben, míg végül is nagy puffanással megérkezett odalent egy behavazott málnabokorba. Nem is ütötte meg magát. Néhány lépéssel odébb, egy barlang tágas szájában, öregember kuporodott kicsike tűz mellett s fejcsóválva vigyorgott a kapitányra.

– Rövid utat választottál, tiszt úr, az igaz – mondta barátságosan –, bár az ösvény kényelmesebb lett volna.

A kapitány lábra kecmergett a málnabokorban s rászögezte pisztolyát az öregre.

– Stoj! – kiáltott reá dörgő hangon.

– Sze nem megyek én sehova – felelte az öreg egykedvűen, s a nyárson piruló szalonna zsírját gondosan csöpögtette a másik kezében lévő rozskenyérre. Görbedt hátú, szakállas vénember volt, birkabőr mellényben, birkabőr kucsmával a fején. Mögötte tarisznya. Hosszú bot, kötéllel összekötött bunda. Kenderkötéllel. A kapitány rámeredt a kötélre, de akkor már zúdultak is alá a katonák mindenfelől.

– Ha magadban lennél, megkínálnalak egy falással – mondta az öreg –, de ennyire nem futja.

– Hol vannak a többiek? – ordított reá a kapitány.

– Miféle többiek?

– Ne tedd magad, vén tekergő! Vége a bújócskának! Zsákba kerülnétek végre, disznók, s véretekkel festjük pirosra itt a havat, ha nem adjátok meg magatokat rögtön! Gyertek elő onnan bentről, ne várjátok, hogy egyenként rángassunk elő onnan! – ordított bele a kapitány a barlangba.

Semmi se moccanat odabent. Hang se felelt. A katonák meggyűltek a nagy barlang szájában. Az öregember csak ült odakint a kicsi tűz előtt s ette békésen a zsíros kenyeret meg a sült szalonnát.

– Füstöljétek ki az ördögöket odabentről – parancsolta a kapitány a katonáknak. – Vegyétek elő a kézigránátot! Egyszerre dobjátok! Kész? Egy... kettő... három!

Hat kézigránát röpült be a barlang sötét mélyébe. A katonák hasra vágódtak, ahogy tanították őket. A kapitány beugrott egy közeli szikla mögé. Nagyot dördült a barlang odabent. Megremegett a levegő. Hullott a hó a fákról. Mozdult a szikla is fölöttük. Repedt. Aztán omlani kezdett.

– Fussatok! – ordította a kapitány s ő maga is belevetette magát a bozótba.

Sötétszürke, súlyos sziklakövek zúdultak alá fönről, s recsegve-ropogva gördültek alá a meredeken. Itt-ott fát törtek ketté, itt-ott elütöttek egy-egy menekülő katonát.

Kettőt közülük betemetett és halálra zúzott a sziklaomlás és hatot úgy kotortak elő a hóból meg a kövek alól törött lábbal, törött bordákkal. Mikor végre elcsöndesedett minden és a kapitánynak sikerült rendet teremtenie a megrémült katonák között, a beomlott barlang előtt még mindég ott füstölt a kicsike tűz, de az öregembert mintha csak elnyelte volna a föld, szalonnástól, kenyerstől, tarisznyástól, mindenestől. Még a botja se volt sehol, meg a kenderkötéssel összekötözött bundája. Hiába keresték, a hóban se lelték meg nyomát sehol. Csak a kicsi tűz füstje, s az égett szalonnaszír jó szaga maradt meg belőle jó ideig, az éhes katonák bosszantására. Kétségtelennek látszott, hogy a vénember is odaveszett a többivel, akik a barlangban voltak. Legalábbis ez volt a kapitány jelentésében.

Tél múltával, amikor újra járhatóvá vált a havas, felküldött a román kormány egy szakasz katonát, tíznapi élelemmel, sátrakkal, mindennel, hogy takarítsák el a kőhalmzást a barlang szájából és hozzanak le mindent, amit odabent találnak, a holtak koponyáival együtt, hogy meg lehessen számolni, hányan voltak.

Egy teljes hetet töltöttek a katonák odafönt, s üres kézzel tértek vissza mégis. Tisztjük jelentette, hogy eltakarították a köveket mind, megkutatták a barlangot is alaposan, egészen a föld alatti vízmosásig, de nem hogy holttesteket vagy fegyvereket találtak volna, de nem lelték sehol még csak egy ruhafoszlányt sem: darabka papírt, eldobott gyufát, semmit, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy emberek tanyáztak ott. Mindössze egy görbedt hátú öreg szénégetőre bukkantak valami jó kilométernyire onnan a bükkfaszálás alatti gödörben, aki égetőkemencének való helyet keresett odalent a források alatt. De az se tudott semmiről semmit. Mikor a kapitány parancsára néhány katona megpróbálta emlékezetből elmondani, hogy miképpen is nézett ki az az öreg szénégető ember, a kapitány homloka megráncosodott és végül is ráparancsolt egyik őrmesterére, hogy vegyen maga mellé hat katonát azok közül, akik odafönt jártak és hozza le az öregot egy kis vallaásra. De hiába járták meg a katonák a bükkerdő minden zugát, nem lelték az öregre sehol.

XV.

A következő esztendőben a csendőrök többször is felportyáztak a barlangos sziklatatlan környékére, de nem találtak ott soha senkit, tova 1956 őszéig. Akkor aztán egyszerre csak végigszaladt a hír a román rendfenntartó közegek irodáin, hogy egy csendőrrjárőr nem tért vissza a hegyekből. Amikor három nap teltevel egy másik járőr ment föl, hogy megnézzze, mi történt odafönt: odaveszett az is.

A román hatóságok fejesei megtanakodták az esetet. Aggasztó idöket éltek amúgy is. Magyarországon föllázadt a nép kommunista parancsolói ellen. Lámpavasakra s útszéli fákra akasztotta kínzóit s azon volt, hogy kiverje az oroszokat is az országból. A magyar honvédséggel együtt több orosz katonai alakulat is átállt a felkelökhöz s azt beszélték, hogy hamarosan a lengyelek is meg az ukránok is követik a magyarok példáját, s amerikai segítséggel összeomlik az egész marxista nagyhatalom, akárcsak egy hóból épült eröd, amire rásüt a szabadság napja.

A román hadsereg mozgósított, hogy ha kell, segítségére siethessen az oroszoknak. A gyanús személyeket: magyar papokat, tanítókat, szellemi vezetőket, hajdani birtokos gazdákat őrizetbe vették és többet halálra is vertek közülük, mert nem voltak hajlandók aláírni a vallomást, mely szerint összeesküvést terveztek a román állam ellen.

Ez volt Erdély-szerre a helyzet, s amikor híre jött a két csendőrrjárőr eltűnésének, biztosak voltak a románok abban, hogy ez volt a magyar fölkelés első jelensége. Nyomban felküldtek két géppuskás gyalogszázadot a hegyre, hogy csináljon rendet odafönt és tapossa el a lázadás tüzét.

A két gyalogszázad külön-külön utakon indult föl, mindegyikök egy-egy patak medrét követve, hogy ilyen módon közrefoghassák a lázadókat. Kora hajnalban indultak föl, valami három-négy kilométernyi távolságra egymástól. Köd ülte a patakok völgyét, sűrű, nehéz köd. Az október végi levegő hűvös volt, fagyra emlékeztetett.

Ahogy telt az idö, hét rádiójelentés futott be a parancsnokszághoz a két századtól. Egyiküktől négy, a másiktól három. Mindegyik jelentés arról adott hírt, hogy baj nélkül és a kítüzött idökereten belül értek el bizonyos, térképen megjelölt pontokat. Az utolsó rádiójelentés délelött 10 óra 38 perckor futott be. A helyzet pontos megadása után a rádiós altiszt még megjegyyezte, hogy észak felöl sűrű fellegeket lát közeledni, melyek máris eltakarják a szemközt lévő hegycsúcsokat. A parancsnokságon kissé elcsodálkoztak ezen, mert odalent a Maros völgyében ragyogó napsütés volt, felhőnek színe se látszott sehöl és a hivatalos idöjárásjelentés is tiszta idöt mondott be, éjszakai faggyal a magasabb fekvésű helyeken. De hamarosan el is feledték a jelentésnek ezt a jelentéktelen részét. Fontos csak az volt, hogy mindkét század a kítüzött idökereten belül haladt célja felé és számítani lehetett arra, hogy a bekerítő mozdulatok elvégzése után még a

kora délutáni órákban elindíthatják megsemmisítő támadásukat a román állam ellenségei ellen.

Dél múltával a hadosztályparancsnok is lejött tisztjeivel a rádiószobába, várva a hadművelet elindításának híret. Álltak ott és vártak. Egy idő múlva székeket hoztak be az altisztek, hogy a magos rangú urak leülhessenek. A szűk kis rádiószoba megtelt dohányfüsttel és a várakozás türelmetlen feszültségével. A rádió azonban hallgatott makacsul. Egy órákor odaszólt a hadosztályparancsnok a rádiós altiszthez:

– Vedd fel a kapcsolatot valamelyikkel... Mirceszku századával!

Mirceszku a tábornok veje volt. Az altiszt zavartan fordult hátra.

– Tábornok úr, szigorú parancsom van, hogy ne keressek kapcsolatot a hadművelettel, mert ha kedvezőtlen időpontban hívom valamelyiket, elárulom helyzetüket az ellenségnek

– Hülye – mordult rá a tábornok gorombán –, én adtam azt a parancsot! Most az a parancsom, hogy vedd föl Mirceszkuval a kapcsolatot!

A rádiós altiszt elvörösödött ábrázattal hajolt gépei fölé. Hallani lehetett a kapcsoló kattánását, majd az altiszt fojtott hangját:

– Kanmedve! Itt főbarlang. Jelentkezz, kanmedve! – Csönd volt a dohányfüsttel töltött szobában. Mindenki figyelt. De a rádióból nem jött válasz.

– Itt főbarlang! Kanmedve! Jelentkezz, kanmedve! – A rádió hallgatott.

– Próbáld Burseanut – mordult a tábornok –, ezek még alighanem a bekerítő mozdulatnál tartanak s lezárták a rádiójukat.

Az altiszt ujjai matattak a gépen.

– Vadkan! Itt főbarlang! Jelentkezz, vadkan! – Majd újra:

– Itt főbarlang! Jelentkezz, vadkan!

Csőnd. A tábornok káromkodott.

– Átok üssön a rádiósok belébe! Elaludtak, vagy mi! Katonáknak merik nevezni magukat!

Parancsot adott, hogy minden negyedórában hívják a kintlévő századokat, s azzal eldübörgött nagy mérgesen.

– Ahogy kapcsolatot teremtess azokkal a lusta disznókkal, küldj jelentést hozzám! – ordította hátra, mielőtt becsapta volna maga megett az ajtón.

Teltek a negyedórák, egyik a másik után. Hiába könyörgött, hiába szitkozódott a „főbarlang” rádiósa, kanmedve, vadkan hallgatott, mint a sír. A nap kezdett aláhajolni Görgény felé s a ragyogó kék őszi égbolton vadludak vonultak dél felé. Bús hangjuk megtöltötte a völgyet.

Öt óra negyvenkor lenyugodott a nap s a rádió még mindig hallgatott. A tábornok repülőfölderítést kért a hadtestparancsnokságtól. Azt a választ kapta, hogy várnia kell reggelig.

Káromkodva csapta le a telefonkagylót.

– Aki szót mer szólni erről a feleségemnek vagy a lányomnak, karóba húzatom! – mondta tisztjeinek. – Nem szabad megijeszteni az asszonyokat!

Minden józanul gondolkozó tiszt tudta, hogy nem volt ok aggodalomra. Elvégre ott volt valahol a két század néhány kilométernyire a hegyek közt, Románia közepén, békeidőben. Mi történhetett? Alighanem hegymászás közben sziklának ütődtek a rádiók, vagy valami ilyesmi történt. Ügyetlen emberek hibája, megesik. De azért az aggodalom valahogy mégiscsak ott volt a levegőben, érezni lehetett. Magyarországon félelmetes nagy dolgok történtek. Az oroszokat kiverték az országból. Isten tudhatja csak, mi lesz ebből...

A rádiósok egész éjszaka próbáltak kapcsolatot teremteni a két századdal. Hiába. Másnap reggel nyolckor a hadtestparancsnokság értesítette a hadosztályt, hogy két földérítő gép útban volt a hegyek felé. Hamarosan sikerült is rádiókapcsolatot teremteni a gépekkel. A repülőtisztok kedvező időjárást, tiszta égboltot jelentettek, szakadozott ködfoltokkal a patakok medrében. Kedvezőbb időt földérítésre elképzelni se lehetett volna

A gépek hatszáz méteres magosságban követték a térképükön jelzett hegyvonulatot. Átrepültek fölötte, de nem észleltek semmit. Megfordultak és lejjebb ereszkedve köröztek egy ideig a hadművelet helyszínét jelző piros körön belül. Az egyik gép néhány tovairamodó szarvast jelentett egy tágas irtáson, a másik vaddisznókat látott egy füves gödörben. Katonáknak, embereknek színét se látták sehol. Mikor fogyni kezdett tartályukban a benzin, visszatértek repülőterükre eredménytelenül.

A hadosztály-parancsnokságon szájtátva bámulták egymást a tisztok. A tábornok se káromkodott többé. Sötét volt és gondterhelt. Mi történhetett? Háromszázegynéhány ember nem tűnhet el csak úgy egyszerűen. A titkot már nem lehetett tovább őrizni. A délutáni lapok nagy betűkkel hozták a hírt, hogy „a föllázadt magyarok ellen küldött két géppuskás század titokzatos módon eltűnt a hegyekben”. A román hadsereg-parancsnokság az egész országra kiterjedő hadkészültséget rendelt el.

Délután négy óra huszonötökor megzördült a hadosztály-parancsnokságon az ügyeletes tiszt telefonja. Fáradt hang mondta:

„Főbarlang... itt kanmedve...” Az ügyeletes tiszt felugrott székéről és beleordított a kagylóba:

– Kanmedve! Mircseszku! Hol vagytok? Mi történt veletek?

– Nem tudom – jött tompán a felelet.

– Mi az, hogy nem tudod?

– Nem tudom. Ködbe kerültünk. Olyan ködbe, hogy kinyújtott kezemet se láttam. Eltévedtünk benne. Ennyi az egész.

– Hol vagytok most?

– Valami kis faluban, egy csendőrorsön. A hely neve Kopács. Hírét se hallottam. Nincs is a térképünkön.

A hang mogorva volt.

– Várom a további parancsot

Fél perc se telt bele és káromkodva kiabált a tábornok a kagylóba

– Mircseszku! Hol a... vagy? Mi a... történt veletek? Katonák vagytok, vagy apácanövendékek? Hogy az a...

Időbe került, míg a sok káromkodás és dadogó mentegetőzés közepett kiderült úgy-ahogy a hihetetlen valóság.

A két század minden baj nélkül ért föl a két, párhuzamosan fölfelé haladó patak völgy sziklás szakaszáig, és a térkép szerint mindössze valami két kilométerre lehettek azoktól a megjelölt pontoktól, ahol Burseanu százada jobb felé, Mircseszku százada pedig bal felé kellett volna föltérjen egy-egy kis mellékpatakocska vize mentén, hogy aztán a hegyoldal derekán itt is, ott is harcvonalba fejlődve két oldalról indítsanak támadást a gerinc alatti sziklakatlan ellen, ahol állítólag a magyar összeesküvők tanyáztak. Mircseszku rádiósa jelentkezett be utoljára tíz óra harmincyolckor. Ő volt az, aki jelentette, hogy északi irányból fellegeket lát közeledni. Öt percre rá már zuhogott is az eső és olyan sötét lett minden, hogy látni is alig lehetett. Mircseszku megállást parancsolt és a katonái behúzódtak a hegyoldal fenyői alá. Körülbelül ugyanabban az időben ugyanazt tette Burseanu is a maga embereivel, a gerincen túl.

Félórával később a zápor elállt, de olyan sűrű köd maradt utána, hogy a fák tetejét se lehetett látni. Mircseszku megpróbált rádió-összeköttetést létesíteni Burseanu századával, de kiderült, hogy a rádió nem működött. Alighanem megtelt esővízzel. Ugyanabban az időben Burseanu is megpróbálkozott a rádióval, de az övé se működött. A rádiós megcsúszott egy vizes sziklán és elesett. A rádió összetört.

Gunnyasztottak a katonák a csöpögő fák alatt és várták, hogy ritkuljon a köd. Mircseszku és Burseanu is attól féltek, hogy a sűrű ködben nem lelik meg a térképen jelzett pontot, ahol föl kellett térjenek a patak völgyekből a hegyoldalba. Tehát vártak. Itt is, ott is. A köd azonban nem akart oszlani. Ellenkezőleg, egyre sűrűsödött. Már nem csak a fák tetejét nem látták benne, de a fölibük hajló ágakat is alig. Sűrű volt a köd, akár az alvadt tej.

Többször megpróbálták életre kelteni a rádióikat, de hiába. Öt órakor már olyan sötét volt, hogy egymást is alig látták a gunnyasztó emberek. Akkor már tudták itt is, ott is, hogy a hadműveletnek befellegzett azon a napon. Reggelig semmit se lehetett már tenni. Mircseszku emlékezett, hogy látott a térképen egy tisztást néhány vadászkunyhóval valamivel fentebb, és zseblámpája fénye mellett meggyőződött arról, hogy emlékezete nem csalt. Talán két kilométerre onnan, ahol elakadtak, a keletre lévő gerinc horpadásában valóban volt egy tisztás a térképen, birkakarámmal és néhány épülettel. Kanyargós ösvény is vezetett oda, csak meg kellett találni a sötétben. Mircseszku tehát elörendelte egyik szakaszvezetőjét, aki hegyjáró ember hírében állt, megmutatta neki a térképet és parancsot adott, hogy

keresse meg az odavezető ösvényt. A szakaszvezető jól megnézte a térképet, beleszimatolt a ködbe, a patak felé fordult, hogy irányt vegyen a víz zúgásából, aztán katonásan kimondta:

– Domnu capitan, csak kövess engem, és ne félj semmit. Megtalálom én azt a tisztást bekötött szemmel is! Sze tán a fogarasi hegyekben nőttem föl! Mielőtt hármat cincog a bőregér, ott száradunk valamennyien, tető alatt és tűz mellett!

Neki is indult a fogarasi hegyeknek, nyomában a kapitányával s a kapitány megett a századdal. Ment fölfelé, egyenest, mint kopó az orra után. Fenyősűrűsége, málnabozóton törtettek keresztül, sziklákon botorkáltak, s hogy cincogott-e hármat a bőregér vagy nem, azt nem lehetett tudni, azonban a hegymászásnak nem szakadt vége. Olyan sötét volt, hogy látni se lehetett. Ágak csapódtak az arcukba, szedertüskék karmolták a kezeket, kövekbe botladoztak s a sűrű erdőlepte hegyoldal még mindég ott volt előttük. Úgy két óra múlva megállt Mircseszku kapitány, izzadtan, vizesen, fáradtan és nagyot káromkodott.

– Hé te szakaszvezető, hogy a varjak tisztítanak a csontodat, tudod te, mit csinálsz? Hova viszel bennünket?

– Hát már hogyan tudnám, domnule capitan! – jött onnan előlről a felelet. – Még csak egy lépés vagy kettő s kint leszünk a sűrűből!

Mircseszku sóhajtott egy nagyot s mentek tovább. Az „egy lépés vagy kettő” főlemésztett újra egy jó órát, de egyszerre csak valóban megnyílt előttük a sűrűség. Gerincre értek. A gerinc élén ösvény vezetett.

– Jobbra-e vagy balra? – kérdezte Mircseszku.

A szakaszvezető újra beleszimatolt a sötétségbe, hallgatódzott is egy keveset, aztán kimondta az ítéletet:

– Hallja-e domnu capitan a patak zúgását odalent? Alig lehet hallani, mert messze odalent van. Ez azt jelenti, hogy fölfelé kell kövessük az ösvényt, erre balra. Mikor már nem halljuk többé a patakot, fent leszünk a pojánon. Fogarasban is így van. A pojánokról nem lehet patakot hallani.

Újra gyalogoltak egy jó hosszú órát. Hátral már erősen káromkodtak az emberek. De végül mégis csak laposodni kezdett a gerinc, a bükkök kinyíltak elől s ott volt a tisztás. Nagy, tágas tisztás. De nem volt azon se karám, se vadászkunyhó, se semmi. A kapitány elővette a villanylámpáját, nyúlt a térképtáska után, de nem csüngött többé az oldalán. Alighanem leszakította egy ág a kapaszkodás közben. Már káromkodásra se volt ereje. Csak annyit mondott a szakaszvezetőjének:

– Ez nem a jó tisztás, te barom!

– De tisztás! – felelte a szakaszvezető. – Nem lehet hallani a patakot, igaz? Itt is úgy van, mint Fogarasban...

– Maradtál volna ott az anyád keservében – morgott a kapitány, aztán elrendelte, hogy táborozzanak le az emberek szakaszonként, gyűjtsanak tüzet, ha tudnak egyenek, ha van mit s feszítsék ki a sátorlapokat. Majd elordította magát:

– Moj, Juáne! – s az odaszaladó legénynek elrendelte, hogy verjen sátrat számára ott helyben, a szélső bükkfa alatt, készítse elő a hálózásokat, s adja oda neki a boroskulacsot, egy darab szalámit, meg egy szelet kenyeret. Tíz perc múlva már elnyúlt a sátorban s horkolt, mintha fizettek volna érte.

Gyönyörű szép reggelre virradtak. Dér sercegett a legelő-tisztás fűvén. Mire faltak valamit s felpakolódzott a század, a nap már a fák tetejét aranyozta s az égbolt zöldeskék volt fölöttük és tiszta, mint a sikált padló.

– Vissza a patakhoz! – rendelkezett a kapitány –, a legrövidebb úton. Összekötötést kell teremtenünk Burseanu századával és meg kell semmisíteni az ellenséget!

Katonásan ment minden. Harcra készen indult a század kapitánya mögött, lefelé a tisztáson. Hamarosan hallani lehetett a patakot is, ott volt alattuk.

– Lefelé kell menjünk a víz mentén, hogy odaérjünk, ahol tegnap voltunk – rendelkezett Mirceszku.

Mentek hát lefelé a patak vize mentén. Mirceszku vizsgálta kétoldalt az erdőt, a hegyoldalt, ismerős szikla, patakkanyar, kidőlt fa után kutatva, amiről rájöhetne, hogy hol van. De nem lelt ilyesmit. Ellenkezőleg. A patak völgye egyre ismeretlenebbé vált. Apró kis tisztások itt is, ott is. Előző nap nem láttak ilyesmit.

– Még nem értünk a hadművelet helyére – vigasztalta hadnagyait Mirceszku.

Órák teltek. Delelőre ért a nap.

– Nagy utat tettünk meg az éjszaka – csóválták az emberek a fejüket. – Ki hitte volna...

– Patak mentén mindég hosszabb, mint egyenest át a hegyen – okoskodtak a bölcsőbbek.

De volt valami egyéb is, ami nem tetszett Mirceszkunak. A patak mentén egyszerre csak út is volt. Keskeny, kátyús út, de út. Az egyik tisztásnál kezdődött, ahol összekötött ágakkal lenehezített, csúcsos szénaboglyák állottak.

Végül is megállt. Összehívta a hadnagyait.

– Rossz helyen vagyunk – mondta ki a szót –, eltévedtünk valahol, hogy a...

A század megállt.

– Pihentessék le az embereket tíz percre – mondta a hadnagyoknak. – Van valakinek térképe?

Senkinek se volt. Egyszerre csak az egyik hadnagy lefelé mutatott a völgyön.

– Itt jön egy ember, ez megmondja, hogy hol vagyunk!

Tüszős, baltás ember jött lassú léptekkel fölfelé az úton. Mögötte két tehenecke szekeret húzott. A szekérben kalapos gyerek. Megvárták, míg odaért.

– Hol vagyunk, te? – mordult Mirceszku az emberre.

– Ho-hooo... – állította meg a tüszős ember a teheneket.

– Hogy hol vagy, tiszt úr? Ezt kérdezte tőlem az a másik tiszt úr is alig egy kődobásnyira ide, ki azzal a sok katonával jött. Kopács a mi falunk neve, jó

félórára odalent a völgyben... Kopács hát... lám te is sok katonát hoztál, tiszt úr! Tán háború készül megint?

Fél óra múlva valóban meglelték a falut. Kicsi falu volt, apró házakkal, apró udvarokkal. Burseanu katonái megtöltötték színültig. Egykedvűen gunnyasztottak a gyepen s majszolták a maradék kenyерüket.

Burseanut ott lelték meg a csendőrörsön, telefonkagylóval a kezében. Arca veres volt, mint a sült rák.

– Jó hogy jössz, Mirceszku, éppen az apósoddal beszélek – mondta, s odanyújtotta a kagylót az érkezőnek.

Tíz percig szidta a tábornok a vejét. Végül is kifogyott belőle a szó.

Nagyot sóhajtott.

– Majd beadod a jelentéseted írásban. Most fordulj a sarkadon és gyere haza. Feleséged bolondul meg. Kopács Moldovában van, te buta! Most lelte meg Talharu őrnagy a térképen. Nem oda küldtelek.

– Ma már nem indulhatunk sehova, mert hamarosan este lesz – panaszkodott Mirceszku –, élelemből is kifogytunk...

– Egyetek bükkmakkot, mint a disznók – csattant föl a vonal másik végén a tábornok –, barmok vagytok, csak szarvatok nem nőtt még! Szégyent hoztatok a hadosztályra! Rajtunk nevet egész Bukarest!

Mirceszku letette a kagylót, csóválta a fejét, tűnődött egy keveset, aztán odarendeltette a csendőrökkel a falubíró és ráordított, hogy gondoskodják szállásról és élelelről a szent haza védelmezőinek, kik életüket kockáztatják, hogy a sok rohadt paraszt békében élhessen.

Így aztán gyűjtöttak a falu piacán egy nagy tüzet, s megsütöttek rajta egy tinót a katonáknak, az asszonyok meg hoztak málékenyeret meg csípős túróhoz. Estére szétosztották a katonákat a házakhoz, szénapajtákba, csűrökbe, ahova csak lehetett. Másnap reggel a csendőrőrmester kirendelt melléjük egy pakurár legényt, aki aztán átvezette őket a vízvásztón, vissza Erdélybe s megmutatta, hogy melyik patak vize mentén haladjanak alá, hogy visszaérjenek oda, ahonnan indultak.

Lefelé menet hamarosan oda is értek, ahol két nappal azelőtt kellett volna legyenek. Mirceszku megállt s odaintette magához Burseanut.

– Ha csak egy tucatnyi magyart is lelünk odafönt – mondta – és kötél végén tereljük őket alá, apósom félig se lesz olyan haragos, mintha üres kézzel térünk vissza...

Óra se telt s bekerítették a barlangok katlanját, a Burseanu térképe alapján, előírás szerint. Melelték a barlangokat is, de emberre nem bukkantak sehol. Csak nyomokra. Sok ember nyomára. Követték a nyomokat föl a főgerincre, de hamarosan rájuk szakadt az este. Csillagok fényénél, valamivel éjjél után érkeztek vissza a faluba, ahol a teherkocsikat hagyták.

A tábornok gondoskodott arról, hogy a „titkos küldetés” eredménye katonai titok maradjon, s ne kerüljön a nyilvánosság elé. Így aztán csak úgy suba alatt

szivárgott szét a hír faluról falura, hogy lám, két román századot csúnyán megjárattott valaki odafönt s hajuk szála se görbült azoknak, kik egybegyűltek volt a barlangok gödrében. Hogy ki lehetett az, aki ilyesmire képes, azt mindenki tudta, de senki se mondotta ki.

XVI.

Mindez 1956 őszén történt, hóhullás előtt. Az első hó november legelején sok bajt hozott szegény magyarokra, mindenütt. A győzedelmes magyar népfölkelést lehangosította az orosz hadsereg. Amerika nem segített, csak sajnálkozott. Fiatal magyarok ezreit kaszálták le kíméletlenül az orosz géppuskák. Fiatalok tízezreit, köztük tízéves gyermekeket is, vagonba zárva vittek orosz földre, büntetőtáborokba. Százakat végeztek ki odahaza a bosszúra éhes kommunista pribékek.

Erdély nyakába ültetett románok is kihasználták az alkalmat, hogy muszkahúségük bizonyítására minél több magyar „összeesküvőt” kiirtsanak. Csendőrök, rendőrök, katonaság terelték össze a Securitate kínzókamráiba a megbízhatatlannak ítélt magyarokat. Sokat már a falvakban lőttek agyon, „szökési kísérlet” vádjával. Másokat félholtra vertek családjaik szeme láttára s úgy vonszoltak be a Securitate börtöneibe, hogy ott végezzenek velök. Rávetették magukat minden magyarra, akárcsak az éhes farkasok, akit valamilyen román nemzeti érdek jelszava alatt ki kellett gyomlálni a románok Erdélyéből.

Így esett kezükbe Gergely atya is, a ferencesek szórványgondozója. Verték őt már azelőtt is, diákkorában Gyulafehérvárott, 1940 őszén, a bécsi döntés esztendejében. Haragosak voltak a románok akkor is Észak-Erdély visszamagyarosodása miatt s a Dél-Erdélyben maradtakon töltötték bosszújukat. Na meg aztán négy évvel később, a „felszabadítás” véres mámorában.

A Kis-Küküllő völgyéből lévén, nem volt újonc Gergely atya a románokkal való együttélés terén s igyekezett elkerülni a bajt, amennyire csak lehetett. A szórványgondozásban azonban, amit fiatal kora és gyalogláshoz szokott izmai miatt bízott reá a Rend, nem volt a hatóságok kedvére való s időnként el-elkapta egy-egy túl buzgó csendőr őrmester itt meg amott a „csavargó ungar szerzetest”, pincében tartotta néhány napig krumplihéj levesen, de aztán csak újra eresztett megint, mert tudvalévő volt, hogy ha Gergely atya nem jelentkezett idejében a kitűzött helyeken, a gyulafehérvári püspöki palota telefonja zörgetni kezdte Bukarestben az illetékes hatóságokat, s az ilyesmit nem kedvelték odafönt, mert a külföldi sajtó szimatolói egy-kettőre nemzetközi botrányt csináltak az ilyesimből.

Mikor tehát 1956 novemberében megjött Bukarestből a bizalmas parancs, hogy össze kell fogdosni mindazokat a bajt okozó magyarokat, akikről föltehető, hogy titkos összeköttetésben voltak a dicsőséges szovjet haderő ellen föllázadt magyarországi honfitársaikkal, Bukur őrmester Magyarszováton felhasználta a

pompás alkalmat és rajtaütött az „összeesküvőkön”, akiket a „csavargó szerzetes” titkos gyűlésre hívott egybe a Molnár Andrásék csűrjében, egy szeles, esős vasárnap reggelen, november hatodikán.

Kevés római katolikus élt Magyarországon, a Mezőség nyugati szegélyén, mindössze hat család. Ezek gyűltek egybe azon a napon Molnár Andráséknál, a széljárta csűrben, hogy Gergely atya kezéből átvegyék az Úristen bocsánatát. Gergely atyával együtt valami tizenheten voltak a csűrben, emberek, asszonyok, gyermekek, amikor rajtok ütöttek a csendőrök. Nem kellett keressék őket. A csűr nyitott kapuján messzire kihallatszott Gergely atya zengő hangja, ahogy a „Hol vagy István király”-t énekelte a többiekkel együtt.

– Állj! – ordított az áhítatba merült kis csoportra Bukur őrmester, nehéz szolgálati pisztolyát lóbálva a kezében. – Senki se mozdul! Mindenki sorba áll itt a kapuban! Mozgás! Hol az engedély gyűlés tartására? Mi? Molnár, te kutya bangyil! Ki engedte meg neked, hogy gyűlést tarts? He? Szervekedtek a román állam biztonsága ellen, mi? S te csavargó pap! Mutasd az írást, ami engedélyt ad neked ahhoz, hogy titokban bujkáld a vidéket és uszítsd a népet a román haza ellen? He? Mutasd az írást!

Gergely atya előkotorta vedlett bőrtárcájából a kopott, szennyes, összehajtogatott írást a román állam pecsétjével, de az őrmester érte se nyúlt.

– Ez csak azt engedi meg neked, hogy templomban papolj! Ez itt nem templom! Gyerünk, mind az egész бүдös összeesküvő ungur banda! Majd kiverem belőletek az igazat!

Közrefogták a csendőrök a kis csoportot s Gergely atyával az élükön terelték őket a falu csatakos utcáján a csendőrségre. A reformátusok kis hegyes tornyú temploma előtt ijedten bámulták őket sopánkodó asszonyok s néhány döbbszent ember szemére húzott kalappal oldalgott félre az útból, nehogy őt is elkapják a csendőrök.

A csendőrségen aztán beteretelték a veszedelmes magyar összeesküvőket a pincébe, s két csendőrkatonát állított az őrmester a pince ajtajába élesre töltött puskával. Elsőnek Molnár Andrásat vitték föl kihallgatásra. Tíz perc múlva két csendőr vonszolta vissza a lábánál fogva s úgy lökték be a pince gödrébe, mint a holtat. Véres volt az arca, dagadt. Rá se lehetett ismerni.

– Jaj, jaj, jaj... – zokogtak az asszonyok.

Sorra vittek föl mindenkit, egyenként. Embert, asszonyt, gyermeket. Véresre verve hozták őket vissza. Utolsónak Gergely maradt.

– Na, vankujok felbujtója – mordult rá Bukur őrmester odafent az irodában –, a többiek már bevallottak mindent. Lázítottál a román állam ellen. Forradalmat akartatok csinálni, kutyafejű disznók, mint a többi disznók odaát, túl a határon, he? Írd ezt alá – bökött ujjával egy asztalon heverő papír felé –, aztán a bíróság majd eldönti, hogy felkötnek-e vagy életfogytiglani kényszermunkát kapsz. Ott a toll, írd alá!

Gergely atya csontos nagy keze kinyúlt a papír után, megnézte jól, aztán visszatette az asztalra.

– Én ezt nem írhatom alá – jelentette ki.

– Miért nem? – mordult rá az őrmester.

– Mert egy szó se igaz belőle.

Az őrmestert elfutotta a méreg. Nagy szőrös ökle meglendült és arcul ütötte a magos, szikár, kék szemű fiatal papot. Az meg se tántorodott az ütéstől, csak állt ott, mint a szikla. Orrából, szájából megeredt a vér, de csak állt ott.

– Erőszak nem teszi igazzá azt, ami hazugság – mondta szelíd daccal.

Még háromszor csapott az arcába az őrmester ökle, míg végül is elfutotta Gergely arcát a harag. Nagyot lépett az íróasztal felé, ahol a hazugság papírja várt aláírásra és lecsapott reá az öklével. Rettenetes ütés volt. Az asztal meghasadt és összerokadt tőle.

– Bocsáss meg, Atyám, de elfogott az indulat – emelte föl véres arcát Gergely atya a pókhálós mennyezet felé –, büntesd meg szolgádat...!

Az Úristen helyett azonban a magyarszováti román csendőrök mérték ki a büntetést. Négyen estek a fiatal szerzetesnek, asztal lábával, puskatussal, s amikor leterítették végre, akkor rúgták, taposták, míg bele nem fáradtak. Végül is levonszolták őt is lábánál fogva a pincébe.

– Mindenki menjen haza! – ordított alá Bukur őrmester a pince gödrébe. – Csak ez a bitang irredenta pap meg a Molnár maradnak itt. Ti többiek, kifelé! Míg meg nem gondolom magam!

Kotródtak is kifelé az összevert magyarok, csak Molnár András felesége könyörgött, hogy urával maradjon, de azt meg az egyik csendőr hajánál fogva penderítette ki a pinceajtón s még rúgott is egyet a szerencsétlenbe.

– Fogd be a pofádat, magyar szuka és takarodj! Másnap reggel két csőre töltött csendőrpuska előtt útnak indították Gergely atyát meg Molnár Andrást gyalogszerrel, Kolozsnak. Ott gyűjtötték össze a környék hazaáruló, forradalmat tervező magyarjait, hogy onnan aztán másnap betereljék őket a Securitate kolozsvári börtönébe.

Valami negyven-egynehány magyart gyűjtöttek ott egybe hétfő estére. Egy nagy csűrbe zárták össze őket, szigorú őrizet alatt. Voltak ott székiek, palatkaiak, mócsiak, gyéresiek. Gyéresről még a református papot is elhozták, egy cingár kis emberkét, ki összepofozott orcája ellenére is egyre dohogott.

– Ezt nevezik ezek szocializmusnak? Ilyesmi nincs a szocializmusban! A szocializmusban minden ember egyforma, bármilyen nyelvet is beszél!

Mikor fölismerte Gergely atyát földagadt ábrázata megett, odahúzódtott melléje.

– Magával is elbántak...

Últek a piszkos szalmán. Odakint megeredt újra a hideg novemberi eső, dobolt a zsindeletetön.

– Ez a románok szocializmusa nem tud se Marxról, se Krisztusról – dohogott a gyéresi lelkész.

Dagadt szemhéjai alól rosszallólag nézett reá Gergely atya.

– Marxról nem sokat tudok – morogta halkán –, de Krisztus Urunk nevét ne mocskoljuk be semmiféle szocializmussal...

– Ő volt az első, aki meghirdette a szocializmust – ellenkezett a gyéresi –, az új testámentum minden szava erről tanúskodik!

– Krisztus Urunk a szeretetet hirdette! – csattant föl a ferences haragosan –, az Úristen szeretetét, az egymás iránt való szeretet szükségét, a szeretet erejét. Nem politikai rendszert, ilyent vagy amolyant!

– Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, Istennek, ami Istené – idézte makacsul a gyéresi pap a Bibliát. – Osszuk szét a gazdagok vagyonát a szegények között, legyünk mindannyian egymás testvérei, ezt tanította az én Krisztusom!

– A szocializmusnak semmi köze mindezekhez – mordult vissza a ferences. – A szocializmus erőszakra épülő emberi rendszer, mi ketten pedig egy krisztusi rendszer szolgálai vagyunk. Egyik a gyűlölet, másik a szeretet rendszere s a kettő nem fér meg együtt. Ezért kell szenvednünk, akárcsak a katakombák mártírjainak...

A sovány kis gyéresi pap nyelt egyet s a beszéd fonala elakadt. Esett az eső odakint, nyirkos sötétségbe burkolta a csűrbe tömöttödött embereket. Olykor-olykor megnyílt kissé a nagy deszkakapu s az örök új foglyokat rugdostak be a többiek közé. A sötétség megsűrűsödött lassacskán.

– Alighanem esteledik – mondta valaki.

– Nekünk bizony beesteledett – felelte sóhajtva a másik.

– Az Úristen velünk van, emberek – emelte föl Gergely atya a szavát –, s ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?

– A gonoszak – morogta egy hang a sötétben.

– Az olájok – toldotta meg egy másik.

Legtöbbjét a verések okozta fájdalom nem hagyta aludni, s csak nyögtek, forgolódtak a poshadt szagú szalmán. Valamikor az éjszaka derekán elállt az eső. Nyirkos, hideg csönd ereszkedett alá a világra. A csűrben gyötrődők fölfigyeltek. Valahol egy kutya vonyított, elnyújtott, panaszos vonyítással. Lövés csattant s kettévágta a vonyítást. A csönd még súlyosabb lett.

– Nyavalya rágja le a kezedet, akárki vagy... – nyögte valaki a sötétben. Mindenki tudta, kinek szól az átok. Még a kutyának se szabad vonyítani románok országában.

Aztán egyszerre csak, az éjszaka közepén, valami megvilágosodott odakint. Ijesztő vörössárga világosság szűrődött be a csűr deszkái között s valaki odakint elordította magát, románul:

– Tűz! Váj gye minye, tűz! Ég a csendőrség!

Fejvesztett kiabálás támadt. Futó lábak dobogása. A fényesség egyre növekedett. A csűr sötét oldalán megreccsent egy deszka. Másodszor is reccsent. Érezni lehetett a hideg novemberi levegőt, ahogy beáradt a föltépett deszkák helyén.

– Ki jön velem? – kérdezte egy érdes hang.

– Hova? – szakadt föl valakiből a szó.

– Az Úr szabadságába.

Néhány pillanatig csönd volt.

– Ha megszökünk, újra elfognak – mondta tompán egy hang a sötétben. – Hova mehetnénk? Nincs hova...

– Az Úr szabadságába – ismételte a mély, érdes hang másodszor is, a deszkafal fekete nyílásában –, más szabadság nincsen. Ki jön?

Gergely atya megmozdult, lábra emelkedett.

– Én – mondta rekedten s megmarkolta a mellette gunnyasztó gyéresi pap sovány vállán a ruhát. – Jöjjön maga is. Az Úr velünk van, bárhova megyünk. S bárhol jobb, mint itt.

– Ez igaz – sóhajtott a fiatal lelkész s támoilyogva lábra állt ő is –, ha elfognak újra, hát elfognak. Megölnek így is, úgy is, elébb vagy utóbb...

Lépett egyet, de ha a ferences el nem kapja a karját, összeesett volna.

– Támaszkodjon reám... – mondta halkán.

Így botorkáltak el egymásba fogódzva a szerte heverő emberek között a csűr faláig, ahol az idegen várt reájok a feltépett deszkánál. Alakja kirajzolódott a deszkák résein beszivárgó tűz fényében. Zömök embernek tűnt. Szűrt viselt a vállán és nagy karimájú kalapot, mint a hegylakók.

– Gyertek – mondta s félre lépett a nyílás elől. Hideg szél csapta meg az arcukat. Odatúl magos lángokkal égett a csendőrörs. Emberek futkostak, kiabáltak.

– Más senki?

Nem jött válasz bentről.

A két pap meghajolva átbújt a nyíláson. Az idegen visszaigazította mögöttük a felfeszített deszkákat.

– Kövessetek – mondta aztán –, igyekeznünk kell.

– Igyekszünk, amennyire csak lehet – felelte Gergely atya –, de lelkész testvéremet itt erősen meggyötörhették a gonoszak, mert alig áll a lábán.

Az idegen közelebb lépett hozzájuk. A csűr árnyékában voltak, de azért látni lehetett, hogy időt töltött ember volt, szakállas.

– Mi a neved?

– Nagy János – nyögte a lelkész.

– Hol fáj, Nagy János?

– Mindenütt..., de legerősebben a jobb csípőm meg a térdem. Megtaposták csúnyán...

– Hiszel az Úrban, Nagy János?

– Hiszek, hogyne hinnék... hiszen pap vagyok...!

– Akkor tudnod kell azt is – mondta szigorú hangon a szőrös, szakállas, nagykalapos öregember –, tudnod kell azt is, hogy az Úr erőt ad azoknak, akik hozzá fordulnak, s akik szeretik az Urat, azoknak semmi sem lehetetlen. Az Úr szeretetében nincsen fájdalom, se gyöngeség. Egyenesedj föl, Nagy János, és kövess engem!

A kis gyéresi pap kiegyenesedett, elengedte a ferences karját, és szapora léptekkel követte az idegent, át a tűz világította sáros udvaron a kiskert kapujáig, a kiskerten is át a szilvás felé, s onnan fölfelé a kerítés mentében a dombnak. Nyúlós volt a sötétség odafönt. Gergely atya nagyokat kellett lépjen mögötte, hogy el ne maradjon. A szilvás felett kőkénybokros legelőoldalon kapaszkodtak föl, egy bozotos kis erdő széléig. Ott megállt az idegen és szembe fordult velök. Az arcát elnyelte a sötétség, de a hangjában erő volt, és jószág.

– Na ugye – kérdezte mély dörmögéssel –, az Úrral minden lehetséges? S neked ott hátul mi a neved?

– Gergely – felelte a ferences.

– Gergely? – ütődött meg az öregember. – Hallék egy Gergelyről, ki a falvakat járja, biztató szóval. Valami barátféle...

– Ferences vagyok...

– Isten hozott, Ferences Gergely – mondta a különös idegen szinte vidáman –, de most haladjunk ám. Nagy utat kell megtegyünk, mielőtt ránk virrad.

Mentek. Erdei ösvényeken kanyarogva, sövények mentén, bokros vízmosásokon keresztül. Szó nem esett, csak mentek. Elöl a különös öreg, mögötte a két románverte pap. Ahol járt úton kellett átkeljenek, ott óvatosan megvizsgálták az éjszaka homályát. Hajnalodott már, mikor hosszú lapulás után átkelhetek a kolozsvár–szászrégeni országúton is.

– Úgy bujkálok saját hazában, mint az idegen rabló – jegyezte meg Nagy János keserűen. Ez volt az első szó, ami a kolozsi erdő óta esett közöttük.

Az országút feletti kis akácosban megállt ott elől a nagykalapos öreg, s hátra fordult.

– Idegen rablók markában a hazád, Isten szolgálja Nagy János, ez a bujkálásod oka. S még valami: ha valóban az Úr szolgálja lettél volna, nem csupán a száddal, de szíveddel-lelkeddel, az Úr megvédelmzett volna minden lépésedben!

Most láthatták csak először a vezetőjüket szemtől szembe, a felhős kora reggel szürke páráiban. Ősz hajú vénember volt, szakállas, bajszos. Csak az orrát és szemét lehetett látni a szőrtől. De a szeme tiszta volt, eleven, kemény nézésű, de barátságos.

– Na megálljunk csak – sértődött meg a dagadtra vert sovány kis ember –, senki se mondhatja azt, hogy rossz pap voltam! Gondoztam a reám bízott népet...

Az öreg félbeszakította.

– Jobb lesz, ha nem ácsorgunk itt, hanem megyünk tovább. Országút közelében ne kísértsük az Urat. Majd még szót váltunk erről, mikor ideje jó.

Azzal már vitte is őket tovább, szárán maradt törökbúzaöldön keresztül, föl a Szék felé futó gerincre. Ott a sűrű cserfaerdő szélén újra megállt és hátrafordult.

– Jó vizű kicsi forrást tudok idelent – mondta –, ott majd szusszanhatunk egyet.

Rőt lombú, görcsös cserfák között vezette őket lefelé s hamarosan kicsi tisztásra értek. Tiszta vizű forrás buzogott a sarkában s tábortűz fekete foltjáról látni lehetett, hogy pihenésre való helynek használták azok, akik kerülték az utakat. Néhány fatönk is volt ott a forrás mellé hengerítve. A különös öreg mindjárt le is ült az egyikre s levette fejéről a nagy kalapot.

– Telepedjete le s igyatok.

Ittak is a markukból. Jó, édes íze volt a víznek. Csönd volt az erdőn, csak a meggyült víz csöpögött az ágak hegyéről. Egyszínű, szürke felhők takarták az eget, mintha csak odanőttek volna hozzá.

Az öregember szüre alatt tarisznya csüngött. Kenyeret vett elő belőle s jókora medvenyúzó kést. Megszegte a kenyeret.

– Aki enni, inni adott, annak neve legyen áldott – mondta egyszerűen s odanyújtott egy jókora karéj kenyeret a vézna gyéresi papnak, aki nyomban bele is harapott, mint az éhes kuvasz. A ferences elébb keresztet vetett magára s csak azután nyúlt a kenyérért.

– Az se árt – bölintott az öreg –, fontos csak az, hogy szívből jöjjön a hála s ne csak a nyelv tövéből.

Ették a kenyeret, ittak reá újra a forrás vizéből. Gergely lemosta dagadt arcáról az alvadt vért.

– Különös – mondta, amikor arcmosás után fölnézett az öregre –, ott abban a csűrben úgy fáj minden részem, hogy mozdulni se tudtam fájdalom nélkül. Most pedig, fél napi járás után, éppen csak sajog még itt-ott...

– Elfelejtet az is, Ferences Gergely, hamarosan – bölintott az öreg –, ez a dolgok rendje. Nem szenved a test, ha rendben van a lélek. Hát te, Nagy János, lelkek pásztora, miképpen vagy?

– Bizony fáj az oldalam – sóhajtott a sovány –, alighanem bordámat törték, amikor rugdostak. De a megaláztatás haragja jobban fáj mindennél...

– Azt elhiszem – bölintott újra az öreg –, de mit gondolsz: fáj-e Jézusnak a megaláztatás és a harag, amikor megostorozták a gonoszok? Amikor szöget vertek kezébe, lábába?

A fiatal pap eltűnődött néhány pillanatig, aztán sóhajtott mélyet.

– Fájhatott bizony. Neki, aki egyebet se tett, csak jót...

– S te, Gergely, mit mondasz erre? – fordult az öreg a szerzetes felé.

– A lelke vérzett értök – jött a lassú válasz –, mert nem tudták, hogy mit cselekszenek...

Az öreg megnézte jól a szikár, dagadt ábrázatú fiatalembert.

– A lelke, he? A teste nem?

– Nem.

– Miért nem?

– Mert Ő az Isten fia volt.

– Aha. S nem vagyunk-é mindannyian Isten gyermekei? – A két pap egymásra nézett, de szó nem jött a szájukra hirtelen s az öreg nem adott időt hosszas tűnődésre. Visszadugta kését s a megmaradt fél kenyeret a tarisznnyába, s fölkel a fatönről.

– Ideje, hogy tovább menjünk – mondta –, még van egy kis járás...

– Hová megyünk? Székre? – kérdezte Gergely, aki megjárta már azt a vidéket, többször.

– Községbe bémenni éccaka se jó – felelte az öreg. – Ahova mi megyünk, ott meglel bennünket az, akinek szüksége van reánk, de másféle nem.

Többet aztán egy szót se szólt, csak ment elől a hegyi emberek hosszú, biztos lépéseivel, keresztül az erdő szálásán, ki egy kökényes legelő szélére, a kökénybokrok mentén egy vízmosásig, onnan alá egy fűzfás gödörbe.

Azon túl föl megint pókhálós, sáros szántóföldeken keresztül egy másik erdőhöz, s ott be a fák közé újra. Északnak haladtak. Szemben velök lassan derülni kezdett az ég alja, megbomlottak a felhők, kicsillant egy kicsike kék folt, növekedni kezdett s mire ebből az erdőből is kiértek egy másik kökénybokros legelőre, a nyugati ég pereméről rájuk tűzött veresen a nyugvó napkorong.

Az öreg megállt egy szusszanásra.

– Jó időnk lesz, de fagyni fog – mondta –, ideje, hogy elérjük a szállást.

Alattok a völgy gödréből, csóré kertek kapaszkodtak fölfelé a meredek, agyagsárga hegyoldalon. Odalent füst emelkedett a meghúzódó házak feketére vénült nádfödeléből.

– Szék? – kérdezte Gergely.

– Azt magunk megett hagytuk – felelte az öreg –, az ott alatt Szentegyed. Vasas-Szentegyednek mondták volt régebben, mert sok száz esztendővel ezelőtt a Vasak birtoka volt. Ők hozták volt ide az olájokat is munkára. Ezek aztán Szfinte-Zsudet csináltak Szentegyedből. A nemes és nemzeti Vasaknak pedig magját is kiirtották. De gyerünk most, mielőtt besötétedik. Még van egy kis lépni való.

Volt is. Kertek felső sövénye mentén megkerülték a temetőt s túl a falun erdőbe jutottak ismét. A nap már lehullt a dombok mögé akkorra. Gyorsan sötétedett. Megcsípősödött a levegő is.

– Mondottam, hogy fagy lesz – morgott ott elől az öreg. Kátyús, elhagyott szekérúton haladtak egy ideig tölgyfaerdőn át. Aztán egy kis pataknál letértek az útról. Vadcsapás-forma kis ösvényt követtek beljebb, egyre beljebb az erdőbe. A bozót megsűrűsödött körülöttük. Meredek oldalon haladtak lefelé. Egyszerre csak

mintha meghasadt volna előttük a föld: mélységes szakadás szélére értek. Bokrok kapaszkodtak a szakadás agyagos oldalába.

Majdnem sötét volt már, de az öreg mégis biztos léptekkel haladt előttük. Kanyargó nyomon, lefelé a szakadékba. Füstszag ütötte meg az orrukat. Aztán megnyílt előttük a bozót. Forrásos kicsi tisztás terült el a szakadék alján s fák alá bújva apró kis, lombos rőzsével fődött, sárból tapasztott kunyhó. Néhány lépésnyire a kunyhótól tűz égett, körülötte ülésre való rönkök. Az egyikén gyerek-legényke ült, ködmönben, kalappal s az érkezőket vizsgálta.

– Télidőre kevésbé alkalmas – szólta az öreg, ahogy leértek az aljba s a kunyhó felé igyekeztek –, nem lehet tüzet tenni odabent. De takarózni való van elég. Ez itt a tanítványom, Ferkő – bökött állával a tűz mellett gunnyasztó legénykére. Az lábra kelt hamar.

– Isten hozta magikot – köszöntötte az érkezőket, tisztességgel.

– Úgy is van, gyerek – felelte az öreg derűsen –, másként nem is lehetne. Önélküle nem mennék semmire. Ez itt Ferences Gergely, az meg Nagy János – mutatta be a vendégeit –, láss hozzá, hogy alvóhelyük legyen. Falni valót is adj. Nagy út van megettünk...

Azon az éjszakán úgy aludt a két pap, csergébe göngyölödve a kunyhó bütüjében, mint anyja ölében a kisgyerek. Mikor fölébredtek, reggel volt már. Éles volt a levegő és tiszta. A kelő nap sugarai még nem értek alá a tisztásra, de már ott ragyogtak fönt a meredek oldal sűrű, rőt cserjéjén. A tisztás fűvén dér fehérlett s reccsent halkan a lépés alatt.

A két pap lement a forráshoz, megmosdottak a jó hideg vízben s mire visszatértek a kunyhóhoz, az öreg már ott ült a felszított tűznél. Valahol a távolban kondult valami: bong... bong... bong...

– Ferkő döngeti a hírfát odafönt – válaszolta meg az öreg a ki nem mondott kérdést –, három balta-ütés azt jelenti, hogy jöhet, akinek gondja-baja van. Két balta-ütés veszedelem. Egy: valaki meghótt, imádkozni kell. Itt van, ni: málékenyér meg jóféle túró. Lássatok hozzá.

Üttek a tűz mellett, ették a túrókat meg az édeskés málékenyeret s hallgatták az odvas fa döngését odafönt valahol: bong... bong... bong... aztán újra meg újra: bong... bong... bong... Míg végül is elveszett a hang, elnyelte az erdő meg a csönd.

– Ha nem bántom meg a kérdéssel – szólalt meg Gergely egy idő múlva –, azt mondta tegnap, hogy tanítványa ez a gyerek. Miféle mesterséget tanít néki?

– Az igaz valóság tudásának a mesterségét – felelte az öreg és keze kinyúlt a vizeskorsóért –, amit én is így tanoltam volt valaki mástól, süvölvény koromban.

– S miféle valóság az? – tette föl a kérdést a sovány kis gyéresi pap, felhúzott szemöldökkel.

Az öreg elébb ivott a korsóból, letette, kezefejevel megtörölte bozontos bajszát s csak akkor felelt a kérdésre.

– Hogy miféle? Hát az egyetlen igaz valóság. Isten valósága.

A két pap összenézett egy szempillantásra.

– Nem szándékom megbántani – mondta halkan Gergely, a ferences –, de elmagyarázná kissé, hogy mit ért Isten valósága alatt? Mert hogy... Isten dolga valamennyire az én dolgom is...

– Én is szívesen hallanám – toldotta meg Nagy János –, hiszen teológiát végeztem, de ezt a kifejezést, hogy „Isten valósága” még nem hallottam eddig. Nem gúnyolódok, a világért sem – tette hozzá sietve –, valóban érdekel. Megfigyeltem tegnap... valami különös, megmagyarázhatatlan erőt érzek magából kisugározni... nevét se tudom... és mindez csak érzés... de...

Elvörösödött, elakadt a szava. Aztán lehajtotta a fejét és vállat vont.

– Nem tudom, mit mondjak egyebet – motyogta zavartan.

– Nem kell mondanod semmit, Nagy János – felelte az öreg, halk, dörmögő hangon –, megértem én. Arra tanítottak, hogy Isten szolgálja légy és mégis elakad a szavad, mintha restelkednél, amikor Isten nevét halod. Tudod, miért van ez így? Mert csak a szolgaság mesterségét tanították meg neked, az Úristen mesterségét nem. Tudom, tudom – emelte föl a kezét, amikor a pap ajka megmozdult, mintha szólni kívánt volna –, fejedbe kalapáltak minden szót, amit az apostolok leírtak s azt is, amit öleltük vén zsidók tettek és mondtak. Mindent megtanítottak neked, csak Istent nem. Elhitették veled, hogy Jézus Urunk meg a tanítványai csodákat műveltek, amikor feltámasztották a holtakat, meggyógyították a betegeket és kenyérral látták el az éhezőket. Meg amikor a zsidó próféták néhai időkben túléltek a katlanok tüzét, oroszlánok barlangját s kettéválasztották a vizeket. Csodákat műveltek! Pedig mindez nem volt csoda, dehogyan is volt az. Mindössze az Úr valóságának ismeretéből fakadó cselekedet volt. Isten mestersége. Nem tanította-e Jézus, hogy mindnyájan az Atya Úr gyermekei vagyunk? S hogy amit az Atya Úr művel, azt művelhetik a gyermekei is, mert hogy az Atya megtanítja gyermekeit a maga mesterségére? Erről nem esett szó ott az oskolában, ugye? Pedig Isten valóságának ismeretéhez nem kell ám ész. Szív kell csupán, meg lélek. Hogy is mondja az Írás? Ismerjétek meg az igaz valóságot s az igaz valóság szabadokká téssen! Mitől szabadít meg? Hát a tudatlanságból eredő bajjoktól meg nyomorúságoktól...

Szellő kúszott alá a napfényben ragyogó erdő-oldalból s magával hozta a reggel illatát. A két rongyos, vert pap maga elé meredve hallgatta a különös vénember beszédét, aki mély lélegzetet vett s úgy folytatta:

– Nahát. Hadd mondjak még valamit néktek most mindjárt, az elején. Nem véletlenségből tévedtem én oda tegnap éccaka a csűr közelibe, ahol a románok őriztek benneteket. Az Úr küldött oda. No, nem úgy, ahogy a régi zsidó könyvek mondják, hogy az Úr odakurjantott volt Mózesnek vagy Ézsaiásnak hogy „hé! tedd ezt vagy amazt” s utána megbeszélték a dolgot ügyesen, az Úristen meg a vén zsidó. Nem úgy történik ez, ahogy a könyvben van. A könyv azoknak való, akik

másképpen nem értenék meg. Mert az Úr nem a hegyek tetején ül s nem is valamelyik bokorban bujkál, mint ahogy a könyv mondja, hanem bennünk él és bennünk dolgozik. Isten a mi életünk, és érzéseinken, gondolatainkon keresztül szól hozzánk.

– Mint most is... itt ültem ennél a kis tűznél, három éjszakával ezelőtt és egyszerre csak tudtam, hogy mennem kell valahova. Megvártam a reggelt s azt mondtam Ferkőnek: „maradj itt, s várd meg, míg visszatérek.” Mondtam neki egyebet is, emlékszem. Hogy menjen le a faluba egy bizonyos házhoz s vigyen gyógyulást annak, aki beteg. Mondtam azt is, hogy gondoskodjék ennivalóról, mert nem magamban térek majd vissza. Aztán csak tettem valami falnivalót a tarisznyámba s mentem. Csúnya idő volt, de östére odaértem, ahova mennem kellett.

– Maga gyűjtotta föl a csendőrök házát? – kérdezte Nagy János.

– Egy veres hajú csendőrlégény tette azt – felelte az öreg –, Besszarábiából való. Pincébe küldték le borért s kicsúszott markából a mécses. Az Úr csodásan dolgozik – tette hozzá – s lám, így kerültetek tik ide.

– Mért nem mentette ki a többit is? – kérdezte újra a gyéresi lelkész. – Derék magyarok mind. Megérdemelték volna.

Az öreg nagyokat sóhajtott.

– Magyaroknak magyarok – felelte csöndesen –, s alighanem derék emberek. De hogy megérdemelték-e? Hányan mozdultak meg a szavamra, amikor kifeszítettem azt a két deckát? He? Tük ketten. Más senki. Aki nem mer cselekedni, mert fél attól, hogy mi lesz, ha elfogják újra, az olyan ember nem bízik sem az Úristenben, sem önmagában. S az ilyen számára nincs szabadság. Elfogják újra. Még jobban meggyötrik. Meg is ölik talán. A vékony hitű ember számára vékonyan jut hely Isten világában. Ti ketten? Tibennetek ott él a jövő magja, csak elő kell hámozni a sok helytelen tudás alól, amit reátok rakott az a hamis emberi világ, ami olyan, mint a köd: ma itt van, holnap nincs. De amíg itt van, bétakar mindent, amit Isten teremtett, hogy ne lássatok tisztán.

– Isten teremtette a ködöt is – szólt bele Nagy János –, Ő teremtett mindent, ami van. Rosszat is, jót is... mindent!

– Na látod! – emelte föl ujját az öreg. – Itt van veletek a baj! Mert az igaz, hogy Isten teremtett mindent és egy percre abba nem hagyja a teremtés munkáját. De csak azt teremt, ami van. Sohasem azt, ami nincs. Rossz pedig nincs, mert az Isten jó s a jó nem teremthet rosszat. Csak jó van. Minden, ami van, Isten gondolata. Ami nem Isten gondolata, az nincs. Tik Isten gondolatai vagytok. A fák is Isten gondolatai. A hegyek. A csillagok. A harmat meg a fűszál. De a gonoszság nem Isten gondolata. A betegség nem Isten gondolata. A beteg ember, a gonosz ember, a bűnt cselekvő ember nem egyéb, mint egy elrontott gondolat. Nem Isten gondolata romlott el, értsük meg, mert Isten gondolata nem romlandó. Bennünk, emberekben romlott meg a látás, amivel Isten gondolatait nézzük. Ha sikerül

megtisztítanunk azt a belső pápaszemet, amin keresztül Isten világát nézzük: eltűnik a rossz, a betegség, a gonoszság, a bűn... Eltűnik, mert valójában ott se volt soha. Csak az ember szeme látta, Isten szeme nem.

Hallgatta a két pap ott a hűvös erdei tisztáson a vénember különös beszédét, Gergely maga elé meredve, Nagy János fejét csóválva olykor, de egyikük se szólt. A nap kiült fölöttük a meredek gerincére s arany sugarai fölnyalták gyorsan a fűre tapadt dér fehér kristályait, mint vidám gyermek a cukrot. Mátyásmadár csárogott a fák közt, karvaly keringett az ég tiszta kékjében... s aztán egyszerre csak ott volt Ferkő, baltával a vállán, kalapja legényesen feltolva a homlokán, kezében kötözött kendővel.

– Leltem egy bográcsra való bikkfagombát – mondta vidáman –, paprikást készítünk belőle östére!

Aztán hozzátette:

– Gyűnnek már néhányan, tova lent a vízmosás ösvényén. Kötél csüng a nyakukból, hogy rózsével megrakva térhessenek meg s ne firtassa senki, merre jártak.

Az öreg ránézett a papokra.

– Ha járnai valótok van, jártátok meg magatokat sebtén. Mert amikor jönni kezd a nép, bent kell lennötök a kalyibában, hogy ne lásson senki. Akinek gond van a szívéen, nem szívesen nyitja meg a száját idegen előtt...

Így is történt. A papok segítettek Ferkőnek tűzifát hordani alá a hegyoldalból, aztán behúzódtak a kalyibába, elheverték a csergén s az előző napok fáradtsága szemükre nehezedett. Elaludtak.

Gergely ébredt föl elsőnek. Hangokat hallott s ügyelve kilesett az ajtón. Az öreg ott ült a fatönkön, ahol hagyták volt s előtte két asszony. Egyiknek kisgyerek volt a karján, a másik éppen egy kosarat nyújtott át Ferkőnek. Az megindult vele a kalyiba felé. Gergely gyorsan visszahúzódt az ajtóból s tette magát, hogy alszik. Ferkő behozta a kosarat s kirakta a benne lévőket a falhoz drótozott polcra: néhány tojást, kevés túró, friss kenyeret, vereshagymát, darab szalonnát. Matatására megmozdult Nagy János, nyitotta a szemét álmosan. A gyerek odasúgott feléjük:

– Nem muszáj aludni... hallgatódzni is lehet. Még jóra is szolgál. Csak ne mutassák magikat, hallják?

Azzal kiment az üres kosárral. A gyéresi pap felült, dörzsölte a szemét.

– Mi történik...? – dűnnyögte álmosan.

– Pssst... – csöndesítette Gergely –, ha csöndben maradunk, megtudhatjuk...

Az ajtóhoz kúsztak s kilestek a réseken. Az asszony, karjában a gyermekkel, ott állt az öreg előtt és sírással küzdve, elcsukló hangon beszélt.

– Nem tudom, mi esett a lelkembe. Forró a kicsi teste, akár a tűz immár harmadik napja. Nem eszik semmit az aranyom... mondják, hogy vigyem bé a szamosújvári kórházba, de nem merem... a magyar gyermeket megölik ott a román doktorok... Kerekes Daniék kicsi fiát is...

Az öreg felkelt a tönkről s keze intésével megállította az asszonyban a szót.

– Asszony! Hiszed-é, hogy van Isten?

– Hát... hiszem én, hogyne... – hebegte az asszony, rázogatva a karjában a nyafogó gyermeket.

– Hiszed-é, hogy Ő ad életet mindennek s mindenkinek? Neked is, gyermekednek is? He?

– Hiszem, hát...

– S hiszed-é, hogy az Úristen jó s nem tesz rosszat soha?

– Hát hogyne hinném... – jött a felelet.

– Hát akkor hogy a keserűségbe juthat eszedbe olyan bolondság, hogy akit a szerető Atya-Isten teremtett s akiről Ő gondoskodik, beteg is lehet? He? Add ide a gyereket, te!

Az asszony szepegő aggódással nyújtotta feléje a kicsit. Az öreg elkapta két kézzel s fölemelte a magosba.

– Nap, hold és csillagok! Lássátok az Úr gyermekét! Szelek, esők, hegyek és erdők, termőföld és forrásvíz, lássátok az Úr gyermekét s legyetek jók hozzá! Az Úr szeretete vagyon övele, az Úr élete vagyon öbenne, az Úr gondoskodása kíséri örökkön-örökké! Kis magyar gyerek, örvendezz, hogy magyarnak teremtett az Úr! S te asszony, örvendezz az Úrral, s úgy hordozd karodon, úgy neveld magyarnak ezt az apróságot, mint akire kincset bízott az Úr. Légy méltó az Úr bizalmára. Eridj haza, na. Gyermeked ép. Az Úr szeretete őrzi. Fogd és vidd. S ne éheztesd, hallod? Adj enni neki.

Az öregember két kezében a gyermek nevetett. Nevetve és sírva vette át az anyja s köténye zsebéből falat kenyeret vett elő. A gyerek elkapta s majszolni kezdte.

– Áldja meg az Isten! – hálálkodott az asszony. – Hogyan fizessem meg?

– Légy jó mindenkéhez, szeresd az Istent s azokat, kik körülötted vannak – felelte az öreg –, eridj!

Az asszony a gyerekekkel indult az ösvény felé. Az idősebbik, az üres kosárral a karján, hátra maradt. Emberek bújtak elő a ciheresből, batyukkal, átalvetőkkel. Ferkő elébük ment és megállította őket. Engedelmesen húzódtak hátra a bokrok mögé.

– Mi a neved? – kérdezte az öreg a kosaras asszonyt.

– Bori – felelte az asszony halkán, lehajtott fejjel –, Takács Imréné. A fiam miatt jöttem...

– Mi van a fiaddal?

– Katonának vitték a rományok, immár négy hónapja. Hírt se kaptunk tőle azóta. Beszélik, hogy gyötrik s kínozzák a magyar legényeket a romány tisztek. Sokat agyon is vernek...

Sírva fakadt az asszony Az öreg rátette súlyos kezét a zokogó asszony vállára.

– Azt kérдем tőled is, amit a húgodtól kérdeztem: hiszel-é az Úrban?

– Imádkozom hozzája reggel és öste és napközben is sokszor. Hogy hozza haza az én jó fiamat, élve és épen...!

– S hiszed is, hogy az Úristen meghallgatja imádat?

– Szeretném hinni, jaj de szeretném! De nem tudom... jaj nekem...

Zokogás tört ki belőle. Az öreg odalépett hozzá és átölelte a zokogó asszonyt.

– Bori – mondta csöndesen, szelíden –, ide figyelj jól. Isten benned van, érted? A gondolataid megett. Minden gondolatodat tudja. A jó gondolatokat, melyek Őtőle valók és a rosszakat is, amiket magad gondolsz ki magadnak, amikor kétség és keserűség tölt el. Ne tórd magadban sem a kétséget, sem a keserűséget, Bori. Se a haragot, se a gyűlöletet. Ezek nem Istentől valók. Még a rományokat se gyűlöld, értesz engem? Azokat is Isten teremtette, csak hogy a szerencsétlenek nem tudják ezt. De te tudod, Bori. Igaz? Te tudod, hogy az Úr szeretett gyermeke vagy. Fiaid is az, Feri. Őt is az Úr őrzi, védelmezi, gondolja. Tudnod kell ezt, Bori, érted? Ne csak hidd, de tudd is, hogy hazajó a fiad, épségben, jó egészségben egy kijelölt napon. Az Úr jelölte ki a napot, Ő tudja, miért. S amit Isten tud, azt neked is tudnod kell. Ne félj, Bori lelkem, hazatér a fiad! Tartsd ehhez magad, nappal és éjjel, s adj hálát az Úrnak szüntelenül, amért markában hordozza mindazok életét, akiket szeretsz. Fiaid életét is. Eredj haza, Bori bizalommal s dalolj dicsérő éneket az Úrhoz, ki mindnyájatoknak gondját viseli. Örvendezz! Veled van az Úr szeretete! Eridj... Ott vár a húgod az ösvény mezsgyéjén, karján a kisgyerekekkel. Nevet a kicsi, látod? Az Úr szeretete meggyógyította. Az Úr szeretete haza hozza fiadat is, bízzál benne és örvendezzél...

Sorra jöttek az öreg elé, férfiak, asszonyok, egyenként, mindegyik a maga bajával. Volt, aki hozott ezt meg amazt, volt, aki csak a maga gondját hozta, de az öreg egyforma szeretettel viselte gondját mindegyiknek. S aki eltávozott tőle, az egyenes derékkal s erős ábrázattal távozott, mint aki láthatatlan terhet hagyott hátra.

Kora délután volt már, amikor megürült a kis tisztás. Senki se jött többé. Az öreg fölkel a fatönkről, nyújtózott, megropogtatta a csontjait s hátraszólt a kalyiba felé:

– Most már kijöhetnek tik is!

Gondtelt ábrázattal bújt elő a két pap. A református szólalt meg elsőnek.

– Ebből baj lehet, ha megtudja a törvény – csóválta a fejét –, a kuruzslást börtönnel büntetik!

Az öreg megrökönyödve nézett reá.

– Az Úristen munkáját kuruzslásnak mondod? Pap létedre?

A lelkész elvörösödött:

– Hát... az imádság használ. Vigasztalni azt, aki vigasztalást keres, kegyes és jó cselekedet. De beteget gyógyítani? Ahhoz mégis csak orvosi végzettség kell...

– Jézusnak s az apostoloknak volt-e orvosi végzettségük? – horkant föl indulatosan az öreg, aztán a ferenceshez fordult – s te, Gergely fiam... te is kuruzslásnak mondd, amit láttál?

– A hit ereje csodákat tesz olykor – tért ki a ferences az egyenes válasz elől, s magában: öregapám, nagy bizony a hitnek ereje...!

Az öreg megrázta a fejét s belenevetett a szakállába.

– Szerencséd, hogy öregapádnak nevezted – mondta derűsen –, így mondják a régi gyermekmesékben is, igaz?

Aztán elkomolyodott és felsóhajtott.

– Bizony, sokat kell tanulnotok. Különösen neked – bökött állával a savanyú képű gyéresi pap felé. – Isten tudja csak, hány esztendeig kell inaskodnod, míg mesterré válhatsz...

– Én már kijártam az iskolát – veresedett neki újra a vékony pap –, hálásan köszönöm, hogy kiszabadított a románok kezéből, de ez még nem ok arra, hogy maga mellett maradjak inasnak!

Az öreg megcsóválta a fejét.

– Aztán mit kezdenél? Visszatérsz Gyéresre, hogy nyakon fogjanak újra? Átszöksz a határon? Odaát se lesz jobb...

– Mit tudom én, mihez kezdek – nyögte ki Nagy János a szót –, átkozott világba születtem, az biztos. Még jó, hogy se feleségem, se gyermekem nincsen. Szüleim se élnek többé. Tehetek, amit akarok. De erdei kuruzsló miként lehetnék? Ahhoz születni kell...

– Hát ez egyszer igazat mondtál – hagyta rá az öreg.

– Pál apostol így szól erről a leveleiben, hogy újra kell születni hozzá. Van, akinek sikerül s van, akinek nem. S te, Gergely fiam?

A magos, csontos, dagadt ábrázatú ferences néhány pillanatig szembenézett az öreggel. Tekintetük egybekapcsolódott.

– Isten szolgálatára és a jó cselekvésre én mindég készen vagyok – felelte keményen –, ahogy az Úr elrendeli!

Az öreg bólintott.

– Egyenes beszéd. Az Úr mindenkit egyformán szeret, de céljának szolgálatára nem fogdos senkit se kötéllal, se hálóval. Minden ember maga kell eldöntse, hogy él-e vagy nem az Úr által rendelt alkalommal. Na most én megpihenek kissé – tette hozzá –, s te, Ferkő nézz tüzelő után, mert alighanem meghidegedik östére. Ti ketten – fordult a papok felé – tegyetek, ahogy akartok...

Azzal hátat fordított nekik s bement a kunyhóba. Ferkő nyakába akasztotta a fa-húzó kötelet, vállára lendítette a hosszú nyelű baltát s odaszólt a másik kettőhöz.

– Jönnek-é vagy maradnak?

– Én gondolkodni akarok – morogta a gyéresi s leült a kialudt tűz mellé, a rönkre.

– Megyek én szívesen – ajánlkozott Gergely –, van-e még egy kötél odabent? Meg egy balta?

– Balta az nincs, de kötél akad – csillant föl Ferkő szeme –, elég az is, sze szárazat keresünk.

Bésirült a konyhóba s jött is ki mindjárt egy hosszú kötéllel.

– Itt van, ni – mondta –, vegye a nyakába. Maga ejszen vonszolt már tűzre valót, hogy kötelet kért?

– Gyermeckoromban, én láttam el anyám konyháját fenyővel is, bükkal is – felelte a ferences s elmosolyodott az emlékezéstől.

– Fenyő, az bizony nincsen erre s bükk is kevés – világosította föl Ferkő jó szívvel –, de gyertyánfa is jó, meg a tölgy. Mogyoró se rossz. Gyors tüze van.

Már mentek is. Elöl a legényke, megette a pap. Nagy János ült a fatönkön elbúsultan, magába roskadva. Mikor a tisztás már elmaradt megettük, a meredek oldal bokrai között, Ferkő megállt az ösvényen és hátrafordult.

– Szűk a lelke szegénynek – bökött állával a kalyiba felé, ahol a gyéresit hagyták –, nem fér beléje több az Úristenből, csupán a dorgáló ujjá. Szeme is csak azt látja meg, ami az arcát karmolja. . .

Magosan járt még a nap, amikor visszaérkeztek a két kötés tűzifával. A tisztás elhagyatottnak látszott. Odavonszolták a fát a kialudt tűz elé, kioldották a kötelet s Ferkő aprítani is kezdte a tűzre valót s még mindég nem mozdult senki, sehol.

– Alighanem odébb állt a tiszteletes úr – jelentette ki Ferkő.

Gergely a konyhó felé bökött.

– Hátha együtt mentek el valamerre?

Ferkő belesett a félig nyitott ajtón.

– Apó itt van – jelentette. – EGYMAGÁBAN. Alighanem a baltám ébreszté föl. Kint lesz hamarosan. Ideje, hogy tüzet tegyünk s elkészítsük a vacsorát, mert megehült bizonyára. . .

Már ropogott a tűz, mire az öreg megjelent az ajtóban. Körülnézett.

– Kettlen vagytok csak? – tette föl a kérdést.

– Úgy tűnik – felelte Ferkő s bement a konyhóba a vacsorára valóért.

Néhány perc múlva sistergett a tepsiben a gombapaprikás. Jó szaga megtöltötte a tisztást. Hozzá se kezdtek még s az esti szürkületből kilépett egy emberi alak. Lassan közeledett, lehajtott fejjel. A gyéresi pap volt. Nagy János.

– Ott a bádogtányér s ott a kanál is – bökött állával az asztalnak kinevezett tönk felé az öreg –, vegyél magadnak a tepsiből, amennyi jólesik, János fiam, van benne bőven. Szegjél a kenyérből is, van abból is elég. . .

Aztán csak ültek ott négyen a tűz körül s ettek. Jó ideig senki se szólt. Az éjszaka bontogatta már fátylait a tisztás fölé s az ég mély bársonyán fölragyogtak a csillagok.

– Hát... itt vagyok – mondta ki a szót végül is a gyéresi pap, amikor befejezte a vacsorát s fölkelte a tönkről –, s ha ide adják az edényt, leviszem a forráshoz s elmosogatom. Hadd tegyek én is valamit.

– Szót váltottam az Úrral – tette hozzá egy fanyar mosollyal és a tűz megvilágította az arcát –, s mert hogy amúgy sincs hova menjek, hát maradok, ha megtűrnék...

– Áldott legyen az Úr – felelte dörmögő hangon az öreg s odanyújtotta a bádogtányért meg a kanalat –, s mától kezdve a te gondod az edény, János fiam, ha te is úgy akarod... Most pedig tegyük el magunkat holnapra – tette hozzá –, nagy út áll előttünk. Holnap östére Kudu fölött leszünk s azután való éjszakán már a Cibles lábánál. Idejében kell útra keljünk s vigyázattal. Bár velünk az Úr, de keresni a bajt nem szükséges. Kocsodi Márton említette volt, hogy csendőrök járnak az erdei utakat. Alighanem híre kelt, hogy megszőktetek, s papokra vadásznak.

Még csak szürkülni se kezdett az éjszaka s lábra keltette őket az öreg. Kis mécses lángjánál szedték össze, ami kellett: ennivalót, pokrócot, bográcsot, ezt-azt. Négy terüt kötöztek belőle, s alighogy faltak egy kis kenyeret s ittak a korsóból. Ferkő kihordott mindent a kunyhóból, aminek maradnia kellett. Viaszkosvászonba göngyölt mindent s odaszólt a papokhoz:

– Jöjjenek csak velem. Ezt tudniok kell.

Fölvezette őket a kis forrás feletti meredek hegyoldalba. Csillagok vékonyka fényénél hatoltak át a sűrű bozótban s egy kis idő múltával Ferkő megállt ott elől. Borzas cserbokor tövéből lapos homokkő meredt elő az agyagos hegyoldalból.

Alatta üreg s vágott cserje az üregben. Ferkő begyömösölte a viaszosvászonba göngyölt holmit az üregbe, a cserje fölé, jó hátra s a bokorból előhengerített egy nagy kerek követ s elzárta vele a gödör száját.

– Itt szárazon marad minden – mondta –, míg csak erre nem járunk megint. Ejszen tavasz lesz addigra.

Visszatértek a tisztásra. Hideg volt a levegő, csípős. Fagy sercegett a fűvön. Sötét volt még, de már sápadni kezdtek a didergő csillagok, s kelet felé egy vékony fehér sáv meghirdette az erdőknek a hajnal jöttét. Egyenként hátukra vették az összekötözött pokrócokat, s ami bennök volt és indultak. Ferkő ment elől, baltával a kezében. Mögötte az öreg, rovásos botjával, s hátul a két pap. Szó nem esett. Lábuk alatt zörrent az avar, recscent a fagyott föld. Ködben keltek át a völgy országútján Űzes és Szentivány között, s mire kinyílt a reggel, már a mohalyi erdőszélen voltak. Estére érték el Kudut, s egy elhagyott szőlőkert szalmával fődött vigyázó kunyhójában töltötték az éjszakát. Kora reggel fölpackolódtak megint s dombról dombra, erdőről erdőre haladva értek el Bethlen alá. Kora délután volt. Tiszta, hűvös, őszi végi délután, ezüst pókhálókka a mezőkön, bágyadt fényű nappal a világoskék égen, keringő ölyvekkel a rőt erdők felett. Alattuk volt a nagy völgy, a Szamos völgye. Az országút szalagján teherkocsik dübörögtek, a csillogó

vasúti síneken pöfögő mozdonyok vontatták a vasúti kocsik hosszú sorait. Ott kellett átkeljenek a vasúti hídon. Veszedelmes hely volt. Valami mindég mozgott odalent. Vagy az országúton, vagy a vasúti síneken, vagy a sínek mentén vezető ösvényen.

– Éjszaka mehetünk csak tovább – mondta az öreg –, még mielőtt följö a hold. Pihenjünk hát előbb, s azután hasznoskodjunk.

Volt ott egy gödör az erdő oldalában, amit Tatárgödörnek nevezett a nép, mert ott bújt meg, aki tudott tatár, s török elől, a régi időkben. Sziklák szegélyezték a gödröt, s a sziklák alatt öblös üregeket vájt ki itt-ott a hólé, meg az idő. Egy ilyen üregben telepedtek meg. Kis pihenés meg falatozás után, Ferkó fölkapaszkodott baltájával a gerincre, s hamarosan hallani lehetett a döngetését: bong... bong... bong, háromszor. Aztán szünet. Újra három baltadöngetés, újra szünet. Megint csak három.

– Ti ketten menjetek odébb – mondta egy idő múlva az öreg a papoknak –, elheverhettek ott oldalt a bozótban, hogy ne lásson senki. Minket ismernek a népek, de jobb, ha nem látnak benneteket. Rossz hír gyorsan jár, s nem lenne célszerű kísértésbe hozni a gyöngéket. Alighanem díjat tűztek a fejetekre a románok, szokásuk szerint.

Lement már a nap, mire az utolsó bajjal gyötört lélek is elpanaszolta a maga gondját, s megkönnyebbülten indulhatott vissza a völgyi falvak valamelyikébe, s a bozótban bujkálók előjöhettek. Faltak valamit a sok hálás szívű ember ott hagyott ajándékából, s mire végeztek ezzel is, besötétedett. Magukra vették újra a terüt, s nagy vigyázva aláereszkedtek a folyó völgyébe. A csillagok világánál elérték a nagy, fekete vasúti hidat. Sötét volt és néma a völgy.

– Vigyázzon, ki hova teszi a lábát – óvta az öreg a két újoncot –, ti még nem szoktatok hozzá a szabad élethez rab hazában. A gerendák között nincsen deszka.

Locsogott alattuk a folyó, s meg-megszikráztak benne a csillagok. Már a híd közepén voltak, amikor megzendültek mellettük a sínek.

– Vonat jön – mondta az öreg –, igyekezzünk, de ügyelve...

Odatúl a folyóparti fűzfák között húzódtak meg, míg a vonat tovarobogott felettük. Vizes réten lábaltak át az ország útja felé. Ott újra meg kellett lapuljanak. Döcögő teherkocsi lámpái pásztázták a mezőt.

– Na most... keresztül az úton, gyorsan – suttogta az öreg.

Átvergődtek az árkon, nekiszaladtak a töltésnek, keresztül az úton, át az árkon, s mire a következő gépkocsi lámpái feltűntek a kanyarnál, már a túlsó hegyoldal bokrosában álltak meg szusszanni. Ahogy ott pihenkedtek, egy idő múlva csak felfakadt János papból a szó.

– Mínek nevezi maga ezt szabad életnek? Bujkálni, mint a gonosztévő, bokorról bokorra?

– Mert szabadon élünk, akárcsak a farkas meg a medve – felelte az öreg, szinte vidáman –, nem kötöz se pányva, se törvény, se parancs, se kereset... csak az Úr parancsát hallgatjuk, s az Ő törvényét éljük.

– Mint a farkas meg a medve, he? – dűnnyögte rosszkedvűen a gyéresi pap. – Puskacső és csapda les azokra is...

– Ez a szabadság ára ebben a világban, János fiam. Főképpen, ha magyarnak születél. De lépjünk csak tovább, nagy utunk van még reggelig, s lámcsak jó már a hold is...! Mire fölérünk az erdő szélébe, már könnyebb lesz meglegelni az ösvényt.

Hát nagy út volt, az igaz. De pirkadásra már ott voltak Teles és Lápos között, a Ciblesről lefutó gerinc alsó szakaszán. Sziklaüregben rakodtak le, tüzet is gyújtottak ott hamar. Ferkő úgy sürgött-forgott, mint aki nem is a hegyeket járta, de jót aludt az éjjel, míg a két pap csak elnyúlt a barlang bütüjében, sajgó lábukat dörzsölgetve. Hideg volt ám. Dér ülte a gyepet, s vékony szél sikkalta világoskékre az eget.

A papok kigöngyöltették a pokrócaikat, s betakaróztak. Fél perc múlva már aludtak is. Nem is várták meg a reggelit, pedig tojásos szalonnát készített Ferkő, vereshagymával. Kelteni akarta őket, de nem hagyta az öreg.

– Hadd pihenjenek, újak még ebben a mi világunkban, gyerek, s nincsenek hozzászokva a járáshoz. Különösen ez a sovány. De megvan bennök a jóézés gyökere – tette hozzá –, idővel s gondozással istentudókká növekedhetnek...

A növekedéshez hozzá is kellett kezdenek hamar, mert alig emelkedett a nap kétújjnyira odatúl a radnai hegyek fölé, lövés dördült alattok a hegyoldalban. Nem is egy, de három, egymás után. Ferkő kiugrott a sziklaperemre hallgatódzni. Jött is vissza hamar.

– Ejszen vaddisznóra, meg medvére vadásznak a rományok urai – jelentette –, hajtják az erdőt alattunk, széltiben. Legalább száz hajtót terelhetek ki Láposról a csendőrök, uraik multságára. Jó lesz, ha föllépünk a Dürgő csúcsa mögé, mielőtt utunkat vágják!

Lábra is keltették a két papot nyomban. Mikor megtudták, hogy miről van szó, Gergely még el is nevette magát.

– Nocsak, medvéhez meg farkashoz hasonlított bennünket, ugye? Lám, megtréfált az Úristen: azokká is váltunk!

De a gyéresi pap nem értette a tréfát.

– Sajgó lábakkal tovább menni? – morgolódott. – Úgy elgyöngülünk, hogy csak összeroskadunk valahol, mint a lőtt medve...!

– Az Úr nem medvének, hanem a saját fiának teremtett – emlékeztette az öreg –, s a fiú nem lehet gyöngébb az atyánál! Tartsd észben, s visszatér beléd az erő tüstént.

Újra lövések dördültek odalent, s hallani lehetett a hajtók kiabálását is.

– Niteláj porku! Nihol a disznó, ni!

– Apó – vélte a gyerek –, a hajtók vezetője, az a román vadőr, akivel már bajunk volt egyszer, alighanem ezen a mi gerincünkön jövöget fölfele, s a lövések iránya szerint, a vadászokat bizonyára a Kecskés mentén állították föl, akárcsak a múlt évben, a fölöse felettünk lapul valahol a gerinc mentén! Harapófogóban vagyunk, nincs mire várni! Ha leszaladunk gyorsan a Kis Rákosba, onnan föl a gerincre s túl alá megint a Fekete Gödörbe, megmentődünk tőlük...!

Még ki se hült szájában a szó, s lövés dördült újra. Alig néhány száz lépéssel odébb, a gerincen. Alattuk a bükkösben nagy csörtetéssel menekült valami vadállat.

Minden további beszéd nélkül összekapták holmijukat, s már iramodtak is át a sziklákön a túlsó oldalra, ott pedig alá, a fenyves sűrűjébe.

– Ne csörtessünk, mint valami vadkan – figyelmeztette papjait az öreg –, ügyelve siessünk, mert valaki odafönről belénk lő még...

Fél órába ha telt, s már lent voltak a Kis Rákos zúgó vize mellett. Ott ittak egy jót, s már kapaszkodtak is föl a másik oldalon. Vadcsapásokat követtek a sűrű fiatalosban, mindég csak fölfele, egyik csapásról a másikba váltva át, hogy minél előbb feljussanak az élre. Még oda se értek, s már hallották maguk alatt a vadőr kürtjét, s rá nyomban a hajtók kiabálását odaát a szemközti oldalon, ahonnan jöttek volt.

– Idejében menekedtünk – motyogta János pap, egy fatörzsnek dőlve, kiveresedett arccal. Izzadt a terü alatt, pedig hűvös volt a levegő.

– Nem állhatunk itt meg – szolt hátra Ferkő –, még egy gerincen át kell jussunk ahhoz, hogy jól érezhessük magunkat.

Nem mondta meg, hogy miért, de rájöttek hamar. Egyszerre csak lövés dördült el fölöttük is. Egyetlen lövés. Nem ott, ahol a vadászat folyt, hanem egy gerinccel idébb. Felettük éppen. Ferkő ott elől megállt.

– A keserűségit – mondta, keze fejével törölve meg izzadt homlokát a feje búbjára tolt kalap alatt –, ezek a magyarláposi vadorzók újra csak bolondját járatják a románok törvényének! Azok végzik a hajtást odatúl, s ők ejtik a vadat ideát. Ismerik ám a vad járását, jobban, mint azok...!

– Magyarok? – kérdezte Gergely.

– A legjobbjából – felelte az öreg.

– Hát akkor nincs baj!

– Nincs, csak egy – vágta vissza a szót a gyerek. – Nem kedvelik ám, ha meglátják őket.

– Nocsak – szolt rájuk az öreg türelmetlenül –, ne veszítsük a szót, hanem igyekezzünk. Odafönt majd, mielőtt kimennénk az élre, hírt adunk, hogy tudják, kik vagyunk.

Mentek, kapaszkodtak a kanyargós, szűk vadcsapásokon fölfele. A fenyők megritkultak rendre, a hegy viszont mind meredekebb lett. Szedres, málnás bozótokon, kőgörgetegeken keresztül közelítették meg a gerincet. Mikor egy kis

forrás gödréből föltekintve meglátták a gerinc magasodó bükkfáit, ahogy ágaik hegyén az égboltot tartották, az öreg megállt. Ledobta válláról a terüt, s odaszólt Ferkőnek.

– Itt pihenünk egyet, Ferkő fiam. Látod azt az odvas, vén fát odébb? Fogd a baltádat, s kongasd meg, ahogy szoktuk.

Megmentődtek mind a terütől, s elheverték a forrás menti gyepen. A nap magosan állt, mintha át is hajolt volna már a délutánba. Néma volt a hegy. Hajtók lármája se hallatszott többé.

Ferkő átdolgozta magát a sűrű szedresen a száraz fáig, s meglendült kezében a hosszú nyelvű balta. Bong... bong... bong... Aztán újra: bong... bong... bong... Harmadszor is.

A mély, kongó hang átívelt a patakok völgyei fölött, itt-ott visszaverődött egy-egy szikláról, s végül is elnyelte valahol távol a csönd. Hang se hallatszott sehol. A hajtás véget érhetett – vélte Ferkő –, hajtók és vadászok ették s itták a délirevalót, tova fentebb a Kis Rákos Fejében. Időbe telik, mire átjönnek ebbe az oldalba. Több hajtás aztán nem lesz ma – mondta szakértelemmel –, addigra már besötétedik, s az éjszakát alighanem fent töltik a szénapajtknál, mint a múltban is...

Heverték ott egy keveset, ittak a friss vízből, faltak egy harapás kenyeret, s lábra keltek megint. Mire fölértek a gerincre, a nap már hajolni kezdett nyugatnak. Ferkővel az élen óvatosan léptek ki a gerinc hosszában vezető széles csapásra, amit hosszú esztendőök során tapostak ki a csordák, meg a nyájak, tavasszal föl, ősszel alá. Hiába lestek minden irányba, embernek, állatnak színe se volt. Átkeltek a csapáson, s már indultak is lefele a túloldali lejtő bükkösébe, amikor az öreg ott hátul egy pillanatra megállt, és lenézett balra, a fák közé.

– Mi van? – riadt meg Ferkő ott elől.

– Semmi – nyugtatta meg az öreg, s mentek tovább. Nyugvóban volt már a nap, s a fák árnyéka megnyúlt hosszúra, amikor elérték végre a Fekete Gödröt, ahol a szénégetők kihűlt kemencéi árasztották régi füstök keserű szagát. Az utolsó szekérrel való faszén is meglelte már a maga útját le a völgyek malmaihoz, s a széles, bükkös gödör üresen és lakatlanul várt a tél havára, hogy eltakarja a nyár nyomait. Valami hat magányos kunyhó szomorkodott szétszórva a gödörben, szénégető emberek nyári szállása. A legfelsőbbnél, amelyiket már fiatal sarjerdő kezdte elnyelni, Ferkő megállt.

– Itthon vagyunk – mondta egy meglegedett vigyorral az arcán, és ledobta hátáról a terüt.

A kunyhó eresze alatt aprózott tűzifa volt magosba rakva, szép ügyesen. Odabent hosszú kéményes vaskemence, szénából készült fekhely, polcok a falak mentén, edénnyel rakva.

– Ott főntebb a kis tisztáson szénaboglyát lelnek – oktatta Ferkő a papokat –, abból olyan ágyat vethetnek magiknak, amilyen manapság még a grófoknak sincsen!

– Nincs hát – kapta föl Gergely a szót –, mert akit életben hagytak közülük, azt pincegödörök mocskában őrzik az új urak.

Alig helyezkedtek el a kunyhóban, s már besötétedett odakint. Ferkő tüzet tett a kemencébe, pityókát kapart elő a kunyhó sarkából, levitte a vízhez, megmosta, s már jött is vissza vele, amikor megpillantott egy emberi alakot kilépni a fák sötétje alól.

– Én vagyok csak, Ferkő, Fazakas Márton – mondta az ember –, meghallám a baltád szavát, s hoztam valamit néktek... Fenyőbojtokba göngyölt valamit vett elő a ködmöne alól.

– Vadtehén combja. Jól fog esni négyeteknek.

– Ki mondotta, hogy négyen vagyunk? – figyelte föl Ferkő. – A balta foka hallgatott erről!

– Megálmodtam az éccaka – vigyorgott rá az ember a sötétben –, fogd na, s mondd meg a szent embernek, hogy tiszteltetem...

– Hát gyűjjön már be egy szóra! – unszolta Ferkő. De az ember megrázta a fejét.

– Nem tehetem. Dologban vagyok.

S már ment is.

Ferkő felvitte a kunyhóba a szarvastehén combját, meg a mosott pityókát, s odaszólt az öreghez, ki a padkán pihent, szemben a tűzzel.

– Találja ki, mit hozok!

– Vad húsát – felelte az öreg anélkül, hogy fölnézett volna –, valamelyik láposi nyomta a kezédbe.

– Honnan tudja?

– Megéreztem, amikor átkeltünk a nagy csapáson odafönt. Talán meg is pillantottam egy kalap szegélyét a sziklakő megett...

– Fazakas Márton volt.

– Gondoltam...

XVII.

Idestova két hete lakoztak már a Fekete Gödörben és nem történt semmi. Emberek, asszonyok jöttek föl olykor a fálvából, ezzel meg azzal gyógyítani való gyermeket is hoztak néha, s az idő kitartott. Napközben ragyogott a nap, éjszakáinként sziporkáztak a csillagok, s a forrás szélén jég bőrdzött reggelente. Aztán egy délután zúgni kezdett felettük a Cibles hármas csúcsa. Különös zúgás volt. Az öreg fölnézett, megszagolta a szelet és azt mondta:

– Itt a tél...

Úgy is volt. Előbb csak szél zúgatta a fenyveseket odafönt. Aztán megfellegedett az ég, és esni kezdett az eső. Esett, esett három napig. A harmadik nap estéjén hideg szél támadt, s hóvá változott tőle az eső. Reggelre megfehéredett a világ...

– Na most mi lesz? – kérdezte Nagy János, a volt gyéresi pap.

– Tél.

– S velünk?

Az öreg megnézte jól.

– Tanultál-é valamit, mióta itt vagy?

A pap megvonta a vállát.

– Nem tudom, mit feleljek erre. Megtanultam fát dönteni, fát aprítani... tüzet szítani...

– Ha csak ennyit tanultál, akkor bizony sokat kell még tanulnod, János. Ez lesz veled.

– Itt? – rettent meg Nagy János a gondolatától.

– Mehetsz máshova is.

– Hova?

– Tőlem hiába kérded – vont a vállát az öreg –, fordulj Istenhez. Ő tudtadra adja, ha figyelsz.

Gergely, aki mindedig szótlánul gubbasztott a kemence megetti padon, mély lélegzetet vett és megszólalt.

– Megtanulhatjuk a szénégetés mesterségét.

Az öreg odafordult és megnézte jól.

– Kedvemre vagy, Gergely. Kedvemre voltál, mióta megösmertelek. Te nem panaszkodsz. Nyitott szemmel nézed a világot. Hát igen, megtanulhatsz a szénégetést. Megtanulhatsz a kerékgyártást is. Szerszámkészítést. Sok mindent, ami szükséges ahhoz, hogy életet kaparjon magának az ember. Lehetsz fazekas is. Tégláégető. Ezermester, ki kőberes szekérrel járja az országot és falusi népek edényeit foltozza, késeit, baltáit élezi, tetőt javít, kerítést fon, s rendbe tud hozni mindent, ami elromlott. Becsületes munka mindez és rendes időkben, rendes világban életet biztosít annak, aki nem restelli a munkát. Csak egy a baj, Gergely fiam! Nem élünk se rendes világban, se rendes időkben. Rendetlen világban és megbokrosodott időkben élünk. S bárhova mégy is, bármibe kezdesz is, ha szemet fuvarozol le a malmoknak, vagy szerszámot, edény javítás: ott kell legyen a zsebedben télen-nyáron, nappal és éjszaka egy kis, pecsétes papiros, ami azt mondja, hogy azok, akik uralkodnak fölötted, tudják, hogy ki vagy, mi vagy, s engedélyt adtak neked, nevedre szóló engedélyt, hogy végezd, amit végzel. Ha nincs ilyen pecsétes írás a zsebedben, az első csendőrőrsnél tovább aligha jutsz. Ez a baj, Gergely fiam.

Csönd nehezedett a kunyhóra.

– S magának van pecsétes írása? – kérdezte Nagy János gúnyosan, szinte ellenségesen.

Az öreg megrázta a fejét békésen.

– Akik a jövődöt dolgozzák, azoknak nem ad pecsétes írást a világ. De ez is eljöhethet egyszer. Megadja azt is az Úr, mihelyt eljutunk oda, hogy nem csak egynehányan, de jó sokan, kik magyarok vagyunk, kiérdemeljük azt, hogy ne csak múltunk, de jövődönk is legyen. A jövődöt pedig, Gergely és János, azt meg kell szolgálni. Nem terem magától, mint mezón a virág. Először is tudni kell az igazat. Aztán meg gyakorolni kell az igazat, mert az Úr csak azon segít, aki az Ő útját járja, aki az Ő erejének irányába halad. Akárcsak a vitorlás csolnak, olyan az ember is. Szél mentébe fordul, siklik előre. Szél ellen fölborul, s elsüllyed. Az emberi lélek vitorláját az Úr ereje duzzasztja erővel. De mint minden egyébnek, ennek is tudni kell a titkát.

– Ezért vagytok itt, ti ketten. Ezért választott ki benneteket az Úr. Azt hiszitek, hogy az Úr akarata nélkül ki tudtalak volna menteni a románok kezéből? He! Ki vagyok én? Vénember. Isten nélkül senki se vagyok. De Istennel, Isten oldalán? Világot hódíthatok, ha Ő úgy rendel. Az Ő rendelése pedig az – emelte föl a hangját, hogy megtelt vele a kunyhó –, hogy emberelje meg magát végre a magyar! Térjen vissza Urához, ki ide hozta az ígéretet földjére, hazát adott neki, szépséges országot, hatalmat és dicsőséget, népek élére emelte, népek és nemzetek védelmezőjévé tette, pajzsán tartotta, magosan mindaddig, míg önzés és kapzsi hiúság egymás ellen nem fordított magyart a magyarral és idegen tanácsadók sima nyelvére hallgatva meg nem szegték az Úr törvényét, mely kimondja: szeresd a te magyar testvéredet, mint önmagadat, s fegyvert ellene ne emelj, rosszat ellene ne cselekedj, se tettben, se szóban. Aki e törvény ellen vét, annak nyelve kivágassék, karja megbénuljon s utak árka legyen szálláshelye, mondá az Úr. De aki megtartja törvényeimet, annak szerető édesatyja vagyok, az meghallja lelkében az én szavamat s minden tettével gondolataimat végzi. Annak hatalmat adok a világ felett, amit az ő számára teremtettem volt... Na. Ez az Úr törvénye – fejezte be az öreg –, s akinek esze van, él vele...

– S hol van mindez megírva? – kérdezte Nagy János, gunyoros mosollyal felhúzott szemöldökkel. – Mert a Szentírásban nem leltem nyomát!

– Pedig abban van a gyökere – mordult rá az öregember –, nem a zsidókéban hát, hanem abban, amit Jézus Krisztus tanítványai tettek írásba, emlékezet után. Meg amit az Úr táltosai róttak föl régi időkben a törvényoszlopokra... egyszer talán még meglássátok azt is – tette hozzá mogorván –, de most nem erről van szó. Rajtatok múlik, hogy velem maradtok-é és beálltok-é az Úr maroknyi táborába magyarok kovászának, melyből egy csipetnyi elég, hogy Isten kenyerével töltsse meg a teknőt, avagy magatok útját kívánjátok jární emberi gyöngeségetek szerint, s magyar jövődö dolgában haszontalanul? Ez most a kérdés!

Keményen döngtek a kunyhó csöndjében a szavak, s utánok csönd lett, mély, hideg csönd. Az öreg lassú léptekkel az ajtóhoz ment és kitárta szélesre. Csípős téli levegő söpört végig a kunyhón. Odakint akkor kelt a nap a bükkök megett. Fényétől szikrázni kezdett a hó. A szikrázás közepén látni lehetett Ferkót odalent, ahogy derékig vetkőzve mosta magát a forrás csillogó vizében.

– Látjátok azt a gyereket? – szólalt meg halkan az öreg ott a nyitott ajtóban. – Eljő az idő, amikor apostola és vezére lesz Erdély magyarjainak, ő és a többi hozzája hasonló, s az Úr tudásával hazát teremtenek itt újra, magyarok hazáját.

A két pap ott görbedt még mindég a kemence melletti padon. Nem néztek ki a sziporkázó télbe, csak a döngölt agyagot bámulták a lábuk előtt. Aztán egy hirtelen mozdulattal Gergely, a ferences, felszökött a padról. Három hosszú lépéssel odalépett az öreg mellé a nyitott ajtóba, és nagy, csontos markát feléje nyújtva erősen mondta:

– Egy életem, egy halálom, azt is a kezedbe ajánlom, Öregapám, akárcsak a legkisebbik disznópásztorgyerek a régi mesékben. Itt a kezem, nem disznóláb! Isten szolgálja lennék amúgy is – tette hozzá egy különös, félig nevető, félig könnyező mosollyal –, s magyar Istent szolgálni, ha van ilyen, szívem szerint való!

– Csak egy Isten van, Gergely – mordult rá az öreg –, hozzánk magyarul szól, másokhoz más nyelven. Csakhogy mások nem értik a szavát, saját nyelvükön sem, mert nincs, ki megtanítsa nekik a szavak értelmét. S ha lenne is, alighanem börtönbe vetnék, s máglyán égetnék meg az olyat. De mi, magyarok már jó másfél ezer esztendővel ezelőtt az Úr nemzete voltunk, s ideje nagyon, hogy azzá váljunk megint. Gergely – mondta és szakállába mosolyogva megragadta a feléje nyújtott kezét –, Isten hozott közénk. Most már igazán, Isten hozott!

Néhány pillanatig keményen markolták egymás kezét, s szemük egymásba kapcsolódott.

– Köszönöm, Öregapám – mondta halkan Gergely –, zeng a szívem, mint ahogy nem zengett már régen...

Elengedték egymás kezét. Hátuk mögött mozdult valami. A gyéresi pap fölkelte a padról, görbedt háttal és savanyú ábrázattal odajött hozzájuk, aztán mély lélegzetet vett.

– Magyar lennék én is – mondta kissé rekedten –, kiottattak Isten dolgában is. A baj az, hogy magyar voltom csak bajt és keserűséget hozott reám mind ez ideig, s tán ez az oka annak, hogy Istenben sem hiszek úgy, ahogyan kellene. Micsoda Isten az, mondtam magamban többször, aki eltúri mindazt, ami ezen a világon történik. Amit anyámmal, apámmal elkövettek. Amit én kellett eltűrjek csak azért, mert magyar voltam. Azt a sok igazságtalanságot, kegyetlenséget..., a gonoszak győzelmét a jók és szelídek felett... Micsoda Isten az ilyen...?

– Ember vétkéért ne hibáztasd Istent – vágott a szavába dorgáló hangon az öreg –, magyarok vétkéért se hibáztasd Istent. Ami pedig a románokat illeti, ne irigyeld őket. Megszenvedik ők mindazt, amit ma elkövetnek. Hétszeresen

szenvedik meg, unokáikban, dédunokáikban, mint ahogy mi, magyarok szenvedünk meg most elődeink bűne miatt. Ne irigyeljétek azokat, kik gyűlölnék benneteket, akik kínzásokkal gyötörnek és halálba üldöznek: minden tettüket öellenökbe fordítja az Úr és minden kínzást ezerszeresen fizet vissza. De megszabadítani csak akkor fog benneteket, amikor visszatértek az Ő törvényéhez s egymás szeretetében, egymás támogatásában nemzetté váltok újra. Lélekben tiszta, jellemben erős, szeretetben tántoríthatatlan, s az Úr törvényének tudásában bölcs és engedelmes nemzetté, kikben önmagára ismerhet újra a Teremtő Atya. A szeretet ereje mindenekre képes, de a szeretet hiánya képtelenné teszi a legjobb szándékot is. Te pedig, János fiam, eredj ki az erdőbe. Járd meg magadat a hóban. Vizsgáld meg lelkedet, s ha úgy érzed, hogy nem lelsz békességre köztünk, vissza se térj. Eredj, amerre jónak látod. Akassz most mindjárt tarisznyát a nyakadba, tömd meg, amivel jól esik, hogy éhen ne vessz, csergét is göngyölhatsz magadnak, hogy legyen mi melegen tartson s a jó Isten kegyelme legyen teveled. Ha pedig úgy látnád jónak, hogy visszatérj, s megismerd az Urat, mi szeretettel várunk. Na. A többi a te dolgod...!

Nagy János kivörösödve s döbbsen állt ott egy pillanatig az ajtó küszöbén, aztán rántott egyet a vállán és lehajtott fővel, zsebre dugott kezekkel kilépett a hóba s nekiindult a behavazott erdőnek. Az öreg hosszasan nézett utána.

– Nagy benne a keserűség – sóhajtottá –, kérget rakott a lelkére, súlyosat...

– Semmit se vitt magával, még ennivalót se – mondta Gergely –, abban a vékony városi öltözetben megfagy a szerencsétlen, mielőtt emberre bukkan...

– Visszajő – morogta az öreg, s a távozó után nézett, kit akkor nyelt el a behavazott bükkös –, ne vedd kicsibe ezt a gyéresit. Nehéz természete van, az igaz, de nehéz fából készül a jó baltanyél is, ha sikerül simára faragni...

Igaza is volt. Még delelőre se ért a nap odafönt a gyöngyszínű téli égbolton és ott jött már Nagy János lefelé, kipirult ábrázattal, izzadva vonszolva maga megett egy hosszú, nehéz, ágas-bogas bükkfaágot, amit a szélvihar törhetett le valahol még a nyáron.

– Itt van, ni – mondta nagyot szusszanva, amikor odaért vele a kunyhó elé –, ha baltát ad valaki a kezembe, föl is aprítom azt a jóféle tűzrevalót most mindjárt!

Gergely és Ferkő odavoltak még a szánkóval hasogatott fáért, s csak az öreg volt egyedül a kunyhóban. Kijött, megnézte a fát; megnézte az embert s csak ennyit mondott:

– Lelsz baltát magadnak ott hátul a színben, János fiam. Jó, hogy hazataláltál. Dicsértessék az Úr.

Mikor kis idő múlva Gergely és Ferkő megtértek a hasított bükkal megrakott szánkóval, János pap javában aprította a tűzrevalót, mintha reggel óta egyebet se tett volna.

December elejére megnőtt a hó. Hasig süppedtek belé a szarvasok meg az őzek s holdfényes csikorgó éjszakákon farkasok ritkították a gyöngéjét. A nagy hó

miatt két hét is eltelt anélkül, hogy bárki is feljött volna odalentől. Kurtultak gyorsan a napok s nyúltak az éjszakák. Nappal fát gyűjtöttek, tűzrevalót aprítottak, s hosszú, füstös esteken az Úr törvényeiről beszélt az öreg, meg a hatalomról, amit az embernek adott mindenkifölött, legyen az hóvihar, vadállat, sziklakő vagy emberi gyöngeség. Egy szép, ragyogó napon aztán, úgy délidőben, ember jelent meg alul, a behavazott völgykatlan aljában, ahol a kemencékhez vezető szekerutat rejtette a hófűvás.

Az öreg a tornác padkájáról nézte a közeledőt. Gergely és János fát aprítottak s Ferkő hozta be ölenként az eresz alá.

– Andrásnak nézem – szólalt meg az öreg a padon. Ferkő megfordult s lefelé nézett ő is, ahol az érkező ember törte a havat.

– Ez biza András – mondta –, jó messzire eljött.

– Nagy hírrel kell jöjjön.

– Csak baj híre ne legyen...

– Mít beszélsz – mordult rá a vénember –, tudod jól, hogy az Úristen világában nincsen rossz, csak jó. Így baj se lehet! Ha nem tudnád még, ideje, hogy megtudd: akiknek az Úristen viseli gondját, azoknak minden javukra válik.

Szép szál ember volt, aki jött fölfelé a hóban. Báránybőr kucsmás, szöttesbe öltözött derék szál ember. Negyven év körüli, bajszos, éles ábrázatú magyar.

– Adjon az Úristen! – köszönt reájok, amikor odaért.

– Isten hozott, András.

Az ember följött a kunyhóhoz s megállt.

– Jól megnőtt a hótól a hegy – vallotta be, s levéve fejről a kucsmát, megtörölte ködmöne ujjával izzadt homlokát.

– Gyere már, ülj le – hívta bé az öreg a tornácra –, megfáradhattál, Beresztelkétől idáig.

András fellépett a tornácra, leverte posztós csizmájáról a havat, s leült az öreg mellé, a padra.

– Üzenetet hoztam – mondta fojtott hangon, s aggodalmas pillantásokat vetett a tűzifával sürgölődőkre –, olyat, ami nem tartozik másra...

– Beszélhetsz ezek előtt – bólított az öreg.

András mély lélegzetet vett elébb.

– Azt üzeni Apó az Istenszékiről, hogy siessen kelmed Kolozsvárra. Sok jó magyart gyűjtöttek be a Fellegvár pincéjébe. Felét kivégzik, ha nem ér oda idejében. Apó Vásárhelyt végzi a mentést, Esvány meg Csikszeredán. Nagyváradon Bakó Káruj, Brassóban meg kelmed tanítványa, Lőrinc... Sok a menteni való mindenütt.

Egy lélegzetre mondta el mindezt, mint akibe hosszú ideig megrekedt a szó. Utána nagy lélegzetet vett s hozzátette:

– Úgy véli Apó, elérkezett az idő, hogy begyűjtsük az Úr aratását. Gyűl a munka, s kevés a cseléd. Az idő meg érik. Én magam hajnal keltével Nagybányára megyek.

Az öreg bólintott, aztán felkelt a padról.

– Ferkő! Gergely! János! Szedjétek össze magatokat. Útra kelünk!

Ferkő megszokhatta már a hirtelen dolgokat, mert szó nélkül lerakta a tűzifát a fal mellé, s bément a konyhába. Gergely és János azonban meglepetten bámultak.

– Most mindjárt? – kérdezte Gergely.

– Hova? – toldotta meg János a kérdést.

– Most mindjárt s Kolozsvárra – felelte az öreg –, készítetek terüt magatoknak, östére lent lehetünk Láposon.

– S onnan? – bátortalankodott János.

– Az már az Úr dolga, nem a mienk.

Fél óra se telt s már mentek is.

– Én megmaradok itt éccakára – szólt utánok András –, s holnap csak átrövidítek a hegyen. Isten-Isten...

– Isten-Isten...

Törték a havat lefelé a völgykatlanon. Egy idő múlva Nagy Jánosból újra csak előkíváncozott a szó:

– Ki volt ez az ember?

– András, Beresztelkéről. Apó tanítványa.

– S ki ez az Apó?

– Legidősebb köztünk – felelte hátra az öreg –, valamikor én is ökelme keze alatt voltam...

Csöndben taposták tovább a havat. Mikor lent a pataknál megálltak szusszanni, János pap újra megszólalt.

– Aztán... hányan vannak...? Mint maga, meg ez az Apó, meg...

– Hogy hányan vagyunk igaztudók és látóemberek? – szakította félbe az öreg, s fölnézett a gyöngyházzsínú égboltra, mintha onnan akarná kiolvasni. – Hát lássuk csak: Apó az Istenszéken, Öreg Bence Gödemesterháza felett, Kicsi Bence tova Déva felett..., Imre bá a Hargitán..., Igaz Kárúj meg Bakk Balázs Szentgyörgy vidékén, meg Háromszékben..., Ábris tova lent az Alsó-Maros táján..., András, akit láttatok, Beresztelkén... Sándor valahol Abrudbánya felett..., na meg aztán, itt vannak újabban ezek a felszabadult tanítványok is: mint az én Lőrincem... Van belőlük egy jó tucatravaló szanaszét s egyike ezeknek Jankó, Szürszabó Jankó. Az vár majd reánk valahol Kolozsvár alatt, tudom.

– Honnan tudja? – ütődött meg ezen Gergely is. – Ez az András egy szót se mondott róla!

– Nem kellett mondja – nevetgélt az öreg a szakálla megett –, tudom én azt, hogy ott lesz Jankó kéznél. Ösmeri Kolozsvár környékét, akár a tenyerét. Hóstätí kertészember volt az apja, nyugosztalja az Úr. S azt is tudom, hogy szállással meg

útmutatással is vár majd bennünket. Ti ezt még nem értitek ma – tette hozzá –, idő kell, néha biza jó sok idő, míg megnyílik bennetek a titkok tudásának ablaka. Kérdezték meg Ferkőt. Ő érti már, nagyjából...

– Folyó vize mentén vár reánk – mondta Ferkő lehajtott fejjel, lehunyta szemmel, halálos komolyan –, behavazott füzesben, nagy ponyvasátorban... Hehehe – nevette el magát –, sült liba húásával vár, s borral teli kulaccsal... Nagy róka ez a Jankó bácsi...

– Istentudásánál csak az étvágya volt nagyobb, ez igaz – toldotta meg az öreg, fejét csóválva.

A két pap összenézett. Gergely csak rántott egyet a vállán, de János pap kiköpte, ami a nyelvén volt.

– Ez már sok! – mordult föl ingerülten –, Isten törvénye szerint élni, Isten akaratát kutatni, Istennek engedelmeskedni, ez igen, ez szép és komoly feladat. De távolba látni? Önámítás! Isten csak arra adta a szemet, hogy meglássuk vele, ami körülöttünk van. Nem, hogy átlássunk hegyeken, dombokon, mindeneken, s megjósoljuk, hogy mi történik majd valahol a jövődőben... Ez bolondság!

Ferkő elveresedett, rántott egyet a terűjén, s szó nélkül indult lefelé a behavazott patak mentén. Az öreg rosszállólag csóválta meg a fejét.

– János fiam, János fiam, megint kiszaladt alólad a nyelved. Nem tanították neked a papok oskolájában, hogy az Úr mindent tud, és mindent lát, s hogy Őelőtte nincs se múlt, se jövődő, csak az örökkévaló MOST? Nem tanították ezt neked?

– Hát – hebegte megütközve a volt gyéresi lelkész –, hogy Isten mindent tudó és mindent látó, azt igen, de...

Az öreg a szavába vágott.

– Már most, ha szerető édesatyád, aki minden dolgot szívén viseli, lát valamit és tud valamit, amit te még nem látsz és nem tudsz..., nem gondolod, hogy megosztja veled ezt a tudást, tiszta szeretetből? Mi? S ha földi atyád megteszi ezt a kedvéért, nem gondolod, hogy mennyei Atyád, ki százszor jobban szeret, még százszor inkább megteszi ezt teérted? Tűnődj ezen, János. De most menjünk. Dolgot adott az Úr.

Mentek. Röviddel sötétedés után szállást leltek egy láposi istálló szénapadlásán, amit melegen tartott odalentről a jószág párája. Hálás lelkű magyar asszony még forró levest is vitt föl nekik a szénába, meg frissen sült kenyeret. Kérni se kellett. Adott az Úristen, a maga módján, ami csak kellett, amikor csak kellett s ahol csak kellett, mások kezén keresztül.

– Rossz, idegen szokás akkor adni hálát az Úrnak, amikor már előtted az étel, s szemeddel látod azt – oktatta tanítványait az öreg –, őseink, akárcsak Krisztus Úr, előre köszönték meg az Úr szeretetét és gondoskodását, mint az erdő madarai. Az apagyilkos is megköszöni a kezébe adott kenyeret. De az istentudó ember sosem kételkedik az Atya szeretetében, s nem várja meg az adományt, hanem hálát ad a szeretetért előre is, mert tudja, hogy élő valóság az...

Déstől még fuvart is kaptak egy hálás teherkocsivezetőtől, kinek elakadt motorját az öreg egy érintéssel megjavította. Deszkát szállított ponyvával takarva a kolozsvári magyar a román államnak, s mikor megtudta, hogy hova igyekeznek, fölengedte őket jó szívvel a ponyva alá. De csak Apahidáig. Ott leszállította őket, mert félt, hogy megbüntetik, amiért magyarokat fuvarozott románok benzinjén. Mentetetődött is szegény, de az öreg barátságosan megveregette a vállát.

– Sohase röstellkedjék, atyafi – mondta neki –, sze éppen itt akartunk leszállni az útkeresztezésnél, csak nem tudtuk, miként adjunk hírt magának onnan fentről. Áldja meg a jó Isten s jusson eszibe, amit mondtam: nincs olyan baj ezen a világon, se motorral, se egyébbel, amin az Úristen ne tudna segíteni, ha őszinte és alázatos szívvel hozzá fordulunk.

Mélyen az ember szemébe nézett ott az országút behavazott szélén, s aztán közelebb hajolva hozzá halkan a fülébe mondta:

– Amikor hazaérsz, menj be a szobába, ahol feleséged fekszik. Hajolj föléje s mondd úgy, hogy meghallhassa: asszony, az Úristen szeretete hazahozott engem s meggyógyított téged. Adj hálát az Úrnak, s kelj föl az ágyadból, mert az Úr szeret téged s egészséget adott neked!

Háromszor is elmondatta a megrökönyödött emberrel a szavakat.

– Mondjad magadban, míg odaérsz, hogy el ne feledd! – figyelmeztette –, s adj hálát az Úrnak!

Azzal intett a fejével a többieknek s indult előttük a hóba temetett törökbúzaföldön keresztül, le a Szamosnak. Az ember még ott állt sokáig a teherkocsi mellett, s bámult utánok.

– Miről gondolja, hogy beteg a felesége? – kérdezte János pap, amikor utolérte a hóban.

– Nem gondolom, tudom – felelte az öreg kurtán. – Megmondta az Úr. Benne volt az ember szemében is – tette hozzá –, az emberi szem világosabban szól, mint a száj s igazat mond mindég...

Késő délután volt már, mikor a fuvarosember letette őket Apahidán az út szélire. A kopasz akácok árnyéka kéken nyúlt el a havon. A folyó vize szürke volt, akár az ólom, s kedvetlenül vergődött a hólepte partok között. Fűzfabokrok mentén követték a vizét fölfele. Nyúl ugrott meg előttük, vadkacsa kapott szárnyra. A folyó elkerülte a repülőteret, csak távolból látták a nyüzsgést. Repülőgépek dübörögtek tova fölöttük, aztán elmaradt az is. Cigánykunyhók sora következett. Némán gunnyasztottak a hidegben, s a sűrűsödő este alányomta a zsupfödelekről előszivárgó keserű füstöt.

Aztán elmaradtak azok is. Ember nem mozdult sehol. A nap lement s a hólepte világ megsűrűskült gyorsan. Nagy gyárüzem drótkerítése mentén haladtak tova. Hólepte kertek bedőlt sövényei váltották föl azt is. Sötétedett gyorsan. Nagyot kanyarodott a folyó a völgy túlsó dombszegélye felé s a kertek is

elmaradtak. Jég recscent alattok. Vizes rét mentén jártak. Fűzes sötétedett előttük, a kanyar hónaljában. Mikor odaértek a fűzes sarkába, az öreg megállt.

– Hát itt vagy, Jankó – mondta a bokornak –, tudtam, hogy itt lelünk rád valahol!

A bokorból egy hosszú, nyurga ember emelkedett elő, kopott városi gúnyában, katonabakancsral a lábán, báránybőr kucsmával a fején.

– Isten hozta magikot – mondta vigyorogva –, lépjenek csak be.

Sűrű fűzfabokrok között vezette őket, majdnem a folyóig. Már hallani lehetett a víz sustorgását, amikor kicsi tisztásra léptek. Terebélyes, vén fűzfa alatt ott feketedett a ponyvasátor. A ponyva alatt szalma, s hátizsákban élelem.

– Sült liba – mondta Jankó, amikor kigöngyölte a kendőt –, hidegen köll megegyék, mert tüzet nem gyűjthattam. Mióta elvitték innen a cigányokat, sokan megszöktek a munkatáborból, s azóta figyelik a csendőrök, hogy száll-e füst valahonnan... Egymásra bámult a két pap a ponyvasátor, de különösen a sült liba láttán, de egyikök se szólt.

– Ferkót már ismered. Ez itt Gergely, az meg amott János – mutatta őket Jankónak az öreg –, alig vannak velem egy rövid hónapja. Keveset tudnak. Ügyelni kell őket.

Jankó bólíntott s a sötétben is látni lehetett, ahogy a papokra vigyorodott.

– Én is kezdtem egyszer. Mindenkinek kezdenie kell valahol!

Ültek a ponyva alatt és ettek. Jankó kulacsot kotort elő s körbe adta azt is. Jóízű bor volt a kulacsban.

– Ferkőnek még ebben is igaza volt – ismerte be János pap, s a hangja különösen csengett.

– Miben? – kérdezte Jankó.

– Hogy bort iszunk ma este. Megjósolta ezt is!

– Nem jósolta, csak tudta – javította ki az öreg a szót, aztán Jankó felé fordult.

– Beszélj arról, amit tudnunk kell.

Jankó húzott egy utolsót a kulacsból, aztán lassú szóval beszélni kezdett a sötétben:

– A Fellegvár pincéjében őrzik őket. Vannak valami százan is. Papok, tanítók, hajdani urak, akik már megjárták a maguk kálváriáját s kiengedték őket egy-két évvel ezelőtt börtönből, kényszermunkából. Munkát is adtak nekik, utcát söpörni, hulladékot hordani, ezt-azt... aztán most újra elkapták őket, mert hogy megbízhatatlanok... egy gróf is van közöttük. Naponta egyszer verik, s kétszer etetik őket. Akik bevallják, hogy összeesküvést terveztek a román állam ellen, azt nem verik többé, csak éheztetik. Tizennyolcat halálra fognak ítélni közülük, mindenki tudja már. A többi megússza veréssel, mert beismerték bűnüket, mondják, s megbánták, amit tettek, ezeket leküldik majd tova az Al-Dunához, ahol a nagy árkot ásatják a románok. Sok ezer magyarral ásatják. De végül is, aki megmarad belőlük, az hazamehet s adnak majd valami keresetet is nekik. De ezzel

a tizennyolccal nem tudják, mit kezdjenek. Bizonyíték nincs ellenök s a tribunál csak akkor ítélné halálra őket, ha bevallják, hogy forradalmat terveztek. De hiába verik őket, nem írják alá a papírt. Körmüket feltépik, tüzes szögekkel szurkálják a testüket, de nem törnek meg. S ha nem írják alá a papírt, halálra fogják kínozni őket. Ha aláírják, akkor akasztófára kerülnek.

Elhallgatott és sóhajtott egy nagyot.

– Tizennyolc? – kérdezte az öreg.

– Tizennyolc – felelte Jankó –, kemény magyarok, még kínoztak is, öregem is...

– Mit tudsz még mondani?

– Az őrség parancsnoka egy Buzdugéán nevezetű kapitány. Amikor nem részeg, akkor siratja a feleségit, aki két évvel ezelőtt halt volt meg. Amikor részeg, akkor káromkodik és ver mindenkit, aki szeme elé kerül. Két leánykája is van. Egyik halálán volt már, s a doktorok nem tudtak segíteni rajta. Magyar cselédjétől hallott rólam a kapitány, jó fél éve annak s kétségbeesésében megengedte; hogy házába jöjjenek egy éjjel, amikor nem látott senki. Az Úr meggyógyította a leánykát, s azóta hallgat reám a kapitány. Amikor nem részeg. Amikor részeg, akkor nem lehet szót érteni vele.

– Na most. Annak a leánykának, akit meggyógyította az Úr, holnap van a tizenharmadik születésnapja. Valami vén cigányné azt olvasta ki a kártyából, amikor ez a leányka megszületett, hogy a tizenharmadik születésnapján érte jön az ördög s elviszi magával. S ez a bolond kapitány olyan babonás, hogy minden ilyesmit elhisz, és ő most retteg attól, hogy mi történik holnap. Eljön-e az ördög a leánykáért vagy nem? Én beszéltem neki az Úristenről, de nem mentem vele semmire. Ez a Buzdugéán nem hisz Istenben. De az ördögtől retteg nagyon. Végül is megegyeztünk abban, hogy ha én elkergetem holnap az ördögöt a leányka mellől, akkor kérhetek tőle, amit akarok. S én megmondtam azt is, hogy mit kérek cserébe a leányka életéért: azt a tizennyolc magyart. Először megmérgeződött nagyon és agyon akart lövetni ott helyben. De aztán meggondolta magát. Neki mindössze annyit kell tennie, hogy jelenti a feletteseinek: tizennyolc magyar behalt a vallatásokba. Elástuk őket, s kész.

– Nahát. Jó lesz, ha alszunk egyet, mert én még sötétben ott kell legyek a kapitány házában holnap kora reggel, s ott imádkozom nála holnap éjjelig s még azon túl kicsikét, hogy biztosak legyünk az ördög dolgában, mert esetleg más időszámítás van odalent a pokolban. Ez a kapitány egyik aggodalma. Jó, na, megegyeztünk, hogy én ott maradok hajnali háromig. Három óra után ott lesz egy teherkocsi a Fellegvár északi kapuja előtt. Egy Csordás nevezetű félmagyar vezeti majd a teherkocsit. A külső kapu nyitva lesz és nyitva lesz a belső is. Én gondját viselem az öröknek, hogy ne lássanak, s ne halljanak semmit. Nem lesz nehéz dolgom ezzel, mert a kapitány egy kis hordó pálinkát ajándékoz napszállta után az embereinek, hadd ünnepeljék ők is a leányka születésnapját. A maguk dolga az,

hogy kivigyék onnan azt a tizennyolcat s főlrakják a teherkocsira. Aztán mehetnek...

– S ha mások is jönnének? – kérdezte az öreg.

– Kettő-három még fölfér a teherkocsira valahogy – felelte Jankó.

Több szó nem is esett. Csergepokrócba csavarodva aludt, akinek álom jött a szemére, s aki nem, annak ideje jutott arra, hogy Istennel társalogjon. Még sötét volt, amikor Jankó kibújt a pokrócból.

– Magik csak töltsék itt a napot – mondta –, s éjfél után háromra ott legyenek az északi kapunál. A többit elvégzi az Úr. Hagyjanak itt mindent úgy, ahogy találták. Isten-Isten.

Fagyos levegő csapott be kintről, ahogy Jankó meglebbentette a sátor ponyváját. Még hallani lehetett lépteit alatt a hó csikorgását, aztán a fagyos csönd bezárult mögötte.

– Mennyei Atyánk... áldó kegyelmedbe ajánljuk ezt az embert... – mondta halkán Gergely –, őrizd a lépteit... az Úr Jézus nevében...

– Ámen... – visszhangzott fojtottan a ponyva alól. Az éjszaka folyamán szél indult. Enyhe szél, délről való. Alacsony felhőket hozott magával, s reggelre már havazott is sűrű, nagy pelyhekben. Havazott egész nap. Néha abbahagyta egy időre s elkezdte megint. Estére jó félarasznyi új hó takarta a régit. Sötétedéskor aztán abbahagyta, de az égbolt felhős maradt továbbra is s az éjszaka sötét. Később a felhők mögött följött a hold és derengő fénye mellett úgy-ahogy látni is lehetett.

A folyó mentén keltek útra Kolozsvár felé. Az öreg ismerni látszott a járást, mert a második kanyar után elhagyta a folyó partját s egy dőlt kerítést követve valami útfélére vezette őket, mely apró házacskák között haladt egy ideig, majd utcává változott, s hamarosan látni lehetett egy-egy utcalámpát is itt-ott. Egyik szűk kis utcából a másikba fordultak, egyszer valami rozoga gyaloghídon is átkeltek, de emberrel nem találtak sehhol. Szél indult újra, terelte a felhőket odafönt. Olykor egy-egy kurta pillanatra megjelent a hold sápadt lámpása, s megvilágította az alvó várost. Egy idő múlva aztán ott meredezett előttük a Fellegvár dombja. Megkerülték a dombot, s az északi kapunál behúzódtak a fal árnyékába. Vártak.

A szél erősödött. Nyirkos havat csapott az arcukba. A havazás erősödött. Egyszerre csak motorzúgást hozott a szél. Közeledett. Már hallani lehetett a zörgést és a zakatolást is, amit ócska teherkocsi okoz rosszul kikövezett utcán. Aztán feltűnt a lámpák fénye. Közeledett. Megvilágította a havazást, a szűk utca vakolatlan falait, zakatolt s megállt a sötét kapu előtt. Valaki kimászott a vezető melletti ülésről. Jankó volt. A kapuhoz ment és intett. Az öreg előlépett a fal árnyékából s elindult feléje. Ferkő, János és Gergely követték sorban.

– A kapu nyitva van – suttogta Jankó –, én bémegyek előre, s amikor füttyentek egyet, jöjjenek maguk is. Nem lesz semmi baj. A terüt azonban rakják le

ide egy csomóba, odabent útban lesz – tette hozzá –, majd a végén belökjük azt is mind a teherkocsi farába.

Súlyos nyikorgással nyílt meg Jankó előtt a kapu. Besurrant rajta és nyitva hagyta félig. Szűk kövezett udvar látszott odabent, s a hold vékony világánál látni lehetett Jankót, ahogy végigszalad a kis behavazott udvaron egy kicsi ajtóig. Ott megállt és benyitott. Részeg éneklés hangja hallatszott belőlről, majd rekedt beszéd. Aztán csönd. Mély csönd. Jankó alakja jelent meg a kivilágított ajtóban. Intett.

Az ajtó az őrszobába nyílt. Pálinkaszagú bűzben tucatnyi katona hevert szerteszét a szennyes padlón. Némelyik nyögött, mások dűnnyögtek s nyál csorgott a szájukból.

Gergely meg János megdöbbenve meredtek a katonákra, de Ferkó megnógatta őket.

– Ne törődjenek velök. Elaltatta őket Jankó alaposan, nagy mester ő ebben. Reggelig aligha ébrednek föl...

Egy másik ajtón keresztül szűk folyosóra vezette őket Jankó, s annak a végében lépcső vezetett alá. A lépcső aljában súlyos vasajtó. Jankó markában kulcs csikorgott s az ajtó megnyílt. Emberi szenny bűze ütötte meg az orrukát Kívül az ajtón Jankó felkattantott egy kis kapcsolót s odabent felgyúlt egy mennyezetre függesztett villanyégő. Széles, nagy pincét világított meg, ablaktalan pincét. A földön mindenfelé emberek heverték a csupasz kőpadlón. A fal mentén vedrek. Azokból áradt a rettenetes bűz.

Az ajtó csikorgására többen felültek és a villanyégő csupasz fényében rájok meredtek. Szemükben félelem csillant.

– Aki akar, kimehet – szóló rájok Jankó –, az ajtó nyitva van ki az utcáig...!

Senki se mozdult, csak néztek rá ijedten, bizalmatlanul. Jankó bal felé mutatott a sarokba, egy vasráccsal elkülönített rekesz felé.

– Ott van a tizennyolc – mondta –, kezdjenek hozzá, s hordják ki őket hamar. Én a többibe próbálok életet önteni... A rácsajtó nyitva lesz – tette hozzá.

Nyitva volt. Akik ott heverték, inkább véres rongycsomóknak látszottak a félhomályban, mint élő embereknek. Egyenként kellett félnyalábolják a szerencsétleneket, s úgy hordták ki őket, ölben vállra vetve, mint a holtakat. A nyögésükről lehetett csak tudni, hogy élet volt még bennök. Kint berakták őket a ponyvatetejű rozoga teherkocsiba, ügyelve, egyenként. Még mindég havazott sűrűn. Szél kavarta a pelyheket. A teherkocsi némán és sötéten állt ott a szűk sikátorban, mintha valaki otthagya volna gazdátlanul.

– Ki fogja vezetni? – kérdezte János sűgva, miután befektette a teherkocsi fala mentében a magával hozott embert.

– A vezető ott gubbaszt elől, láttam – sűgta vissza Ferkó –, csak nem kívánja mutatni magát...

Mikor már negyedszer tértek vissza a pincébe az utolsó kettő után, ott látták Jankót a pince közepén állni tanácstalanul bámuló emberek gyűrűjében.

– Az ajtó nyitva van, a kapu nyitva van – szólott hozzájuk Jankó –, odakint havazik erősen, s eltakar minden nyomot. Aki menni akar, most az alkalom. Aki megy, az kövesse az első kis utcát jobb kéz felől, s ne térjen le róla se jobbra, se balra, mindég csak előre. Az felvezet a Hója nevezetű erdőbe. Azon túl a gödörben van egy elhagyott istálló. Abban meg lehet bújni egy-két éccakára. Holnap östére én is ott leszek, s akit ott lelek, gondomba veszem. Megértett mindenki?

Az emberek néztek rá, gondterhelten.

– S azután mi lesz? – kérdezte az egyik. – Előbb-utóbb elfognak újra. Ha itt maradok, ki kell eresszenek, hiszen nem követtem el semmi bűnt...

Egy sovány, csontos öregember megindult lassan, sántikálva az ajtó felé. Szót se szólott, csak ment. Két másik követte. Egy harmadik. A többi csak állt és bámult. Volt, aki visszaheveredett a szennyes kőpadlóra.

– Ha elfognak odakint, agyonvernek... – morogta valaki.

Kivitték az utolsó kettőt is a rácsos ketrecből. Megtelt velük a kocsis hátlujja.

– Maguk csak bújjanak oda be velök – mondta Jankó –, én majd a vezető mellett maradok, hogy baj ne legyen...

Előrement. Szót se szólott, csak kinyitotta az ajtót és beült. A motor fölzúgott. Kigyúltak a lámpák. A teherkocsi megmozdult és döcögve indult lefelé a dombról.

Ferkő, Gergely és János a teherkocsi hátlujjában szorongtak. János kilesett hátra a ponyva szárnyai alól.

– Ötöt láttam csak kijönni a kapun... – mondta sóhajtva –, mi lesz azokkal is?

– Az Úristen ügyel mindannyiunkra – mondta erős, kemény hangon az öreg –, ahelyett, hogy kételkednél benne, inkább adj hálát az Úrnak, hogy segítségünkre volt, s menthettünk néhány magyar életet. Használjuk az időt arra, hogy Isten végtelen erejéből valamit átcsöpögtessünk ezekbe a megkínzott testvéreinkbe itt...

A teherkocsi baj nélkül átdöcögött a városon, s mire kiért az országútra, a havazás is megszűnt. Erős szél fújta tova a fellegeket és söpörte el a havat az úttestről. Átdöcögtek Szamosújváron s Désen is. Mikor nekifordultak a láposi hegyeknek, az útkereszteződésnél megcsúszott a kerék s a teherkocsi fara becsúszott a hóval telt árokba. A gépkocsivezető káromkodva zúgatta a motorját, de nem tudott kievickélni az árokból.

– Megrekedtünk – szólott oda románul Jankóhoz, aki mellette ült elől. Ez volt az első szó, amit kimondott azon az éjszakán. Sötét volt még, csak a csillagok sziporkáztak odafönt, s a fagyott hó fehérje világított valamelyest. A hold alászállt már, s a hajnal se volt messze.

– Innen gyalog kell menjetez – folytatta rosszkedvűen –, engem csak egy pár ökör húz ki innen, más semmi.

– Hadd próbáljuk meg – javasolta Jankó és kinyitva az ajtót kiszállt a teherkocsiból –, maga csak dolgoztassa a motorját, s a többit bízza reánk.

Hátrament és beszólt a ponyva csücske alá.

– Szükség van ejszen az Úr erejére...

Azzal nekivetette vállát a teherkocsi hátuljának.

– Tudod, hogy az Úr ereje veled vagyon mindég – felelte bentről az öreg –, ti csak maradjatok itt – szólt rá a tanítványaira, akik készültek már kiugrani, hogy segítsenek Jankónak odakint –, egy ember válla vagy húsz emberé: nem tesz különbséget, amikor az Úr ereje dolgozik.

A következő pillanatban nekilendült a teherkocsi, s már kint is volt az árokból. Jankó előreszaladt s visszaugrott a vezető mellé.

– Most már mehetünk – mondta.

Gördültek tova a keskeny, kanyargó úton. Egy idő múlva megszólalt újra a vezető:

– Nagy erejű ember lehetsz – mondta elismeréssel.

– Az Úristen nélkül senki se vagyok – felelte Jankó. Az ember hümmögött, s nem szólt többet. Jankó szólalt meg egy idő múlva.

– Mi a neved? – kérdezte románul.

– Ciordasiu. Juon Ciordasiu.

– Magyar vagy? – kérdezte Jankó magyarul.

– Apa nekem volt magyar. Én román. Juon Ciordasiu.

– Csordás János – javította ki Jankó.

– Az ma nem jó – morogta a teherkocsi vezetője –, Ciordasiu jó.

– A baj csak az, János – mondta Jankó –, hogy ha az Úristen magyarnak teremtett, akkor mindegy, hogy micsoda nevet veszel magadra, bent a lelkedben magyar maradsz. S nem lesz nyugtod addig belül, a lelkedben nem lesz nyugtod addig, míg vissza nem térsz arra az útra, amit Isten kijelölt számodra. Isten előtt magyar vagy te, János. Csakhogy rossz magyar, s Isten nem kedveli az ilyent...

– Én rossz ember? – csattant fel ingerülten Ciordasiu. – Én segít neked szöktetni magyar és én rossz ember?

– Jó ember, de rossz magyar – javította ki Jankó –, s éppen mert jó ember vagy, nehéz lesz rajtad a román név, János. Apád s nagyapád emléke marja a lelkedet, tudom.

Csöndben döcögtek jó ideig a láposi úton. Aztán egyszerre csak megszólalt újra a kocsiveető. Hangja szomorú volt, ködös.

– Család miatt muszáj... három gyerek... asszony... édesanya öreg már... ki tartja el őket, ha én nem kap jó munka, csak rossz munka, amit magyar kapja? Élni kell... Öregasszony beteg.

– Az Úr meggyógyítja az igazakat, János...

– Doktor kórházba nem tudja... hazaküldi meghalni...

– Az Úristen mindennél hatalmasabb. Betegségnél is. Ha akarod, elmegyek a házadhoz, mihelyt hazaérünk, s megnézem anyádat.

– Mit tudsz te nézni? Ha doktor nem tud...

– Én az Úr embere vagyok, János.

– He?

– Nem gondolod, hogy én taszítottalak ki az árokból? Az Úristen ereje tette azt.

Hátuk megett valaki megdőngette a teherkocsi bádogfalát. Jankó lehúzta az ablakot és hátranézett.

– A következő patak hídjánál álljatok meg! – hallotta az öreg hangját bentről.

– Csendőrös van a faluban, nem lesz jó odáig menni!

Jankó bezárta az ablakot és a vezetőhöz fordult.

– A következő patak hídjánál álljunk meg.

– Miért?

– Kirakodunk.

Az ember ránézett. A homályban is látni lehetett arcán a megdöbbenést.

– Sok sebesült ember letesszük hóba? Nem tud járni! Megfagy mind!

– Te csak állj meg a hídnál – felelte Jankó –, s meglátod az Úr erejét, amit azoknak ad, akik bíznak Őbenne.

Keleten derülni kezdett lassan az ég alja. Fehér párák emelkedtek a patakról s egybefolytak a hegyoldalak sápadt körvonalaival. Egy kanyar után a kocsivezető rálépett a fékre. A teherkocsi meglassult, zökkent, megállt.

– Hídnál vagyunk – mondta Csordás-Ciordasiu. Jankó kinyitotta az ajtót, kiszállt a hóba és körülnézett. Látni lehetett már a fehér hegyoldalt, ahogy meredeken nyúlt fölfelé. Itt-ott egy-egy fa alakja is kirajzolódott a homályból s fönt, magosan, sötét vonal hirdette meg a Cibles lefutó gerincéről alányúló erdőt.

– Hogy visztek ti tovább szerencsétlenek, ki nem tudja járni? – törte Csordás a magyar nyelvet. – Ki marad útszélen, megfogja csendőr!

– Mondtam neked, János, hogy aki az Úristenben bíz, annak minden lehetséges – felelte Jankó –, te csak ülj ott, hallgass és nyisd ki a szemedet.

Addigra János, Gergely meg Ferkő már kint is voltak s eresztették le a teherkocsi hátsó ajtaját. Az öreg is előbújt. Előbb magukra vették a terüt mind a négyen, aztán az öreg beszólt a ponyva alá. Hangja erős volt, de szelíd, biztató.

– Az Úristen nevében gyertek elő, vértanú magyarok. Az Úristen szeretete rajtatok van, az Úristen ereje bennetek működik. Álljatok lábra, s gyertek elő!

Támolyogva kissé, de a dagadt ábrázatú, véresre roncsolt magyarok egyenként fölkeltek, előjöttek és János meg Gergely segítségével lehuppantak az út havába. Mikor az utolsó is kint volt, az öreg megszólalt újra, mély, zengő hangon:

– Imádkozunk, magyarok! Mondjátok utánam: Úristen, mennyei Atyánk, áldott legyen a Te neved. Itt van már a Te országod mivelünk és mibennünk s tudjuk, hogy bántódásunk nem eshetik többé, mert megszabadítottál minket a gonosztól, s erőt adtál nekünk az élethez, mely téged dicsér, Urunk, a mai naptól kezdve örökkön-örökké...

Lehajtott fejfelé mondták utána a szavakat a meggyötört magyarok, s ahogy mondták, a hangjuk egyre erősebb lett, egyre hangosabb, s amikor az imádság végére értek, a fejek fölemelkedtek s a csillogó szemekben hála volt, erő és bizakodás.

– Ferkő – szólt oda az öreg a gyerekekhez –, indulj elől. Ti pedig lépjétek a nyomába sorban – fordult a többihez –, s pillanatra se feledjétek, hogy Isten ereje dolgozik bennetek, s Isten számára semmi se lehetetlen!

Terüvel a hátán, hosszú nyelű baltájával a kezében, Ferkő átgázolt az útszéli árok hófúvásán, s nekivette az irányt a meredek, behavazott hegyoldalra föl, a tova fönt sötétedő erdőnek. Egyik magyar a másik után lépett a nyomába. Szó se esett, csak mentek, mentek fölfele, hosszú, elnyúló sorban, halálból kimentett magyarok. Mikor János is, Gergely is becsatlakozott a sor végére, az öreg Jankóhoz fordult, aki ott állt még mindig, megfényszeredett szemmel, a teherkocsi mellett.

– Legyen veled az Úr, Jankó s ne vesztegélj sokáig, mert havazást rendel az Úr hamarosan, hogy eltűnjenek a nyomok... Isten-Isten...

Aztán ő is ment a többi után, hosszú botjával, meghajolva a terü alatt.

– Isten- Isten... – szólt utána Jankó, aztán csak állt ott a teherkocsi mellett és nézte, ahogy a hosszú sor lassan emelkedett fölfele a hegyoldal fehérjében.

– Mi menjünk be faluba – szólalt meg a kocsivezető –, délre bent kell legyen teherkocsi katona garázsba.

– Hallottad, mit mondott az öreg – felelte Jankó –, havazni fog rövidesen. Jobb, ha megfordulunk itt helyben, s nem vesztegetjük az időt.

– Havaz? – nézett ki az ember a teherkocsi ablakán, nem havaz ma. Nap feljő hamar. Itt nem lehet fordulni. Út keskeny. Faluba...

– Dehogynem lehet – felelte Jankó –, Istennel mindent lehet, nem tanultad még meg? Csak vezess át a hídon, s ott túl a lapon megfordulunk. Ha behajtasz a faluba, s egy csendőrk megkérdi, hogy mit keresel ott, mit mondasz neki? He?

A vezető nem felelt, csak begyújtotta a motort, s áthajtott lassan a rozoga fahídon. Zúgott alattuk a patak vize.

– Hajts oda be jobbra – mondta Jankó –, ne félj semmitől.

Csordás megcsóválta a fejét, de engedelmeskedett. Mikor a kocsi orra elérte az árok szélét, Jankó újra rászólt.

– Állj meg. Na most fordíts a kormánykereken, s menj visszafele. Úgy, na. Előre megint. Vissza. Na látod, megfordultál, ugye?

Ahogy átdübörögtek újra a kis hídon, fölnéztek mindketten a hegyoldalba. A hosszú, lassan mozgó fekete vonal fönt volt már a hegyoldal derekán, s úgy tűnt, mintha vékony fehér ködfátyol borult volna fölējök. De nem köd volt. A szélvédő üvegen apró fehér kristályok jelentek meg. Havazott.

– Havazik – csóválta meg Csordás a fejét –, ki hitte volna...

– Bizony – felelte Jankó –, jó a havazás lefelé a hegyen! Tudod, miért jön? Hogy betakarja a nyomokat!

Csordás morgott valamit, s rálépett a pedálra. A teherkocsi dübörögve indult lefelé.

– Csak el ne akadjunk – aggodalmaskodott.

– Ne félj te attól – vigasztalta Jankó –, meglásd, oda lentebb nem havazik már. Ott nincs elrejtteni való nyom...

Úgy is volt. A domb kanyarján túl megszűnt a havazás. Az ég alja is kékülni kezdett. Csordás megcsóválta a fejét s morgott valamit megint.

– Látod-e? – oktatta Jankó –, az Úr megsegíti azokat, akik bíznak Őbenne.

Csordás hallgatott. Jankó se szólt többet. Szótlanul döcögtek lefele. Désnél már rájok sütött a nap, s ragyogott a hóba öltözött világ. Szamosújváron is áthaladtak már, amikor a kocsi vezetője megszólalt megint:

– Aztán... mikor jössz enyém házba? Nézz meg édesanya... talán tudsz segíteni rajta...

– Én magamtól, János, nem tudok tenni semmit. Az Úristen gyógyít, nem én. Mikor menjek?

– Szombaton este...?

– Ott leszek – bölintott Jankó –, de te is meg kell tanulj imádkozni, János. És hinni! Hinni abban, hogy Isten gyermekei vagyunk mindnyájan és az Úr nem hagyja veszni a gyermekeit, mint ahogy te se hagynád veszni a magadét...

– Én csak románul tud imádság – motyogta Csordás eseten –, máamá rumuny, csak táte magyar...

Jankó rávigyorgott barátságosan.

– Ne búsulj azon. Isten a románokat is szereti. A tisztességes és jó románokat – tette hozzá.

XVIII.

Mikor tavasz érkezével lecsorgott a hó a hegyekből, és a szénégetők visszatérhettek elhagyott kunyhóikhoz a Fekete Gödörbe fát dönteni, kemencét emelni, mindent a legnagyobb rendben leltek ott. Aprított tüzelő várt rájuk magosra rakva az ereszek alatt, a padlót is tisztára söpörte valaki mind a nyolc kunyhóban s még fekhelynek való tiszta szénát is találtak mindegyikben. Mindez nem lepte meg őket túlságosan. Még az sem, hogy egyik-másik kunyhónak a födelét megjavította valaki, új zsindellyel pótolta a régit, a bútort is megszorodott néhány frissen faragott új asztallal, paddal.

Szokva lehettek az ilyesmihez, hiszen ösmerték azt, aki ott telelt, még ha nem is beszéltek róla. Csak az tűnt föl, hogy aki ott lakozott, a jól ismert szolgálgeény mellett ezen a télen, jónéhány más emberrel is megoszthatta a Fekete Gödör menedékét.

Jó másfél hónappal később és egy jó napi járásra onnan, amikor az első birkanyáj fölérkezett a Sajó-völgyéből a Radnai-havasok legelőire, s a pakurárok

hozzáfogtak a nyári szállás tatarozásához, öreg Árszintya, mint máskor is, felküldte unokáját a magos sziklák közé, hogy megnézzze, mi van odafönt. Jó ideig oda volt a gyerek, s amikor visszatért, három ezüstpénzt szorongatott a markában.

Öregapja rácsodálkozott a három ezüstpénzre.

– Miért három? Mért nem csak egy, mint máskor?

– Többen vannak, mint máskor – felelte a gyerek –, nem csak kettő vagy három, mint eddig. Húszan is lehetnek, talán még többen. Havonta küld alá három ezüstpénzt, azt mondta a szent ember:

Vén Árszintya nem szólt semmit, csak bevitte a három ezüstpénzt az isztinaházba, kis bőrzacsókóba tette, föllemelte a sarokban a padló deszkáját s bétette ügyesen a megszokott rejtekhelyre. Este a tűznél pedig ezt mondta a pakurárjainak:

– Ezentúl minden héten háromszor annyi sajtot, ordát meg zsendicet visztek föl oda a vén fenyő tövébe, mint azelőtt. Három ezüstöt kaptunk az egy helyett. Megkérdeztem a zsidót a múlt héten. Az ezüst ára újra fölment. Kétszer annyit kapunk a sajtért idefent, mint amit az állam fizet érte odalent.

– S mit mondunk, hova lett a sajt? – kérdezte az egyik pakurár.

– Mit? Hát, hogy soványabb a legelő, mint a múlt évben volt, meg hogy köhög a birka, meg hogy az öregebbjéből több bele is pusztult a köhögésbe. Hiszen nemcsak sajtból és ordából, de a heti birkahúsból is a háromszorosát kell felküldenünk a nagy fenyőhöz. Úgy számítom, egy vén meddőt hetenként...

Több szó aztán nem is esett erről. Minden szombat reggel egy szálás juhászbojtár fölment két megrakott átalvetővel a vállán a sziklák alatti magányos vén fenyőhöz, lerakta terüjét a fa alá, s fölvette a fa tövébe helyezett üres átalvetőket a bennök lévő három ezüstpénzzel.

Megesett nyár folyamán, hogy csendőr járőr tévedt föl a legelőkre. Egy ilyen alkalommal füstöt láttak a csendőrök fölszállni a sziklák mögül.

– Kicsoda táborozik odafönt? – kérdezte a csendőr káplár.

– Egyik unokám füstöl valami vadméheket egy sziklaüregből – mondta öreg Árszintya, mielőtt a pakurárok bármelyike is felelhetett volna –, akkora lesz a képe, mint egy csöbör, amikor lejön onnan, mert haragosak ám azok a vadméhek. De hiába mondom neki... ilyen a gyerek... szereti a mézet...

Az ezüstpénz az öt nagy vaspántos láda egyikéből került elő, amit az egyik barlang rejtett odva őrzött. Az öregén kívül csak Ferkő tudott ezekről a ládáról, más senki. Háromban ezüstpénz volt, kettőben arany. Rákóczi fejedelem hűséges embere, egy Vas László nevezetű, rejtette el odafönt a szabadságharc utolsó vagyonát, s rábízta az akkori idők hagyaték őrizőjére, akinek Ambrus volt a neve. Akkora sziklaköveket gördítettek az odú fölé, hogy hét ember alig bírt vele, s hét ember ereje kell ahhoz, hogy hozzájusson valaki a kincshez. Vagy egy istentudó öregember keze, aki a mustármag törvényénél fogva hegyeket tud mozdítani, ha úgy kívánja az Istenből fakadó élet szüksége.

Évente egyszer, rügyfakadáskor, amikor a Fekete Gödörből át kellett költözni a Radnai-hegyekbe, az öreg, akárcsak elődei tették, bement tanítványával a barlang rejtekébe, az Úr erejével elmozdította a nagy követ, s kivett a nyitott tetejű ládából két telt marokra való ezüstpénzt. Ennyi kellett az élethez egy esztendőre. Ebben azonban többre volt szükség. Érne kezdett az idő, ahogy az öreg mondta, megnövekedett a tanítványok száma, s az Úr áldását meg kellett toldani valamicskét a Nagyságos Fejedelem hagyatékából, az ősi magyar lelki hagyaték erejének növelésével.

Volt ugyanannak a barlangnak egy másik kivezető útja is, mely zárt kis sziklakatlanba nyílott, amit csak a barlangon át lehetett megközelíteni. A katlan alján forrás buzogott s el is tűnt nyomban egy sziklaüregben. Ez a katlan, s az ezt körülvevő apróbb barlangok sora volt az öreg nyári szállása. Innen ment le időnként bajban lévőket látogatni, odvas fákat döngetni falvak feletti gerinceken s gyógyítani, ápolni, oktatni azokat, akik gyógyítást, ápolást vagy oktatást kerestek.

Ennek az 1957-es esztendőnek a nyarán vált ez a rejtett sziklakatlan először oskolává. Istentudó magyarok oskolájává. Harminchatan voltak ott együtt, meggyötört, otthontalanná vált erdélyi magyarok, kik előtt bezárult az emberi élet minden ajtaja s nem maradt más, csak az Isten. De azt is keresniök kellett, mert ahonnan jöttek, ott nem tanították meg nekik az Istenhez vezető út titkait.

Ezt tanította nekik az öreg abban a barlangban, reggeltől estig. Volt, aki megértette hamar az Úr dolgainak egyszerű nyitját, volt, aki nem. Az ilyen csak lassan tapogatódzva haladt előre, de haladt mégis. Az Úr lelke ott lebegett a katlan fölött, érezte mindenki.

Volt olyan, aki mindjárt az elején, mihelyt felgyógyult a sebeiből, arról beszélt, hogy talán okosabb lenne kiszökni az országból, világgá menni, s olyan helyen telepedni le, ahol nem üldözik azt, aki magyar, s ahol becsületes munkával megkeresheti mindenki a maga kenyerét, békességben.

Ilyenkor rámutatott az öreg a kis forrás mellett álló magos nyírfára s azt mondta:

– Nézd ezt a fát. Látod a sok falevelet rajta? Mindegyiknek, még a legkisebbeknek is van mélyen lent a földben egy kis hajszálgökerecskéje, mely étellel látja el. Ősszel lehull a levél, az igaz. Minden ősszel lehull. De annak a kis hajszálgökerecskének a jóvoltából visszatér újra minden tavasszal. Ha azonban a gyökérszál pusztul el ott a föld alatt, a levelecske nem tér vissza többé, s idő múltával elpusztul a fa is. Mert a gyökérben van az élet, érted? Aki pedig elmegy, nem viheti magával a gyökeret. S akinek nincs gyökere, az elvész. Sok magyar veszett el így, nagyon sok. Gondolj a gyökérre. Isten ültette a magyar gyökeret ebbe a földbe s Isten gondját is viseli, ha hagyod. Bíz gondodat az Úrra. Ő a te gondviselőd...

– Lássátok az Úr dicsőségét – dorgálta a kishitűeket –, lássátok a jövőndöbe! Az Úristen rendelte nekünk ezt a hazát! Az Úristen népe és nemzete vagyunk!

Elhagytá-e az Úr valaha is azokat, akik őbenne bíztak, akik az Ő törvényei szerint éltek, akik az Ő parancsolatait követték? Soha! Az Úr nem hagyta el az Ő magyarjait! A magyarok hagyták el az Urat! Térjetez vissza hozzá, s Ő megvédelmez benneteket, magosra emel, de tudjátok is ezt, lássátok magatok előtt a boldogságos szép jövődőt, amit az Úr számotokra készített, lássátok, magyarok, mert ahol nincs látomás, ott elpusztul a lélek s a lélekkel együtt pusztul a nép.

– Tiszteld a te Uradat, Istenedet és Rajta kívül más isteneid ne legyenek – oktatta tanítványait –, minden bajodnak Ő az orvosa és minden harcodbán az Ő pajzsa védelmez és az Ő ereje győzedelmeskedik benned!

– Az Úr erejében, szeretetében és védelmében sohase kételkedj. Minden erőd Tőle való és minden cselekedeted Őt kell szolgálja.

–Tiszteld őseidet, mert rajtok keresztül nyertél életet és örököltél Istent és hazát.

– Légy hűséges hazádhoz és nemzetedhez, mert csak a hűségeseket védelmezi az Úr.

– Szeress minden magyart, akárcsak önmagadat, és légy jóindulattal másokkal szemben is.

– Légy becsületes, tisztességes és igaz, mert csak így nyered el az Úr szeretetét.

– Soha el ne feledd, egy pillanatra sem, hogy saját képére alkotott az Úr. Ameddig Őt tükrözöd tettedben és gondolataidban, az Ő ereje lakozik benned. Ha elhagyod Őt, Ő is elhagy téged.

– Ha nemcsak hiszed, de tudod is az Istent, az Isten ereje benned van, és hegyeket tudsz mozdítani vele!... Fegyvernek nem lesz hatalma rajtad s elkárhozik, ki veled perbe száll. Ez az Úr népének hagyatéka, kiknek igazsága, erénye és tudása Őtőle való...!

Múlni kezdett már lassacskán a nyár, s a nyírfákon kigyúltak az első aranyárga levelek, amikor hírvivő érkezett föl a sziklák közé. Kék szemű, hirtelenszőke legény volt, Imre nevezetű. Déd felett, az Istenszékéről jött.

Az öreg ott ült tanítványaival a csörgedező kis forrás mellett, s Gergelyt figyelte éppen, aki az Úr erejével kiemelte a vízzel teli vödört a forrás gübőjéből anélkül, hogy hozzányúlt volna. Csak állt ott, csillogó szemekkel, furcsa kis mosollyal a szája körül és mereven nézte a vödört. Míg az lassan megmozdult, emelkedni kezdett, aztán lezuppant egy lapos köre s kiloccsantotta a vizet, egyenesen a János kezére.

Mormogás ment végig a tanítványokon. Volt, aki kuncogott.

– Szájába kellett volna parancsolni a vizet, nem a kezére – jegyezte meg valaki.

– Tudja az Úr, hogy kézmosásra nagyobb szüksége volt, mint ivóvízre – toldotta meg a tréfát egy másik.

Gergely csillogó szemeivel az öregre nézett s az öreg bólintott.

– Tudtam, hogy megérted a titkot – mondta elégedetten –, Isten ereje dolgozik benned, Gergely. De még sokat kell tanulnod...

– Tudom én azt, Öregapám – felelte Gergely, s ahogy fordult, a szeme sarkából megpillantotta a legényt, ahogy kilépett odafönt a barlang nyílásából.

– Üzenet jött valahonnan – mondta elkomolyodva. Az öreg is odanézett.

– Imre ez, az Apó legénye, Istenszékéről.

A szöke legény odajött, megállt az öreg előtt és tiszta, kemény hangon mondta:

– Apó elvárja kegyelmedet, holdtöltére!

Az öreg arca elkomorodott a szakáll megett.

– Istenszékire?

– Oda.

– S holdtöltére?

A legény bólintott szó nélkül.

– Legyen meg az Úr akaratja – mondta mély sóhajjal az öreg –, te pedig Imre, egyél, igyál, pihenj s holnap hajnalban útra kelünk együtt. Azzal bement a barlangba, leült a fekvőhelyére s csak ült ott, maga elé nézve. Aki látta, tudta, hogy imádkozik. Mikor kijött, egyik tanítványa megkérdezte:

– Mi készül az Istenszéken?

– Mennybemenetel – felelte az öreg, s nem mondott többet.

Később odaintette magához Gergelyt.

– Magam helyébe hagylak itt – mondta hangosan, hogy mások is hallják –, végezz jó munkát, míg oda vagyok.

Bevitte magával a barlangba, hogy magukra lehessenek:

– Bármilyen történe is, ne engedd ezeket szétszaladni. Nincs még hitük ahhoz, hogy magukra legyenek. Ha baj szakadna rátok, vidd be valamennyit a felső barlangba. Próbáld rámozdítani a nyílásra a hegyet, ahogy tanítottam néked. Ne csak higgy az Úr erejében, tudd az Úr erejét! Tudd az Úr védelmező szeretetét! Érted?

– Értem.

– Ha mégsem lenne elég a tudásod, ne veszítsd el a fejedet, bármilyen történe is. Kövesd a barlang csatornáját, míg hármas elágazáshoz érsz. Ott válaszd a középsőt. Vezesd az embereket a középső likba, melynek végén víz zúgását hallod. Mikor odaérsz, úgy tűnik majd, hogy a barlang végébe jutottál. Vízesést látsz, egyebet semmit. Erős, hangos vízesést. Ne rettenj meg tőle. Rendeld el nekik, hogy fogják meg egymás kezét szorosan, s el ne eresszék egymást semmiképpen. Te pedig markold meg az élen álló kezét, hunyd be a szemed és lépj bele az alázuhogó vízbe. Húzd magad után a többi. Csak gázolj keresztül a vízen, nincs mitől félned. Veled az Úr. Végy mély lélegzetet, érted? Parancsold rá a többire is, hogy ezt tegye. Aztán csak menj keresztül a vízesésen. Tízet ha lépsz s nem érzed többé fejedet a víz csapását. Nyisd ki a szemedet: biztonságban vagy. Ott várjatok meg,

míg értetek megyek. Ha hirtelen szakadna rátok a baj, ne is kapkodjatok élelem meg egyéb holmi után. Ott bent a vízesés megett életben tart az Úr.

Mikor kijöttek a barlangból, magához intette Jánost, a volt gyéresi papot.

– Készülj, János, te velem jössz holnap.

A gyéresinek megcsillant a szeme.

– Az Istenszékire? Apóhoz?

– Oda – felelte az öreg és komolyan nézett reá –, nem látogatásról van szó. Nagyobb dolgról. Azt akarom, hogy szemeddel lásd, ami ott történik.

Másnap, kora hajnalban útra keltek. János, Ferkő, az öreg és Imre. Szürkület ülte még a hegyet. Megkerülték a nagy sziklát s hátul ereszkedtek alá az erdőben, hogy ne lássák őket a legelőn. Mire feljött a nap, már kiértek a borókásból is és fenyeserdőben voltak. Egyszerre csak őzbak riasztott alattuk s pillanattal később lövés dördült.

– Vadászok járnak az erdőt – súgta Ferkő.

Alig haladtak néhány száz lépést lefelé a csapáson, Imre ott elől fölemelte a kezét. Megálltak. Két ember jött szembe velök, puskával. Imre ajkai megmozdultak, de hang nem jött ki a száján. Kezével különös mozdulatot tett a vadászok felé s a következő pillanatban a két puskás ember hökkenve torpant meg. Az egyik elkáromkodta magát románul.

– Mi a... honnan került ide ez a szikla?

S nézett maga elé a semmibe, föl s alá, mintha a sziklafal magosságát mérlegelte volna.

– Esküdtem volna, hogy nem volt itt tegnap! – acsarkodott.

– Nem hát – morgott reá a társa –, most hengerítették oda az erdei manók. Nem látsz a szemedtől? Ott tér el az ösvény, ni, bal felé. Megkerüli a sziklát.

S már indult is balra, a fák közé. Társa dohogva követte. Pillanatok alatt elnyelte őket a fenyes sűrűje.

– Mehetünk – mondta Imre ott elől s indultak tovább.

János pap az öregre bámult.

– Micsoda bolondság ez? – kérdezte halkán. – Én nem láttam ott semmiféle sziklát...

– Elég, ha a románok látták – felelte az öreg –, meglátszik ezen az Imrén, hogy Apó tanítványa. De hát Jézus is megmondta, hogy a gyerek lelke közelebb van Istenhez, mint az érett emberé, ki sok rosszat látott. Így aztán a jót és igazat gyorsabban tanulja. Ez az Imre ötéves korától vele volt a hegyen.

Előre is szólt Imréhez, amikor már elhaladtak annyira, hogy nem kellett aggódni a vadászok miatt.

– Imre, az Úr veled vagyon!

– Miért ne lenne? – nézett hátra a legény –, vele vagyok én is!

Az öreg belemosolygott a szakállába, János pap megcsóválta a fejét. De senki se szólt, csak mentek tovább, lefelé a völgyeknek. Baj nélkül jutottak át a

fenyvesből a bükkösbe, ahol már könnyebb volt a járás. Még aznap megkerülték Naszódot, másnap Besztercét s harmadnap délutánján fönt voltak a Kelemen északi gerincén, ahonnan már látni lehetett az Istenszéket is, tova Galonya felett.

– Isten bizony úgy néz ki, mint egy óriás zsámoly – csodálkozott János pap –, óriás számára készült, kinek lába aláér a völgybe.

– Isten számára készült – javította ki az öreg –, az Úr ül ott maga, s onnan nézi, mit művel az ember-bogár az Ő világával.

Holdtölte előtti nap kora délutánján ott voltak az Istenszéke forrásánál. Leterítették pokrócaikat egy szép lombú bükkfa alá, elheveredtek rajta s vártak. Csönd volt körülöttük, szép istentudó csönd. A tisztás térdig érő fűvét virágok díszítették, piros, fehér, sárga és kék virágok, mint drágakövekből készített gombok az Úr zöldbársony kacagányán. Később, ahogy vénült a délután, özek jöttek a vízre.

A nap már aláhajlott a déli gerincre, amikor ember lépte zörrent a fák alatt. Hatan jöttek: Öreg Bence a Hargitáról, a maga tanítványával, Kicsi Bence Déva mellől a magáéval, s Ábris mester egy szép szál legénnyel, az Alsó-Marosról. Alig hullt alá a nap, vére meg ott mázolta az ég alját, amikor Öreg Sándor is megérkezett Nagybánya mellől, tanítványával a háta megett.

– Tizenketten vagyunk, akárcsak az apostolok – jegyezte meg később Ábris mester, ahogy ott gunnyasztottak a kicsi tűz körül, csillagos ég alatt. – Igaz, Kárujjal meg Bakk Balázssal s az ők neveltjeikkel tizenhatan leszünk. Hányan vannak már Apóval, nem tudhassuk...

– Adná az Úr, hogy legyünk huszonegyen – jegyezte meg Öreg Bence –, mesteremtől hallám kislegény koromban, Nagybotos Balázstól, hogy huszonegyen voltak mindég a régi magyarok szentjei: táltosok hárman, sámánok tizennyolcan. Hej, nevelő szent apám, Nagybotos Balázs, micsoda ember volt ökelme – vitte vissza az emlékezés hargitai Öreg Bencét a múltba –, a nagy szabadságharc végén negyvenkilencben, mikor a muszka-kozákok rázúdultak az országra, hány ezer derék magyar hazafi életét menté! Köztük Bem apót is, a szabadságharcosok tábornokát, ki születésénél fogva lengyel volt ugyan, de tetteiben micsoda nagy magyar. Úgy látom még ma is, mintha tegnap történt volna: jött a sok muszka fölfelé a völgyön, lóháton mind. Tüszös olájok kétoldalt gyalogosan a kozák lova mellett, baltákkal, vasvillával, pálinkától ittasan, magyarölésre készen. S magosan fölöttük, kiugró lapos kövön úgy állt ott az én tanítómesterem, Nagybotos Balázs, akárcsak az őrt álló magyar Isten. Hosszú szép szakállát lengette a szél. Mert nagy szelet küldött az Úr abban az órában, nagy szelet s zivatart. Dörgött az ég, csapkodott a villám, szakadt a zápor. S állt az én tanítómesterem ott fönt a lapos sziklán, magosra emelt fővel, lengő fehér hajjal és szakállal, egyik kezében rovásos botját tartotta, másik kezét fölemelte magosra a völgy fölé... S bár délidő lehetett, egyszerre csak olyan sötétség támadt, hogy alig láttam benne az orrom hegyét. Aztán dübörögni kezdett valami, szörnyűségesen dübörgött, rengett lábam alatt a

szikla köve, s egyszerre csak megmozdult odalent az egész hegyoldal, s alázúdult a völgybe. Bétemetett az mindent odalent: muszkát, oláhot, császári zsoldost, ami csak volt. S mielőtt még megszólalhattam volna nagy ijedelmemben, mert hiszen gyerek voltam még, alig két éve szolgáltam ökelmét, s ilyesmit még életemben nem láttam, mielőtt még elnyafoghattam volna magam, csak kiderült fölöttünk az ég, elállt a szél, tűzött alá a nap s akkora csöndesség volt körülöttünk, mintha csak maga az Úr járt volna arra. S gazdám szava úgy szólt, mint a templomi orgona, amikor mondta: Bence fiam, adjunk hálát az Úrnak, s nézzünk azok után, akik segítségre szorulnak ebben a szerencsétlen hazában... Így mondta bizony, éppen így...

Ültek a tűznél tizenketten, s szó nem esett sokáig. Lassan megsápadt a Galonya felett az ég csillagdíszítette sötét bársonya. Emelkedett a hold. Majdnem egészen kerek volt már. Csak egy kicsike hiányzott belőle. Egy éjszakára való.

– Adjunk hálát az Úrnak, s térjünk aludni – adta ki a szót Öreg Bence, s néhány percnyi mélységes csönd után rendre lábra keltek mind, s bévonnak a fák alá, ki ahova fekhelyét készítette.

– Valami nincs rendjén – súgta oda János pap az öreghez, elnyújtózva a pokrócon –, ez az Öreg Bence... nem lehet száztizenöt éves... lehet-e?

– Mért nem? – suttogta vissza az öreg a kérdést –, az Úristen nem esztendőben méri az életet, csak az ember teszi ezt, maga kárára... mit gondolsz, én hány esztendőt értem már meg? He?

– Hatvanat.

Az öreg elnevette magát halkán.

– Hetvenet?

– Imádkozz, János, lelkeddel imádkozz, hogy megértsd az Urat. Sokat kell még tanolnod, János...

Harmat borította hajnalra a fűvet, csillogó harmat. Őzek kergetőztek a tisztáson. A sápadtkék ég magosában sas keringett. Napkeltekor balta csattogása űzte el a csöndet. Két szép szál legény fát hasogatott. Ölnél hosszabbra hasogatták, bükköt is, fenyőt is.

– Kinek dolgoznak ezek? – kérdezte az öreg, amikor fölébredt.

– Nekünk – felelte Imre. – Sok fára lesz szükség ma éjszaka, odafönt. Ferkő meg János jönnek velem – tette hozzá –, maguk pedig, kik tanítómesterek, meglelik Apót odafönt ama csúcsos szikla alatt, látják? Várakozik már kelmetekre.

Úgy is volt, ahogy mondta. Mikor fölértek oda, a csúcsos szikla alatti kicsike tisztáson, lapos kövön üldögélve, ott várt rájuk Apó. Magos, szikár, hosszú fehér hajú, hosszú szakállú, szép vénember volt. Méltósággal ült ott a kövön, jóság és bölcs szeretet áradt belőle. Egymás után köszöntötte az érkezőket, mindenkihez volt néhány jó szava, aztán leültette őket maga körül a gyepre.

– Tudjátok, hogy miért hívtalak benneteket ide, szent magyar hagyatékunk őrizőit, tanítómestereit? Szólt hozzám az Úr. Ma éjszaka, holdtölte éjszakáján,

ahogy illő, máglya tűzénél búcsúszom töletek. Ősi szokás szerint, valamelyikteknek átadom majd a máglya tűzénél nemzetünk hagyatékának gyarló emberi jelvényeit, az írásos botot és a szent rovást. A hagyatékot magát, már lelketekben őrzitek mindannyian, s tanítjátok azoknak, kik érdemesek reá.

– Az Úr, aki mindentudó, tudja már, hogy melyiktek veszi át tőlem a szent ereklyét, s válik a nemzet táltosává. De őseink törvénye szerint nektek is tudnotok kell, egy akarattal. Ezért hát vonuljon most félre mindegyiktek az elmélkedés magányába, hogy fületek meghallhassa az Úr szavát. Azt a csendes, halk szót, ami belülről való, s amelyikről a próféta így véste kőbe a maga tapasztalatát annak idején, Úr városában: először jött egy roppant szélvihar s porlasztotta a hegyet..., de az Úr nem volt a szélviharban. Aztán földrengés jött, rengette a hegyet..., de az Úr nem volt a földrengésben. Aztán jött a tűzvész..., de az Úr nem volt a tűzben. S mindezek után megszólalt egy halk, szelíd hang:

– Ezt a hangot hallgassátok meg, testvéreim, s napnyugtára legyetek itt az Úr rendelkezésével!

A tanítómesterek széthúzódtak egyenként a vadonban, s Jánost odaültették a forrás mellé, hogy ott várjon a késve érkezőkre, s adja át nekik Apó parancsát. Valamennyien tudták a törvényt: enniök, inniök nem volt szabad azon a napon, mert imádkozás és böjtölés együtt teszik alkalmassá a lelket az Úr szavának hallására.

Begyültek rendre a többiek is, a távolabb valók. János szájából megkapták Apó szavát, s szerte húzódtak ők is az erdőbe, legényeiket pedig küldték Imre keze alá fát hasogatni, s hordani föl a csúcsos szikla alá.

Tova délre már elég fa gyűlt össze ahhoz, hogy Imre elkezdhesse a máglyarakást. Látszott a keze munkáján, hogy jól megtanulta valakitől az ősi mesterséget. Élre állítani a hasábokat kúposan, belül a száraz fenyőt, kívül a bükköt, s mikor a kúp teteje elég széles hozzá, egy második kúpot emelni az első fölé, hasonló módon: belül fenyő, kívül a bükk. S legalul kicsi kemencenyilást hagyni, be az alsó kúp közepe alá, s kitölteni azt száraz fűvel, szurkos rőzsével, apró gallyal.

Figyelték is a legények mind Imre keze munkáját s már a második kúp is majdnem hogy készen volt, egyikök elrikkantotta magát:

– Nicsak! Még mindég érkezik valaki!

Lenéztek mind a Déda felől fölfutó gerincre, ahova a legény mutatott, s lám csak, valóban jött ott valaki fölfelé az ösvényen. Hátizsákos, idegen gúnyás embernek látszott távolból is.

– Valami külországi turista megint – dohogott Imre –, minden nyáron téved belőlük erre egynehány. Sátrat vernek, fényképezik az erdőt, lustálkodnak egy-két napig a forrás körül, aztán elmennek és soha senki nem látja őket többé. Hadd menjek elibe. Elterelem másfelé. Ti ne nyúljatok a máglyához egy ujjal se – tette hozzá –, de hozzatok még fát, s főképpen gyűjtőnek valót.

Nagy léptekkel indult lefelé, s el is érte az idegent, még jóval a forrás tisztása alatt. Fiatal ember volt, idegen beszédű, de törte a magyart.

– Egy vénember keresem, kinek neve Apó – mondta az idegen –, hoztam neki üzenet. Apámtól hoztam üzenet, ki meghalt a télben. Ő ismerte Apó, még régen... most Németország meghal...

Imre levezette az idegent az ösvényről a Galonya oldalába, s a nagy irtás szélén megmutatta neki az Istenszéke déli sziklalejtőjét.

– Látja azt a kiugró sziklakövet ott messze?

– Látja.

– Annak az aljában van egy forrás. Ott megleli, akit keres. Az idegen legény megköszönte az útbaigazítást, és indult is a bozotos, málnabokros irtáson keresztül, a megjelölt irányba. Míg ő a széltöréseken, bozótokon törte magát keresztül, Imre fölszaladt a kurta ösvényen a barlangszálláshoz.

– Valami külföldről való magyart irányítottam a beszédes kúthoz – jelentette Apónak. – Üzenetet hozott, azt mondta, apjától, aki meghalt s ősmerte kelmedet.

– Hadd jöjjön – felelte a vénember –, te csak eredj vissza s végezd, amit végezned kell.

Beszédes kútnak nevezték azt a kis forrásos tisztást a sziklafal tövéén, ahova időnként feljöttek azok, akiket betegség vagy baj gyötört. Alig volt karnyújtásnyira a barlangszállástól, mindössze úgy látszott, hogy megmászhatatlan sziklafal választotta el a két helyet egymástól. Volt azonban egy rejtett sziklacsapás, vadkecskének való ugyan, de alkalmas arra, hogy gyorsan érjen oda, aki igyekszik. Így aztán, amikor a pantallós, hátizsákos, idegen öltözetű legény meglelte végre a forrást, Apó már ott ült egy fatönkön, s várt reá.

Kiveresedett ábrázattal, izzadtan lépett ki a fiatalember a málnabozótból a kicsi tisztásra. Meglátta a forrás mellett a vénembert és megállt.

– Maga vagy az, kit neveznek Apó? – kérdezte lihegve. A vénember bólintott.

– Üzenetet hoztál, úgy hallom.

Az idegen odavánszorgott a fatönkhöz, melynek egyik végén az öregember ült, lefejtette magáról a hátizsákot, s valósággal leroskadt a tönk másik végére.

– Nagyon magas hegy – szakadt föl belőle –, nem élném itt, ha nekem adnák!

– Nem kell félni – nyugtatta meg Apó –, nem adja senki. Az idegen megvárta, míg lecsöndesedett benne valamicskét a lélegzet, aztán belekezdett:

– Az enyim név Martin Keszeru – így mondta, Keszeru, a szó közepére téve a hangsúlyt –, jöttem Stuttgartból, Németország. Ígértem apámnak, hogy jövök mikor lehet, s adom át levelet, meg ami maradt...

Belekotort a hátizsákjába, s elöszedett onnan egy összegyűrt papirost, meg egy kis, fekete zacskót. A vénember átvette mind a kettőt. Egyiket az egyik térdére tette, másikat a másikra, s csak ült ott. Szeme elnézett messzire az irtás felett.

– A levélben azt ír... – szólalt meg a fiatalember egy idő múlva, de a vénember a szavába vágott.

– Tudom, mit ír – mondta –, jó ember volt az apád, szép lelkű ember. Szerette az erdőt. Erdőmérnök volt odalent Ratosnyán. Derék magyar volt, nagy szeretet lakozott benne. De élet és halál dolgát nem értette soha.

Sóhajtott, s rátette kezét a kicsike zacskóra.

– Azt kívánja, hogy hintsem bele testének hamvát idefönt a szélbe, hogy itt nyugodjék, ahol otthona és hazája volt. Megteszem, meg hát. De édesapád nincs már ebben a maréknyi hamuban. Hamu ez, semmi más. Édesapád, fiam, itthon van már jó ideje. Attól a perctől kezdve, hogy lehunyta ott messze, németföldön a szemét. Amit ott lehunyta a teste, azt itt felnyitotta a lelke, ennyi az egész. De ha már így kívánta, tegyünk eleget neki.

Fölkelt a fatörzsről, s kezébe vette a kicsi zacskót. Megindult vele egy kiugró sziklakő felé, mely előrenyúlt a meredek hegyoldal fölé. Föllépett a sziklára, s megoldotta a kis zacskó zsinórját. Magosra emelte.

– Szél, galonyai szél, magyar hegyek szele – mondta s mély, erős hangja tovaszállt a völgy fölé, akár a harangszó –, vidd magaddal, ami Keserű Mártonból hátramaradt, hintsed széjjel erdőkön, mezőkön, kaszálóréteken, legelőlankákon, patakok partján, mindenütt, ahol valamikor Keserű Márton, bujdosó magyar járt és élt és örvendezett a világnak rövid élete során, bujdosásának ideje előtt. Vigyed, Isten szele, vigyed.

S egyszerre csak, mintha parancsszóra várt volna csupán, valahonnan a sziklák közül előlebbent egy virágszagú, hűvös kezű, gyors szárnyú szellő, elkapta a zacskóból kiszórt hamut, s vitte, vitte lefele a hegyoldal irtásán, lefele a völgyön, tovavitte szempillantás alatt.

– Keserű Márton, az Úr békessége legyen teveled... – Néhány pillanatig még állt ott a vénember mozdulatlanul a kiugró sziklán, aztán lassan megfordult, lejött, s visszaült a fatönkre.

– Édesapád kívánsága megtörtént – mondta halkán –, legalábbis ez a kívánsága. De van egy másik kívánsága is, tudom. Nagyobb és fontosabb ennél. Arról akarok most beszélni veled, Márton fia, Márton.

A fiatalember megbabonázva, kimeredő szemmel bámult reá. Meggrázta a fejét.

– Nem értem – habogta –, nem értem!

– Mit nem értesz?

– Semmit nem értem! Honnan maga tudja, mi volt levélben? Mit akart nekem apám? Meg se nézte? Meg se olvasta levél?

A vénember rámosolyodott szelíden a megzavarodott fiatalemberre.

– Nem papírra vetett betűkből ered a tudás, fiam, hanem lélekből s értelemből, ami az Úrtól való. Most pedig hadd mondjak el neked valamit – komolyodott el a hangja –, aminek az íze keserű lesz a szádban. De ha megemészti az elméd, édessé

változik a lelkedben. Keserű Márton fia, németföldi Márton, magyarnak teremtett téged az Úristen. Ott születél lent a völgyben, s a hegyek, ezek a hegyek itt, benéztek hozzád az ablakon, mikor még anyád ölében voltál, s láthatatlan írást véstek a homlokodra, magyar írást, mellyel magukénak jelöltek meg, s magyarnak.

– Miattad bujdosott világgá az édesapád, hogy ne rabság és gyötrődés legyen életed, hanem szabad magyarként érhesz meg emberré, hogy idők múltával visszatérhess ide, ahol a gyökereket őrzik ezek a hegyek, s ahol magyar dalt muzsikáltak lelkedbe a patakok, amikor megszülettél. Na most Márton fia, Márton, ezt mondom tenéked: úgy áld meg téged az Isten, ahogy apád örökségét megőrzöd a lelkedben, tovább adod fiaidnak, unokáidnak. Mert aki magyarnak született, akit magyarnak teremtett az Úr, az csak mint magyar lehet boldog és megelégedett ezen a földön, s még ezután is! Mindegy, hogy hova vet a sors: gyökered itt van! S ha megtagadod ezt a gyökereket, ha megtagadod a magyar szót, ha megtagadod őseidet, szent magyar származásodat, az Úristen is megtagad téged, Márton fia, Márton, s nem lelsz békeséget sehol a világban. Jól jegyezd meg minden szavamát s égesse a lelkedet egy életen keresztül, ha hűtlenné válsz édesapádhoz! Most pedig pihend ki magad, mert fáradt lehetsz, Keserű Márton. S ha kipihented magad, és eljő az este és azt mondja benned egy kicsi hang, hogy magyar akarsz maradni, s nem németté válni, hogy hűségben kívánsz élni édesapád emlékezetével, akkor kerüld meg ezeket a sziklákat itt, jöjj föl a tetőre, ahol hold keltével a nagy tüzet látod, s ne szólj senkihez, közel se jöjj, csak hallgass és figyelj... De ha nem érzel hűséget magadban, akkor fordulj meg gyorsan, s eridj vissza, ahonnan jöttél, mert amit ott látsz és hallasz, nem lesz neked való. Irgalmazzon tenéked az örökkévaló Isten...

Azzal fölkelt a tönkről, megfordult s vissza se nézett többé a megdőbbsent fiatalemberre. Csak ment fölfelé a keskeny vadkecskecsapáson, s eltűnt a sziklák között.

Azon az estén különösen mély volt a csönd az erdők fölött. Még a román állam vadőre is megérezte, hogy valami készül odafönt az Istenszéke körül. Ahogy megszokott hivatalbeli körútját járta a dédai gerincen, valami fadóntók, kik az alsó irtásban dolgoztak, említették neki, hogy hátizsákos idegent láttak fölfelé menni. Lehetett ártatlan turista, de lehetett vadász is és így a vadőr elhatározta, hogy ha már ott van, utána néz az idegennek is. Így aztán ahelyett, hogy a felső irtás szélén letért volna a gerincről a galonyai völgybe, ahogy tenni szokta, ment tovább fölfelé az istenszéki nagy tisztáshoz, ahol időnként turisták is, vadászok is megfordultak.

Talált is a forrásnál valami baltás legényeket, akiknél azonban semmiféle fegyver nem volt, viszont étellel-itallal kínálták meg a román állam emberét, aki meg is örvendezett ennek. Evett a sajtjukból, szalonnájukból, rozskenyérükből, s amikor evés után húzott egy jót a korsójukból is, bizony elámulat az ábrázata. Oka is volt reá, hiszen tulajdon szemével látta, ahogy az egyik legény a forrás csorgója alá tartotta a korsót, alig fél perccel azelőtt, s megvárta, amíg megtelt.

Aztán anélkül, hogy bármerre elkalandozott volna, hozta a teli korsót egyenesen vissza, s letette melléje a fűbe. Márpedig amikor szájához emelte azt a korsót, Isten biza bor volt abban, nem víz! S még hozzá micsoda bor! Jóízű, erős emberbe való, nem csak afféle olcsó löre, szegény ember bora. Meg is örvendett ennek a csodának a derék vadőr olyannyira, hogy fél óra se telt bele, s már elnyúlva horkolt a fűben. Jók voltak hozzá a legények, még pokróccal is betakarták s párnát tettek a feje alá, zsákba gyömöszölt illatos fűből.

Le is ment már addigra a nap, s az erdőből kezdtek előjönni komoly ábrázattal a tanítómesterek. Megnézték az alvó románt, csóválták a fejüket, aztán összeszedték, ami holmijuk volt, terübe kötözték, s fölballagtak vele egyenként a csúcsos szikla alatti kicsi tisztásra. Állt ott már a máglya megrakva, magosan. A tisztás alsó szegélyén, távol a máglyától leültek félkörbe, s csak ültek ott szó nélkül, néma csöndben, tanítómesterek és tanítványaik, míg lassan-lassan elsötétedett körülöttük a világ, s kigyúltak egyenként a csillagok is.

Különös este volt. Szellő se mozdult, bagoly se szólt, még csak lappantyúmadár se sikkantott sehol. Semmi se mozdult. A csönd ránehezedett a világra. Múlt az idő a csönd fekete palástja alatt. Míg a csillagos ég alja sápadozni kezdett, túl a Galonyán, a Nagy-Disznós bükkösének borzolt gerincén megjelent lassú méltósággal a telehold. Ezüstös fénye szétömlött a hegyeken.

– Imre – szólalt meg egy mély hang a tisztás feletti szikla felől. A csönd belereszketett. Apó állt ott. Magos, szikár alakja kirajzolódott a hold korongja fölött az ezüstsínű égen. Hosszú, fehér köntösben állt ott.

– Imre fiam – mondta onnan fentről mély, parancsoló hangon –, gyűjtsd meg az Úr tűzét!

Imre felpattant a félkörbe ülők közül s a máglyához lépve leguggolt előtte. Tűzszerszámot vett elő a zsebéből. Csattant az acél, szikrázott a kovakő s fölizzott a legény ujjai között a tapló. Előrenyújtotta a taplót a száraz gaz közé és fűjni kezdte. Az első kicsike láng belekapott a gazba, megnövekedett, elérte a szurkos rőzsét és sercegve csapott föl a gúla közepén feltámasztott fenyőfába. Pattogott a fenyő, emelkedett a tűz vörösen. Elérte a bükköt. A láng megnőtt, megfehéredett és a magosba csapott.

– Áldott legyen az Úr, magyarok Istene és védelmezője! – dörrent föl a vénember hangja magosan a tűz fölött. A félkörben ülők lábra keltek s levették fejükről a kalapot.

- Áldottak legyenek, akik az Urat szolgálják!
- Áldottak legyenek az istentudók!
- Áldottak legyenek az igazak és a hűségesek!
- Áldottak legyenek, akik az Úr erejében bíznak, akik az Úr erejét hordozzák magukban!
- Áldottak legyenek, kik az igazságot keresik!

– Áldottak legyenek, akik az Úr hatalmát, erejét és dicsőségét hirdetik, tanítják és gyakorolják, és áldottak legyenek mindazok, akikben megfogán a tanítás, mert ők kezükbe helyezte a magyarok Ura nemzetünk jövődjét!

– Áldott legyen az Úr, magyarok istene, áldott legyen az Úr!

Szavai úgy gördültek tova a hegyek fölött, mint az orgona hangja. A máglya tüze nőtt, a hold emelkedett. Minden szem a fehérbe öltözött szent embert nézte, ahogy ott állt magosan a tűz fölött, a sziklán. Senki se vette észre az idegen öltözetű fiatalembert, aki a sziklaösvény irányából bújít elő, s babonázottan állt meg a tisztás alatti borókák között.

– Áldott legyen, aki megéri és követi az Úr tanítását – zengett odafönt a vén táltos hangja.

– Áldottak legyenek a hűségesek, mert ők a jövődő őrizői!

Az Úr megtartja azokat, akik a nemzet szolgálatában az Ő útját járják!

– Bizzatok és hirdessétek az Úr szeretetét! Mert eljő az idő, s már itt is van, csak a szemünkkel nem láthatjuk még, amikor az igazaké és az igazságosoké, a valóság tudóié és a jószág gyakorlóié, a békességeseké és az istenszeretőké lesz ez a világ és nem leszen több sírás, pusztulás, nyomorúság, rettegés és üldöztetés, mert a gonoszokat és gyűlölködőket eltörli az Úr e föld színéről!

Minden hatalom megdő, ami nem Istentől való s minden fegyvert, mely ellenetek fordul, ítélettel sújtja az Úr! Ez az Úr szolgálainak hagyatéka s az ők igazságuk éntőlem való, mondá az Úr! Nap fiainak, magyaroknak teremtett Ő benneteket s törvényt adott néktek, ami életet és szabadságot biztosít számotokra, ha betartjátok azt!

– Íme itt van a törvény, tölgyfából rótt ősi hagyatéktok, amit keserves századokon át őriztek számotokra istentudóitok – dörrent odafönt a vénember hangja, s bal kezével magosra emelt egy sötét színű kurta oszlopot –, tiszteljétek és becsüljétek és vessétek a lelketekbe minden szavát, mert Isten szól hozzátok az Ő törvénye által és semmiféle más törvény nem biztosít számotokra életet, csupán az Úr törvénye!

– Szeresd a te Uradat, Istenedet és rajta kívül más istened ne legyen!

– Tiszteld őseidet, hogy hosszú és jó életed legyen azon a földön, amit ők hagytak reád! – Szeresd magyar testvéreidet, mint önmagadat! Fegyvert reájok ne emelj s nyelveddel se vétkezz ellenök! Tartsatok össze, segítsétek egymást és az Úr szeretete, az Úr védelme és az Úr ereje veletek leszen!

– Tudjátok az Urat, tartsátok az Ő törvényét és semmi sem lesz lehetetlen számotokra. Az Úr ereje hegyeket mozdít, és tengereket tüntet el azok védelmében, akik atyjoknak nevezik őt, s aszerint is élnek!

– Ez a ti hagyatéktok, magyarok, vessétek lelketekbe!

– Most pedig, istentudók népe, búcsúszom tőletek, mert szólít az Úr. Szent örökségtek jelvényeit, ezen írásos pásztorbotot, mely a tudás tisztességét őrzi, s a tölgyfába rótt törvényt, ami vele jár, átadom annak, aki helyembe lép. Az Úr

kijelölte már, s szabad nemzetünk ősi törvénye szerint ti kell kimondjátok a nevét, egy közös akarrattal. Szóljatok hát, s nevezzétek meg azt, akit méltóvá tett az Úr arra, hogy e szent hagyaték őrizője legyen!

Egy hosszú percig csönd volt a szavai után, mélységes csönd. Csak a máglya tüzének pattogása hallatszott. A lángok emelkedtek, nyelveikkel az ég ezüstös bársonyát nyaldosták s mögöttük, a szikla csúcsán álló, fehér köntösű vénember vállán ott ült a telehold roppant korongja, mintha csak varázslatos fényével átragyogta volna.

Aztán a félkörben állók szájából egyszerre, mintha láthatatlan karmester irányította volna őket, felhangzott a kiáltás:

– Radnai Botos Boldizsár, az öreg!

Utána mintha kővé vált volna a csönd. Tanítómesterek, tanítványok megilletődött döbbenettel néztek egymásra. Legtöbbjük nem is hallotta soha a radnai öregember nevét, s most mégis egy hanggal és egy akarrattal belekiáltották az éjszakába.

– Áldott legyen az Úr akarata – szakította meg a csöndet a vén táltos hangja a sziklacsúcs magosából –, s az Ő választásánál fogva szólítlak téged, istentudó Radnai Botos Boldizsár, lépj elő s jöjj ide hozzám!

Legtöbben csak a hangot hallották, a vénember alakját odafönt már eltakarta szemük elől a lángok fénye, meg a telehold ragyogása. Az öreg előlépett a többiek közül, magosra emelt fővel, egyenes tartással s megkerülve a lángoló máglyát, eltűnt mögötte. Néhány pillanat teltevel elmosódó alakja megjelent a tűz mögötti sziklán.

– Istentudó Radnai Botos Boldizsár – zengett elő a vén táltos hangja valahonnan a lángok mögül vagy a hold fényéből –, az Úr akarata folytán, s mindnyájunk szándéka szerint én, Tordafia Csanád, az Úr tizenhatodik számúzott táltosa, átadom tenéked szent hagyatékunk jelvényeit, magyarok istenrendelte törvényét s az istentudók írásos pásztorbotját, s kinevezlek téged minden magyarok tizenhetedik számúzott táltosának! Az Úr ereje, hatalma és dicsősége legyen tevéled! Eridj s munkáldkj az Úr nevében, magyarok jövődjén!

Még magosabbra csaptak föl a lángok, s mögöttük mintha a telehold elnyelte volna már a búcsúzkodó vénember alakját teljesen. Csak a hangja zengett még elő a fényből, lassan távolodva.

– Nap fiai, magyarok, áldjon meg benneteket az Úr és őrizzen meg benneteket! Fordítsa az Úr az Ő orcáját tifeletek és adjon tinéktek tudást, erőt, győzedelmet és hatalmat a gonoszság fölött! Szeressétek egymást, hogy méltók legyetek az Úr szeretetére! Segítsétek egymást és az Úr is megsegít benneteket... védelmezzétek egymást és az Úr is megvédelmez benneteket... ne féljetek, magyarok... és ne csüggedjetek... mert veletek van az Úr... aki megerősít... megsegít... és igazságának jobbjával támogat benneteket... minden küzdelmetekben...

– Bízatok Őbenne... s istentudó hitetek... hegyeket mozdít... országot szabadít... Magyar... országot... Isten országát... az Ő dicsőségére... istentudó magyarok... jövődjére...

Utolsó szavai már belevesztek a tűz sístergésébe. A máglya összeroskadt. Pattogtak a száraz bükkhasábok. Lángtenger nyelte el a sziklát, tűznyelvek csapkodtak a holdfényes égbolt felé. Az öreg lassú léptekkel visszatért a többiek közé, egyik kezében az írásos pásztorbot, másikkban a tölgyfába rótt törvény.

Az istentudók utat nyitottak neki, s ő lassan megindult lefelé, háttal a roskadó tűznek, s valamivel lentebb megállt egy borókabokor mellett, ahol egy idegen gúnyás fiatalember sápadt arccal, izzó szemekkel bámult a tűzbe.

– Keserű Márton fia, Márton – szólott hozzá halkán –, eredj vissza, ahonnan jöttél, s ahol csak magyarral találkozol odakint, mondd el mindegyiknek, amit itt láttál és hallottál. Ne bántson, ha kinevetnek. Az se, ha gúnyt űznek veled. Ha csak egy mustármagra való is megmarad néhányban, bizony mondom, hegyek mozdulnak hamarosan... áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged... és minden magyart, odakint is, szerte a világban.

Reggel, amikor a román állam vadőre fölédredt odalént a forrás mellett, a nagy tisztás üres volt. Csak a letaposott fű tanúskodott arról, hogy emberek tanyáztak ott. Meg az idegen pokróc, amit maga köré csavarodva talált ott, és a fűpárna a feje alatt. Tünődött egy keveset, aztán szép rendjén összehajtogatta az idegen pokrócot s a párna-zsákkal együtt rátette az egyik fatönkre, hogy aki érte talál jönni, meglehesse.

Vállára lökte puskáját, s már indulni készült lefelé, amikor erős füstszag ütötte meg az orrát. Friss, hajnali szellő hozta fentről, a sziklák felől. Kötelességtudó ember volt a románok vadőrje, s nyár dereka lévén lehetségesnek tűnt, hogy valami városi turisták táborozhattak ott fönt, márpedig elhanyagolt tábor-tűz veszedelmet okozhatott. Így aztán irányt változtatott s fölfelé indult, a füstszagon.

Elámult, mikor fölért a sziklacsúcs alatti kis tisztáshoz. Tűz helyére bukkant ott valóban, mégpedig akkora tűz helyére, hogy akik ott táboroztak, ökröt is süthettek volna rajta. De bármiféle turisták is voltak, akik ott táboroztak, nem hagytak veszedelmet maguk mögött. Ásott földdel takarták le a megmaradt paraszat, akkora nagy helyen, hogy kunyhót is lehetett volna építeni fölője. S nem régen tehették, mert meleg volt még a fölhalmozott föld.

A vadőr megjárta a kis tisztás környékét, de a tűz helyén kívül egyebet nem talált. Mindössze fent, az égbe kiugró sziklacsúcs alatt látott meg valami fehéret, egy túskebokor ágába akadva. Kis darab szakadt lenvászon volt, amilyenből jómódú parasztgazdák asszonyai valamikor a régi időkben, ingnek valót szöttek a férfinép számára. Úgy csüngött ott, a meredek sziklakatlan szélébe kapaszkodó túskebokor ágába akadva, mintha valakinek az ingéből szakadt volna ki, aki alávetette magát azon a helyen a halálos mélységbe.

Még azt is megtette a derék román, hogy hasra feküdt a sziklaperemen, s úgy vizsgálódott alá, hátha valaki mégis ott fekszik valahol, roncsolt testtel, a szakadék alján. De hiába meresztette a szemét, nem volt ott semmi látnivaló. Szemben, a Nagy-Disznós gerincén akkor jött föl a nap, s vakító fénye úgy elkápráztatta, hogy már csak amiatt is abba kellett hagyja a nézelődést.

Föltápázkodva a sziklaperemről, egy pillanatig tűnődött, hogy letépje-e a túskebokorról az odaakadt fehér rongydarabot, vagy ne. Végül is úgy döntött, hogy mégis csak felelősséggel tartozik az erdők rendjéért és tisztaságáért és így kinyúlt a túskebokor felé, s letépte róla a kis rongyot. Ujjai között volt már, amikor egyszerre csak elvesztette egyensúlyát, s ahogy támasz után kapkodott, kicsúszott ujjai közül a rongyocska. Ugyanabban a pillanatban egy kis csintalan szélroham lebbent át a sziklaperem fölött, alighanem a kelő nap hirtelen melege okozta, elkapta a lebegve aláhulló kis fehér holmit, megforgatta néhányszor, aztán magosba emelte s eltűnt vele valahol a szemkápráztató napsugarak között.

1985

BÚCSÚSZÓ AZ OLVASÓHOZ

Ennél a pontnál a krónikás búcsúzik. Eltelt fölötté az idő. Mielőtt azonban útjára indítaná ezt a könyvet, még mondani kíván valamit.

Az isteni lábnyom, amit a krónikás – ha hiányosan is, de igaz hűséggel – idáig követett, nem vész el ezután sem. A hagyaték megmarad, mert Istentől való, s ezáltal elpusztíthatatlan. Eljő az idő – s alighanem már itt is van –, amikor fiatal, erős izmú és tisztára mosott lelkű krónikások fölkapják az elejtett szálát, s viszik tovább a beteljesedés felé, míg csak be nem következik a krisztusi ígélet: „... és az igazság szabadokká téssen!”

Örvendeztetek hát, magyarok, bármit is lát szemetek a ma sötétjében: a szabadulás perce közeledik! Ne várjátok azonban, s ne keressétek se ágyúk dörgésében, se hangzatos politikai jelszavakban: az Úr igazsága halkán jár, és békesség kíséri. Az Ő akarata rendelkezett már minden dolgokban, s az Ő rendelkezését nem az idő méri, hanem tudás, lelki tudás. Gondozzátok csak a mustármagvakat s egyébbel ne törődjete.

„Nem sokaság, de lélek végez csoda dolgokat!” Ősi tanítás ez, amit a Kárpát-medence nagy horvát-magyar költője és hadvezére vetett papírra számotokra, évszázadokkal ezelőtt. Tartsátok észbe, magyarok. S ti is, Kárpát-medence testvér népei. Nem nyelv teszi az embert. Az ember lelke emeli rangra a nyelvet, vagy taszítja az útszéli árokba, a használat erkölcsi mércéje szerint. Ne féljete. A magyar lélek él. Teremtő Istenünk működik benne és általa. Ne csüggedjete. Gondozzátok csak hűséggel a mustármagvakat.

Ha részeg magyarok káromkodásától sajdul fületek, ha szemetek a hitványak győzelmét véli látni úton-útfélen: ne döbbenjete meg. Az Úr nem számokban méri

az igazság győzelmét, hanem az igazak cselekedeteiben. Ne keserítsen el a gyöngék hűtlensége se. Sajnáljátok a nyelvét vesztett magyart, mert önmagát rövidíti csupán, nem nemzetét. A nemzet nem számokban él, de lélekben. Egy az Úr oldalán százezreknél is többet számít a jövődő mérlegén. A gyöngeségében románná változott magyar nem a magyar jövődöt gyöngíti, hanem a románt. Akárcsak a számtanban a pozitív és negatív előjelek: a lélek isteni pozitívumában működő ember előbbre viszi a világot meg a nemzetet, melyhez tartozik, míg a negatív selejt mélységbe húzza alá, amihez rátapad. Az igazak jövődójét lélek és szellem ereje formálja, s az Úr ereje emeli magosba.

Bízzatok, magyarok! A rabság és szenvedés napjai megszámláltattak. A szabadság hajnala dereng. Vigyázzátok a mustármagvakat!